

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ETİĞİN ÇEVİRİ ALANINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

DOKTORA TEZİ

Serhat ARSLAN

Enstitü Anabilim Dalı: Çeviribilim

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muharrem TOSUN

EYLÜL - 2017

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

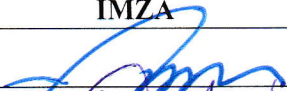

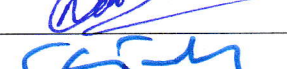

ETİĞİN ÇEVİRİ ALANINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

DOKTORA TEZİ

Serhat ARSLAN

Enstitü Anabilim Dalı: Çeviribilim

“Bu tez 29/09/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Muharrem TOSUN	BAŞARILI	
Doç. Dr. Necdet NEYDİM	BAŞARILI	
Doç. Dr. Mehmet Tahir ÖNCÜ	BAŞARILI	
Yrd. Doç. Dr. Aysel Nursen DURDAĞI	BAŞARILI	
Yrd. Doç. Dr. Tufan ÇÖTOK	BAŞARILI	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Etiğin Çeviri Alanındaki Yeri ve Önemi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 209 sayfalık kısmına ilişkin *Sakarya Üniversitesi Lisansüstü Yönetmeliği Madde 28* uyarınca aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 07/09/2017 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından şahsıma iletilen *Turnitin* intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 2'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1) Kaynakça hariç
- 2) Alıntılar dahil
- 3) 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Öğrenci

29.09.2017

Serhat ARSLAN

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı – Soyadı : Serhat ARSLAN
Öğrenci Numarası : 1060D28001
Ana Bilim Dalı : Çeviribilim
Programı :
Statüsü : Y. Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

Danışman

29.09.2017

Prof. Dr. Muharrem TOSUN

ÖNSÖZ

Bu çalışmada çeviri etiğini temellendirme şartları ortaya koyularak mevcut çeviri etiği çalışmalarındaki somut sorunların irdelenmesi neticesinde bunların paradoks haline geldiği tespit edilmiştir. Bu duruma çözüm olarak “üç aşamalı etik değerlendirme modeli” sunulmuş ve çeviri etiğinde işlevsel niteliğe sahip bir tutum izlenilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Tez çalışmasının hazırlanmasında yardımlarını, deneyimlerini ve zamanını benden esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Muharrem TOSUN’a teşekkürlerimi sunarım.

Tezimde önemli katkı ve yönlendirmeleri olan Yrd. Doç. Dr. Tufan ÇÖTOK’a şükranlarımı sunarım.

Ayrıca yoğun çalışma günlerimde benden desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım, çalışma arkadaşlarım ve kıymetli dostlarıma da ayrı ayrı teşekkürü borç bilirim.

Hayatım boyunca desteklerini hep yanı başımda hissettiğim Anne, Baba ve Kardeşlerime, tanıştığımız günden beri bana varlığı, sabrı ve sevgisiyle güç veren Eşim Rüveyde’ye ve hayatıma anlam katan biricik Kızım Serra’ya ithafen...

Serhat ARSLAN

29/09/2017

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: BİR FELSEFE DİSİPLİNİ OLARAK ETİK	11
1.1. Etiğe Giriş	11
1.2. Etik, Ahlak ve Ahlak-Etik Ayrımı	20
1.3. Etik ve Ahlak Arasındaki Fark.....	24
1.4. Etiğin Gerekliliği ve Önemi	27
1.5. Etik Türleri.....	31
1.6. Etik Teorileri	33
1.6.1. Aristoteles – Erdem Etiği	33
1.6.2. Immanuel Kant – Ödev Etiği	39
1.6.3. John Stuart Mill – Utilitarianizm	49
1.7. Uygulamalı Etik: Problemler Etiği ve Meslek Etiği	61
BÖLÜM 2: ÇEVİRİ ETİĞİ	71
2.1. Çeviri Etiği Alanındaki Çalışmaların Tarihsel Gelişimi.....	73
2.2. Etiğin Çeviribilimdeki Yeri.....	88
2.3. Çeviri Etiğinin Değişkenliği	93
2.4. Çeviri Etkinliği Bağlamında Çeviri Etiği.....	94
2.5. Çeviri Eğitiminde Etik	104
2.6. Çeviri Etiğinde Etik Model Tartışmaları.....	115
2.6.1. Norma Dayalı Çeviri Etiği	115
2.6.2. Temsil Etiğinde “Yanlış Yorumlama”	117
2.6.3. Temsil Etiğinde “Hakikat” ve “Sadakat”	118
2.6.4. Hizmet Etiğinde “Sadakat”	119
2.6.5. İletişim Etiğinde “İşbirliği”	121

2.6.6. Modellerere Getirilen Eleştiriler	123
--	-----

BÖLÜM 3: ÇEVİRİ ETİĞİNDE KARŞILAŞILAN ÇEŞİTLİ SORUNLAR.....127

3.1. Çeviri Etiğinde “Manipülasyon”	131
3.2. Çeviri Etiğinde “Çevrilebilirlik” ve Çevrilemezlik”	135
3.3. Çeviri Etiğinde “Sadakat” ve Çevirmenin Görünmezliği”	136
3.4. Çeviri Etiğinde “Sorumluluk”	150
3.5. Çeviri Etiğinde “Çevirmenin Kimliği”	152
3.6. Çeviri Etiğinde “Evrensellik”	154
3.7. Çeviri Etiğinde “Normlaştırma”	164

SONUÇ.....180

KAYNAKÇA189

ÖZGEÇMİŞ.....201

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Etik Türleri	31
-----------------------------	----

Tezin Başlığı: Etiğin Çeviri Alanındaki Yeri ve Önemi	
Tezin Yazarı: Serhat ARSLAN	Danışman: Prof. Dr. Muharrem TOSUN
Kabul Tarihi: 29 Eylül 2017	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 201 (tez)
Anabilimdalı: Çeviribilim	Bilimdalı: Çeviribilim
<p>Tarih boyunca çeviri etkinliğinin ahlaki sorunları hakkındaki tartışmalar, her zaman güncelliğini korumuş ve etkinliğin ahlaki sorunları son zamanlarda daha da somut bir biçimde çeviribilimde “çeviri etiği” alanı özelinde incelenmeye başlamıştır.</p> <p>Çeviri etiği konusunda yapılmış mevcut çalışmalarda çevirmenin mesleğini icra sürecinde görevini dikte eder nitelikte hazır reçeteler sunulmakta ya da çeviri eylemi sürecinde ortaya çıkan somut sorunların betimlenmesi tercih edilmektedir. Aynı şekilde somut her bir soruna da farklı çözüm önerileri getirilmiştir. Bu durumun önemli sebeplerinden biri, çeviri etiği alanındaki mevcut çalışmalarda çeviri/çeviri eyleminin dar anlamda ele alınması, çeviri eyleminin bütünselliğinin göz ardı edilmesidir. Çünkü çeviri etiği tanımlanırken yalnızca çevirmen ya da ürün odaklı hareket edilemez.</p> <p>Çalışma çerçevesinde çeviri etiği için gerekli şartları ortaya koyarak çeviri etiğine dair genel bir bakış açısı kazandırmak hedeflenmiştir. Çeviri etiği alanında yayınlanmış eserlerden faydalanmak suretiyle sıkça karşılaşılan sorunlara getirilen çözüm önerilerindeki paradokslar tespit edilerek ortaya konmuştur.</p> <p>Ayrıca çalışmada temel etik teoriler de göz önünde bulundurularak çeviri etiğinin temellendirilmesi amaçlanmıştır. Çeviri etiği tartışmalarında ortaya çıkan aynı konudaki çelişkili görüşlerin bir bütün halinde gösterilerek oluşturulan ve bu çalışmaya özgü “üç aşamalı etik değerlendirme modeli” önerilerek ilgili tartışmalar model çerçevesinde değerlendirilmiştir.</p> <p>Son olarak çeviri etiğinde hazır reçete niteliğinde norm oluşturmak amaçlanmamıştır. Buradaki amaç, öncelikle çeviri etiğinin temellendirilebilmesi için gerekli şartların belirlenmesidir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Çeviri Etiği, Üç Aşamalı Etik Değerlendirme Modeli, Etik, Çeviri Eğitimi, Uygulamalı Etik	

Title of the Thesis: The Place and the Significance of Ethics in the Field of Translation	
Author: Serhat ARSLAN	Supervisors: Professor Muharrem TOSUN
Date: 29 September 2017	Nu. of pages: v (pre text) + 201 (main body)
Department: Translation Studies	Subfield: Translation Studies
<p>Discussions about the moral aspects of translation activity have never lost its meaning throughout the history and today the moral problems peculiar to translation activity are studied in the field of translation studies under the title called "ethics of translation".</p> <p>The present studies about the ethics of translation either give some prescriptions which dictate to the translator his/her duty during the translation process or describe the concrete problems that occur in this process. Likewise, those studies offer different solutions to each one of these concrete problems different solutions. One of the important reasons of this situation is that in the field of ethics of translation, the present studies consider translation or translation activity in narrow sense and ignore the totality of this activity. Because it is not a suitable approach to consider only translator- or product-oriented perspective while defining the ethics of translation.</p> <p>In this study, we aim to develop a general point of view by presenting the conditions of ethics of translation. By using the studies in the field of ethics of translation, we try to reveal the unseen paradoxes in the offered solutions to the common problems.</p> <p>Moreover, in this study we aim to ground the ethics of translation by reconsidering the fundamental ethical theories. There are contradictory views on the same issue in the discussions of the ethics of translation and we try to display these views in a body. Depending on this, we develop and suggest "three-stage ethical evaluation model" and evaluate the related discussions by using this model.</p> <p>Finally, we do not mean to create a norm that can serve as a prescription for ethics of translation. Here, the primary goal is to determine the conditions which are necessary to ground ethics of translation.</p>	
Keywords: Ethics of Translation, Three-stage Ethical Evaluation Model, Ethics, Translation Education, Applied Ethics.	

GİRİŞ

Çeviri etkinliği ile ilgili görüşler ve bu görüşler sonucu ortaya çıkan çeviri kuramları tarih sürecinde elde edilen deneyimler sonucu oluşmuş ve gerçekleştirilen tartışmalar ise bu çerçeveler doğrultusunda yürütölmüştür. Buradan da anlaşıldığı üzere, çeviri etkinliği ile ilgili bu tartışmaların temelini esasen çeviri uygulamaları oluşturmuştur. Başka bir ifadeyle, çeviriye ilişkin tartışmalar, genellikle çevirmelerin kendilerinin gerçekleştirdiği çeviri etkinlikleri sonucunda elde ettikleri tecrübelerinden yola çıkarak oluşturdukları tartışmalar anlamına gelir.

Tartışma konuları ise dolaylı da olsa “*serbestlik*”, “*kaynak metne bağlılık*”; “*çevrilebilirlik*”, “*çevrilemezlik*” ya da “erek metnin özgünlüğü” gibi çeviri etkinliği öncesinde/sürecinde/sonrasında ortaya çıkan sorunlar olmuştur. Başka bir ifadeyle çeviri etkinlikleri hakkında ortaya çıkan tüm bu farklı ve sarmal yapıdaki görüşlerin yanında, somut olarak dile getirilmese de ya da bir başlık olarak ele alınmasa da, çeviri etkinliklerinin ahlaki boyutu hakkındaki tartışmalar, çeviri etkinliğinin aynı zamanda kültürlerarası sosyal boyutta da ele alınabilecek bir etkileşim eylemi olması nedeniyle her zaman güncelliğini korumuştur.

Çevirmenlerin içinde buldukları kültürel örüntüye bağlı olarak ortaya çıkan çeviri paradigmalarına karşı takındıkları tutum ve sergiledikleri davranışlar da tıpkı çeviri etkinliğinin kendisinde olduğu gibi çeviri ile ilgili tüm çevrelerin özellikle üzerinde durdukları konulardan biri olmuştur. Çünkü çevirmen çok kültürlü etkileşim kümesinin kesişim noktasında bulunan ve çeviri ile ilgili davranışlarıyla kesiştiği kültür kümelerini dolaylı bir biçimde de olsa etkileyen sosyal bir davranış sergiler ve çevirmenin sergilediği bu davranışın etik bir boyutu olmak zorundadır.

Çeviri alanında da örneğin “erek kültür” olgusu ön plana çıkmaya başladıktan sonra, yani günümüz çeviri paradigmasında “*eşdeğerlik*”, “*sadık*” ya da “*serbest*” gibi çeviri kavramlarının yerine, amaç odaklı “*işlev*” kavramı dile gelmeye başlamıştır. Çeviri olgusu, çevirmenin konumu gibi tartışmalar ilgili dönemin şartlarına göre şekillenmiştir. Serbest ekonomi anlayışının egemen olduğu toplumlarda, ticari kaygı ön planda olduğu için, ticarete hedef kitle, çeviri etkinliğinde ise erek kitle kendiliğinden önem kazanmaya başlamış, böylelikle çağın paradigmasına uygun olarak çeviri etkinliklerinde de kaynak

odaklı olmanın yerini, erek kültür ve erek kitle almış; başka bir deyişle çeviri etkinliğinde işlevsel çeviri anlayışı daha etkin olmaya başlamıştır. Nitekim iletişim çağının ve ekonomik koşulların birbirine yaklaştırdığı toplumlar, kültürlerarası iletişimden kaynaklanan gereksinimlerini yaşadığımız dönemde işlevsel çeviri anlayışıyla gidermektedirler.

Çeviri ahlakı sorunsalı çeviri alanında daha ilk dönemlerden itibaren hemen hemen çeviri etkinliği ile birlikte ele alınmışsa da, “çeviri etiğinin” son zamanlarda daha somut bir biçimde, artık çeviri etiğinin adı konularak ve başlık olarak da verilerek incelenmeye başlandığı görülmektedir.

Çeviri hakkındaki etik görüşler Prunč’a göre, MS. 3. yüzyıldan beri farklı açılardan dile getirilmiştir (Prunč, 2004:165). Bu tartışmalar eski olmasına karşın ancak “etik” başlığı adı altında 1990’lı yıllarda ele alınmaya başlanmıştır. Ancak 1990’lı yıllardan itibaren çeşitli yazılarda ele alınan “çeviri etiği” konusunda farklı paradoks düşüncelerle karşılaşılmaktadır. Çalışmanın amacı da çeviri etiği tartışmaları dâhilinde ortaya çıkan bu paradoks görüşlerden yola çıkarak çeviri etiğine genel bir bakış açısı kazandıracak altyapı oluşturmaktır. Amaç, çalışma çerçevesinde “çeviri etiği normu/normları oluşturmak” değil, çeviribilim alanı dâhilinde “etik normların oluşması için gerekli olan şartları irdelemektir”.

Çeviri etiği konusunda çevirmenin görevini dikte eder nitelikte bir dizi genel kural belirleme arzusu, çeviri alanında aynı zamanda bir kısır döngünün oluşmasına da sebep olmuştur. Çeviri etkinliğinin, örneğin işlevsel çeviri anlayışında olduğu gibi günümüz çeviri anlayışını yansıtan çeviri tanımlarından yola çıkıldığında, çevirinin “*yalnızca kendi başına ele alınarak değerlendirilmesi gereken bir eylem değil, aynı zamanda ücret karşılığı gerçekleştirilen bir emek olarak görülen, çevirmenin geçimini sağlayan ve sonuçta ortaya bir ürünün çıkmasını sağlayan organize bir eylem; yani sosyal bağlamda “(ticari) bir iş” olduğu görülür.*

Aynı şekilde çağımız çeviribilimcileri tarafından da genel olarak kabul gören işlevsel çeviri anlayışında “çeviri etkinliği/eyleminden”, *serbest piyasa ekonomisinde doğal bir süreç olan doğrudan işbirliği ve iletişime dayalı ticari eylemlerin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı durumlarda, uzman kişiler tarafından gerçekleştirilen “metin oluşturma eylemi”* anlaşılmaktadır. Dolayısıyla günümüzde egemen olan serbest

ekonomi düzeninde yapılan “iş” ve “bu işin bedeli” kapsamında bir karşılığı bulunmaktadır. Bu ekonomik düzende var olan kurumsal yapılar, rasyonel davranmadıkları ve toplumsal faydayı gözetmedikleri sürece çökecektirler. Çağdaş çeviri anlayışlarında çeviri etkinliği artık işbirliğini gerektiren organize etkinlikler bütünlüğüne dönüşmüştür; dolayısıyla bu çeviri etkinliği “(ticari) bir iş” olarak ele alınabilir.

Her (ticari) işte olduğu gibi, kültürlerarası ilişkilerin kurulmasında şart olan çeviri etkinliği de rasyonalist ve faydacı olmak zorundadır; çeviri etkinliğini meslek etiği ile ilişkilendirmek ancak bu şekilde mümkün olabilir.

Zira çeviri etiği, “iş” olarak görüldüğünde; bir ücret ya da değer karşılığı gerçekleştirilen, sosyal özellikleri olan, işbirliği kapsamında gerçekleştirilen bir eylem olarak ele alındığında, çeviri etiği örneğin bir tıp etiğinden farksızlaşır. Yani çeviri eylemi yukarıda anlatılan özellikleri taşıyan (ticari) bir iş olduğundan, çeviri eylemi zorunlu olarak etik ile ilişkilendirilmelidir. Çünkü toplumsal bağı olan her işin hem o iş sonucunda bir ürün ortaya koyan açısından hem de alan olarak etiğe bağlanması mümkündür ve aslında öyle olması gerekir. Örneğin “tıp etiği” yerine oturmuştur ve kabul gören tüm niteliklere sahiptir; çünkü bir alan olarak tıp ve tıp etiği, varlığını Hipokrat’tan beri sürdürmektedir.

Buna karşılık çeviri etiği alanındaki ciddi çalışmalar, disiplinin görece son dönemlerde kabul görmesi sebebiyle ancak son dönemlerde yoğunlaşarak kendini göstermeye başlamıştır. Elbette çeviri etkinliğinin toplumsal bağlantıları ve çeviri etiği ile tıbbi etkinlikler ve tıp etiğinin toplumsal bağlantıları birbirlerinden çok farklıdır. Çünkü tıp alanında doğrudan insan sağlığı söz konusudur. Bu yüzden de insanlar Hipokrat’tan beri yapılan bu sosyal eylemin etik yanını elbette araştırmışlardır. Çeviri etkinliği, insan sağlığı ile doğrudan bir bağlantısı olmadığı için başlangıçta örneğin tıp etiği kadar önemli görülmez; ancak örneğin ilaç prospektüslerini çeviren bir çevirmenin ilacın içindeki herhangi bir etken maddeyi hatalı çevirmesi sonucunda da tarifi imkânsız kötü sonuçlar ortaya çıkabilir.

Buradan sosyal yönü olan her alanın kendine özgü özellikleri ve önemi olduğu, aslında her iş alanının insan açısından önem taşıdığı yapılan tüm çalışmalarda göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla çeviri etiğinin de en az tıp etiği kadar değer görmesi gerektiğini ve önem taşıdığını savunmak mümkündür. Böyle bir çeviri etiğinin diğer meslek etiklerinde olduğu gibi temellerinin oluşturulması öncelik taşır.

Temellerinin oluşturulması gereken çeviri etiği, çeviri eleştirisi kapsamında algılanan etik anlayıştan çok daha farklı olmalıdır. Çeviri etiği, var olan çeviri değerlendirmelerinden ya da ideal bir çevirinin sahip olması gereken özelliklerinin belirlenmesi ile ilgili çalışmalardan daha farklı bir anlayışta ele alınmalıdır. Başka bir anlatımla “şurası yanlış”, “burası doğru”, “metne bağlı kalınmalı”, “... yapılmalı” gibi ifadelerin sarf edildiği bir alan değildir artık ve olmamalıdır “çeviri etiği”. Zira tıpkı tıpta olduğu gibi burada da sosyal bir bağlantısı olan bir işin varlığı söz konusudur. Çeviri etiği, tam da bu sosyal bağlantı noktasında temellendirilmelidir.

Yapılacak temellendirme günümüz koşullarına uygun çeviri anlayışı, eylem-işbirliği-organizasyon ve iş kavramlarının çeviribilimdeki yer ve anlamlarının çağdaş çeviri anlayışları çerçevesinde yeniden ele alınması ve elde edilen sonuçların günümüz koşullarına uygun etik anlayışlar ile değerlendirilmesiyle mümkün olabilir.

Çeviri etiği tanımlanırken yalnızca çevirmen ya da ürün odaklı düşünülemez.

Çeviri etiği, görevin üstlenilip üstlenilmeyeceğine karar verilmesinden, çevirmenin çeviri kararlarını vererek ürünü oluşturmasına ve bu esnadaki kontrol ve düzeltme mekanizmalarının işlemesine, ürün oluştuktan sonra son haline getirilerek okurun eline ulaşmasına ve geri bildirimler alınana kadar süren, ürün oluşana kadar çeviri sürecine katılanların işbirliğini gerektiren ve sürecin her aşamasında etik normlara ihtiyaç duyulan “karmaşık bir süreçtir”. Çeviri süreçlerini kapsayan etik türü, “çok boyutlu” bir etikdir ve meslekler ile mesleki erdemlerini de içerir. Bu bağlamda çeviri etiği karmaşık ilişkiler bütünüdür.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın konusunu, yukarıda “karmaşık ilişkiler bütünü” biçiminde açıklanan çeviri etiğinin temel etik teorileri göz önüne alınarak temellendirilmesini oluşturmaktadır.

Çeviri etiği, hem meslek etiği olarak hem de çeviribilimin bir alt alanı olarak son yıllarda özellikle küresel ekonomi göz önüne alındığında ve kültürel ilişkilerin daha karmaşık hale gelmesi sebebiyle gün geçtikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Bu öneminden ötürü yalnızca çeviribilimcilerin değil, aynı zamanda çeviri ile uğraşı halinde olan diğer alan uzmanlarının ilgisini gün geçtikçe daha fazla çekmektedir.

Alana ilginin dışında aynı zamanda çeviri etiğine uluslararası ilişkilerde çeviri etkinliği kapsamında büyük bir ihtiyaç duyulmaktadır. Kültürlerarası ilişkilerde her türlü eylemin aynı zamanda etik yanının da sorgulanması gereği, çeviri eyleminde etik yanının sorgulanması gereğini kendiliğinden ortaya koyar.

Günümüzde çeviri etiği ile ilgili yapılan çalışmalarda ise etik bağlamda “*temellendirme*” yerine, ağırlıklı olarak “*sorunların somutlaştırılarak irdelenmesi*” tercih edilmektedir. Çeviri etiği ile ilgili yayınlanmış çalışmalar incelendiğinde, örneğin “çevirmenin sorumluluğu” sorununa etik açıdan farklı yanıtların verildiği, başka bir deyişle farklı çözüm önerilerinin sunulduğu görülmektedir.

Ancak felsefe alanındaki etik kuramlarının dikkatlerden kaçırılması ve doğrudan çeviribilimdeki çeviribilimsel sorunların etik sorun haline getirilerek yanıt bulunmaya çalışılması sebebiyle, diğer yandan da “*çeviri nasıl yapılır?*” sorusunun çeviri etiğinde aranması gereken etik normlara karışması sebebiyle ortaya atılan sorunlara/sorulara etik açıdan verilen yanıtların, yanıtı verenin çeviri anlayışı çerçevesinden değiştiği ve soruna çözüm getiremediği görülmektedir. Örneğin çeviri etkinliğinde “*sadakat*” sorunu etik açıdan ele alındığında, bu soruya zaman zaman “*etik!*” zaman zaman da “*etik değil!*” şeklindeki değerlendirmeler görülmektedir. Oysa sorun etik değerlendirmeden önce çeviribilimin temel sorunu olmalıdır.

Diğer yandan çeviri anlayışından ortaya çıkan farklı çeviri tanımları doğrultusunda yapılan ve asıl itibarıyla çeviribilim alanında ele alınması gereken sorunların “etik sorun” adı altından problem haline getirilmesi, bu problemlerin çözümünü de zorlaştırmaktadır.

Etik bağlamında aynı sorunlara farklı çözümler sunulmasının sebeplerinden biri, yola çıkılan “çeviri/çeviri eylemi” tanımıdır. Çeviri etiğinde temellendirmeyi sağlayacak şartların irdelenebilmesi için çağdaş çeviri anlayışına göre, ortak özellikler taşıyan kapsamlı bir çeviri tanımına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak böyle bir kapsamlı tanım ortaya konduktan ve çeviribilimciler tarafından kabul gördükten sonra, çeviri eyleminin tanımına geçilerek bu eylemin etik yanı değerlendirilebilir.

Diğer bir sorun da çeviri etiği ile çeviri eleştirisinin hatalar bağlamında iç içe ele alınmasından ortaya çıkar. Hatalı bir çeviri ürününde hatanın sebepleri araştırılmadan eylemin etik yanı tam olarak ortaya konamaz. Sonuçta hem çeviri ürününün, yani erek

metnin hem de ürüne genelde son biçimini veren çevirmenin haksız eleştirilere maruz kalmasına sebep olur. Çeviri etiğinin temellerinin oluşması için geçerli şartların ortaya konması durumunda çeviri eleştirisinin ve çeviri etiğinin birbirinden doğal olarak ayrılarak değerlendirilmesi gerektiği ortaya çıkacaktır.

Çeviri etiği dâhilinde diğer bir sorunun da -uygulamalı etikte prensip olarak karşı çıkılmasına rağmen- etik normlar oluşturulma çabaları içine girilmesidir. Bu etik normların kültürlerarası ilişkiler söz konusu olduğu için evrensel boyutlarda ele alınması da sorunlar yaratmaktadır.

Diğer yandan da çeviri etkinliğinde standartlaşma çalışmaları ile etik norm oluşturma çabaları iç içe girmektedir. Böylelikle etik normların toplumsal işlevi standartlaşmanın gölgesinde kalmaktadır. Norm oluşturma konusunda da çeviribilimde fikir birliğinin olmadığı görülmektedir. Normların özellikle evrenselleştirme konusu halen tartışılmaktadır.

Diğer yandan bu çalışma bağlamında incelenen çeviri alanındaki çalışmalarda, çeviri etiğinde ortaya konması istenen normların çeviribilimciler ve felsefeciler tarafından “disiplinlerarası çalışmalar” dâhilinde değil de, çeviriye gerek duyulan alandaki diğer farklı meslek grupları tarafından oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Çeviri etkinliğine etik açıdan çözümler sunabilecek karmaşık yapıdaki bu bütüne, konuya çeviribilimde ve felsefede teorik açıdan uzmanlığı olmayan meslek gruplarının ilgili normlar oluşturarak ulaşması mümkün görünmemektedir. Yukarıda ortaya konan tüm bu sorunlar bağlamda;

Çalışmanın Amacı

Çeviri etiğinin temellendirme şartlarını ortaya koyarak çeviri etiğine genel bir bakış açısı kazandırmaktır.

Görece yeni bir bilim dalı olmasına rağmen çeviribilimin etik de dâhil her alanında son derece değerli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar gerek akademisyenler gerekse çeviribilim öğrencileri tarafından okunarak değerlendirilme imkânı bulunmaktadır. Çalışmaların öğrencilere kadar ulaşması, bizim gibi alandaki ilgili kişileri de diğer konularda üzerinde araştırmalara kendiliğinden itmektedir. Tez çalışması öncesi böyle bir süreçte çeviri etiği ile ilgili yapılan çalışmaları incelememiz, çeviri etiği alanının “çeviri

eleştirisi” gibi daha farklı çeviribilim alanlarına ve kanımızca çeviribilimde incelenmesi gereken sorunlara “çeviri etiği” adı altında çözüm arandığını görmemize ya da düşünmemize sebep olmuştur. Daha sonra bu düşünceler bizi çeviri etiği hakkında ve çeviri etiğinde ortaya çıkan etik sorunlara genel bir bakış açısı sağlayarak çözüm önerileri getirmesini umduğumuz akademik çalışma formatındaki bu çalışmaya getirmiştir.

Burada amaç kesinlikle çeviri etiğinde hazır reçete niteliğinde norm oluşturmak değildir. Çevirmen davranışlarının hazırlanmış bir reçete biçiminde etik normlar haline getirilmesi kanımızca mümkün olmadığı gibi uygulamalı etik de bu tür girişimlerden sakınır.

Çeviri etiğinde norm oluşturma çabaları saygı duyulması gereken özel çabalardır. Ancak çeviri türleri değiştikçe yalnızca çeviri anlayışları değişmeyecek, aynı zamanda çevirmenin çeviri etkinliği sürecinde gerçekleştireceği eylemlerde de değişiklikler söz konusu olacaktır. Bu eylemlerin etik normlar çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün değildir. Çünkü normlarda çeviri etkinliği gibi kültürlerarası çalışmalarda bile bölgesel etkiler her zaman hissedilir. Buradan standartlaşmaya gitmek ya da evrensel nitelikteki normlara ulaşmaya çalışmak, işlevsel bir çeviri etiğinin temellerinin oluşturulmasını sağlayamaz. Bunun yerine çeviri etiğinin genel olarak temellerini oluşturacak şartların ortaya konması, bu şartların değerlendirilmesi, gerektiği durumlarda da kültürlerarası ilişkileri hızlandıracak/engellemeyecek spesifik normlar haline getirilmesi daha uygundur. Bu normların evrenselliği ise çeviribilim alanında her zaman tartışmaya açıktır.

Çalışmada çeviri etiğinin temellendirme şartlarını ortaya koyarak paradoks haline gelmiş olan çeviri etiğinde ele alınan sorunlardaki çözüm önerilerindeki yanlış anlaşılmanın giderilmesi, çeviri eyleminin çeviribilimciler tarafından kabul görececek bir biçimde tanımlanması; böylelikle çeviri etiğine temel oluşturması, çeviri etiği ile çeviri eleştirisi alanlarının sorunlar konusunda birbirine geçmesinin önlenmesi ve nihayetinde çeviri etiğinin disiplinlerarası bir çalışmayla farklı alanlarda çalışan çevirmenlerin sorunlarına çözüm önerileri getirecek güçte ve konunun asıl sahipleri tarafından disiplinlerarası nitelikte oluşturulmasını sağlamaktır.

Çalışmanın Önemi

Çalışmada amaç doğrultusunda çeviri etiğinde sıkça karşılaşılan sorunların genel bir bakış açısıyla ve alandaki yayınlanmış eserlerden faydalanmak suretiyle toplu halde verilerek aynı soruna çeviri eyleminin kriterleri göz önüne alınmadan getirilen çözüm önerilerindeki paradokslar ortaya konmuştur. Çeviri etiğinde sıkça karşılaşılan etik sorunlara farklı görüşleri olan araştırmacı ve bilim insanları tarafından getirilen çözüm önerilerinin bir arada okura/araştırmacıya sunulması henüz yeni yeni uygulanmaya başlanmıştır.

Ayrıca yöntem olarak çözümlerdeki önerilerde oluşan paradoksların gösterilerek paradokslar çerçevesinde ve öncesinde belli bir model oluşturularak çözüm önerilerinin aranmasının kullanılması da kanımızca geniş çaplı araştırmalarda sıkça uygulanan bir yöntem değildir. Bu bağlamda hem yöntem olarak hem de çalışma çerçevesinde oluşturulacak “üç aşamalı” etik değerlendirme modeli ile çalışmanın çeviribilim alanında özgün bir katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın yöntemi çeviri etiği tartışmalarında ortaya çıkan aynı konudaki paradoks görüşlerin bir bütün halinde gösterilerek oluşturulan “üç aşamalı” ve “erdem etiğini” “ödev etiğini” ve “utilitarian etik anlayışını” içeren çalışmaya özgü bir etik modeliyle analiz ve analiz sonuçlarının değerlendirilmesi biçiminde oluşturulmuştur.

Analiz ve değerlendirmelerde çeviri etkinliği sürecinde karşılaşılabilecek uç örneklerden ya da istisnalardan özellikle kaçınılmıştır. Çünkü günümüz çeviri etkinlikleri özellikle işbirliği çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu işbirliği çerçevesinde hıza ve çeviri işlevine ulaşmak daha kolay olur. Başka bir deyişle çeviri etkinliği ne kadar iyi bir organizasyon içerisinde işbirliğine dayalı bir anlayışla gerçekleştirilse, çevirinin beklenen amacına o kadar rahat bir biçimde ulaşıldığı kabul gören bir anlayıştır.

Bu bağlamda çeviri etiği çerçevesinde meydana gelen/gelebilecek sorunları irdelerken, sıra dışı olayları içeren uç örnekler ya da istisnai durumlardaki etik ikilemler yerine, günümüzde faaliyetini sürdüren bir çevirmenin karşılaştığı etik sorunların değerlendirilmesi daha yerinde olur. Uygulamalı etik alanındaki çeviri etiği zaten tek tek

sorunlarla ilgilenmemeli, bunun yerine ortaya çıkabilecek somut sorunları etik açıdan değerlendirme konusunda temelin oluşturulmasını sağlamalıdır.

Çalışmada analiz ve değerlendirmelerde “üç aşamalı” bir etik modeli, hedef kitleye etik sorunların çözümlenmesi doğrultusunda yol gösterici nitelikte olacaktır. Burada amaç yine tek tek her sorun için kesin çözümler sunmak değil; çeviri etiği bağlamında hedef kitleye genel bir bakış açısı sağlamaktır.

Çeviri etkinliğinde bir çevirmen:

1. Yaşadığı toplumda geçerli olan “genel ahlaki normlara” uymak zorundadır. Başka bir deyişle, bir çevirmenden yaşadığı toplumdaki diğer insanlardan beklenen ve erdemi ifade eden etik normları karşılması beklenir.
2. Uyguladığı meslekte geçerli olan “mesleki ahlak normlarına” uymak zorundadır. Başka bir deyişle bir çevirmenden yaşadığı toplumdaki diğer meslektaşlarından ve mesleki normları karşılması beklenir.
3. “İlk ve ikinci aşamayı” yerine getirdikten sonra, çeviri etkinliğinde işbirliği ile beraber amacı belirlenmiş erek metinde/çeviri ürününde amaç ve ürün arasında “tutarlılığı” sağlaması beklenir. Ürün-amaç ikilisi arasındaki tutarlılık çeviri etkinliğinde planlanan hedefe ulaşılmasını sağlar.

Çeviri etkinliğinde çevirmenin bu “üç aşamadan” herhangi birini sağlayamadığı durumlarda, çeviri ürününün amacı ve böylelikle planlanan hedefi yerine getirmesi mümkün değildir. Bu durumu gösteren çeşitli örnekler, çalışmanın daha sonraki aşamalarında çeviribilim alanındaki çeviri etiği çalışmalarından yola çıkarak irdelenmiştir.

Çevirmenin her “üç aşamayı” da gereği gibi yerine getirdiği durumlarda da çeviri ürününün amacını yerine getirmediği durumlar olabilir. Çeviri ve ürün odaklı eleştirilerin en önemli çıkmazlarından biri de çevirmen ya da ürün odaklı eleştiri yaparken çevirmeni ya da ürünü çeviri etkinliğinin içinde soyutlayarak değerlendirmeleridir. Oysa günümüzde çeviri etkinliği belirli bir organizasyonda farklı uzmanlık alanları olan çalışanlar tarafından gerçekleştirilen bir etkinliktir ve bu etkinlikte diğer katılımcıların işbirliği değerlendirilmeden yalnızca çevirmenin ya da ürünün etik açıdan değerlendirilmesi doğru sonuç vermeyecektir.

Modelimizin çeviri etiğinde karşılaşılan etik sorunların değerlendirilmesinde kullanılırken çeviri etkinliğinde çevirmenin ya da ürünün asla tek başına değerlendirilmemesi gereği dikkate alınmalıdır. İşbirliği mesleki etkinliklerin geçerli olduğu her alanda etik açıdan değerlendirilmesi gereken bir eylemdir/eylemler bütünüdür ve her eylem gibi etik değerlendirmeye tabi tutulabilir.

BÖLÜM 1: BİR FELSEFE DİSİPLİNİ OLARAK ETİK

1.1. Etiğe Giriş

Bir mesleği seçmede ve icra etmede, meslek aracılığıyla erdemli bir hayat sürerek, toplumsal bir fayda sağlamak suretiyle mutlu olma amacı güden insanın, etik bir davranış içinde olduğu söylenebilir. Etik, insan yaşamının bütününe kapsamakla birlikte insan, mesleğinde gösterdiği erdemli davranışlarla etiğe uygunluğunu ortaya koyar. Meslek etiği, mesleki normlar ve kurallardan çok, bir mesleği icra edenin, icra ettiği mesleği severek ve toplumsal değerini kavrayarak yapmasıyla işini başarma yoluyla mutluluğa ulaşma sürecinde uyduğu kurallar olarak tanımlanabilir. İnsanoğlu, meslek seçiminde, erdemliliği ve mutlu olmayı öncelikli amaç olarak belirlediğinde, mesleği süresince etiğe de uygun hareket etmeye çok daha yatkın olur. İnsanın, gerek toplumsal yaşamı gerekse mesleki yaşamında etiğe uygun davranışı, erdemliliği öne çıkararak, mutluluğu çıkarlarının önüne geçirmesiyle gerçekleşebilir. Etik kuramlarındaki önemli bir çelişki de, mutluluğun çıkarların önüne geçirilmesini amaçlaması öngörülen etik davranış yerine, bazı kuramların çıkarı mutlulukla özdeşleştirmesi ve finalistik bir anlaşıya sahip olmalarıdır. Bir eylemin sonucuna bakarak, eylemin sonucunda mutlu olmanın yeterli görülmesi, mutluluğa giden yolda, bireyin eylemlerinde ne kadar erdemli davrandığı sorusunu eksik bırakır. Etik, yolun sonundaki mutluluğa değil, bu mutluluğa hangi erdemli süreçlerle varıldığıyla ilgilenir. Erdemli davranışla varılmayan bir mutluluk tanımı, hazcı bir mutluluk tanımına yaklaşır. Oysa etik, bireysel bir hazcı mutluluktan öte, toplumsal bir erdemli mutluluktur. Toplumda sıkça sözü edilen, “şerefsiz bir galibiyettense, şerefli bir mağlubiyeti tercih ederim” sözü, ya da bir sportif eylemde, haksız yere elde edilen galibiyetin mutluluğu getirmekle birlikte içinde erdem ve adaletin eksik olması, etik koşula nasıl bakılacağını gösterir.

Toplumsal ahlakın yaygınlaşması ve toplum içinde yaşayan bireylerin etiğe uygun davranış sergileyebilmesi, bireylerin mesleklerini erdemli ve mutlu bireyler olma amacıyla seçerek, sonuçta bu amaca yönelik davranışlar sergilemesiyle gerçekleşebilir. Meslek seçiminin neye göre yapıldığı konusu, bir toplumun ahlaki davranışı ve bunun sonucunda insanların etikle ilişkisini belirleyici bir öneme sahiptir. Bir insanın mesleğiyle ilişkisindeki etik davranışı, hayatındaki tüm ilişkilerindeki etik davranışıyla uygunluk gösterir. Meslek seçimi ve icrasında etik davranmayan, mesleğini erdemli ve mutlu bir

biçimde icra etmeyen bir insanın toplumsal yaşamında farklı bir tavır göstermesi beklenemez.

Etik konusu, bir ahlak meselesi olduğu kadar, bir işin/mesleğin yapılış biçimini ve insanın yaptığı işi/mesleği usulüne uygun bir biçimde yapma biçimini de yansıtır. Bu nedenle genelde etik, özelde ise çeviri etiği konusu, salt ahlaki bir konu olmaktan öte, bir meslek icra eden kişinin özelliklerini ya da mesleğin başarıma biçimini ortaya koyabilir. Çeviri etiği konusunda yapılan bu çalışma, çeviri mesleğinin tüm alanlarını kuşatan bir çalışma sayılabilir. İster çevirmenin çeviriyi üretme biçimi, isterse yayınevini çeviriyi yayınlama biçimi, isterse çeviri dünyasının toplum içinde algılanma ve toplumu etkileme biçimi olsun, tüm çevirilerin başarısına etki eden temel unsur, etik davranış biçimine uygun bir çeviri alanının var olup olmadığıyla ilgilidir.

Etik alanı bu anlamda sadece etik konusu olmayıp, genelde tüm mesleklerin özelde ise çeviri mesleğinin tümünü kuşatan bir alan olarak, mesleğin başlangıç ve çıkış noktasını oluşturur. Etik davranış içinde olabilmek için, seçilen meslek ve yapılan işin erdeme ve mutluluğa ulaşma idealiyle yapılması, bir mesleğin hem başlangıç hem de bitiş noktasını oluşturur.

Doğası gereği yaşamını sürdürebilmesi için kültürel sınırları belirlenmiş bir toplum/topluluk içerisinde bulunma koşulu, Fischer'in de belirttiği gibi insanın toplum içerisinde beraber yaşama gerekliliği (Fischer, 2003: 18) insanı¹ sosyal bir varlık yapar. Varlığını sürdürdüğü bu toplum/topluluk içerisinde bir yandan kişisel ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır, diğer yandan da bu ihtiyaçlarını karşılarken toplumu oluşturan diğer insanların çıkar ve ihtiyaçlarını da gözetmek zorundadır.

Toplum ya da topluluk adı verilen dinamik yapıya sahip insan kümesi, bir bütün olarak varlığını sürdürebilmek için de farklı normlara ve bunların karşılığı olan yaptırımlara gerek duyar. İnsanın yaşamı, ihtiyaçlarını karşılaması, gelişimini sürdürmesi ya da tamamlaması bu norm ve yaptırımlarla sınırlandırılmıştır. İnsanın uymak zorunda olduğu

¹ Bu çalışmada tartışılan insanın zorunlu olduğu durumlarda herhangi bir topluma ya da toplumsal yapıya ihtiyaç duymaksızın verdiği hayatta kalma mücadelesi değildir; bu bağlamda yukarıda sözü edilen insan, yalnızca yaşam mücadelesi veren değil; aynı zamanda kendi kişisel gelişimini de bireysel özelliklerini ortaya koyarak gerçekleştirmeye çalışan "toplumsal bir varlık" olarak ele alınmıştır.

normların temelinde insanların bir arada yaşamları sonucu ortaya çıkan ortak değerler topluluğu, yani bütünsel bir yapı oluşturan “kültür” vardır. Kültürel değerler sonucu toplum tarafından oluşturulmuş normlara uyulmaması durumu söz konusu değildir; aynı topluluk içinde birden fazla insanın normlara uymaması, toplumsal uzlaşmayı bozar, beraberinde kargaşa getirir, böylelikle toplum/topluluk bütünsel yapısını kaybeder.

İnsanın toplum içindeki varlığının ve yaşadığı bu toplumda egemen olan normlarla arasında oluşan gerilimin ve insanın davranışlarının ahlaki boyutunun incelenmesi “etik” adı altında ilkçağ filozoflarından itibaren sürekli olarak ele alınan bir konudur.

İnsanın belirli normlar çerçevesinde ve belirli bir toplum içerisinde yaşayarak oluşturduğu toplumsal değerler, süreç içerisinde toplumun iç dinamiklerinden kaynaklanan toplumsal değişimlere paralel olarak zorunlu olarak değişime uğrar. Bir toplumda olumlu ya da olumsuz yönde bir değişim olduğunda, bu değişim toplumsal değerlerde de değişime sebep olur. Toplumun yaşadığı dönem ve şartlar göz önüne alınmadan o toplumda var olan toplumsal değerlerin bir değerlendirmesini yapmak mümkün değildir. Bir toplum her dönem kendi varoluşunu tanımlayan değerlerini belirler (Bkz. Özlem, 2004: 133-135). Toplumsal değerler, var oldukları toplum içerisinde etkisini sürdürürken bile eleştirilebilir. Eleştiriler sonucunda toplumu etkileyecek değişimler/gelişimler de elde edilir.

Varlığını sürdürmekte olan toplumsal bir yapının sürdürülebilirliği ya da yeni oluşturulacak toplumsal bir yapının oluşturulması ve sürdürülebilmesi, yalnızca bu dinamik yapıyı ayakta tutabilecek toplumsal uzlaşma ile mümkün olabilir. Toplumsal uzlaşmanın sürdürülebilirliği, o toplumu ayakta tutacak ve yine o toplumun kendi değerlerinden ortaya çıkan farklı normlara ve bu normların ihlal edilmesi durumunda geçerli olacak yaptırımlara bağlıdır.

Toplumsal yapı; genel olarak hukuk normları ve yaptırımları, dini normlar ve yaptırımları, “ahlak normları” ve yaptırımları ile sürdürülebilirlik kazanır. Dini ve ahlak normlarının her ne kadar somut bir yaptırımı görünmese de toplumsal uzlaşma çerçevesinde bakıldığında, bu uzlaşmaya önemli katkıları bulunduğu görülür.

Toplumsal uzlaşmayı yalnızca -yaptırımı olduğu için- “hukuk normlarıyla” ya da “dini normlarla” birlikte ya da yalnız başlarına uygulayarak sağlamak mümkün değildir. Çünkü

toplumsal yaşam ve bu yaşamın gerek duyduğu uzlaş, özellikle günümüz toplumlarında tüm insanlara ve yaşam alanlarına ulaşamaz. Bu noktada farklı bir norm türü olan ve yaptırımı hukuk normlarında olduğu gibi kesin çizgilerle belli olmamasına rağmen “etik” normlar zorunlu olarak devreye girer ve insanın her türlü sosyal davranışını etkiler. Kaldı ki hukuk normları bile oluşma/oluşturulma aşamasında geçerliliklerini sürdürecekleri toplum içerisindeki toplumsal değerler temelinde oluşturulmuş etik normlarına ihtiyaç duyar.

Başka bir deyişle kanunların ve kuralların toplumsal yaşamın her düzeyinde (ki buna mesleki ilişkiler de dâhil) toplumsal uzlaşmayı en düşük seviyede gerçekleştirmek için gereklidir. Kurallar ve kanunlar rasyonel bir düzeyde oluşturulmuş düzenlemelerdir. Ancak insan ilişkileri bu düzeyin sıkça dışına çıkar. Örneğin yaşanabilecek farklı çıkar çatışmaları, bir toplumda oluşabilecek ekonomik sıkıntılar vb. sorunlar karşısında kural ve kanunlar kontrol mekanizmasının dışına çıktıklarında uygulanamaz hale gelebilirler. Dinin yaptırım gücü, ortaya çıkabilecek karışıklıkları düzenlemeye yetmediği durumlar söz konusu olabildiği için de her toplumda daha farklı uzlaş normları aranır. Etik normlar bu türden uzlaş normlarıdır. Bir insanın kanunlara uyan, ama aynı zamanda “düzenbaz bir yalancı” olması, ancak etik normlarıyla engellenebilir. O halde toplumsal düzende günümüz şartlarında ister evrensel boyutta (örneğin “dürüstlük” gibi) ister kültürel boyutta etik normlara her zaman ihtiyaç duyulmaktadır.

Ahlak normları bir yandan diğer toplumsal normlarla birlikte insanın yaşamındaki her türlü sosyal ilişkisinde etkili olur. Diğer yandan da farklı normların oluşum sürecinde dikkate alınmak zorundadır. Yani toplumsal uzlaşının sürdürülebilmesi için ahlak normları hem hukuk normlarının oluşum sürecinde önemli bir rol üstlenir hem de insanın sosyal ilişkilerinin temelini oluşturur.

Yaşamını sürdürdüğü diğer insanlar gibi hem sosyolojik hem de ekonomik bir varlık sıfatları taşıyan çevirmenin, bir birey olarak toplumda kendisini ahlaki normlardan soyutlaması söz konusu olamaz. Çevirmen hem ekonomik bir yönü olan çeviri etkinliği içerisinde yer alır hem de kendisine verilen görevi çeviri süreci içerisinde gerçekleştirirken bağlı bulunduğu hukuk normlarının ötesinde kendi toplumunda var olan ahlak normlarını dikkate almak zorundadır. Konu, çalışmanın “çeviri etiği” bölümünde

farklı boyutlarıyla incelenecektir. Kuçuradi de konuyla ilgili olarak düşüncelerini aşağıdaki gibi belirtmiştir:

“Bir kişi eylemde bulunurken, karşı karşıya olduğu veya yüzünü görmediği, yakınındaki -uzağındaki insanlarla- kişi olarak kim olduklarını bilmediği insanlarla- ilgili bir şey yaparken de hep bir etik ilişki içindedir: yaptığını hep belirli bütünlükte bir kişi olarak yapmakta, hep değer sorunlarıyla yüklü eylemlerde bulunmaktadır. Toplumsal ilişkileri bakımından kişinin her yaptığının da, değilirse, temelinde er geç bir etik ilişki bulunur. Bu ilişkilerde de etik eylem söz konusudur [...] (Kuçuradi, 2011: 12, 89)”.

İnsan sosyal ilişkilerini kendi bakış açısından ve kendisine sunulabilecek olanaklar ölçüsünde değerlendirir (Fischer, 2003: 27). Yani insan girdiği ilişkilerde bir yandan kendi çıkarlarını korumak durumundadır, diğer yandan da ilişkide bulunduğu toplumun diğer kişileriyle birlikte mutlu olma gayretindedir.

Toplumsal uzlaşma -en azından ilişki içindeki insan açısından- kendi çıkarları ile diğerlerinin çıkarlarını mevcut toplumsal değerleri de göz önüne alarak dengede tutmayı ve insan olarak kendisi mutlu olma amacındayken aynı ölçüde toplumun diğer bireylerinin mutlu olma durumunu da gözetmeyi gerektirir. Bu dengenin sağlanamadığı durumlarda etik sorunlar ortaya çıkabilir. Çünkü insan eğer kendi çıkarları ve mutluluğu uğruna toplumsal değerlerin ve normların ön gördüğünün dışında davranışlar sergilerse, bu durumda toplumun diğer bireylerinden gelecek yaptırımlara maruz kalarak sonuçlarına katlanmak zorunda kalır. Diğerlerinin öfkesi, kırgınlık ve üzüntüleri, kendi mutluluğu ve çıkarları uğruna toplumsal normların dışına çıkarak toplumsal değerlerin ve normların ön görülenin dışında davranışlarda bulunan insanın değersizleştirilmesine yol açabilir ve diğer bireylerin onunla işbirliğinden kaçınmalarına sebep olabilir. Sonuç olarak bu tür durumlarda toplumsal yaptırımın sonuçlarına katlanmak zorunda kalır. Bu yüzden insan, birlikte yaşadığı diğer bireylerin çıkarlarını belli bir dereceye kadar dikkate almak zorundadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi hiçbir etik ya da etik normu insanların sürekli olarak ahlaki ölçütler çerçevesinde davranmalarını garanti edemez. Ancak yine de etikten toplumsal ilişkilerde karşılaşılabilecek ahlaki davranışlar ile ilgili sorunlara yönelik yol gösterici bir rol üstlenmesi ve ilgili sorunlara yönelik yeni normlar oluşturması beklenebilir. Etikte

toplumsal değerlere uygun, bu değerlerin dışına taşan davranışlardan sakınarak ve insanın kendisi ile diğer insanlar arasında -tek ölçüt olarak alınmasalar bile- çıkar ve mutluluk bağlamında işlevsel bir uzlaşa söz konusu olmalıdır.

İnsan kendi çıkarlarını korumak ve kişisel mutluluğa ulaşabilmek için, girdiği sosyal ilişkilerde var olan toplumsal normlara ve değerlere uymayan davranış biçimleri seçebilir; yani kabul gören ahlaki davranışların dışına çıkabilir. İnsanın sonuçlarında kendisinden başka diğer insanların da etkilendiği her eylem/davranışı, farklı alternatifler arasından yaptığı ve sonuçlarına katlanmayı önceden hesapladığı bir seçimdir; çünkü toplumsal davranışlar belirli hukuki normlar ve toplumun kültürel değerleri çerçevesinde süreç içerisinde oluşun ahlak normları ile tanımlanmış, her ahlak normunun karşılığında da kendiliğinden bir yaptırım belirlenmiştir.

Bilim ve teknolojideki ilerlemeler sonucunda sosyal faktörlerin karmaşık ve öngörülemez bir yapı oluşturması ve böylelikle sosyal ilişkileri çok yönlü etkilemesi sebebiyle, özellikle günümüzde insanın davranış seçme olanaklarının arttığı ve yaptığı seçimlerin daha fazla insanı etkilediği; etkileşimin daha da öteye giderek toplumlararası bir boyut kazandığı ve insanın sosyal dayanışma sürecinde kendi çıkarları ile toplumun çıkarları arasındaki çatışma boyutunun gün geçtikçe büyüdüğü gözlemlenmektedir:

“Yaptıklarımız başka insanları etkilediği için ve teknolojinin artan gücüyle yaptıklarımızın insanlar üzerinde ve eskisine göre daha çok insan üzerinde daha da güçlü bir etkisi olduğu için, eylemlerimizin etik anlamı artık eşi görülmemiş boyutlara ulaşmaktadır” (Bauman, 1998: 263).

Herhangi bir ahlak normunun ya da ahlaki bir davranışın ahlak felsefesi temelinde incelenmesi; konu ile ilgili ahlaki davranışın ya da normun çok yönlü ele alınmasını, teknoloji, iletişim, kültürlerarası ilişkiler gibi farklı olguların incelemeye dâhil edilmesini, aynı norm ya da davranışın farklı kültürlerdeki oluşun süreçlerinin incelenmesini, karşılaştırılmasını ve ilgili norm ve davranışların ancak bundan sonra değerlendirilmesini gerektirmektedir. Çünkü, -dünyada evrensel boyutlarda ekonomik, sosyal ve kültürel bir birlikten söz etmek için çok erken bile olsa (Schachtschneider, 2005: 144)- günümüz toplumlarında hem ekonomik hem sosyal yönü ile ele alınması gereken kişi, davranışları ile yalnızca kendi toplumunda etkileşim sürecini başlatmakla kalmaz, aynı zamanda davranışları sonucu kültürlerarası etkileşim sürecini de başlatır.

Artık insanın davranışlarının bağlı bulunduğu toplumun ahlak normlarının, kültürlerüstü değer kazanmış ahlak normlarının ve insanın etkileşim içinde bulunduğu diğer kültürlerin ahlak normlarının bir arada değerlendirilmesi gerekir:

“Günümüzde sosyal ve ekonomik gelişmeler iç içe geçmiştir. Dünya çapında bilgi, kişi ve ürün hareketliliği sonucunda geleneksel kültür ve sosyal bağlar kültürel sınırları aşan bağlantılar sebebiyle gün geçtikçe daha fazla çözülmeye başlamıştır” (Holtbrügge, 2005: 196).

Bu çalışmanın konusu olan çeviri etiğinin felsefenin etik disiplini temelinde incelenebilmesi için çeviri etkinliğinin, çeviri eyleminin ve çevirmenin toplumsal konumunun kültürlerarası boyutta ele alınması gerekir.

Çeviri eylemi, Mänttäre'nin *“Translatorisches Handeln (Çeviri Eylemi Kuramı)”* (1984) adlı çalışmasında bahsettiği gibi kısaca tanımlanırsa², *“birbirini tamamlayan işbirliği etkinlikleri ve iletişimsel davranışlar bütünüdür”*. İletilerin erek kültür içerisinde yapılandırılması için gerekli işbirliği süresince konusunun uzmanı tarafından gerçekleştirilen kültürlerarası ileti aktarımı gerçekleştirilir, farklı birim ve alanlardan oluşan bir dizi kurumsal yapının işbirliğini ve eylem boyunca iletişimini gerektirir. Bu yüzden de kültürlerarası eylem özelliği taşır. Gerçek iş durumlarını ifade eder, ayrıca çeviri eyleminin ekonomik boyutu da vardır (Mänttäre, 1984: 13-67).

Farklı kültürler arasında iletişimsel eylemin gerektiği durumlarda gerek insanlar, gerekse farklı toplumsal organizasyonlar, çeviri etkinliğini başlatırlar. Çeviri etkinliği, öncelikle iki kültür arasındaki ilişkiyi başlatacak olan metnin hazırlanmasıyla ve bir uzmana ulaştırılmasıyla başlar. Çevirmen, kültürlerarası ileti aktarımında ileti taşıyıcılarını (metinleri) hazırlamakta uzmanlaşmıştır.

İhtiyaçlara göre farklı kişi ve kurumlar (aktantlar/katılımcılar) etkinlik sürecine katılır. Örneğin bir reklam metninin bir çevirisi gerekiyorsa işverenin metni çevirmene ulaştırmasından sonra metnin erek kültürde amacına ulaşabilmesi için öncelikle çevirmen tarafından iki kültür arasındaki dil bariyerleri aşılar, metin bir reklamcı tarafından

² Mänttäre'nin çeviri eylemi tanımlaması, bu çalışmanın “çeviri etiği” bölümünde eylem, etkinlik, çeviri, çeviri eylemi, çeviri etkinliği, işbirliği, uzman vb. gibi çeviribilime özgü kavramsal ifadeler ile birlikte yeniden araştırma konusu yapılacaktır.

gerekirse değiştirilerek erek kültür normlarına uyarlanır. Kültürel değerlerin uygun biçimde vurgulanabilmesi için de yine çeviri sürecine değişik uzmanlar katılabilir. Çeviri eylemi böylelikle bir eylemler bütünü oluşturur. Bu eylemler bütününde, kaynak kültüre ait geleneksel değerlerin erek kültürde gelenekler açısından yeniden yorumlanması, bir etik sürecin işletilmesi sonucunda gerçekleşir.

Çeviri eyleminin en önemli katılımcılarından “biri” olan çevirmenin, gerek diğer kültürle olan ilişkilerde gerekse kendi kültüründe çeviri eylemi bağlamında girdiği ilişkilerde gerçekleştirmiş olduğu tüm davranışlar/eylemler “çeviri etiğine” konu olacaksa, çeviri eylemine özgü etik teorileri çerçevesinde bütünsel bir bakış açısıyla incelenmelidir. Bu incelemeye çevirmenin salt kendi kültürü ve kültürel değerleri içerisinde geçerli olan ahlak normları yeterli gelmez. Çünkü ilgili çevirmenin girdiği ilişkide uluslararası hukuk normlarının yanında diğer kültürler tarafından da kabul görmüş ahlak normlarının dikkate alınması gerekir. Süreçte hem hukuki hem ekonomik hem de kültürel boyutları ve her bir alanla ilgili evrensel/evrensel nitelik iddiasında olan ahlak normları söz konusudur.

Örneğin kaynak metnin görevlendirmede kararlaştırılan zamanda ve erek kültüre uygun biçimde çevrilmesi, çevirmenin ödemelerinin kararlaştırılan şekilde ve zamanda yapılması ve buna benzer pek çok süreçte hem uluslararası ahlak normları hem de sürece katılan tüm kişilerin ait olduğu kültüre özgü ahlak normları ve kurumsal yapılarda egemen olan ahlak normları geçerli olacaktır.

Ahlak normlarının uluslararası ilişkilerin teknolojik imkânlarla kültür toplumlarının sınırlarını aşarak daha geniş alanlarda yer bulması ve vicdan, sevgi gibi evrensel boyutta ele alınabilecek kültürel değerlerin dünya üzerinde birçok kültür toplumunda yer alması sebebiyle, kısmen de olsa evrensel bir boyut kazandığı, buna karşılık dönem dönem egemen felsefe anlayışlarının mevcut etik teorileri üzerinde yerel etkileri olduğu gözlenmektedir. Örneğin Aydınlanma çağında insanın ahlaki davranışlarda bulunabilmesi için akılcı davranması gerektiği savunuluyordu. Yani çağa egemen akılcılık anlayışı, tanımlamada bile etik kavramının içinde yer alıyordu. Hatta aydınlanma döneminde bazı yazarlar etiği “akılcıl-etik” (*Klugheitsethik*) veya “aydınlanmış insanın kendi menfaatleri üzerine kurgulanmış etik” (*Ethik des aufgeklärten Eigeninteresses*) olarak tanımlıyorlardı (Fischer, 2003: 25).

Bu çalışma çerçevesinde çeviri etiği bölümünde “çeviri etkinliği” konusunda ahlak normlarının hem evrensel hem de yöresel özellikleri, çeviri etkinliğinin iletişimi de içeren kültürlerarası bir eylem olması sebebiyle özellikle dikkate alınacaktır. Aynı zamanda etik teorileri yukarıdaki örnekte olduğu gibi dönemin felsefe anlayışından da etkilendiği için çeviri etiğinin incelenmesinde bütünsel bir bakış açısı gereklidir.

“Etik”, felsefe disiplinleri içerisinde yer alan önemli bir alandır. Alan ile ilgili çok sayıda teorik çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte Kuçuradi’ye göre, etiğe verilen önem son dönemlerde giderek artmakta, etikte adeta bir Rönesans yaşanmaktadır (Kuçuradi, 2000: 18).

Diğer taraftan etiğin hem kavram olarak hem de uygulama alanı olarak günümüzde algılandığı gibi kullanılmasına karşı çıkan, -felsefe tarihinde sürekli olduğu gibi- etiği var olan tanımlamalardan soyutlayarak daha farklı anlamlaştırmaya çalışan yazar ve düşünürler de etik üzerine çalışmalar yapmaktadır. Örneğin Badiou’ya göre etik kavramı, günümüzde her alana abartılı bir biçimde sokularak olması gerekenden daha farklı bir biçimde kullanılmaktadır. Hatta bu yanlış kullanım resmi ve kurumsal bir destek bulmaktadır. Badiou resmi bir yapıya sahip ulusal etik komisyonlarını, meslek etiklerini şiddetle eleştirmekte, ülkelerin insan hakları etiği altında diğer ülkelere saldırılarda bulduklarını, bu saldırılara etik kavramını kullanarak çeşitli kılıflar uydurmaya çalıştıklarını iddia eder (Badiou, 2013: 17-18).

İnsanların toplum içerisindeki davranışları ve onları bu davranışlara iten sebepler, günümüzün modern toplumlarında gittikçe daha karmaşık hale gelmekte, davranışın doğruluğu ya da yanlışlığı sorusu modern toplum olarak tanımladığımız bu karmaşık yapı içerisinde zaman zaman yanıt bulamamakta, bu yüzden birçok platformda tartışma konusu olmakta ve böylelikle gündemdekini yerini sürekli korumaktadır. Sayıları çağın gereği gün geçtikçe artan mesleki alanlar, bu alanlardaki davranış biçimleri ve kalıpları, davranış biçimleri sonucu ortaya çıkan sorunlar da güncelliğini korumakta ve meslek etiği adı altında tartışılmaktadır.

Ayrıca ahlaki davranışlar, insan mutluluğuna katkı sağladığı için ve toplumsal uzlaşmayı sürdürülebilir hale getirdiği için, en önemli kültürel olgulardan biridir. Nuttall’a göre de çağdaş toplumlarda neyin doğru ya da neyin yanlış olduğunun sınırları kesin değildir.

Tam da bu nedenden ötürü, ahlakla ilgili felsefi sorular ilgi çekmekte ve gündemdeki yerini korumaktadır (Nuttall, 1997: 23).

“Etik” ve “ahlak” kavramları, farklı anlamlara sahip olmalarına rağmen gündelik yaşamda birbirine karıştırılmaktadır (Bkz. Frankena, 2007: 22; Bkz. Tepe, 1998: 12). Aynı sıkıntı meslek etiği bağlamında da sürekli olarak yaşanmaktadır. Gündelik yaşamda ve özellikle meslek etiğinde sıkça karşılaşılan bu sıkıntıya aynı zamanda felsefeciler ve filozofların kavramları açıklamalarında da rastlanır. Çünkü felsefecilerin ve filozofların arasında bile kavramların açıklanmasında belli bir uzlaşma yoktur. Dönemsel ve kültürel farklılıklar, ideolojik düşünceler, kavramların tanımlanmasında etkili olur. Bunun yanında bir kültürde geçerliliğini sürdüren “doğru” algısı, çağdan çağa değişerek dönemsel farklılıklar gösterebilir ve böylelikle o kültüre özgü ahlak yapısının parçası haline gelir.

Bu bağlamda Özlem, etiğin temel sorusunun “neyi seçmeliyim?” olduğunu, insana dönük bu sorunun yanıtının da “doğru olanı seçmelisin!” olacağını belirtir. Ancak felsefede “doğru” kavramı değişik biçimlerde açıklandığı için, “doğru” olanın seçimi de doğal olarak farklılıklar gösterecektir: “Felsefe disiplinleri içerisinde etikten başka, bir soruya bu kadar çok ve değişik yanıtın verildiği bir başka disiplin yoktur” (Özlem, 2004: 160).

1.2. Etik, Ahlak ve Ahlak-Etik Ayrımı

“Etik” sözcüğü Yunanca “ethos” sözcüğünden, “moral” sözcüğü ise Latince “mos” sözcüğünden gelmektedir. Dilimizde “moral” sözcüğü yerine kullanılan “ahlak” sözcüğü, Arapça “hulk” sözcüğünden türetilmiştir. “Etik” ve “moral/ahlak” sözcükleri genel olarak gelenek, görenek ve alışkanlıklardan kaynaklanan davranışları tanımlamakta kullanılır, sözcüklerin temelinde anlam farkı bulunmamaktadır (Tepe, 1998: 10; Bkz. Welsen, 1999: 10). Bu anlamda “etik”, geleneğin öngördüğü davranış biçimini gösterirken, “ahlak” sözcüğü bireyin toplumsal gelenek olarak etiğin etkisiyle bu davranışları sergilemesi olarak düşünülebilir. Bu sözcükler gündelik yaşamda ya da örneğin meslek etiği gibi farklı toplumsal çalışma gruplarındaki davranış biçimlerinin incelendiği farklı alanlarda anlam bakımından aynıymış gibi kullanılmaktadır. Hatta zaman zaman yaşanan bir sorunun betimlenmesi, “etik” adı altında yapıldığı görülmektedir. Ancak felsefe alanında ele alındığında bu iki sözcük bilinçli olarak birbirinden ayrılır ve farklı olguları ifade ederek ilgili bağlamda kullanılır.

Ahlak kavramı Özlem'e göre "bir kişinin, bir grubun, bir halkın, bir toplumsal sınıfın, bir ulusun, bir kültür çevresinin vd. belli bir tarihsel dönemde yaşamına giren ve eylemlerini yönlendiren inanç, değer, norm, buyruk, yasak ve tasarımlar topluluğu ve ağıdır" (Özlem, 2004: 17).

Rehfus'un *Felsefe Sözlüğü*'nde ahlak, bir toplumda örf ve adetleri oluşturan her şeydir. Kavram, bir yandan o toplumdaki insanların belirli gruplarının davranışlarına özgü kalıplar içerir. Diğer yandan da toplum içindeki bir insandan beklenen tutum ve davranışlarını içerir. Tanıma göre ahlakta genelleme eğilimi bulunur (Rehfus, 2003: 473). Diğer taraftan Craig'in *Felsefe Ansiklopedisi*'ne göre ahlak; duygu ve eylemlerle ilgili normatif düşüncelerin alanı içine giren belirli bir etki alanıdır (Craig, 2010: 1208).

Kant'tan destek alarak ahlakın tanımını yapan Comte-Sponville'e göre ahlak, "yerine getirmekle yükümlü olduğumuz görevlerimizin toplamıdır. Başka bir deyişle, karşılığında elde edebileceğimiz ya da elde etmeyi umduğumuz tüm ödüllerden ve sakınmak istediğimiz tüm cezalardan bağımsız olarak kendi kendimize dayattığımız yükümlülüklerin ve yasakların tümüdür. Bir vicdana koşulsuz olarak kendini dayatan ve o vicdanın değerini belirleyen şeylerin tümüdür" (Comte-Sponville, 2012: 54-55).

Nuttall'a göre de ahlak, "doğru yaşamın bir yoludur ve hayatın en zorlu olduğu zamanlarda ahlak, en çok ihtiyaç duyulan şeydir" (Nuttall, 1997: 199).

Yukarıdaki çeşitli felsefecilerin tanımlamalarından yola çıkılarak ahlak kavramının genel hatlarını oluşturmak mümkündür. Ahlak, belirli tarihsel bir dönemde etkisini gösteren, yani evrensel olmaktan çok, dönemsel özellikler taşıyan, oluşturulduğu topluma özgü olduğu için diğer toplumların ahlak normlarından farklı olabilen; normatif bir yapısı olduğu için ve davranışları "iyi", "kötü", "doğru", "yanlış" vb. şekilde kategorize eden normatif bütünsel bir yapıdır. Bu nedenden ötürü önce insanı, sonra genelleme yaparak toplumdaki diğer insanları normlarda belirtildiği üzere davranışta bulunmaya yönlendirir, yani insanda oluşturduğu vicdanın kamu vicdanına dönmesini sağlamaya çalışır.

Ahlak sözcüğü "nedir?" sorusuna yanıt vererek açıklandığı gibi, "nedir?" sorusunun yanına "ne değildir?" sorusu da eklenerek sözcüğün daha iyi anlaşılması sağlanabilir. Bazı felsefeciler bu yolu tercih etmişler ya da sözcüğün tanımlamasına doğrudan "ne değildir?" sorusu ile başlamışlardır.

Frankena, ahlaki özellikle insanların istekleri bağlamında tanımlayarak ahlakın bir sağduyu olmadığını, insanların isteklerini yerine getirmede önceliklerin ahlaki davranışlar olmadığını vurgular. Yani ahlak bir sağduyu değildir, insanların istekleri ahlaki bakış açısı için ayırıcı bir özellik olamaz, herhangi bir güç tarafından oluşturulamaz, değiştirilemez ya da yaptırım uygulayamaz (Frankena, 2007: 25).

Comte-Sponville, ahlakın kültürel değerler içerisinde kendiliğinden oluşumunu ve yaptırım gücünün zayıflığını ön plana çıkarır. Yaptırım gücü zayıf olduğu için, adaleti sağlamaya yetmez. Ahlak kurumsal yapıların işi değildir, çünkü doğrudan insanın kendisinden kaynaklanan ve kendi menfaatlerine hizmet eden davranışları ile bu davranışların muhatabı diğer bir kişi arasındaki eylemlerin kültürel bağlamda değerlendirilmesidir (Comte-Sponville, 2012: 114).

Nuttall'ın ahlak anlayışına göre, örneğin hukuk normları gibi toplumdaki insanların tümü için geçerli sayılabilecek somut ahlaki değerler bulunmaz. Aynı toplumu oluşturan insanların bağlı buldukları gruplarda aynı somut ahlaki değerlere rastlanmaz (Nuttall, 1997: 45).

Ahlak sözcüğünde olduğu gibi etik sözcüğü de çeşitli felsefeciler tarafından zaman zaman farklı yönleri ön plana çıkarılarak tanımlanmıştır. Frankena etiği, “ahlakla (morality), ahlaka ilişkin sorun ve yargılarla ya da ahlaki (moral) sorun ve yargılarla ilgili felsefe dalıdır” biçiminde tanımlar (Frankena, 2007: 22).

Nuttall, “ahlak felsefesi ya da etik, ahlaki konu edinen felsefe dalıdır. Kullandığımız ahlak terimlerini ve ahlaki yargılarımızın statüsünü analiz eden etik, takındığımız ahlaki tutumlarımız ardında yatan yargılarımızı ele alır” şeklinde ifade eder (Nuttall, 1997: 15).

Billington, etik kavramını “Doğru ve yanlış davranışın ne olduğu, hangi insan özelliklerinin desteklenmeyi ve geliştirilmeyi en çok hak ettiği ve hangi ahlaki ve toplumsal önceliklerin gözetilmesi gerektiği hakkında kararlar alınmalıdır. Bütün bunların incelenmesine etik ya da ahlak felsefesi diyoruz” şeklinde tanımlar (Billington, 1997: 39).

Özlem için etik, “ahlaklar çokluğu içerisinde karşımıza çıkan bu temel kavramlar üzerine bir yeniden irdeleme, çözümlenme, eleştirme ve bu kavramların anlamlarını yeniden

belirleme, çeşitli ahlakları, ahlak tiplerini gösterme, bunların özelliklerini, benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyma girişimidir” (Özlem, 2004: 207).

Craig’ın Felsefe Ansiklopedisi’nde etik kavramı, etik sözcüğünün üç farklı perspektifi verilerek açıklanmıştır. Etik öncelikle “*insanlardan oluşan belirli grupların yaşam biçimi doğrultusunda oluşturulan, o grubun gelenek, görenek ve değerlerini içeren sisteme etik adı verilir*” şeklinde tanımlanmıştır. İkinci olarak etiğin sistemin bir parçasıyla ilişki kurularak etik kavramı temellendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda “*etik kavramı sistemin, yani içerisinde doğru, yanlış, suç, utanç gibi kavramları içeren moralite’nin özel bir parçasına bağlantısını açıklamak için kullanılır.*” Son olarak etik kavramı bir ahlak sistemi içerisinde güncel ahlaki prensiplerle bağlantı kurularak açıklanır (Craig, 2010: 411).

Kutschera, “*Etiğin Temelleri*” adlı kitabının hemen başında etik sözcüğünü “normatif bir disiplin”, ya da başka bir deyişle “ahlaki yönden doğru eylemin teorisi” şeklinde tanımlamış ve kitabının devamında görüşlerini bu tanımla temel alarak açıklamıştır (Kutschera, 1982: 8).

Reiner’e göre ise etik sözcüğünden bugünkü kullanımıyla yaklaşık olarak ahlaklılık bilimi (*Wissenschaft von der Sittlichkeit*) anlaşılır. Ahlaklılık sözcüğünden ise “iyi” ve “kötü” ya da bununla bağlantılı olan eylemlerimizin genel normlarını araştırma konusu yapan yaşam alanı kastedilir. Bu normlar, içinde bulunduğumuz yaşam alanında “ahlaki istemler” şeklinde karşımıza çıkarlar. Etik bir eylemin oluşmasında geçerli olan prensiplerin bilimidir ve “pratik felsefe”nin (*praktischer Philosophie*) içinde yer alır (Reiner, 1964: 15).

Sözcüklerin temelinde anlam farkı olmamasına ile birlikte tarihsel süreç içerisinde “etik” sözcüğü, felsefenin temel bir disiplini olarak anlam kazanmıştır. Etik, insanların toplum içerisinde nasıl davranış sergilemeleri gerektiğini söyleyen ya da normlar koyan bir etkinlik değildir; insanların toplum içerisinde birbirleri ile yaşadıkları ilişkiler sonucu sergiledikleri davranışlarda ortaya çıkan etik sorunlarda doğru ya da yanlış olduğu gerekçelendirilebilir bilgiler ortaya koyan ya da koyması da beklenen bir felsefe disiplindir (Tepe, 1998: 12).

Yukarıda adı geçen farklı felsefecilerin tanımlamalarından yola çıkılarak “etik” kavramının genel hatlarını oluşturmak mümkündür. Etik bir toplum ya da belirli özellikleri olan bir grup içindeki insanın davranışlarının ahlaki sonuçlarını ve ortaya çıkan sorunları inceleyen, bu davranışların arka planını tespit ederek çözümleyen, irdeleyen, birleştiren ve bu davranışları yeniden belirleyen, doğru ve yanlış olarak değerlendirilen davranışların geliştirilmesini araştıran, böylelikle insan ve toplum önceliklerinin belirlenerek gözetilmesini sağlayan, konusu kısaca “ahlak” olan temel bir felsefe disiplini.

Temel bir felsefe disiplini ve bir sistem olarak etik, kural koyucu bir disiplin değildir; insanın davranışlarını “doğru” ya da “yanlış” gibi değerlendirmelerle sınıflandırmaz, tam tersine insan davranışlarının “doğru” ya da “yanlış” olarak değerlendirilebilmesi için gereken kriterleri oluşturur ve betimler. Etik, insanın davranışlarıyla asıl rolü oynadığı toplumsal eylemin/eylemlerin amaçlarını, eylemler bütününe oluşum şartlarını ve prensipleri ile eylemlerin oluşum sürecinde gerekli/geçerli toplumsal sistemleri ve çerçeveyi yansıtır.

Etik, farklı yönlerinden ele alınarak bazı yazar/felsefeci ya da diğer meslek gruplarına ait farklı kişiler tarafından da tanımlanmıştır. Örneğin Hazlitt’e göre etik, “başta başkalarına dayattığımız, sonra da -uyumun gereğinin, kendi örneğimizin öneminin ve “peki sen?” karşılığının gücünün farkında olarak- kendimiz için de kabul ettiğimiz bir uzlaşmadır”; “Etiğin “toplumun” “insana” dayattığı kurallardan oluştuğunu düşünmek bir çelişkidir. Etik, insanlar olarak bizim birbirimizi etkilemeye çalıştığımız kurallardan oluşmuştur. Hatta etik, tek tek insanların diğer bütün insanları, yani “toplumu”, en azından kendi davranışlarıyla etkileyeceğini düşünerek davranması biçiminde de algılanabilir” (Hazlitt, 2006: 126, 267). Öte yandan Comte-Sponville’e göre ahlak görev duygusuyla yaptıklarımızken, etik sevgiyle yaptıklarımızdır (Comte-Sponville, 2012: 57). Koslovski’ye göre ise “etik, bilim ve tekniğin, bilgilerinin doğası gereği, açık bırakmaları gereken güdüleme boşluğunu kapatmaya girişir” (Koslovski, 2000: 40).

1.3. Etik ve Ahlak Arasındaki Fark

Felsefeciler zaman zaman etik ve ahlak kavramlarını bir arada tanımlayarak okurun hemen tanımlama aşamasında etiği ve ahlak kavramlarını karşılaştırmasını, karşılaştırma sonucu, aradaki farkları anlayarak kavramları içselleştirmesini amaçlarlar. Örneğin Bedia

Akarsu'nun "Felsefe Terimleri Sözlüğü"nde; "ahlak, belli bir dönemde belli insan topluluklarınca benimsenmiş olan, insanların birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının ilkelerinin toplamı çeşitli toplumlarda ve çağlarda kapsamı ve içeriği değişen ahlaksal değerler alanı; bir kişi ya da bir insan öbeğince benimsenen eyleme kurallarının toplamı" olarak tanımlanmıştır. Etik ise "ahlaksal olanın özünü ve temellerini araştıran, insanın kişisel ve toplumsal yaşamdaki ahlaksal davranışları ile ilgili sorunları ele alıp inceleyen bilim dalı" olarak açıklanmaktadır (Akarsu, 1998: 2, 74).

Diğer taraftan Özlem, ahlak-etik ayrımını "ahlak fiilen ve tarihsel olarak bireysel, grupsal, toplumsal düzeyde yaşanan bir şey, bir fenomen olmasına karşılık; etik, bu fenomeni ele alan, ahlak görüşlerini öğretilerini irdeleyip sınıflandıran, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyan, bunları karşılaştırıp eleştiren felsefe disiplininin adıdır" (Özlem, 2004: 22) şeklinde bir arada tanımlamıştır.

Ülkemizde etik kavramı 1990'lı yıllara kadar "ahlak felsefesi" yerine bilinçli bir şekilde kullanılmamıştır. Son yıllarda tüm ülkelerde yaşanan çevre sorunları, ülkemizde de hem siyaset hem medya gibi alanlarda tartışılmaya başlanmış, tartışmalar etik sözcüğünün dilimize girerek çok kullanılan bir sözcük olmasına yol açmıştır. Ancak etik ve ahlak sözcükleri arasında bilinçli bir ayrım yapılmamış, böylelikle ülkemizde özellikle 1990'lı yıllardan itibaren kullanılmaya başlanan etik sözcüğünün ahlak sözcüğü ile karıştırılması sonucu, özellikle meslek etiği gibi belli bir alanı ilgilendiren konularda hem kavram kargaşasına hem de farklı anlam sorunlarına yol açmıştır (Bkz. Tepe, 1998: 9).

"Etik" sözcüğünün ülkemizde "ahlak" sözcüğünün yerine kullanılması, özellikle meslek etikleri ile ilgili çalışmalarda sorunlar çıkmasına neden olmuştur. Bu yüzden meslek etiği alanındaki çalışmalar, felsefe dışına çıkmakta, ahlak öğretisi olmanın ötesine geçememektedir (Krş. Kuçuradi, 2000: 28).

Çeviri etkinliği, bu çalışma çerçevesinde etkinliğin aynı zamanda ekonomik bir alan olması ve çevirmenliğin bir meslek olması sebebiyle, meslek etiği çerçevesinde incelenecek, yukarıda belirtilen sorunlar, felsefe disiplini içinde tutularak ele alınacaktır.

Sadece "etik" ve "ahlak" sözcükleri değil, bu sözcüklerin tanımlandıktan sonra kavram haline gelerek oluşturdukları alanlar da hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde

karıştırılmakta; alanlar birbirine girdiği için ortaya çıkan sorunlar konu ile ilgili tartışmalara yol açmaktadır. Bu sebeple birçok felsefeci iki sözcük ve bu iki sözcüğün karşısına gelen farklı alanları özellikle vurgulayarak bir yandan okuru aydınlatmaya diğer yandan da ortaya çıkabilecek sorunlara etik ve ahlakın işaret ettiği alanlara giriş yapmadan engel olmaya çalışmaktadırlar.

Billington, bu bağlamda ahlak felsefesinin, aslı itibariyle felsefe alanı dışındaki insanların sorumsuzca ahlaki hükümler oluşturabilecekleri bir alan olmadığını ve bir bilim insanı olarak ahlak felsefecisinin, temelde yanıtız sorularla boğuştuğunu ve hemen hüküm vermediğini belirterek, ahlaki bir ikilemin varlığını vurgular (Billington, 1997: 50). Zaten bu doğrultuda etiğin, ahlak öğretme gibi kaygısı ve/veya amacı yoktur ve hiçbir zaman da olmamıştır.

Etik, yani “ahlak felsefesi” ile “ahlak” zaman zaman birbirine karıştırıldığından bu farklı alanların içerisinde araştırma konusu olmaması gereken soru ve sorunların yanıtları ve çözüm yolları aranır. Feldman, konuyla ilgili uyarıda bulunarak etiğin ahlaki değerlerle ilgili yargıda bulunmadığını, bunun yerinin başka alanlar olduğunu belirtir (Feldman, 2012: 28). Diğer taraftan insan, etik ile ilgilenmeye başladığında bir sistem olarak etiğin ahlaki davranışlara yargı getirmek yerine onları incelediği, çözümlediği, birleştirdiği, eleştirdiği ve hatalı yönlerini bularak yeniden belirlediğinden “moda olan ahlaki argümanlara göre hareket etme” alışkanlığından kurtulur, gündemi belirlemeye yönelik manipülatif sloganlara karşı daha dikkatli olur (Feldman, 2012: 365).

Etik, tüm bu bağlamda insanın nasıl davranması gerektiğini, hangi davranışlarının ahlaki olduğunu belirleyen, norm koyan ve bu normlardan oluşan bütüne uyulması gerektiğini iddia eden bir disiplin değildir; etikte davranışlar çözümlenir. Etikçi de çözümlenme sonuçlarını yorumlar, betimler ve değerlendirir. Değerlendirme sonuçları öğüt ya da öğreti değildir.

Bu anlamda etik, ahlaka göre değişmez olan davranış türlerini belirleyerek, toplumdan topluma ve zamandan zamana değişen ahlaki değerlerden bağımsız olarak evrensel bir değerler bütününe belirlemeye ve betimlemeye çalışır. Bu anlamda etik, değişim ve başkalaşıma karşı, eklemleyerek ilerleyen ve her türlü ahlaksal değerler bütünü insanlığın kuramsal ve pratik yaşamı için tanımlayıcı ve belirleyici olma yolunda ilerler.

Normatif olmamasına karşın, kuramsal bir üst bakışla, ahlaksal farklılık ve değişimlerin gözlemlenebilmesini sağlayan bir genel kuram özelliği taşır.

1.4. Etiğin Gerekliliği ve Önemi

Etiğin gerekliliği, iki açıdan ele alınabilir. İnsan -modern bir toplum içerisinde yaşasın ya da yaşamasın- ve insanın diğer insanlarla yaşadığı ilişkiler ve bu ilişkiler sonucu ortaya çıkan davranışları, yalnızca o topluma özgü hukuk kurallarıyla ya da farklı toplumsal normlarla düzenlenemez. Çünkü toplumsal uzlaşmayı sağlamak için hukuk kurallarının o toplumdaki her türlü grupta uygulanabilirliğinin kabul edilmiş olması gerekir. Oysa hukuk kuralları, yaptırım gücü ne kadar büyük olursa olsun toplumun her katmanında insanın belirli normlara göre davranış göstermesini sağlayamaz.

Örneğin hukuki normlara göre suç sayılmasına ve bu suçun ceza biçiminde belli bir yaptırımı olmasına rağmen, kişinin yakalanmayacağını hesaplayarak ya da yakalanacağını hesaba katarak hırsızlık yapması, kişinin hukuki normlara göre aynı şartlarda cinayet işlemesi ya da bir sürücünün kamera ile izlenme olasılığına rağmen kırmızı ışıkta geçmesi, toplum bireyleri tarafından hukuk normlarının gösterdiği davranış kalıplarına her zaman uyulmadığı gösterir. İnsan öldürmek, başka bir deyişle cinayet işlemek hukuki normlar çerçevesinde suç sayılmak ile beraber aynı şekilde büyük dinler tarafından da suç sayılmasına rağmen, hukuki ve dini normların yetersiz kaldığı ve cinayetlerin işlenmesinde öncelikli norm olarak işlevsiz kaldığı açık bir biçimde görülebilir.

Örneklemeler, hukuk normlarının ve dini normların yeterli gelmediğini, toplumsal uzlaşma için daha farklı şartların da yerine getirilerek ve eksik kalan alanların doldurulması sağlanarak bütünsel normlar yapısına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Ahlak normları; bu yapıyı güçlendiren, boşlukları dolduran, insanların kendi aralarındaki ilişkilerde yol gösterici rol üstlenen kültürel normlardır. Yukarıdaki örneklerde eylemlerin ahlaki normlarla da engellenemeyeceği toplumsal olaylar örgüsü içerisinde kanıtlanmıştır. Ancak burada “etik” devreye girer. Etik bir yandan mevcut ahlaki davranışları mercek altına alarak inceler, değerlendirir ve eleştirir. Eleştiriler sonucunda ahlak normlarının toplumda daha uzlaştırıcı bir rol üstlenmesi sağlanabilir.

Aynı durum aslında hukuk normları için de geçerlidir. “Suç” ve “ceza” üzerine kurulu hukuk düzenleri, her ne kadar cezanın caydırıcı özelliğini vurgulasalar da toplumsal olaylar örgüsü içerisinde cezanın her zaman caydırıcı olmadığı görülür. Bu yüzden modern hukuk normları, işlenen bir suça karşılık verilen cezanın, yani yaptırımın infazı süresince işlenen suçun tekrarlanmaması için ceza alan insanın farklı yöntemlerle bilinçlendirilmesini savunurlar.

İkinci olarak toplumsal uzlaşının sağlanabilmesi için insanın o toplumda var olan kurumlarla yaşadığı ilişkilerin öncelikle hukuk normları ile belirlenmesi ve düzenlenmesi gerekir. Örneğin kişi ile devlet arasında devlet-vatandaş ilişkisi vardır. Vergi dairesi ile kişi arasında vergi dairesi-vergi mükellefi ilişkisi bulunur. Ancak deneyimler, bu türden ilişkilerin ve bu ilişkiler sonucu ortaya çıkan davranışların o topluma özgü hukuk kurallarıyla ya da daha farklı toplumsal normlarla düzenlemediğini göstermektedir. Örneğin vergi vermemek ya da daha az vergi vermek için toplumu oluşturan insanlardan bazıları mevcut hukuk normlarına rağmen, elindeki olanakları kullanarak bireysel çıkarlarına yönelik davranışlarda bulunabilir.

Kişinin kurumlarla olan ilişkileri sonucu ortaya çıkan davranışları, kişi ile kurum arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk normlarıyla ya da farklı toplumsal normlarla düzenlenemez. Kişinin herhangi bir kurumla olan ilişkisi sonucu sergilediği, örneğin bireysel çıkarlarına yönelik davranışlar, ahlaki normlarla da ideal durumlarda düşünüldüğü gibi engellenemez. Etik burada da devreye girer. Yalnızca tek bir davranışa özgü değil, genel olarak bireysel çıkarların korunmasında aşırıya kaçılmasının toplumsal uzlaşmaya verdiği zararların bu davranışa iten sebeplerini ortaya çıkaran, davranışı inceleyen, eleştiren ve sonuçta mevcut ahlak normlarının yeniden düzenlenmesini sağlayan etik disiplini, böylece ahlak normlarının toplumda daha uzlaştırıcı bir rol üstlenmesini sağlayabilir.

Özellikle modern toplumlarda insan, kendisini bir ilişkiler karmaşası içinde bulur. Hızla oluşan, gelişen ve sonuçlanan bu ilişkileri insan, çağın şartları nedeniyle yeterli zaman bulamadığından ve tecrübe edinemediğinden değerlendirmekte güçlük çeker. Sonuçta davranışlarında tutarsızlıklar meydana gelir. İnsan hatalarından kaçınmaya çalıştıkça ve çok katmanlı bu modern toplumda kendisini bulmaya çalıştıkça iç huzursuzluğu artar. Bu aşamada insan, doğru davranış kalıplarını oluşturabilmesi için bir yol göstericiye ihtiyaç

duyar. Çünkü var olan hukuki ve dinsel nitelikteki toplumsal normlar, insanın içinde yaşadığı toplumun hızı yüzünden kişinin iç huzurunu, dolayısıyla mutluluğunu sağlamaya yetmez.

Etik disiplini, insanın ilişkilerinde önemli bir yer tuttuğundan ve mevcut ahlak normlarını çağın şartlarını göz önüne alarak inceleyip eleştirdikten sonra düzenleme önerileri getirdiğinden, insan ve toplumsal uzlaşa için yol gösterici rolünü üstlenir. Yol gösterici ve dizginleyici niteliğe sahip olması, etik disiplininin ortaya koyduğu önemli özelliklerinden biridir.

Etik, üstlendiği yol göstericilik görevini toplum bireylerine ulaşabilmek için farklı araçlar kullanarak yerine getirebilir. Burada önemli olan aracın kendisi değil, mevcut ahlak normları ile ilgili inceleme, eleştirme, değerlendirme sonuçlarının insanlara ulaştırılmasıdır.

Feldman'a göre ahlak felsefesi üzerine yazılan kitaplar, çoğu zaman okurlarını ahlaken üstün hale getirmeyi amaçlar. Ahlak felsefesi incelemeleri, insanlara ahlak ilkelerinin gerçekte ne olduğunu keşfetmelerinde yardımcı olabilir. Dolayısıyla ahlak felsefesi incelemeleri, ayrıca mevcut ahlak kuramlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur. Ahlak felsefesi, ahlak ilkelerinin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Çünkü insan, böylelikle hiç düşünmeden kabul ettiği toplumda egemen ahlak ilkeleri ile ahlak felsefesinin ön gördüğü ilkeleri karşılaştırma imkânı bulur ve davranışlarını buna göre düzenler. Yazar yine de ahlak felsefesinin yönlendirici değil, öncelikle yol gösterici ve bilgilendirici olduğunu belirtir ve ahlak felsefesinden toplumda egemen bazı ahlak ilkelerinin yanlış olduğunu göstermekten başka bir görevi olmadığını savunur (Feldman, 2012: 26-31).

Feldman, eserinin son bölümünde ahlak felsefesi ile ilgilenen insanın bilgilenmesi sonucu ahlak kuramlarına daha eleştirel bir gözle bakmayı öğrendiğini, böylelikle egemen ahlak normlarının yönlendirdiği gibi davranışlarda bulunmaktan kendini sakındığını vurgular (Feldman, 2012: 365).

Poole, etiğin görevlerinden birinin de eleştiri süreçlerine katılmak ve norm değişimlerini yönlendirmek olduğunu savunur (Poole, 1993: 13). Her normda olduğu gibi ahlak normları da eleştirilebilir, tartışma konusu yapılabilir. Normlarda ve ilkelere toplumsal ihtiyaçlara göre yapılması istenen değişiklikler, ancak bu şekilde normların açıkça

inceleme ve tartışma konusu olmasıyla mümkündür. Ahlak üzerine yapılacak bu tartışmaların etik temelinde olması gerekir. Ahlaki davranışlara ya da normlara getirilecek eleştiriler, ancak etik teorileri bağlamında gerekçelendirilebilir.

Nuttall, insanın hangi davranış türünü seçeceğine karar vermekte ve farklı davranışlar arasından bir seçim yapmakta, toplumu oluşturan kişilerin tümünü etkileyen örneğin savaş gibi durumlarda zorlandığını belirtir. Öte yandan da doğru olanın yapılması gerektiğini de bilir (Nuttall, 1997: 199). Ahlak normları gündelik yaşamda ortaya çıkan önemli toplumsal sorunların çözülmesinde devreye girerek önemli bir araç olarak kullanılabilir. Çünkü insan ahlaki davranışlara özellikle yaşamın zor dönemlerinde gereksinim duyar. Önemli olan, insanın yaşamın zor dönemlerinde de öncelikle toplumsal uzlaşmayı dikkate alarak doğru davranış biçimlerini seçmesidir.

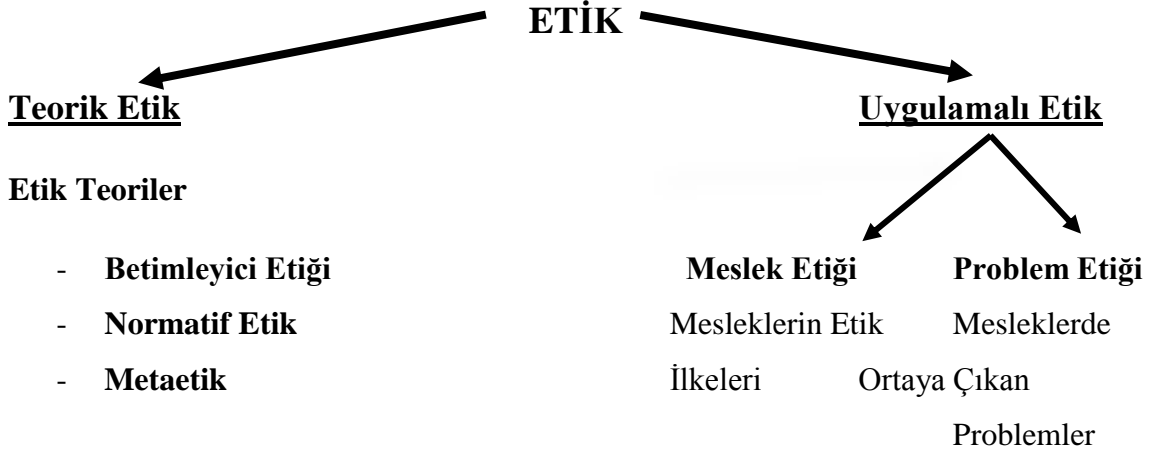
İnsan; değer, norm ve yasaları içeren bütünsel bir yapı oluşturan bir kültür toplumunun içinde yaşamını sürdürür. Sürdüğü yaşamda kendisi ve bağlı bulunduğu toplumu için en iyiyi gerçekleştirme ve ona ulaşma çabası içindedir (Bkz. Özlem, 2004: 31).

Bu bağlamda insandaki diğer bir çabayı da Cevizci vurgular. Cevizci'ye göre ahlaklılığı meydana getiren şey, insandaki değer taşıma, değer isteme ve gerçekleştirme çabasıdır, bu da insanı ahlak varlığı haline getirir (Cevizci, 2002: 3).

Etiğin önemli özelliklerinden biri de, var olan ahlak normlarını ve ahlaki davranışları olduğu gibi kabul etmek yerine, tartışma konusu yaparak gerekli durumlarda bu norm ve davranışları değiştirmek suretiyle toplumu olumlu manada yönlendirmektir. İnsan böylelikle etik yardımıyla davranışlarına eleştirel bir gözle bakmayı öğrendiği için Özlem'in bahsettiği gibi “en iyiye ulaşma çabasını” ve Cevizci'nin bahsettiği gibi “değer taşıma”, “değer isteme” ve “gerçekleştirme çabalarını” toplumsal uzlaşmayı yaralamadan sürdürme olanağı bulur. Bu yüzden de etiğe her toplumda ve her zaman ihtiyaç duyulur. Ahlak olgusuna hiç olmadığı kadar ihtiyaç duyulan günümüzde etik bu noktada, günün önemli toplumsal sorunlarını değerlendirme hakkındaki konum belirlemede önemli bir araç haline gelir.

1.5. Etik Türleri

Bir felsefe disiplini olarak etik, öncelikle “uygulamalı etik” ve “teorik etik” olarak ikiye ayrılır. Teorik etikte yukarıda adı geçen üç ayrı alt disiplin bulunur. Uygulamalı etik ise “meslek etiği” ve “problem etiği” biçiminde iki alt alanı içerir:

Şekil 1: Etik Türleri

Ancak araştırma düzeylerinin içerisinde yer alan ve tabloda gösterilen alt alanlar, felsefeciler tarafından yapılan düzenlemelerde farklılıklar da gösterebilir. Bir alt alanı, bir felsefeci araştırma düzeylerinden birinin içine katarken, başka bir felsefecinin ilgili alt alanı ya hiç almadığı ya da başka bir düzey içerisinde gösterdiği görülebilir.

Teorik etik genel olarak kabul gören “betimleyici etik”, “normatif etik” ve “meta-etik” olmak üzere üç ayrı alt disipline ayrılır. Bu üç araştırma düzeyi tarihsel olarak ele alındığında, ilk önce “betimleyici etik” gelir; sıralamayı “normatif etik” ve ardından da “meta-etik” takip eder (Cevizci, 2002: 6-11; Welsen, 1999: 11; Maring, 2014: 114; Meier, 2014: 420).

“Betimleyici etik”; kural koymak yerine, eylemlerin sonuçlarını betimler. Olması gerekenle değil, olguların kendileriyle ilgilenir (Cevizci, 2002: 6). Aynı doğrultuda Reisenauer’a göre betimleyici etik; kültüre bağlı değer, hukuk ve eylem normlarını ahlak olguları olarak ele alır; bunları açıklar ve betimler. Betimleyici etik farklı ulus, ırk, grup ya da sınıf gibi farklı norm sistemlerini inceler; ama kural koyucu olmaz, ele aldığı eylemlerde bir yargıda bulunmaz. Sonuç olarak incelediği alanlarla ilgili değerlendirmelerde bulunur (Reisenauer, 2011: 57).

İnsanın toplum içinde girdiği ilişkilerde ilişkinin niteliğine göre gösterdiği davranışlardan oluşan normların yani davranışla ilgili ahlaki normların teorik incelenmesi farklı biçimlerde gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde betimleyici etik, kural koyucu ifadelerle başvurmaksızın incelediği davranış normlarını açıklamayı ve betimlemeyi tercih eder. Bu normların haklılığı ya da haksızlığı betimleyici etiğin konusu değildir; çözüm üretmez, yanıtını da açık bırakır. Yani olaylar karşısında bir gözlemci durumundadır.

Feldman, “normatif etiği” ahlaki olarak doğru eylem hakkındaki en temel ilkeleri keşfetme, formüle etme ve savunma girişimi olarak tanımlar (Feldman, 2012: 24). Rehfus’un *Felsefe Sözlüğü*’nde “normatif etik”, bir kültürde var olan davranış normlarının ve davranışların akılcı evrenselleştirme ilkelerine göre açıklanması ve değerlendirilmesi biçiminde tanımlanır (Rehfus, 2003: 342). Welsen, karşılaştırmalı olarak tanımını verdiği normatif etiğin kural koyucu ifadeler oluşturduğunu ve bunları gerekçelendirdiğini ifade eder. Normatif etik burada neyin ahlaki olduğuna ya da ahlakın hangi davranış amaçlarının ahlaka uygun olduğuna karar verir. Ahlaki normların neden geçerli olduğunu açıklamaya çalışır. İnsanların hangi normlara uydukları, liste hazırlar gibi belirlenmez; bunun yerine nasıl davranılması gerektiğinin kuralları ortaya konur (Welsen, 1999: 12).

“Meta-etik”, Höffe’nin *Etik Sözlüğü*’nde “Anglosakson dil bölgesinde içinde 20. yüzyılın başlarında geliştirilen etiğin bir araştırma alanı” olarak tanımlanır. Bu araştırma alanında davranışlarda ahlaki “iyi”, bu davranışın ilkeleri ya da ilkelerin kriterleri değil, bu tür ifadelerin dilsel yapıları incelenir (Höffe, 1997: 196-199). Öte yandan Welsen meta-etik ahlaki normları değil, bunlarla ilgili yansımaları hedef alan tüm düşünceleri inceleyen disiplin olduğunu belirtir. Buna göre meta-etik konusu, normatif etiğin dili, yöntemleri ve argümanlarıdır (Welsen, 1999: 12). Rehfus’un *Felsefe Sözlüğü*’nde ise meta-etik, bir yandan analitik felsefeye dayanan, diğer yandan da Wittgenstein’in Dil Teorisinden yola çıkan etik teorileri olarak tanımlanır. Genelde etik teorileri ahlaki davranışın prensiplerini araştırmaktan kaçınır, bunun yerine ahlaki kavramlar ve kategoriler hakkında ahlak dilinin analizi gerçekleştirilir (Rehfus, 2003: 463).

Etiğin yol açtığı problemleri ele alan, ahlaki terimlerin anlamını tartışan meta-etik başlatıcısı Moore’dur. Metaetik, Kıta Avrupası felsefesinin alternatif etik teorilerinden

bağımsız olarak geliştirmiş olduğu yeni bir etik araştırma tarzıdır (Cevizci, 2002: 330). Çözümleyici etik, ahlak mantıkçılığı olarak da adlandırılan “meta-etik” alanında etik kavramları yeniden irdelenir, eleştirilir ve anlamları yeniden belirlenir.

1.6. Etik Teorileri

Çalışmanın amacı doğrultusunda bu bağlamda felsefe tarihinde önemli bir yer tutan üç temel etik teori işlenecektir. Amaç, felsefe tarihi sürecinde tartışılan tüm etik görüşleri okura aktarmak değil; okurun -ihtiyaç duyulması halinde- çeviri etiği bağlamında temel bir görüş edinebilmesi için okura bir ön hazırlık sunmaktır.

Etik teorilerinin konusunu, ahlakın açıklanması veya ahlakın genel prensipleri oluşturur, çoğunlukla temel etik kavramlarının analizi yapılır. Etik teorileri genel hatlarıyla içinde bulunduğu çağa egemen felsefe görüşlerine göre temellendirilmiştir. Hemen hemen her filozofun ahlaka ilişkin kendi düşüncelerinden oluşan bir ahlak teorisi bulunur. Bununla birlikte ahlak teorilerini ele alan felsefeciler eserlerinde genel olarak “erdem etiği”, “ödev etiği” ve “utilitarianizm” olmak üzere üç temel teorinin hedef kitleye iletilmesi konusunda uzlaşırlar.

1.6.1. Aristoteles – Erdem Etiği

Antik Yunan düşünürlerinin öğretilerinde, “bilgelik”, “cesaret”, “ölçülülük” ve “adalet” olmak üzere dört temel erdem ön plana çıkar. İnsanın mutluluğa ulaşması, ancak bu temel erdemlere sahip olmasıyla ve bunları gündelik yaşamında davranışlarında yansıtmasıyla mümkün olabilir. Sokrates (M.Ö. 469-399), Platon (M.Ö. 425-347) ve Aristoteles’de (M.Ö. 384-322) bu dört erdem, aynı zamanda kendi felsefe anlayışları çerçevesinde harmanlanmış ve öğretilerinin temelini oluşturmuştur.

Sokrates’in ahlak öğretisi, “mutlulukçu/eudaimonist” bir öğretilerdir. Bu öğretilere göre mutluluk, insan eylemleriyle ulaşmaya çalıştığı hedef, “en yüksek iyi”dir. Böylelikle iyi, insanın ulaşabileceği en yüksek değerdir. Ahlak anlayışını kozmolojik bir bütüne dayandıran Sokrates için olması gereken, iyi ve ahlaklı bir yaşamı kozmik düzenle uyum içerisinde yaşamaktır. Sokrates’in temel tezinde, insanın ruhuna gösterilen önem ve insanın içinde yaşadığı hayatının sorgulanması gerekliliği özellikle vurgulanır. Sokrates’e göre erdem bilgidir. Bilgi iyiye hizmet etmeli, insanlara “mutluluğu” getirmelidir. İnsanın zaman zaman iyi yerine kötü peşinde koşması, sadece bilgisizlikten

kaynaklanmaz; asıl itibariyle insanın gerçek ihtiyaçları konusunda yanılması kaynaklanır. Böylelikle kendilerine ve çevrelerine bilerek ya da bilmeyerek zarar verebilirler. Buradan da anlaşılacağı üzere kötülük, bilgi eksikliğinden kaynaklanır (Özlem, 2004: 41-43; Cevizci, 2002: 34-44).

Sokrates, “nasıl iyi bir yaşam sürdürecekleri konusunda” ve “iyi bir yaşamın sürdürülmesi” için gerekli olan erdemler konusunda çevresindeki insanları daha fazla düşünmeye itmiş, bu insanların düşüncelerini düzeltmeleri için cesaretlendirmiştir. Her erdem Sokrates’e göre bilgiden kaynaklanır ve insanlara yaşamın belirli dönemlerinde neden ve nasıl davranacaklarını gösterir. Sokrates’e göre kim mutlu bir yaşam sürmek isterse, en büyük önemi öncelikle ruhuna vermelidir. Çünkü erdemler ve kötülükler insan ruhunda yer alır (Cooper, 2010: 1657-1659).

Bir felsefe disiplini olarak etik, “erdem etiği” biçiminde Platon tarafından oluşturulmuştur. Platon, “bilgelik”, “cesaret”, “ölçülülük” ve “adalet” olmak üzere dört temel erdemi tek tek analiz etmiş ve bunları insan ve devletin³ yapısal uyumunu gösteren bir teori içerisinde sistemleştirmiştir. Platon, erdemleri sistemleştirdiği kendi etiğinde “iyinin ya da iyi olanın ideasını⁴ (eidos)” geliştirmiştir. Platon’a göre iyinin ya da iyi olanın ideası en yüksek değerdir ve nesnelere varlığı ya da tanınabilirliği bu ideaya dayanır (Tokarski, 2008: 76-77).

Sokrates gibi Platon için de insanın ahlaki olarak yaşamasının amacı, “en yüksek iyi”ye ulaşmaktır. Platon en yüksek iyiye *mutluluk ideası* adını verir. En yüksek iyi olarak adlandırılan mutluluğa, Platon’a göre yalnızca denge ve uyum vasıtasıyla ulaşılabilir. İyi ideasını gerçekleştirerek mutluluğa ulaşan insan, aynı zamanda iyi ideası ile özdeş olan Tanrı ile de bütünleşmiş olur. Platon’un ahlak öğretisini temel alarak geliştirdiği ruh öğretisi ise üç parçalıdır. En alt düzeyde güdüler, arzular, iştahlar yer alır; burası insanın maddi gereksinimlerinin hissedildiği yerdir. Ruhun en üst kısmını ise akıl oluşturur; akılla beraber insan merak, anlama ve anlamlandırma isteği ile “gerçek olanı” keşfetme dürtüsüne sahiptir. Akıl ile güdüler, arzular ve iştahlar arasındaki parça ise nefis ve can

³ Polis (Eski Yunan’da şehir-devlet)

⁴ Platon’un kullandığı “idea” kavramının kökeni Yunanca “görünüş, biçim” anlamına gelen “eidos” kelimesidir ve gündelik yaşamda kullandığımız “idea” kavramından farklı bir anlam taşır.

adını alır. O halde erdem sahibi insan, akıl yoluyla gerçek olanı keşfetmeye çabalayan insandır ve erdem de bir değer gerçekteştirilmesinde öznenin belirli tarzda eylemde bulunabilme kapasitesi anlamına gelir. Platon'a göre akıl sahibi insan, kendini denetlemelidir; bu yüzden Platon zevkperestliğe bürünmüş hazcılığa da karşı çıkar. Ruh, kendini oluşturan her bir bölümün gereklerini yerine getirdiğinde, son erdem olarak "adalet" uyum ve denge göstergesi biçiminde ortaya çıkar (Özlem, 2004: 41-49; Cevizci, 2002: 61-66).

Aristoteles'in etik öğretisi, muhakeme gücüne sahip ve toplumsal bir varlık olan, bu özelliğiyle de diğer canlılardan ayrılan insanın mutlu olabilmesi için sahip olması gereken erdemler üzerine kurulmuştur.

Aristoteles, etiğin kurucusu sayılır (Welsen, 1999: 19). Kendisinden önce ortaya atılmış çeşitli ahlak görüşlerini sınıflandırarak sistematik hale getirmiştir. Rohrhirsch'e göre Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik* adlı eseri, insan eylemlerini felsefi bir tema haline getiren ilk felsefi eserdir (Rohrhirsch, 2005: 54). Öğretisi, somut ve yaşam merkezlidir. İnsan; doğasına uygun davranışlar göstererek ya da faaliyette bulunarak belirli amaçlara ulaşmaya çalışır. Bu amaçların en temeli Aristoteles'e göre mutluluktur. İnsan, iyiye ve böylelikle mutluluğa, içinde yaşadığı insan ve insan gruplarını da düşünerek, davranışlarını ölçülü hale getirerek ve erdemli davranarak ulaşabilir (Özlem, 2004: 22-54; Cevizci, 2002: 66-69). Ancak erdeme göre eylemde bulunan insanlar mutlu olabileceklerdir (Aristoteles, 1997: 217).

Poole'e göre Aristoteles'in etik öğretisi, normlar içermez, kural koyucu değildir; büyük ölçüde iyi yaşamının yolunu gösteren tavsiyeler biçimindedir (Poole, 1993: 85). Aristoteles, mutluluk üzerinde değil, insanı mutluluğa götürecek erdemler üzerinde durur. Bu nedenle Aristoteles'in ahlak öğretisi, büyük ölçüde erdemler öğretisidir (Özlem, 2004: 172). Bu bağlamda Aristoteles'in ahlak öğretisi, amaca giden araçların doğru seçilmesiyle ilgilidir. Mutlu olmak ya da mutlu bir yaşam sürmek her insanın asıl amacı olduğuna göre, eyleme geçen ya da herhangi bir faaliyette bulunan insanın önemli olan Aristoteles'in gösterdiği gibi "doğru" erdemlerle yola çıkmasıdır. Erdemler, amacın gerçekleştirilmesini sağlayacak araçlar olduğuna göre, bu bağlamda Özlem'in ifadesinden yola çıkarak ele aldığımızda, Aristoteles'in ortaya koyduğu öğretisini "erdemler öğretisi" olarak tanımlamak yanlış olmaz.

Aristoteles'in etik öğretisi "mutlulukçu erdem etiği" olarak da tanımlanır; çünkü öğretisinde insan kendi doğasına ve isteklerine uygun faaliyetler gösteren, davranışlarda bulunan; mutluluğu amaç olarak gören ve bu amacına çeşitli erdemlerle ulaşması gereken toplumsal bir varlıktır, yani öğretisinin temelini insan oluşturur (Fischer, 2003: 98; Schwartz, 1951: 129). Aristoteles, insanların eylemlerinde öncelikle mutluluğu amaç edindiğini vurgular, ancak mutluluk ve haz olgularını birbirinden ayırır. Eylemlerde nihai amaç olan mutluluğa Aristoteles'e göre, sadece akıl vasıtasıyla ulaşılır (Frankena, 2007: 159).

Aristoteles, "Nikomakhos'a Etik" başlıklı eserine insan eylemlerinin temel olarak hangi amaca yöneldiği sorusuna yanıt vermekle başlar: insan eylemlerinin amacı "iyi" olana ulaşmaktır, yani her eylem, her davranış ve her faaliyet belirli bir amaca yöneliktir (Aristoteles, 2007: 9). Bu yüzden Aristoteles'in erdem öğretisinin teleolojik bir öğreti olduğu söylenebilir.

Aristoteles'in eseri aynı zamanda epilog şeklinde sonlandırılarak, Aristoteles'in siyaset anlayışına geçilir. Yani Nikomakhos'a Etik, insandan yola çıkarak, Aristoteles'in devlet yönetimi hakkındaki öğretisine bir giriş sağlar (Krş. Immisch, 1935: 54; Pieper, 1999: 62). Stemmer'e göre ise, Aristoteles'in iyi kavramından yola çıkarak oluşturduğu Nikomakhos'a Etik adlı eseri, aslında kuramsal bir yapı değil; tam tersine gündelik yaşama uygun, gündelik yaşamın içinden gelen ve uygulanabilirliği olan bir bütündür (Stemmer, 1992: 85-86).

Aristoteles'in erdem öğretisi kendinden sonraki medeni toplumlarda kuramsal bir ahlak öğretisi olarak birçok kültürün eğitim kurumlarında öğretilen ve toplumsal hayatın oluşumu için rehber niteliği taşıyan bir öğreti olmuştur. İslam toplumlarında Aristo çevirileri aracılığıyla birçok ahlak öğretisi ortaya çıkmış, hatta bu öğreti bir din öğretisi gibi nesilden nesile geçerek, günlük yaşamdaki ahlaki davranışları etkilemiştir. Daha sonra bu öğreti batı toplumlarına temel oluşturan erdemli davranışlar bütünü olarak batı medeniyetinin oluşumu ve gelişiminin temellerini atmıştır. Bugünün batı dünyasında gerek mesleki eğitim, gerekse mesleki yaşam Aristo'nun erdemler öğretisine uygun olarak, bir etik davranışlar bütünü olarak gerçekleştirilmekte ve bu etik anlayış toplumsal yaşamın tüm alanlarına yayılmaktadır. Böylece yukarıda belirtildiği gibi, bir ahlak

öğretisinden başlayarak bir devlet ve siyaset alanına taşınan erdemlilik öğretisi, toplumun tüm alanlarında belirleyici bir etkiye ulaşmıştır.

Aristoteles, eserinde her sanat ve her öğretinin, aynı zamanda her eylemin ve faaliyetin, verilen her kararın herhangi bir iyiyi elde etme çabası olduğunu belirtir. Eğer insanın amaca yönelik tüm çabaları, “iyi” olana ulaşmak içinse, bu çabalarının sonucunda Aristoteles’e göre nihai yüksek bir “iyi” olmalıdır. Aristoteles bu en yüksek “iyi” olanı “mutluluk (eudamonia)” biçiminde adlandırır (Aristoteles, 2007: 13).

Aristoteles’in mutluluk tanımı (Krş. Fischer, 2003: 81) insanın birlikte yaşadığı ailesi, (arkadaş) çevresi ve devleti de kapsayan geniş bir tanımdır. Mutluluk tanımı, Aristoteles tarafından mutluluğa ulaşma çabasını bir mesleğe ya da toplumsal sınıfa özgü olmaktan çıkarılıp doğrudan “insana” yönelerek tüm insanları içerisine alacak şekilde genişletilmiştir. Aristoteles’e göre mutluluk ne bir nesne ne de belirli bir uğraştır (Tätigkeit); bilakis mutluluk/mutluluk amacı bir yaşamı sürdürme, çalışıyor olma biçimidir; tam da bu yaşam biçimi insana doğasına uygun mutlu bir yaşam sağlar. (Aristoteles, 2007: 29, 49, 84, 401, 439).

Aristoteles’in sözünü ettiği yaşamı sürdürme ve çalışıyor olma biçimi, günümüzde adeta bir insanın ömrüyle ve kişiliğiyle özdeşleşen mesleğe karşılık gelir. İnsanın mesleğini sürdürme biçimi, mesleğindeki eylemde bulunma biçimi, onun yaşam biçimini, yaşayışındaki etik davranış biçimini, mutlu olma biçimini ve dahası bu yolla meslek vicdanı yoluyla adaletle ilişkisini belirleyicidir.

Aristoteles’in, “adalet” tanımlaması ile etik öğretisi bütünlük kazanır. Aristoteles iki tür adalet tanımı yapar: bunların ilki “hukuki adalet” iken diğeri ise “kazanma hırsı ile ilişkilendirdiği açgözlülüktür”. Aristoteles, adaletin hakkaniyet içinde uygulanmasını savunur ve adaletin salt kanunların ve kuralların uygulanmasıyla oluşturulamayacağını, hakkaniyetin kanunlar ve kurallarda düzeltici rol üstlendiğini belirtir (Aristoteles, 2007: 231; Fischer, 2003: 85-87).

Eğer insan, yaşadığı toplumda kendi aklını da kullanarak ve yaşadığı diğer insanları da düşünerek, faaliyetlerini sahip olduğu erdemler doğrultusunda gerçekleştirirse adalete uygun davranmış olur. İçinde erdemlerin bulunmadığı herhangi bir faaliyet, doğal olarak adalet içermeyen bir faaliyet durumuna düşebilir. Ancak adalet, toplum vicdanını da göz

önünde bulundurmalı, mevcut kanun ve kuralların yeterli olmadığı durumlarda hakkaniyet gözetilmelidir, çünkü yalnızca hakkaniyetle faaliyet gösteren bir insan, adaleti oluşturur.

İnsan faaliyetleri, belirli bir amaca yöneliktir. Yani insan, faaliyetleri sonucunda mutlu olmak ister. O halde belli bir davranış biçimini ya da faaliyeti harekete geçmeden istemiş olmalıdır. Aristoteles'e göre, harekete geçtiğinde insan, sahip olduğu erdemler sayesinde iyi olana ulaşabilir. Bu bağlamda Fischer'e göre, bu isteklerle ilgili tüm erdemleri Aristoteles "etik erdemler" biçiminde adlandırır; ona göre etik bir erdeme sahip olmak demek, insanın belirli bir davranış biçimiyle ilgili belirli bir tavrı olması demektir (Fischer, 2003: 88).

Erdemin iki türü olduğunu savunan Aristoteles, etik erdemlerin büyük kısmının eğitimle kazanılacağını, bu yüzden zamana ve deneyime ihtiyaç olduğunu, yani günlük yaşamda uygulamayla kazanılacağını; buna karşılık etik erdemlerin temelini alışkanlıklar olduğunu, kısaca etik erdemlerin hiçbirinin insanda doğuştan var olmadığını belirtir (Aristoteles, 2007: 57).

Aristoteles, öğretisinde neyin doğru ya da yanlış, neyin yasak ya da serbest olduğu gibi sorulara, adalet erdemi bağlantısında ama adalet erdemini hakkaniyetle ilişkilendirerek yanıt arar. Etik öğretisinin temelini insan oluşturur: (iyi) insan olarak ancak etik erdemleri edinerek doğamıza uygun faaliyetlerde bulunursak yüksek ölçüde topluma uygun hale geliriz, dolayısıyla mutlu oluruz. Çünkü iyi insan, iyi bir yaşamın temelini, iyi kararlar vererek ve iyi faaliyetlerde bulunarak oluşturur. Eyleme geçen insanın sahip olduğu erdemler, amaca ulaşabilmek için o insanın kuralları bilmesinden daha fazla rol oynayacaktır.

Aristoteles'in erdem öğretisini değerlendirirken kavramları hangi bağlamda kullandığını ve kuramının oluştuğu dönemin tarihsel, kültürel, toplumsal ve siyasal özelliklerini dikkate almak gerekir.

Bu bağlamda kuramın oluştuğu Antik Yunan'da kölelerin mal olarak görüldüğü, öte yandan "özgür" vatandaşların doğrudan müdahale imkânı buldukları şehir-devlet adı verilen siyasal yapının olduğu, bu siyasal yapı içerisindeki sınırlı sayıdaki vatandaşların iletişimsel davranışlarının etik açıdan daha rahat değerlendirildiği, toplumsal etkileşimin

ve kişisel ilişkilerin günümüz toplumlarına göre daha fazla önem kazandığı, “insan” kavramının ise günümüzden çok daha farklı tanımlandığı bilinmektedir (Krş. Tokarski, 2008: 77-78; Fischer, 2003: 98-101; Welsen, 1999: 17; Gil, 1993: 2; Rohrhirsch, 2005: 56).

Böyle bir toplumsal yapıda şehir-devletin varlığını sürdürebilmesi, toplumu oluşturan bireylerin özellikle bütünlüğün tehlikeye girdiği dönemlerde üzerlerine düşen görevleri tam olarak yerine getirmelerine ve toplumun birlik içinde hareket edebilme yeteneğine bağlıdır.

Modern toplumların etik anlayışı, çağın şartları gereği antik toplumların etik anlayışından daha farklı olacaktır. Ancak bu durum, Aristoteles etiğinin incelenmesi gereğini değiştirmez; çünkü onun öğretilerinde günümüz insanların çok da üzerinde durmadığı insan yaşamının amacı ve insan doğasına uygun bir yaşamın kriterleri söz konusudur. Aristoteles’in erdem öğretisi, oluşturulduğu dönem ve toplumsal yapı farklı bile olsa, bu yüzden günümüzde de ayrı bir önem kazanır.

Fakat toplumların her zaman batı dünyasının örgütlenmiş, gelişmiş ideal yapılardan oluşmadığı, günümüzde batı dünyasında yaşanan göçler ve farklı kültürlerin bir arada yaşamaya başlamasıyla, toplumsal erdem ve etik değerlerin yeniden oluşturulması ve toplumsal bir eğitimin Aristoteles etiğinde olduğu gibi yine her bir bireyden başlayarak bütüne varılması gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Kavimler göçü ve Amerika kıtasının keşfinden sonra bu kıtada oluşan yeni örgütlü toplumlardan beri en geniş nüfus hareketinin yaşandığı günümüz dünyasında yaşanan ağır etik sorunların aşılabilmesi için, Aristoteles etiğinde önerildiği gibi yine insandan başlayan ve insanın erdemlilik ve etik anlayışını oluşturan değerlerin insandan başlamasına ihtiyaç duyulmaktadır. İşi ve mesleği olmayan ve bu nedenle erdemli yaşayarak bireysel ve toplumsal mutluluğa ulaşma konusunda belirsizlikler yaşayan insanın toplumsal erdemlerin ve etik öğretinin dışına çıkmasının sonuçları tüm toplumlar için ağır olmuştur.

1.6.2. Immanuel Kant – Ödev Etiği

Aydınlanma döneminin en önemli filozoflarından sayılan Immanuel Kant (1724-1804), diğer çalışmalarının yanında etik alanında yaptığı çalışmalarla da etkisini günümüze kadar sürdürmüştür. Kendi felsefe anlayışında hem doğa yasalarının hem de ahlak

yasalarının insan aklıyla gerekçelendirilmesine çalışmıştır. Kant'ın gerek doğa yasalarını gerekse insan eylemlerinden ortaya çıkan ahlak yasalarını gerekçelendirme kaynağı tek başına akıldır. Bu yönüyle Kant, hem ondan önceki felsefe anlayışlarından ayrılır hem de ondan sonraki felsefe anlayışlarına farklı bir perspektif kazandırmıştır.

Etik tarihinde Antik Çağdan Yeni Çağda Kant'a kadar geçen sürede etikteki temel sorunun "en yüksek iyi" sorunu olduğu görülür. Sorunun çözümü dönemlerin filozofları tarafından "mutlulukçu" bir yaklaşımda aranmıştır.

Buna karşılık Kant, etikteki temel sorunun mutlulukçu bir yaklaşımla çözme çabalarını yanlış bulur. Ona göre, mutluluk kavramı belirsiz bir kavramdır. İnsanlar kendiliğinden mutluluğa güçlü ve içten duygularla inanarak ulaşmaya çalışsalar bile, bunu ne dile getirebilirler ne de bu konuda tutarlı davranış gösterebilirler; çünkü mutluluk, ideal olanı gösteren kavramdır ve bu kavramı oluşturan olguların hemen hepsi deneyseldir. İdeali işaret eden deneysel davranışlarda bulunan insanın bu yolla mutluluğa ulaşma çabalarının, bütünsel bir yapı içinde ele alınarak etiğin temelini oluşturması beklenemez (Kant, 1995: 10-11, 14, 34, 35). İnsanlar mutluluğa zaten doğal eğilimleri, güdeleri ve arzuları neticesinde ulaşmaktadır (Özlem, 2004: 71).

Deneyden ve antropolojiye ait olan her şeyden arındırılmış saf bir ahlak felsefesi geliştirmenin zorunlu olduğunu düşünen Kant'ın etik anlayışının temelini "Ne yapmalıyım? (*Was soll ich tun?*)" sorusu oluşturur. Çünkü Kant'a göre ahlak yasaları deneysel temellere dayandırılmamalı ve felsefeden başka bir yerde de kesinlikle aranmamalıdır.

Kant teleolojik bir etik anlayışına, böyle bir etik anlayışında etik normlarının belirli bir amaca ulaşılmasıyla gerekçelendirilmesinin mümkün olmadığını savunarak karşı çıkar. Çünkü Kant'a göre akıl sahibi varlık olarak insanın kendisi zaten amaç olarak varlığını sürdürür ve tüm eylemlerinde zaten kendisi amaç olarak görülmelidir. Ancak bunun yerine akla ve akıl yoluyla, yani (Kant'a göre) aklın mutlak otoritesiyle oluşturulan normlara dayalı yeni bir etik anlayışını oluşturarak etik alanında paradigma değişikliğini gerçekleştirir.

Kant etiği, Aydınlanma Dönemi'nde yeniden tanımlanan toplum ve insan kavramlarına göre biçimlenmiştir. Kant, insanı kendi oluşturduğu yasa ve prensiplerle hareket eden

“akıllı bir varlık” (Vernunftwesen) olarak görür. Özlem (2004: 72) ve Nuttall’a (Kant, 1997: 230) göre Kant, ahlaki birey olarak insanı dürtü ve duygularla donatılmış, doğada hüküm süren nedensellik yasalarına tabi, yani varoluşu doğa yasaları tarafından belirlenen, bu yüzden de doğuştan özgür olmayan bir varlık şeklinde tanımlar. Yine de insan kendi oluşturduğu yasalar sonucunda özgür olabilir. İnsan, ahlaki birey olarak rasyonel bir varlıktır ve tüm insanların amaçları temelde aynıdır. Bu argümanlardan hareketle ahlaklılık anlayışı Kant’a göre, akıl sahibi olarak tüm insanlar için geçerli olmalıdır (Kant, 1995: 66).

“Ödev” kavramı, Kant’ın etik anlayışındaki temel kavramlardan biridir. Kant, ödev tanımıyla insanı rasyonel bir varlık olarak insanı, merkez konumuna getirir; araçlıktan çıkıp, amacın bizzat kendisi olmuştur. Kant, kendi etik anlayışı çerçevesinde ödevi, “bir eylemin yükümlülükten dolayı nesnel biçimdeki zorunluluğu” şeklinde tanımlamaktadır (Kant, 1995: 57).

Bu bağlamda Kant’a göre doğru eylem, ancak insana özgü ve insana ait bir eylem olarak akıl yoluyla özgürce ortaya konan bir ödevin gereğini yerine getirmeye yönelik eylemdir (Özlem, 2004: 75).

Kant etiğinde yasa anlayışı, anlaşılabilirlik açısından önemli bir yer tutar. Gil’e göre, Kant için yasalara dayanan objektif bir doğabiliminin önemli temsilcilerinden sayılan Newton’un eserlerinde “yasa” kavramını kullanım biçimi nasıl merkezi bir önem içeriyorsa, aynı şekilde Kant’ın “yasa” kavramı da ahlakla ilgili çalışmalarında önemli bir yer tutar.

Kant, öznel istek belirleniminden nesnel belirlenimine geçişte kendi etik anlayışı için “yasa” kavramı, merkezi bir önem taşır. Kant’a göre yasa, objektif evrensel nitelikte olmalıdır; aynı zamanda mutlak ilişkilendirebilme özelliği taşınmalıdır. Bu doğrultuda Gil, Kant’ın yasa terimini “nesnel” ve “evrensel olan” şeklinde tanımladığını ve “yasa” kavramıyla Kant’ın etik alanında öznelden nesnel geçiş sağlamaya çalıştığını belirtir (Gil, 1993: 70).

Kant, öznel olandan nesnel olana geçmek suretiyle kendinden önce kabul gören etik anlayışlarından ayrılır. Sadece yasa kavramında değil, Kant’ın kullandığı diğer kavramlarda da nesnel olana geçiş dikkati çekmektedir. Daha çok önerilerden oluşan

Antik Yunan etiğine karşın, Kant'ın etiğinin ortaya koyduğu “maksim”ler vasıtasıyla normatif, dolayısıyla deontolojik olmasının asıl sebebi de öznel olandan nesnel olana geçiştir.

Kant, “Grundlegung zur Metaphysik der Sitten (Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi)” adlı eserinin başında, bir yasanın ahlak yasası olarak geçerli olabilmesi için, “mutlak zorunluluk (absolute Notwendigkeit)” taşıması gerektiğini belirtir. Kant'a göre gerçekleştirilen her eylem, aynı zamanda “ahlak yasası uğruna” yapılmalıdır. Ahlak yasası uğruna yapılmayan, ama aynı zamanda ahlak yasasına uygun bir eylem, sadece rastlantısal bir durumdur. Yani ahlak yasasına uygun her eylem de ahlakça iyi bir eylem sayılmaz (Kant, 1995: 4-5).

O halde herhangi bir eylemin ahlakça iyi bir eylem sayılabilmesi için, bir yandan ahlak yasasına uygunluğu aranmalıdır, diğer yandan da o eylemde etkili olan ahlaki normlarda temellendirme, gerekçelendirme ve genelleme yapılabilmelidir. Kant'ın mutlak zorunluluğu, ahlak yasalarında kesin gerekliliği belirtir.

Kant'a göre insanın ödevi ile eylemi arasında bir uygunluk bulunur. Ancak eylemin ödevde uygun olması, o eylemin ahlaklı bir eylem olduğu anlamına gelmez. Çünkü Kant, ahlaka uygun eylemin, başka bir eğilim sonucunda insanların zorunlu kaldıkları için eylemler olmadığını belirtir. Kant, durumu aşağıdaki gibi örneklendirmiştir:

“Örneğin bir bakkalın deneyimsiz müşterisini aldatmaması ödevde uygundur; çok alışverişin yapıldığı yerde, zeki tüccar da bunu yapmaz, herkes için değişmez bir fiyat koyar, öyle ki bir çocuk, başka herkes gibi, ondan alış veriş yapar. Dolayısıyla insanlara dürüstçe hizmet edilir; ancak bu, tüccarın bunu ödevden dolayı ve dürüstlük ilkesinden dolayı böyle yaptığına inanmamız için pek yeterli değildir; (...) (Kant, 1995: 12)”

Kant, burada ödevde uygun eylemin ahlaki açıdan tek başına yetersizliğini vurgulayarak, eylemin sonuçlarına bakmadan önce eylemin ahlaki yönüyle hareket edilmesi gerektiğini, aynı şekilde eylemin sebep-sonuç ilişkisinden soyutlanarak ahlaki normlarla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Böylelikle davranışın temel ilkesi ödev, görev ya da başka herhangi bir sebepten doğmayacak, davranışın temel ilkesi genellemeye uygun ahlaki normlar olacaktır.

O halde ahlaki değerler söz konusu olduğunda, önemli olan görünen eylemler ve onun sebep ya da sonuçları değil, tam tersine eylemlerde etkili olan iç ilkelerdir. Kant, bu bağlamda isteyerek yapılan ile ödev ile yapılan eylemler arasında ayırım yapar. İsteyerek yapılan eylemler Kant'a göre, belirli bir sebeple belirli bir sonuca ulaşabilmek için bilinçli bir biçimde gerçekleştirilir. Ancak bu eylemler nitelikleri itibariyle ahlaki değerden yoksundur (Bkz. Feldman, 2009: 192). Bu bağlamda Kant, ahlaki davranışları eylemlerin sonuçlarına göre değerlendirmeyiz (Billington, 1997: 170). Cevizci de Kant etiğinde, eylemlerin ahlaki değerlerinin eylemlerin kendilerine ya da sonuçlarına bağlı olmadığını, eylemlerin ahlaki değerlerinin eylemlere temel olarak alınan "maksim"lerden geldiğini ve insana özgü tüm etkilerin de maksimlerin dışında kaldığını belirtir (Cevizci, 2002: 177, 182).

Kant etiğinin temel kavramların bir tanesi de "maksim" kavramıdır. Hem kendi varlığını devam ettirebilmek için hem de toplum içinde kendi varlığını sürdürebilmek için insan, kendi özel sebeplerine göre belirli eylemlerde bulunmak zorundadır. Yani insanın her davranışının o insana özgü bir yandan gerekli sebepleri vardır; diğer yandan da eylemle ilgili temel prensipleri bulunur. Her insanın karakteri yetiştiiği çevre ve içinde bulunduğu çevre şartları sebebiyle, davranış prensipleri kişiye göre bu doğrultuda öznel değişiklikler gösterecektir.

Kant, insan davranışlarında temel olarak görülen ilke ya da prensiplerin pratik kurallar olduğunu, insanların bu kurallara göre hareket ettiğini belirterek prensip ve kurallara "maksim" adını verir (Kant, 1995: 37). Maksimler Kant'a göre öznel, yani kişiye göre değişir. Deneysel olarak edinilmiş her davranışın arkasında onu yönlendiren bir maksim bulunur. Kant için önemli olan insana özgü maksimlerin nasıl genelleştirilebileceği ve somut ahlak yasaları haline getirilebileceğidir. Bu bağlamda Kant etiğinde maksimler soyut eylem prensiplerinden somut ve evrensel eylem yasalarına geçişi gösterir.

Kant, bu yüzden istemenin öznel ilkesini "maksim", istemenin nesnel ilkesini de "pratik yasa" olarak tanımlar; maksimin pratik yasadaki ayırt edilmesi gerektiğini açıklayarak maksimin aklın bireyin koşullarına uygun olarak belirlediği pratik kuralı içeren ilke olduğunu, yasanın ise akıl sahibi olan her birey için ona göre eylemde bulunulması

gereken geçerli ve nesnel ilke olduğunu, yani bir buyruk⁵ olduğunu ve bu durumda artık farklı seçeneklerin söz konusu olmadığını savunur (Kant, 1995: 16, 37-38).

Kant'a göre bir maksim aynı zamanda bir ahlak kuralını genelleştirmeye yarayan ölçüttür. Çünkü ahlakın tüm kavramları a priori olarak akılda bulunduğu için, maksimler “bireylerin ortak idealidir” (Başdemir, 2009: 220). Yani bir maksim akıl sahibi olarak her insanda geçerli bir nitelikte olması durumunda, ahlak yasasına uygun bir maksim oluşur (Kuçuradi, 2011: 67). Kant, ahlaklılığı, “*eylemlerin maksimler aracılığıyla genel bir yasamayla olan ilişkisi*” biçiminde açıklar. (Kant, 1995: 57). Bu bağlamda Gil, Kant'ın yalnızca genelleştirilebilme özelliği olan maksimleri ahlaki maksimler olarak değerlendirdiğini belirtir (Gil, 1993: 69).

İnsan herhangi bir eyleme geçmeden önce, doğal olarak bir durum değerlendirmesi sürecinden geçer. Bu süreç içerisinde hem eylemin kendisi hem de eylemin nasıl yapılacağı ortaya çıkmış olur. Feldman, bu süreçten sonra yapmayı düşündüğü eylemlerde bağlı kalacağı maksimleri, “*insanın genel ilke beyanı*” biçiminde değerlendirir (Feldman, 2012: 150-151).

Kant etiğinde insanların yapması gereken ahlaki eylemlerde “maksimden yasaya”, “özelden genele gitme” durumu söz konusudur. İnsan, ahlaki eylemlerde bulunurken öncelikle kendi bireysel maksimleri doğrultusunda hareket etme eğilimindedir. Ancak maksimler, diğer insanlar tarafından da kabul görüp kullanılarak evrenselleşmeden yasa haline gelemez. Yani henüz yasa haline gelmemiş ahlaki eylemlerin başlangıç noktası maksimlerdir.

Kant, yalnızca çoğunluk tarafından kabul gören maksimleri “ahlaki maksimler” olarak değerlendirir. İnsan, bu ahlaki maksimler doğrultusunda eylemde bulunmalıdır. Buradan yola çıkarak Kant, ahlaki maksimlerden yasa seviyesinde üçü asıl, ikisi alt buyruk olmak üzere toplam beş kategorik buyruk ortaya koymuştur.

⁵ Kant'a göre “nesnel bir ilkenin tasarımına emir (akıl emri), bu emrin formülüne de buyruk” denir. Diğer taraftan birey salt kendi durumunun en iyi olmasını sağlayan araçları seçim yeteneği dar anlamda “zekâ” olarak nitelendirir. Bu tarz bir buyruk her zaman koşulludur. Zira eylem başka bir amaç için değil yalnızca araç olarak buyrulur. “Ahlaklılık buyruğu” olarak adlandırılan buyruk ise, belirli davranışa yönelik başka herhangi bir amacı şart koşmaz; eylemin içeriği ve onun sonuçlarıyla ilgilenmez, aksine önemli olan onu ortaya çıkarak ilkelerdir. Bu eylemde sonuç ne olursa olsun “özce iyi olan niyettir” (1995: 29, 32-33).

Kant'ın en çok bilinen ve tartışılan ilk kategorik buyruğu, genel yasanın formüle edilmiş biçimidir: “*Ancak, aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun*” (Kant, 1995: 38). Kant'a göre bu ilk buyruk, maksimlerin ahlaki olarak evrenselleştirilebilme ve genelleştirilebilme seviyesini değerlendirmeye yarar.

Kant'ın ilk buyruğun altında ele aldığı, doğa yasası ile ilgili buyruğu şu şekildedir: “*Eyleminin maksimi sanki senin istemenle genel bir doğa yasası olacakmış gibi eylemde bulun*” (Kant, 1995: 38). Bu eylem prensibi, insan doğasının genel yasası olarak ve aynı zamanda tüm insanlar için de gereklilik bildiren bir buyruk olarak değerlendirilebilir. Yani bu buyruk, insana özgü bir doğa yasasıdır ve aynı zamanda tüm insanlar için de geçerlidir.

Kant'ın ahlak yasasının pratik anlamı, bir yandan insanın eylemlerinde ve mesleğindeki davranış ilkesinin, başkalarına örnek olacak genel ahlak ilkelerini içermesi ve diğer yandan insanın mesleki eylemlerindeki örnek davranışlarının doğa yasasına uyumlu olmasını içerir. İnsan eyleminin ahlakiliği, bir yandan öznel olarak kendi işinin amaca uygun olması, diğer yandan ise nesnel olarak, kendi işini yapmasının diğer tüm işlerle benzerlik göstererek ahlak yasasına uygunluğu anlamına gelir. İnsan bir anlamda kendi davranış biçimiyle yasa koyucu bir konuma gelebilir. Bir insan öznel olarak kendi eylemlerinde ve nesnel olarak eylemlerinin tüm insan eylemleriyle benzerliğinde ahlaki davranışa uygunluğunu kavrayabilir. İnsan, hangi eylemlerinde olursa olsun, aynı davranış ilkesine uygun davranarak, hem özel yaşamında hem de toplumsal yaşamda etik davranmak durumundadır. Kant'ın ahlak öğretisini, insanın genel yasalarla şekillendirilmesi ve yine genel yasalarla şekillenen insanın kendi eylem maksimleriyle genel yasalara etki etmesi olarak görebiliriz. Bir insanın bir davranışıyla tüm insanlara örnek olması, ya da yüz yıllarca bir insan davranışının diğer tüm insanlık için örnek kabul edilmesi bu türden bir ahlak ilkesi olarak görülebilir. Klasik eserlerin genel olarak bu tür ahlak hikâyeleriyle tüm insanların ahlaki davranışlarına etki etmeyi amaçladıkları unutulmamalıdır. Böyle bir davranış biçimi, insanın etik davranışının temelini oluşturacaktır.

Kant'ın ikinci asıl buyruğu ise şu şekildedir: “*Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de, sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun*” (Kant, 1995: 46). İkinci asıl buyruk, insanı

beraber yaşadığı diğer varlıklardan ayıran, yani onu insan yapan kendine has bazı özellikleri ön plana çıkarır.

Kant'ta asıl olan son buyruk “(...) genel bir yasa olmayla bağdaşabilen maksimden başka hiçbir maksimle eylemde bulunmama; istemenin, maksimleri aracılığıyla kendisini aynı zamanda genel yasa koyucu olarak görebilecek şekilde eylemde bulunmak” şeklindedir (Kant, 1995: 51-52). Kant'a göre akıllı bir varlık olarak insan, her ne kadar doğada hüküm süren nedensellik yasalarına tabi ise de, özgürlüğünü ancak kendi oluşturduğu yasalar sonucunda elde edebilir. Üçüncü asıl buyruk, temelde Kant'ın bu düşüncesinin yasalaşmış biçimidir. Ahlakın temelini akıllı bir varlık olarak insanın, kendi yasalarını meydana getirmesi oluşturur.

Kant'ın asıl son buyruğunun altında ele aldığı buyruk ise şu şekildedir: “(...) akıl sahibi olarak varlıkların her biri, maksimleriyle, hep genel amaçlar krallığında yasa koyucu bir üye imiş gibi eylemde bulunmalı (...) maksimlerin aynı zamanda sanki (bütün akıl sahibi varlıklar için) genel yasalar olarak iş görecekmış gibi eylemde bulun” (Kant, 1995: 56). Kant, bu buyrukla beraber her bir insanın yaşadığı toplum içerisinde, kendi maksimleriyle o toplumun yasa koyucu bir parçası gibi eylemde bulunmasını önerir. İnsan, böylelikle kendisi maksimlerinin de genelleşme sayesinde yasa olma yolunda yaşadığı toplum içerisinde hem üzerine düşeni yapacak hem de kendisini var olduğu toplumun bir parçası olarak görecektir.

Kant'ın oluşturduğu bu beş kategorik buyruk, “test edilebilir” ve “gerekçelendirilebilir” olduğu ve bundan dolayı da ahlaki normlar olarak bakılabileceği için Kant etiğinin “deontolojik” yönünü gösterir ve bu özelliğiyle ondan önceki dönem etik anlayışlarından ayrılır. Bunun yanında Kant etiğindeki insan kavramının da daha farklı olduğu görülür. Burada insan, akıl yoluyla kendi yasalarını duygu ve dürtülerinden kendisini soyutlayarak oluşturup, bunun sonucunda özgürlüğünü elde edebilen ama tüm insani ilişkilerinde insan olarak değer gören, diğerleriyle ahlaki yasalar karşısında eşit görülen bir varlıktır. Kant'a göre ancak bu şekilde tanımlanan bir insan kendi yasalarını oluşturma yetkisine ve özgürlüğüne sahip olur ve ahlaki yasaların oluşmasına katkıda bulunarak yaşadığı toplumun bir parçası olur. Kant'ın öngördüğü insan tipinin çoğalmasıyla, toplumdaki tüm insanlar için genel geçer ve daimi bir ahlak anlayışı yerleşebilir.

Kant'a göre, hem maksimlerin hem de kategorik buyrukların oluşumunu deney(im) yoluyla bulmak mümkün değildir; yalnızca pratik kurallara ulaşılabilir. Ahlak yasalarının nedensellik ilkeleri a priori olarak doğrudan saf aklın kavramlarında bulunduğundan ahlak yasalarının oluşturulmasında deney(im)sel yöntemler değil, insanın sahip olduğu saf akıl kullanılmalıdır (Kant, 1995: 4).

Kant'ın etik anlayışı, dönemi itibariyle paradigmatik bir değişikliğe sebep olduğu için etkilerini günümüze kadar sürdürmüştür. Bununla birlikte birçok açıdan da yorumlanarak eleştirilmiştir. İnsanın bireysel mutluluğunu reddetmesi (Kant, 1995: 60) ve ahlak yasalarına akıl yoluyla ulaşılmasını önermesi, ancak bunun sonucunda bireysel mutluluğunun ötesinde insanın yükümlülüklerinin ön plana çıkması birçok felsefeci tarafından eleştirilere hedef olmuştur.

Bertrand Russel, Kant'ın "iyi" olanın kaynaklarının farklı olabileceğini, "iyi" olanın erdemlerden kaynaklanabileceği gibi, aynı zamanda zevk ve benzeri durumlardan da kaynaklanabileceğini belirtmediği için eleştirir. Çünkü Russel'a göre, kaynağı farklı bazı "iyi" olan eylemler, Kant'ın kategorilerinde yer bulmasa bile ahlaklı eylem olarak kabul edilebilir (Ayrıca bkz. Hazlitt, 2006: 175). Örneğin insanın kardeşine aşırı düşkünlüğünden dolayı iyi ve nazik davranıyorsa Kant'a göre bu ahlaki bir eylem değildir. Buna karşılık insan ahlak kurallarının emri çerçevesinde nazik davranıyorsa, Kant'ın betimlediği türden ahlaki bir eylem gerçekleşmiş demektir. Tüm bunların yanında Kant gerçekten inandığı şeyi istemiş olsaydı, iyi insanların mutlu olacakları yer olan cenneti zaten istemezdi, bunun aksine insanların gündelik yaşamlarında sevmedikleri kişilere bile nazik olmaları için fırsatların bulunduğu farklı bir yer isterdi (Russel, 1992: 49).

Özlem, Kant etiğinin "özgürlük" kavramını yeniden tanımlayarak daha sonraki etik anlayışları için "yeni bir başlangıç noktası" oluşturmasına rağmen, "insandaki duygu, heyecan ve arzu dünyasına yer vermeyen formalizmi" sebebiyle ağır eleştirilere uğradığını belirtir (Özlem, 2004: 77). Poole, günümüz liberallerinin birçoğunun Kant'ın ahlak anlayışını reddettiğini, çünkü ahlak ilkelerinin bir toplumda buyruklarla düzenlenemeyeceğini, ahlak ilkelerinin gerçek bir dünyada deneyimle modern toplum bilimleri aracılığıyla yaratılması gerektiğini savunur (Poole, 1993: 103). Billington'a göre

ise Kant etiğinin temel zaafı, insanlara ne yapması gerektiğini değil, ne yapmaması gerektiğini anlatmaya ağırlık vermesinde yatar (Billington, 1997: 181).

Diğer yandan Hazlitt, genel ödev buyruğunu olumsuz anlamda eleştirmiş, genel ödev buyruğuna uygun davranan bir insanın ahlaklı davranış gösterdiği savına itiraz ederek Kant'ın ahlak problemlerini olağanüstü bir biçimde basitleştirdiğini savunmuştur (Hazlitt, 2006: 169). Ayrıca Özlem'e göre Kant'ın genel ödev buyruğu, insanların çoğunda var olan yasalara karşı koyma ve onları değiştirme gücünü sarsar, onları yasalar karşısında savunmasız bırakır. İnsanları itaate yönlendirerek oluşturulan yasaya uyma konusunda zorlar. Buna karşılık boyun eğme ve itaat etme eğiliminin herkeste bulunduğunu, dolayısıyla bu eğilimlerin herkeste bulunduğunu kanıtlamak olanaklı değildir (Özlem, 2004: 146).

Kant'ın varsaydığı yasaya itaat ve ödev ahlakı ancak ideal ve kusursuz bir yasa karşısında insanın ahlaklı davranması anlamına gelir. Yasaya uygun eylemde bulunmanın ahlak gereği oluşu, yasaların tamamen toplumsal konsensüsle oluştuğu durumlar için söz konusu olabilir. Aksi takdirde insanlar, ahlaka uygun olmayan ve baskı rejimini yansıtan yasalara karşı geldiklerinde, ahlak yasasına karşı gelmiş sayılırlar. Bu durum Kant etiğinde yer alan ödev ahlakı ve yasaya uygun davranış kuramının bir çelişkisi olarak kabul edilebilir. Kant'ın öngördüğü mükemmel yasa ve insanın bu yasaya uygun ödev ahlakıyla donatılarak yasaya itaat etmesi, Platon'un ideal devleti için düşünülebilir. Fakat batı toplumlarında oluşturulan yasaların insan hakları, eşitlik ve adalet konusunda attığı adımlar neticesinde yasaların halkın değerlerinden oluşan bütünlüğün yansıması olmaya başlamasıyla Kant'ın hayal ettiği düzenin bütünüyle olmasa da, bir ideal olarak amaçlanması da insanlığın ahlak çitası için önemlidir.

Kant, buyruklar vasıtasıyla bir davranışın ahlaklı olup olmadığını kesin çizgilerle belirlerken davranışın sebep ve sonuçlarıyla ele almamıştır; davranışın değerini davranışın kendisinden sebep ve sonuçları ayırarak soyutlamıştır.

Günümüz modern toplumlarında herhangi bir eyleme çok yönlü bakıldığında Kant'ın koyduğu ahlaki sınırların hem yeterli olmadığı hem de esnetilmesi gerektiği durumlarla karşılaşma olasılığı artar. Yani Kant tarafından en yalın hale getirilerek uygulanmasını istediği ahlaki buyruklar, çok kültürlü modern toplum yapılarında norm koyucu yönleriyle ahlaki betimlemelerde istenilen yanıtları veremeyecektir. Kesinlikle dikkate

alınması gereken eleştirilere rağmen Kant etiği, günümüzde hala daha etkilerini sürdürmektedir.

1.6.3. John Stuart Mill – Utilitarianizm

Antik Yunan düşüncesine dayanan ve etkileri günümüzde de süren utilitarianizm, Aydınlanma döneminde kurucuları Bentham (1748-1832) ve Mill (1806-1873) tarafından oluşturulan bir etik öğretimidir.

Wolf'e göre utilitarianizme en çok katkıyı İngiliz filozof ve ekonomist J. S. Mill sağlamıştır (Wolf, 1993: 9); utilitarianizm kavramı, ilk kez Mill'in "*Utilitarianism*" (1863) adlı temel eserinde dile getirilmiştir. Normatif-ampirik etiğin önemli bir bölümünü oluşturur (Krş. Cevizci, 2002:190).

Mill, Kant'ın "*Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi)" adlı eserindeki ilk kategorik buyruğu eleştirir. Mill'e göre bu kural akıl sahibi insanlara ahlaksızca hareket etme yollarını da açmaktadır. Çünkü insanların herhangi bir konuyu kötüye kullanma isteklerini durdurmak mümkün değildir. Eğer Kant'ın gösterdiği yol kabul edilirse, sonuçlar kimsenin başına gelmesini istemeyeceği kadar kötü olabilir (Mill, 1986: 6).

Mill'in, Kant'ın etik anlayışını eleştirmesi insanı Aydınlanma döneminde biçimlendiren insandan daha farklı yönleriyle ele almasından kaynaklanır. Bu bağlamda Mill'e göre insan, doğuştan ahlaki duygulara sahip değildir. Yani ahlaki duygular, insanın doğasının bir parçası olmaktan çok, daha sonra kazanılan değerlerdir. İnsanların temel amacı, mutlu bir yaşam sürmek olduğu halde, Mill insanların büyük bir bölümünün mutsuz bir yaşam sürdüğünü, yine de insanların acılarının gayret ve dikkatle dindirilebileceğini savunur (Mill, 1986: 24, 47).

Mill "*Utilitarianism*" (1863) adını verdiği eserinde, hem Kant'ın ortaya koyduğu etik anlayışını, hem de mevcut faydacı diğer ahlak teorilerini eleştirir. Eser, aynı zamanda mutluluğun yalnızca başkası için çekilen acılar yoluyla elde edileceğini savunan ve mutluluğun insan eylemlerinin amacı olması fikrine karşı çıkan kilise çevrelerine de bir yanıt sayılır (Billington, 1997: 201-202).

Temellerini Mill ve Bentham'ın attığı utilitarianizmde de insan kavramının, Aydınlanma Döneminde biçimlenen insan kavramdan hem farklılaştığı hem de onun devamı niteliğinde olduğu söylenebilir.

John Locke'un "tabula rasa" olarak tanımladığı, Kant'ın eylem ve davranışlarının akıllı bir varlık olarak sorumluluğunu yüklediğini savunduğu insan, farklı kültürel ve siyasal ortamların etkisinde bile olsa, yine aklı başında, düşünebilen ve özgür eylem hakkı olduğunu savunan bir varlık olarak Mill'in ve utilitarianizmin merkezinde de yer alır. Bu varlık Mill'e göre John Locke'un tabula rasa'sından çok da farklı değildir. Ahlaki değerlere doğuştan sahip değildir. Bu duyguları ve ahlaki değerlere göre eylemde bulunmayı içinde bulunduğu toplumdaki eğitim sürecinde diğer bilgilerle birlikte kazanır (Krş. Feldman, 2009: 64).

Bu noktada, en ilkel kavimlerde bile bir çeşit ahlak anlayışı ve ahlaki normların oluşuyor olması Locke ve Mill'in göz ardı ettiği bir durumdur. İnsanlığın varoluşundan beri ahlaki normlardan bağımsız yaşamış bir toplumun varlığından söz edilemez. Olsa olsa ahlak yasalarına karşı olan davranışları nedeniyle kınanan toplumlardan söz edilebilir.

Bentham ve Mill'in başlattığı utilitarianist anlayış, bir yandan birçok filozof/felsefeci tarafından incelenmiş, (yeniden) tanımlanmış, değerlendirilmiş ve geliştirilmiştir. Öte yandan da farklı özellikleri vurgulanarak eleştirilere uğramıştır.

Crisp ve Chappell, öğretinin eylemleri temel aldığını, eylemlerde "doğru olan"ın arandığı bir kuram olduğunu, "iyi"nin faydada aranması gerektiğini belirtir (Crisp ve Chappell, 2010: 1854). Utilitarianizmde eylemi ön plana çıkararak yapılan farklı tanımlamalar da vardır. Utilitarianizm insan eylemlerinde faydalı olana yönelerek bunun arttırılmasını temel alan bir felsefe anlayışıdır (Brock ve diğerleri, 2009: 28). Aynı şekilde utilitarianizmde "fayda" prensibinin ön plana çıktığı, prensibin Kant'a gönderme de yaparak "*öyle davran ki mümkün olan en büyük mutluluk oluşabilsin*" biçiminde özdeyiş haline getirildiği de görülür (Koller ve diğerleri, 2008: 380). Utilitarianizm öğretisine göre bir insan herhangi bir eyleme geçmeden önce ya da kendine göre olası iki eylemden birini gerçekleştirmeye karar vermeden önce, eylemin görülebilen olası sonuçlarını kestirmeli ve değerlendirmelidir (Vergara, 2006: 72).

İncelenen etik anlayışlarında Aristoteles'in etik anlayışında daha çok insanın bireysel yanının vurgulandığını, Kant'ta ise normların insan davranışlarının ötesinde bir önem kazandığı görülür. Buna karşılık utilitarianizmde insan hem “akıllı” bir varlık, hem de “duygularını eylemlerinde gösteren” bir varlıktır. Bu yüzden de eylemlerini sonradan öğrendiği kültürel değerlerden gelen ahlaki normlara uyum sağlamaya çalışır, ama duygularını soyutlamadan eylem gösterdiği için duruma göre pratik akıl yoluyla eylemlerinde esneklik görülür.

Diğer yandan utilitarianist etik anlayışına göre eylemin sonuçları eylemin kendisinden daha önemli hale geldiği için, “çoğunluğun mutluluğu” temel amaç olarak ele alınır. Yukarıdaki Mill'in ve diğer felsefecilerin farklı tanımlardan yola çıkarak utilitarianizmin bu yönleriyle önceki etik anlayışlarından ayrıldığı görülmektedir.

Liberalizmin temel görüşleri çerçevesinde Hume, Smith, Bentham, Ricardo ve Mill gibi bazı aydınlar, toplumun genel mutluluğunun temel alınabilmesi için yasalar ve kurumlar arasında da iyi ve kötü biçiminde bir ayırım yapmak gerektiğini, bu ayırımı kullanılmak üzere tek ölçütün de mutluluk olduğunu savunmuşlardır. Bu bağlamda utilitarianizm, bireysel mutluluğun ötesinde “kamu yararını” gözeten, bu yüzden de “yarar ilkesi” olarak değerlendirilen bir etik öğretileridir (Vergara, 2006: 17-18; Cevizci, 2002: 191).

Daha önceki etik anlayışlarında birey ve bireyin eylemi ön plana çıkarken, “yarar” ilkesi ile birlikte utilitarianizmde insan, yasa ve kurumların bir bütün halinde ele alındığı görülür. İnsanın toplum içinde mutluluğa ulaşması ya da mutlu bir yaşam sürmesinin kurum ve yasaların bunu desteklemesi gereği utilitarianizmde böylelikle pratiğe geçirilmiş olur.

Yalnızca insan anlayışı değil, aynı zamanda Mill'den başlayarak utilitarianizmde ahlak ve eylem kavramlarının da değişiklikler gösterdiği, utilitarianizmin bu insan, eylem, fayda ve ahlak kavramlarına göre tanımlandığı görülmektedir.

Mill'e göre her eylemin belli bir amacı vardır. Eylemin gerçekleşmesinde yol gösterecek prensipler, hizmet ettikleri amaca göre biçimlenirler. Mill, “faydalılığı” insan eylemlerinin temel amacı olarak görür. O halde “fayda”, zorunlu olarak ahlakın da temel ölçütüdür. Buradan yola çıkarak Mill, ahlaki kendilerine uyulduğu zaman mümkün

olduğu kadar bütün insanlığa iyi bir hayat sağlayabilen birtakım eylem, kural ve prensipleri Şeklinde tanımlar (Mill, 1986: 3, 19).

Vergara ayrıca faydalı olanın daha farklı bir özelliğine vurgu yapar. Vergara'ya göre barışın ve toplum huzurunun sağlanabilmesi için “adalet” adı altında o toplumun mutluluğuna katkı sağlayacak tüm kurallar toplanmalıdır. Böylelikle adalet, topluma faydalı kuralların en yararlı bölümünü oluşturur. Yani insanlar adalete yaklaşmak istediklerinde farkında olsalar da olmasalar da “fayda” ölçütünü kullanırlar (Vergara, 2006: 157). Aynı zamanda hukuk ve siyaset alanında teorik çalışmaları da bulunan Bentham, hukukun doğrudan etiğin içinden çıkması gerektiğini savunarak “adalet” ve “etik” arasındaki ilişkiyi vurgular (Cevizci, 2002: 195).

Bentham'ın yaklaşımının Aristoteles'in yaklaşımından esinlendiği kolayca görülebilir. Çünkü Aristoteles erdemleri sıralarken en sonda adaleti ve tüm bu erdemli davranışların sonunda mutluluğu öne çıkarmaktaydı. Aristoteles'ten farklı olarak Bentham'ın yaklaşımında farklı olan, faydacılığın merkeze konulmasıdır. Aristoteles'te bilgelik, cesaret, cömertlik ve adalet mutluluğa götürürken, bu durum devlet ve siyaset boyutunda bir ahlak anlayışına dönüşür. Aristoteles'in kuramında faydacılık erdemler arasında yer almaz. Tersine Aristoteles hazcılığı reddeder. Bentham'ın kuramının Aristoteles'in ahlak kuramına hazcı yaklaşımı eklediği söylenebilir. Oysa hazcılık anlık, duygusal ve geçici bir değer ifade etmesiyle erdemli bir davranış olma amacını gütmekzen mutluluk, tüm erdemli davranışların ve özellikle adalet duygusunun sonunda insanın içinde oluşan görevini yerine getirme duygusuyla eştir.

Burada utilitarianizmin neden insanı tek başına değil de toplum içinde kurum ve yasalar ile birlikte bir bütün olarak ele aldığı daha açık biçimde anlaşılmaktadır. Fayda ilkesi bütünsel bir mutluluk için yalnızca insanın uyması gereken bir ilke değerdir.

Yasalar adaleti sağlayacağına göre, adalet de hem huzuru hem de inşaların mutluluğunu sağlayan toplumsal bir araç olacağına göre ve kurumsal yapılarda düzeni gerektiren kuralları toplum ve dolayısıyla insan için uygulayacağına göre, bu bütünsel yapıda insan yasa ve kurumlar organik bir bağ içinde mutluluğu hedef almazlarsa, insanın tek başına mutlu olmak için yapacakları yeterli olmaz. Daha önce bu ilişki Kant'ın ahlak felsefesinde tartışıldığında, birey-yasa ve toplum üçgeninin bir döngü olarak bulunduğu yorumu

getirilmişti. Kant felsefesinde ödev ahlaki ve bireyin ahlaklı davranışı sonucu ortaya çıkan eylem türü utilitarianizmde faydacılık bakışından yola çıkılarak oluşturulmuştur.

Akıl ve duygularıyla insanı bir bütün olarak ele alan Mill, insan eylemlerinde değerlendirmede bulunan ahlakın görevini de farklı bir şekilde belirlemiştir. Burada artık katı normların olmadığı, eylemlerde farklı duygularla hareket eden bir insanın eylemlerinin söz konusu olduğu görülmektedir.

Mill, buna göre ahlakın görevinin ödevlerimizin neler olduğunu ve onları nasıl tanıyabileceğimizi göstermek olduğunu savunur. Mill'e göre hiçbir ahlak sistemi, yapılanların sebeplerinin ödev duygusu olmasını istemez. Tam tersine eylemlerin çoğunu ödev duygusu dışında diğer güdülerle gerçekleştiririz ve bu eylemler, eğer ahlak onları mahkûm etmemişse, iyi yapılmıştır denilebilir (Mill, 1986: 28).

Bu tartışma aslında Alman toplumunun ahlakı davranış pratiğiyle, diğer toplumların pratiğindeki farktan da kaynaklanır. Teorik alanda Kant'a getirilen ödev ahlaki eleştirisi, aslında Alman toplumunun eğitiminde, devlete bakıştaki normları yansıtır. Bireylerin çocukluklarından itibaren adeta doğal bir yasaymış gibi eğitildikleri özne-devlet ilişkisini belirleyen ödev ahlakının tüm topluma yaygınlaştırılarak nomlaştırılması, Kant'ın bu durumu doğal bir ahlak anlayışı olarak görmesine uygun düşer. Oysa genelde toplumlar eğitim süreçlerinde bireylere ödev ahlakı olarak değil, daha çok kişisel ve toplumsal yararları öğretmek suretiyle bir utilitarianist ahlak bilinci sağlarlar. Kant'ın sözünü ettiği ödev ahlakı şeklindeki norm boşluğunu ise dini eğitim aracılığıyla doldururlar. Gerçekte bu tartışma bugün de canlılığını korumaktadır.

Utilitarianizm “klasik”, yani “eylem utilitarianizmi” ve “kural utilitarianizmi” olmak üzere iki önemli kola ayrılır⁶ (Krş. Cevizci, 2002: 192; Başdemir, 2009: 231, 242, 247; Nuttall, 1997: 225; Frankena, 2007: 73-80; Billington, 1997: 214).

⁶ Yukarıdaki genel ayrıştırma kabul görmekle birlikte utilitarianizm, gelişim süreci boyunca daha farklı bölüm ve alt bölümlere ayrılmıştır. Höffe, günümüzde pozitif ve negatif, öznel ve nesnel, hazcı ve ideal ya da eylem ve kural utilitarianizmi şeklinde farklı biçimlerde tanımlanan utilitarianist görüşlerden bahseder. Höffe, utilitarianizmin homojen bir yapı gösteren tek bir kuramdan oluşmadığını belirtir. Yine de tanımlanan tüm utilitarianist görüşlerin temel dayanak noktaları aynıdır (Höffe, 2003: 8). Kruse'nin görüşüne göre de utilitarianist görüş ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın, günümüzde bireylerin mutluluğu ile ilgili kuramlar ile bireysel hakların korunması arasında bir bağ kurulduğu sürece günümüze özgü sorunlar ve problemler bile etik açıdan utilitarianizmde yanıt bulabilirler (Kruse, 2002: 6). Aynı şekilde Nuttall da günümüzde de utilitarianizmin birçok savunucusu olduğunu, utilitarianizm akımlarının ortak

Eylem utilitarianizmine göre bir eylemin doğruluğu ya da yanlışlığı, o eylemlerin iyi ya da kötü sonuçlarına göre belirlenir. Kural utilitarianizmi ise, ahlaki yükümlülüklerin sosyal yaşamda dönem dönem gerekli etkileri göstermese bile her zaman geçerli olduğunu savunur. İki aşamalı değerlendirme yöntemiyle ahlaki eylemleri inceler. Bu yöntemde önce eylemler tür ve kuralları açısından sınıflandırılır, sonra da utilitarianist değerlendirme yöntemleriyle değerlendirilir (Wildfeuer, 660-661).

Billington “kural utilitarianizmi” ile Kant’ın “evrensellik kuramı” arasında benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyar. Her ikisinin de temelde aynı olduğunu, ancak amaçları açısından birbirlerinden ayrıldığını, Kant’ın ilkeleri evrenselleştirme amacındayken kural utilitarianizminin mutluluğu arttırmakla ilgilendiğini belirtir (Billington, 1997: 214).

Utilitarianizmi daha farklı bölümler altında inceleyen Schroth, klasik utilitarianizm adını verdiği alanda, temel düşüncenin esenlik ve önceliklerin yerine getirilmesi olduğu görüşünü savunur (Schroth, 2006: 41).

Utilitarian anlayış, sonuççu bir etik anlayışını benimser (Frankena, 2007: 39, 71; Feldman, 2012: 84-90; Cevizci, 2002: 191; Başdemir, 2009: 254). Başka bir deyişle bir eylem sonuçları itibariyle etkilediği insanları mutlu ediyorsa “iyi”, mutlu etmiyorsa ahlaki açıdan “kötü” olarak değerlendirir. Burada utilitarianizmde liberal/çoğulcu bir demokrasi anlayışını görürüz: çoğunluğun sahip olacağı iyiliği için gerekli olduğu düşünülen eylem de iyidir.

Ancak, utilitarianizmin önemli bir hatası, insanı mutlu etmeyen fakat yine de iyi olan eylemlerin olma ihtimalini göz ardı etmesidir. İnsanın uzun bir uğraş ve çabadan sonra başaramadığı bir eylemi, sonucu başarısız diye kötü sınıfına ayıramayız. Utilitarianistler, bir eylemin yapılması sürecinde insanın yaşadığı çabanın süreç boyunca insana kattıklarını ve süreçte yaşanan mutlulukları dikkate almayarak, her bir eylem ve iş sürecindeki emeğin ve çabanın değerini görmezden gelirler. Gerçekte çoğu kez mutlu sonla bitmeyen birçok çabanın değeri, gelecekteki başka çabalar için bir kaynak olabilmektedir. Sonuca yönelik ortaya konan yaklaşımların, sürecin değerini gözardı

özelliğinin genel anlamda sonuççu yapısının olduğunu, yani bu anlayışa göre ahlaki eylemlerin sonuçlarına göre değerlendirildiğini belirtir (Nuttall, 1997: 20).

etmesi, ahlakın temel değeri olan emek ve hakkaniyetin önemini azaltmakta ve insanların sonuca yönelik eylemde bulunma gibi bir kolaycılığa kaçmasına yol açmaktadır.

Utilitarianist etik, ahlaki normları bilimsel yöntemlerle temellendirmeyi amaç edinmiştir; ama bu süreçte siyasi ve dini otoritelere ya da gelenek ve göreneklere başvurmayı da reddeder (Höffe, 2003: 8). Utilitarianizmin sonuççu bir etik anlayışı olması, bilimsel yöntemlere başvurması ve diğer kurumların ön gördüğü normlara başvurmayı reddetmesi, ahlaki normlara pratik akıl yoluyla durum değerlendirmesi yaparak, eylemin sonuçlarını düşünerek esnek değerlendirmeler yapma amacından kaynaklanır.

Gerek din kökenli ahlaki normlar, gerekse gelenek ve göreneklerin uyulmasını istediği ahlaki normlar zaten önceden belirlenmiş ve esnekliğini kaybetmiştir. Bu yüzden de yönetim biçimi olarak liberalizmin, ekonomik sistem olarak da kapitalizmin ön plana çıkmaya başladığı ve toplumun modernleşme yolunda daha karmaşık bir yapıya ulaştığı durumlar dâhilinde din ve gelenek kökenli mevcut normların yeterli gelmeyeceği görülebilmektedir.

Gerçekte Kantçı etiğin de din kökenli olduğu söylenemez. Tersine pratik akıldan yola çıkan, fakat etik meselesinde bilimsel yöntemi reddeden bir kuram olduğu söylenebilir. Kant felsefesinde ahlak alanı salt akıl alanı olan bilimsel alana değil, pratik akıl olan vicdan alanına denk düşer. Ahlakın bilimselleştirilmesi konusu, sosyal bilimler alanındaki yöntem tartışmasına dâhil olabilecek bir tartışmadır. Böyle bir nesnelleştirme çabası, ahlakın bireysel vicdan ve özgürlükle ilişkisi nedeniyle, insanın doğasına uygun düşmeyen bir çaba olarak görünmektedir.

Antikçağ'ın mutlulukçu öğretilerinde tek kişinin mutluluğu ön plana çıkarken, faydacı öğretilerde önemli olan, tek kişinin mutluluğunun toplum içinde ve toplumsal fayda sağlayacak şekilde genelleştirebilme olasılığıdır. Çünkü insan tek başına var olamaz, bir topluma ihtiyaç duyar. Toplumun var olabilmesi için de diğerlerinin de yaşamını mutlu olacak şekilde sürdürebilmesi gerekir.

Mill, etik alanında temel sorunun bireysel mutlulukla toplumun genel iyiliğini, yani mutluluğunu bağdaştırabilmek olduğunu savunur. Faydacı öğretiler, 20. yüzyılda ortaya çıkan pragmatizm gibi öğretilerin de başlangıcı sayılırlar (Özlem, 2004: 64-67; Cevizci, 2002: 190). Frankena, etik evrenselcilik olarak adlandırdığı utilitarianist etik anlayışın

evrensel boyutunu vurgular. Ona göre utilitarianizmde son amaç en büyük genel iyiye ulaşmaktır; bir eylem bir bütün olarak evrende kötü ile karşılaştırıldığında daha büyük bir oranda iyiye neden oluyorsa doğru bir eylemdir. Aynı eylem evrensel bağlamda iyiye neden oluyorsa yükümlülük haline gelir (Frankena, 2007: 39). Utilitarianist etik anlayışının evrenselliği ve teleolojik bakışı, tüm karşı gelişlere rağmen, Kant etiğinden izler taşır.

Utilitarian anlayışta, diğer ahlak öğretilerinde görülmeye pek de alışık olunmayan farklı bir özellik de göze çarpar. Utilitarianizm, sonuççu bir ahlak öğretisi olduğu için eylem, bir yandan sonuçlarına göre değerlendirilirken, diğer yandan da eylemde ceza anlayışına eylemin sonuçlarına göre esneklik getirilebilir. İşte bu yanıyla utilitarian anlayışın normatif bir etik niteliğe sahip olmasına rağmen, mevcut diğer etik anlayışlarından ayrıldığı görülür.

Feldman, eylem faydacılığına göre, örneğin bir sözü tutmanın doğruluğunu değil, sözü tutma ya da tutmamanın getireceği faydayı değerlendirir. Birini cezalandırma eyleminde ise, ceza konusunun eylemin tamamen eylemin sonuçlarına göre değerlendirildiğini belirten Feldman, bunun nedenini cezalandırma eyleminin sonuçlarına göre değerlendirilmesi olduğunu vurgular (Feldman, 2012: 84-88).

Diğer yandan Cevizci, utilitarianist ahlak öğretisinin eylemin gerçekleştiği durumlar kadar, eylemi gerçekleştirene de önem verdiğini, ahlaki olmadıkları düşünülen eylemlerin de getirdiği yararlar göre ahlaki olarak değerlendirilebileceğini belirtir (Cevizci, 2002: 194). Billington ise, Mill'in kuramının eylem değerlendirmelerine esneklik getirdiğini, örneğin kısa vadede kabul edilebilir sonuçlar veren bir eylemin değerlendirilmesinin, uzun vadede getireceklerine bakılarak değiştirilebileceğini ifade eder. Ona göre utilitarianizmde getirilen esneklik sayesinde yasaların, ilkelerin ve kurumların kutsallığı ya da karşı gelmezliği yıkılmıştır (Billington, 1997: 204, 206).

Böylelikle Antik Yunan etik öğretisiyle 20. yüzyıl etik öğretisi başlangıçta aynı kavramla yola çıkmalarına rağmen, daha sonra hem hedef hem yöntem hem de evrensellik bağlamında birbirlerinden temel olarak ayrılmış olurlar. 20. yüzyılın karmaşık toplumsal yapısına geçişten önce ortaya çıkan faydacı etik anlayışları, içlerine yeni demokrasi ve adalet anlayışlarını da katarak demokrasinin gereği olduğu düşünülen çoğunluğun mutluluğunun öne çıkması düşüncesini işlerler.

Utilitarianizm, yalnızca mutluluğun peşinden gitmeyi değil, mutsuzluktan korunmayı da kapsar. Çünkü Mill'e göre bir haz, süresi belli olduğu için devamlı ve sabit kalmaz (Mill, 1986: 20). Bu bakış açısı aynı zamanda Mill'in utilitarianizmin diğer bir özelliğini vurgulayarak yapılan eleştirilere verdiği bir cevaptır. Utilitarianist ahlakçılar, güdülerin eylemlerin ahlaklılığı ile bir ilişkisi olmadığını, daha çok yapanın yetenekleri ile ilgili olduğunu kabul ederler. Örneğin boğulmak üzere olan bir insanı kurtaran bir kimse, bu işi ister görev duygusuyla ister ödül alma umuduyla yapmış olsun, esasen ahlakça iyi bir eylemde bulunmuş sayılır (Mill, 1986: 28). Burada sorun, ahlak öğretisi olarak insanın, boğulan kişiyi ödül almak için kurtarma yönünde mi, yoksa boğulan kişiyi kurtarmanın bir insanlık görevi olduğu yönünde mi eğitileceğidir. Şayet utilitarianist etik insan eğitimine uyarlanacak olursa, boğulmak üzere olan bir kişiyi kurtarmanın sonucunda bir ödülün olup olmayacağını düşünmenin, boğulanı kurtaracak kişinin kendi yaşamını riske etmesi konusunu da düşüneceği kesindir.

Mill'in boğulan insanı kurtaran insan örneği ile Kant'ın bakkal örneği karşılaştırıldığında, bu iki etik öğretinin birbirlerinden kesin çizgilerle ayrıldığı net bir biçimde görülmektedir. Mill'in Kant etiğine bu bağlamda verdiği tepkiler ve yaptığı eleştiriler, asıl itibariyle utilitarianizmin başlangıcıdır.

Mill, utilitarianizmin temelinde "mutluluğu" görür. Çünkü ona göre mutluluk, "iyi olan"dır. Bireyin mutluluğundan toplumun mutluluğuna geçilir. Böylece toplumun mutluluğu da önem kazanır. Bu yüzden de mutluluk, temel olarak insan yaşamında ahlakın ölçütü ve yaşamın amacı haline gelmiştir (Mill, 1986: 55). Buradan da anlaşılacağı üzere, utilitarianizmin temelinde mutluluğun olması sebebi, mutluluk kavramının hem insan hem de o insanlardan oluşan toplumun temel amacı olmasıdır. Gerek insan, gerekse içinde yaşadığı toplum, öncelikli olarak mutluluk/mutlu olmak amacıyla eylemde bulunur.

Mill'in mutlulukla kastettiği şeyin, Aristoteles'in kastettiğiyle aynı olmadığı söylenebilir. Aristoteles'in mutluluktan kastettiği daha yüce bir duygu; bilgelik, cesaret ve adalet duygularının sonucunda oluşan bir duyguyken Mill'in mutluluk kavramı haz duygusundan bir basamak yukarda olan, basit ve geçici bir mutluluğu çağırır.

Mill'e göre mutluluk yalnızca soyut bir fikir değil, tam tersine somut bir tümdür. Mill, ahlak kanunlarının insanların birbirlerine zarar vermelerini önlemekle kalmadığını,

haklarına saldırıları da önlediğini iddia ederek insan mutluluğu için ahlak kurallarının gerekli olduğunu savunur. Mill'e göre insanın ahlak kurallarına olan ihtiyacı, diğerlerine iyilik yapma ihtiyacından ortaya çıkmak zorunda değildir. İnsan, aynı zamanda kendisine zarar gelmemesi için de ahlak kurallarına da ihtiyaç duyar (Mill, 1986: 58, 93-94).

Mill'in bu temel düşüncelerinden yola çıkıldığında, oluşturulmaya çalışılan utilitarianist etik anlayışının eylemleri sonuçlarına göre değerlendirildiği görülür. Aynı düşünce Nuttall tarafından da ortaya konmuştur. Nuttall'a göre utilitarianist etikte eylemler kendi başlarına değil, sonuçlarının "iyi" ya da "kötü" olmalarına göre değerlendirilirler. Mutluluk, tercihlerin gerçekleşmesi olarak görülür (Nuttall, 1997: 222).

Mill ve Nuttall'ın açıklamalarından utilitarianizmin bireyi merkeze aldığı, ama yanına yasa ve kurumsal yapıları da ekleyerek ahlaki normları mutluluk-fayda ikilisi üzerine kurduğu anlaşılmaktadır. Buna göre insan doğası gereği mutsuzluktan kaçınma refleksi gösterir, ahlaki normlara yalnızca mutlu olmak için değil, adil bir yaşam çerçevesinde kendisine zarar gelmemesi için de ahlaki normlara ihtiyaç duyar.

Gil, utilitarianizmi burjuva sınıfına özgü, demokratik prensipler çerçevesinde ortak aklın düşünce biçimi şeklinde tanımlar. Buna göre, liberal (krş. Vergara, 2006: 151) bir felsefe öğretisi olan utilitarianizmde "faydalılık" ve "işlevsellik" ön plana çıkar. İnsanların bireyselliği değer kazanırken insan topluluklarının ortak çıkarları gözetilerek toplumsal yapıya da önem verilir (Gil, 1993: 100).

Gil'in liberal bir felsefe öğretisi olarak gördüğü utilitarianizmi Fischer, "yönetim-akılcılığı" biçiminde yorumlar. İktisat bilimine sosyal ve siyasi reformlarla pay alarak etki göstermekle birlikte Fischer'e göre ahlak felsefesi olarak da tartışılabilir. Çünkü sonuçta utilitarianizm, eylem değerlendirmesi yaparak normatif kriterler ortaya koyan ve bunları değerlendiren bir görüştür (Fischer, 2003: 123; krş. Koller ve diğerleri, 2008: 380). Utilitarianizmin normatif yanını vurgulayan Cevizci, öğretinin bir yükümlülük teorisi olmaktan çok, ahlaki değer teorisi biçiminde tanımlanabileceğini belirtir (Cevizci, 2002: 190).

İnsan eylemlerinde yapılan değerlendirmelerde, durum değerlendirmesi sonucunda diğer ahlak öğretilerine göre görece olarak daha esnek kalan utilitarianizmin bu özelliği normatif bir yapıda olmasıyla tezat oluşturmaz. Sonuçta tüm ahlak öğretilerinde

değerlendirmeler normlara götürecektir; ancak utilitarianizm bunu yaparken, ölçüt olarak aldığı değerler sebebiyle de diğer ahlak öğretilerinden keskin çizgilerle ayrılır. Her ne kadar normatif bir yapısı olduğu kabul edilse de utilitarianizm, rehber görünümünden bir şey kaybetmez.

Utilitarianizm, getirdiği yenilikçi düşüncelere rağmen, bazı yönleriyle de ağır eleştirilere uğramıştır. Bu eleştirilerin yoğunlaştığı asıl konu, ahlakın “mutluluğu” temel duygu olarak kabul etmesi ve yalnızca “faydaya” indirgenmesi olmuştur. Ayrıca mutluluğun ölçülebilirliği tartışılmış, toplumda yasa ve kurumların mutluluk temelinde değerlendirilmesine karşı çıkmış, ayrıca toplumda fayda sağlayan tek duygunun mutluluk olmadığı savunulmuştur.

Comte-Sponville ahlakı genel olarak değerlendirir ve toplumsal ya da bireysel açıdan bir faydası olma fikrine karşı çıkmaz. Ancak ahlakın salt faydaya indirgenmesine karşı çıkar. Ona göre ahlaki eylem, faydaya indirgenmediği ölçüde tam olarak ahlakidir. Çünkü Comte-Sponville’e göre mutluluğun yanında farklı duygular da (özellikle modern) toplumun sürdürülebilirliği için gerekli olabilir. Örneğin ticarete mutluluktan çok bencillik duygusu ön plana çıkar. Ancak ticaret, temelde bencillik duygusuyla yürütülse de, ticaretin gereği birliktelikleri ve beraber iş yapmayı olanaklı kıldığı için, toplumun sürdürülebilirliği gerekli eylemler bütünüdür (Comte-Sponville, 2012: 37, 108).

17. yüzyıldan itibaren üretimde temel prensipleri belirlemeye başlayan kapitalizmin ortaya attığı piyasa teorisi ile utilitarianizm arasındaki bağlantı Cevizci tarafından da vurgulanmıştır (Cevizci, 2002: 190). Aynı biçimde Poole, utilitarianizmin piyasa ile ilişkilendirilen etik bir anlayış olmasının gerekmediğini savunmasına rağmen, mutluluk ve acı ikilisinden mutluluğun ağır basması durumunun piyasalarda da çaba gösterilen bir durum olduğunu, sonuç olarak utilitarianizmin piyasaların da ihtiyaç duyduğu bir görüş olduğunu belirtir (Poole, 1993: 23). Ancak Vergara, ticaret bağlantısında verilen bencil etiğin ölçütü ile utilitarianistlerin etik ölçütü olan mutluluğun birbirine karıştırılmaması gerektiğini, bunun utilitarian bakış açısının yanlış anlaşılmasına sebep olacağını belirtir. Çünkü utilitarianist felsefede “fayda” sözcüğü çoğu kez “mutluluğu” ifade ederken, ticarete iktisatçılar fayda sözcüğü ile tüketicilerin arzularının doyumunu belirtirler (Vergara, 2006: 65, 98).

Vergara, utilitarianist etiğin “mutluluğu” temel almasına karşı çıkmamakla beraber, insanoğlunun yeryüzündeki en üstün amacı olarak öne sürülen mutluluğun tam da bu yüzden yasaları ve kurumları da yargılamak için ölçüt oluşturması fikrinden rahatsızlığını belirtir. Bir toplumun sürekliliğini sağlayabilmek için yasa ve kurumlar gereklidir. Yasa ve kurumların oluşmasında hem gelenek ve görenekler hem de o toplumda geçerliliğini sürdüren ahlaki değerler önemli rol oynar. Ancak Vergara’ya göre ahlaki değerlerin, utilitarianizme göre mutluluğun yasa ve kurumlar üzerinde toplumsal baskının dışında herhangi bir yaptırımını olmaması gerekir. Çünkü böyle bir durumda hem yasalardan beklenen tarafsızlık hem de kurumların sürekliliği için gerekli olan akılcı yaklaşımlar zarar görebilir (Vergara, 2006: 18).

Schmitz de utilitarianizmde mutluluğun derecelendirilmesi sorununu vurgulamıştır (Schmitz, 2012: 203). Duyguların derecelendirilebilirliği konusu Aristoteles’in etik anlayışından beri süregelen bir tartışma konusu olmuştur.

Bentham ve Mill’in oluşturduğu utilitarianist etik anlayışı, hazcı yönüyle ağır eleştirilere maruz kalınca Mill, utilitarianizme karşı yöneltilen her şeyi hazza indirgediği eleştirisine eserinde verdiği yanıtta, eleştirenlerin terimi dar anlamda ele aldıklarını, bu terimin halk arasında bozuk anlamının daha yaygın olduğunu, yeni nesillerin de onu bu anlamıyla kullandıklarını, “faydalılık” teriminin hazzın tamamıyla zıttı olmadığını, tam tersine utilitarianizmin fayda ya da mutluluk ilkesini ahlakın temeli olarak kabul eden bir görüş olduğunu, eylemlerimizin bize verdiği mutluluk oranında iyi sayılabileceğini belirtmiştir. Eylemler Mill’e göre mutluluğun karşıtı olan şeyleri getirdikleri sürece kötü olarak kabul edilir (Mill, 1986: 8-11).

Mill, utilitarianizmi savunmasında, mutluluğun ahlaki açıdan doğru eylemin utilitarianist ölçüsü olduğunu, ancak burada bahsedilen mutluluğun eylemi gerçekleştirenin değil, eylemden etkilenenlerin mutluluğu olduğunu belirtir. Buna göre utilitarianist eylemde bulunan her insandan kendi mutluluğu ile diğer tüm insanların mutluluğu arasında tarafsızca davranarak karar vermesini ister (Mill, 1986: 27).

Aristoteles’in mutluluktan kastettiği Mill’e nazaran daha yüce bir duygu iken, Mill’in mutluluk kavramı haz duygusunun, basit ve geçici bir mutluluğu çağrıştırdığı yorumu getirilmişti. Mill’in terim tartışması yoluyla yaptığı savunma gerçekte içine düştüğü çelişkinin sonucudur. Mill’in kuramının haz benzeri bir duygudan söz ettiği açıktır.

Faydalılık bu kuramın Aristoteles'in kastettiği mutluluk erdemi seviyesine yükselmesini sağlamayıp, tersine bireysel haz ve çıkarlardan duyulan basit günlük mutluluğu çağrıştırmaktadır.

Sonuççu bir etik öğretisi olan utilitarianizme göre, eylemde amaç, salt eylemi gerçekleştirenin mutluluğu değildir. Eylemi gerçekleştiren, bu eylemden etkilenen insanların toplam mutluluğunu eylemi gerçekleştirirken hesaba katar. Bu yönüyle utilitarianizm, bireyci bir anlayış olmaktan çıkar. Bu manada çoğulcu, liberal bir etik anlayışı oluşur.

Daha önce de belirtildiği üzere çalışmanın çeviri etiği bölümü, yukarıda incelenen üç farklı etik anlayış çerçevesinde değerlendirilecektir. Amaç, çeviri etiği bağlamında temel bir görüş edinebilmesi için okura bir ön hazırlık sunmaktır. Bununla birlikte yukarıda incelenen etik anlayışlarından daha farklı çağdaş etik anlayışları da bulunmaktadır.

1.7. Uygulamalı Etik: Problemler Etiği ve Meslek Etiği

Erdem etiği, utilitarianizm ya da ödev etiği gibi farklı bakış açıları ve teorik alt yapıları ile teorik etik “nasıl davranmalıyım?”, “iyi olan nedir” gibi temel sorulardan yola çıkarak ahlaki davranışlara farklı bakış açılarını içeren çeşitli normlar getirir. Günlük yaşamdaki gerek bireysel gerekse toplumsal eylemlerinde insanlar, sürekli devinim ve gelişim içindeki toplumda özellikle yeni eylem biçimleri gerektiren ya da ön görülen eylem biçimlerinin yeterli olmayacağına anlaşıldığı durumlarda kuramsal olanın uygulanmasında çeşitli sorunlarla karşılaşır. Böyle durumlarda hem kuramsal normların tikel eylemlere indirgenerek yeniden sorgulanması, hem de yeni eylem biçimi gerektiren durumlarda ise eylemlerin ahlaki açıdan yeniden değerlendirilmesi gerekir. Böylelikle gündelik yaşam, kuramsal olanın uygulama alanı olur; etik normlar çerçevesinde pratikte de özellikle modern yaşamın ve modern topluluklarda farklı alanlardaki insan eylemlerinin ahlaki sorunlarını inceleyen ve değerlendiren “uygulamalı etik” ortaya çıkar.

Almond (2010: 28), uygulamalı etiği herhangi bir alanda o alanla ilgili eylemleri ve alana özgü mesleki sorumluluğu konu alan bir etik bölümü biçiminde tanımlarken, Morscher (2013: 13) uygulamalı etikten etik prensiplerin somut durumlar ve ahlaki uyumsuzluk durumlarında kullanılmasının anlaşıldığını belirtir.

Cevizci, etiğin bir bölümünü oluşturan uygulamalı etiğin, modern yaşamın karmaşıklığı, sorunların çeşitliliği ve ayrıca 20. Yüzyılın sıkıntılı bir çağ olmasının ötesinde büyük değişim ve gelişmeleri barındırması sebebiyle kaçınılmaz olarak ortaya çıktığını belirtir. 20. Yüzyıl ekonomi ve siyaset alanlarında alınan kararların var olan ahlaki değerlerin dikkate alınmadan uygulanması, Cevizci'ye göre insanlarda büyük ahlaki çöküntülere sebep olmuştur. Küresel değişimler ve modernleşme süreçlerinin olumsuz sonuçları, böylelikle uygulamalı etiğin doğuşunu da etkilemiştir (Cevizci, 2013: 18-19).

Modern yaşamın bu görüntüsü ve uygulamalı etik – gündelik yaşam ikilisinin önemi Fenner tarafından da vurgulanmıştır. Doğa bilimlerindeki baş döndürücü gelişmeler ve teknolojinin hızla ilerlemesi, insanlara yeni eylem olanakları sunarken, bir yandan da mevcut hukuki normlar ve geleneksel etik normlarıyla üstesinden gelinemeyecek sorunların ortaya çıkmasına sebep olur. İnsanlar her seferinde “nasıl davranmalıyım/davranmalıyız?” sorusunu sormak zorunda kalmaları ve seçilen eylem biçimlerinin risk faktörü taşıması sebebiyle, en kısa sürede somut çözümlere ve düzenlemelere ihtiyaç duyarlar. O halde pratik yaşamda bu tür durumlarda önemi gittikçe artan bir biçimde toplum-insan-eylem arasında oluşturulacak bir uyuma ihtiyaç duyulur. Uyum ihtiyacını karşılayacak çeşitli kurumlar oluşturularak ortaya çıkan çözümler ve önerilen eylem biçimleri, daha çok tüm toplumu içine alacak şekilde düzenlenir (Fenner, 2010: 1-2).

Cevizci, aynı zamanda 20. Yüzyılda bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin, daha önce var olmayan birtakım yeni ahlaki sorunları da ortaya çıkardığını ve bu sorunların çözümünde uygulamalı etiğin zorunlu olarak devreye girdiğini belirtir. Bu süreçte uygulamalı etik, aynı zamanda bağımsız bir alan haline de gelmiştir (Cevizci, 2013: 21).

Bir toplumda var olan kültürel değerler ve etik normlar bir yandan toplumsal uzlaşa sağlamada yararlı olurken, diğer yandan da toplumların değişme ve gelişme hızına ayak uyduramaz. Belli bir süre sonra toplumsal değişimleri frenledikleri bile olur. İnsanlar yaşadıkları gelişme ile kültürel değerler arasında eylemde kararsızlık içine düşerler. Bu yüzden etik alanda, “uygulamalı etik” bölümü, bağımsız bir bölüm olarak zorunlu olarak ortaya çıkmıştır. Uygulamalı etik sayesinde var olan etik normlarının pratikteki geçerliliği tartışmaya açılmış, gerekli ve yeni eylem biçimleri etik kuramları sayesinde değerlendirilmiş olur.

Cevizci de uygulamalı etiğin ortaya çıkışını, özellikle 20. Yüzyılda yeni mesleklerin ve hizmet sektörünün ekonomik ve toplumsal alanda daha fazla önem kazanmasına bağlar. Cevizci'ye göre mesleklerin uygulanması, toplumdaki diğer insanları da yakından ilgilendirir. Başka bir deyişle mesleklerin uygulanmasında ve hizmet sektöründe insanlarla doğrudan ilişki kurulması gerekir. O halde mesleklerin uygulanışı, belirli ahlaki değerleri koruyarak gerçekleştirilmelidir. Çünkü insanlar, bir meslek sahibinde bilgi, beceri ve uzmanlığın yanında, aynı zamanda ahlaki değer ve kuralları içeren eylem birikimini de görmek isterler. Mesleğin uygulaması ile ilişkilendirilen diğer tüm insanları, doğrudan ya da dolaylı olarak ahlaki değerler birbirlerine bağladığı için, meslek sahiplerinin de bu bağın içinde olması gerekir. Bu bağ, oluşturduğu normlar bütünü ile uygulamalı etiğin bir bölümü olan meslek etiği sağlar (Cevizci, 2013: 22-24).

Morscher, uygulamalı etiğin ortaya çıkış sebeplerine ve önemine değinirken başka bir noktaya da dikkati çeker. Morscher'e göre, insanların birlikte yaşadığı ilk çağlardan beri ortaya çıkan ahlaki sorunlara çözüm önerilir, ama farklı problemlere getirilen çözüm önerileri birbirlerine uymaz. Hatta bu çözüm önerileri bir araya getirilemeyecek kadar birbirlerinden ayrılırlar. Bunun sebebi, çözüm getiren kişilerin yalnızca farklı görüşlerin çözüm önerileri olmalarından kaynaklanmaz. İnsanların aynı konulardaki ahlaki görüşleri de süreç içerisinde değişiklik gösterir ya da görüşlerini açıkladıkları andaki düşünceleri net ve açık değildir. Bu noktada uygulamalı etiğin görevi, farklı görüşleri etik kuramlarını esas alarak sorgulamak, en azından bu tartışmalara ve araştırmalara temel olabilecek ahlaki prensipleri ortaya çıkarmaktır. O halde belirli bir ahlak teorisinin herhangi bir savı somut bir vaka üzerinde uygulandığında ya da somut bir sorunun çözümü için bu sava başvurulduğunda, uygulamalı etik devreye girmek zorundadır (Morscher, 2013: 17, 19).

Bilimsel kuramlar açısından bakıldığında, kuramların kestirme yolla ve dolaysız olarak uygulamaya aktarılmasının yanlışlığı tüm bilim kuramları için geçerlidir. Tüm bilimsel kuramların soyutluğu göz önünde bulundurulduğunda, soyut olan kuramları yöntem düzeyine, daha sonra da uygulama düzeyine indirgemek bilimsel bir gerekliliktir. Uygulamalı etik alanı tam da bilimsel kuramların bu yapısına uygun olarak ortaya çıkmakla, soyut etik kuramlarının somut durumlara uyarlanmasında, bazen bir bazen birden çok kuramın birlikte ele alınışı sonucunda bir uygulama biçimi sunmaktadır. Etik kuramlarının gerek tarihsellik gerekse kuramsal geçerlilik açısından tüm somut durumları

kapsamasının imkânsızlığı nedeniyle uygulamalı etiğin önemi ortaya çıkacaktır. Uygulamalı etik, teorik etikle bir zıtlık, rekabet ya da çatışma halinde değil, tersine onun somutlaştırılması ya da yeterliliğinin gözlemlenip sınanabilmesinin önemli bir aracıdır.

Etiğin mesleklere özgü özel etik kuralları üzerinde araştırmalar yapması ve özel etik kuralları oluşturmaya çalışması, yeni bir şey değildir. Antik Dönemden beri, örneğin Hipokrat yemini gibi özel biçimlendirmelerle tıp alanında etik normlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Günümüzde de birçok modern meslek grubunda ahlaki açıdan doğru olduğu düşünülen mesleki uygulamalar konusunda belirli standartların belirlenmesi ve biçimsel kurallar bütününe ulaşılması çalışmaları yapılmaktadır.

Uygulamalı etik, “problemler etiği” ve “meslek etiği” (Bkz. Cevizci, 2013: 24) olmak üzere iki bölüme ayrılır. Problemler etiğinde insanın toplum içerisinde karşı karşıya kaldığı ahlak sorunları tartışılır. Gelişme ile birlikte eylemlerde ortaya çıkan ikilemler, insan ilişkileri çerçevesinde, problemler etiğinde ele alınır. Meslek etiğinde ise, mesleki alanda eylemlerde ortaya çıkan spesifik sorunlar ele alınır. Uygulamalı etik, her iki alanda da gündelik yaşamda ortaya çıkan, insanların karşı karşıya kaldığı somut ahlaki sorunlara çözüm arar. Bu yönüyle de teorik etikten de ayrılır.

Günümüzde özellikle 70’li yıllardan itibaren tıp etiği ile birlikte hızla gelişmeye başlayan uygulamalı etik, felsefe alanında önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Her bir uygulama alanı için, alana uygun deneye dayalı kural ve hipotezleri ortaya çıkarır. Aralarında ayrı bir bölüm olarak meslek etiğinin de bulunduğu tıp etiği, hukuk etiği, medya etiği ve mühendislik etiği gibi farklı alt alanlar oluşturarak, bu alanlarda çalışma ve araştırma olanakları bulur. Bu tür alt alanlarda “sorumluluk”, “dürüstlük” gibi erdemler önemli rol oynar. Bu anlamda uygulamalı etiğin Aristoteles’in erdem etiğiyle gerek sorumluluk gerekse dürüstlük özellikleri benzerlikler gösterdiği söylenebilir. Finalistik bir etik anlayışın öne çıkmamasıyla uygulamalı etik utilitarianist ve faydacı etikten daha fazlasını gerekli kılarak, sorumluluk duygusuyla Kant’ın ödev etiğine denk düşer.

Uygulamalı etik, yalnızca meslek etiğinde değil; mesleki eğitimlerde de önemli bir rol üstlenir. Mesleki eğitimde ahlaki duyarlılığın artırılması durumunda, mesleki uygulamalar da daha başarılı olur, mesleki sorunlarla ilgili konularda daha iyi karar verilir (Krş. Almond, 2010: 36).

Uygulamalı etiğin araştırma alanı ile etiğin genel olarak araştırma alanı farklılık göstermez; ancak uygulamalı etikte sorular ve araştırılan sorunlar belli alanlara odaklanır ve bireysel ve toplumsal bağlantılar araştırmalarda dikkate alınır. Doğrudan günlük yaşamdaki pratik sorunlara odaklanması özelliği ile genel etikten ayrılır.

Bu bağlamda etik değerlendirmeler/tartışmalar hiçbir zaman meslek etiği ile başlamaz. Önce evrensel değerler aranır: insan onuruna saygı, hakkaniyet duygusu ile hareket gibi. Daha sonra belli bir bölgede geçerli olan ve genel olarak kabul gören etik değerler devreye girer. Meslek etiği bu temeller üzerine kurulur ve mesleğe özgü özel eylemleri içerisine alacak bir biçimde genişletilir. Böylelikle o mesleğe özgü arzu edilen ürün ortaya çıkar.

Uygulamalı etik, başlangıçta tıp, çevre, bilim ve siyaset gibi toplumun her kesimini ilgilendiren geniş alanlarda başlamışsa da, günümüzde tüm meslekler ve mesleki uygulamaların farklı yönleri uygulamalı etikte araştırma/tartışma konusu olabilir. Çünkü mesleki uygulamalar devreye girdiği andan itibaren toplumda birden fazla insanın etkilenmesine yol açar; yani mesleki uygulamaların toplumsal yaşamda doğrudan bağlantı içindedir.

Çevirmenlik de aynı şekilde toplumla doğrudan bağlantılı bir meslektir. Ancak diğer mesleklerde örneğin hekimlik ya da avukatlık mesleğinde olduğu gibi, çevirmenlik mesleği kurumsal yapılarla yeterince korunmadığı için çeviri eyleminde gerek ahlaki gerekse hukuki sınırların belirlenmesi oldukça güçtür. Bu yüzden de bir yandan meslek sahipleri mesleki kimlikleri sebebiyle farklı zorlukları aşmak zorunda kalırken, diğer yandan da bu meslekle yakından uzaktan ilişkisi olmayan yapıların çeviri süreci içerisine girmeleri, önlenmesi zor sorunlara yol açar.

Almond'un daha önce belirttiği gibi (Almond, 2010: 36) uygulamalı etik, yalnızca meslek etiğinde değil meslek eğitiminde de önemli bir rol oynayarak, meslekle ilgili ahlaki duyarlılığın ve sorumluluğun oluşmasını sağlar. Uygulamalı etik bu yolla, daha mesleki eğitimde mesleği yapacak olana adaya, sorumlu, erdemli ve ahlaklı bir eylem bilinci kazandırır. Meslek eğitiminden geçmeyen kişilerin bu bilinci taşımada yeterli olamayacağı ve bu yüzden uygulamalı etiğin yalnızca meslek etiğinden ibaret olmayıp, meslek eğitimiyle başlayan ve meslek eğitimi üzerine inşa edilen bir yemin olduğu unutulmamalıdır. Mesleki yeminler mesleğe daha başlarken yapıldığına göre, bu yemini

yapanların daha önce kendi mesleği ve meslek etiğiyle ilgili eğitimi almış olmaları gerekir. Çeviri mesleğinde etiğe uygunluk bir bakıma çeviri eğitiminde edinilen çeviri alanına özgü eylemde bulunmaya uygunluk anlamına gelir.

Sonuçta bu tür yapıların verdiği zararların da bedelini gerçek meslek sahipleri ödemek zorunda kalır. Ödenmek zorunda olan bu bedeller zaman zaman çok yüksek boyutlara ulaşabilir. Bu durumu engelleyebilmek için çeviri etkinliğinde etik değerlerin de geçerli olduğu çeviri ürünlerine ulaşmak amaçlanmalı, çevirmenlik yalnızca uzmanlık gerektiren bir meslek ve alan olarak kabul edilmemeli, aynı zamanda bu mesleğe özgü etik normların bir an önce oluşturulmalıdır ve alanla ilgili herkes tartışmaya açmalıdır.

Çeviri etkinliği de hem bir alan hem de bir meslek olarak uygulamalı etikte incelenmelidir. Çünkü çeviri etkinliğinde de alana ve mesleğe özgü belirli normlar oluşturulmalı, bu mesleğin uygulayıcısı olan çevirmenin sorumluluğunun sınırları belirlenmelidir. Normların oluşturulup sorumluluk sınırlarının belirlenmesi, norm koyucuların çevirinin doğasına bakışı ve aldığı çeviri eğitiminden ortaya çıkacaktır.

Adı geçen sorumluluk, yalnızca yapılan iş ve üretim süreci ile ilgili işbirliğinden kaynaklanan sorumluluk değildir; yani sadece ekonomik bağlamda bir sorumluluk anlaşılmalıdır. Her meslek öncelikle gerektiği gibi uygulanmalıdır; meslek sahibi yaptığı iş konusunda yeterli olmalıdır. Bunun yanında mesleğin uygulanması esnasında diğer insanlarla karşılıklı ilişki içerisinde bulunulur.

İlişkilerin kültürel değerler göz önüne alınarak doğru biçimde sürdürülmesi gerekir; bu özellik meslek uzmanlığı dışında meslek sahibinden istenen bir özelliktir. Başka bir deyişle her mesleğin topluma karşı da bir sorumluluğu olur. Uygulamalı etik, bu yüzden aynı zamanda meslek etiğini de kapsar ve meslekte karşılaşılan etik ikilemleri her yönüyle inceler. Örneğin güven, doğru olma yükümlülüğü, menfaatlerin korunması, hak, adalet, fayda ya da erdem gibi konularda oluşabilecek sorunlar, hemen hemen her meslek alanında ortaya çıkabilecek sorunlardır. Bu tür sorunlar, genel ahlaki değerlendirmelere gereksinim duyulduğundan, mesleğin salt kendisi soyutlanarak değerlendirilebilir. Meslek gruplarına ait kurum ve kuruluşlar, bu tür konularla ilgili tartışmalar açarak meslek grubuna özgü örnek davranış normları içeren kılavuzlar oluşturmaya çalışır.

Günümüzde de çeviribilim alanında mesleki etik normlarını oluşturabilmek için, çeşitli kurum ve kuruluşların çalışmaları hızla artmaktadır. Ancak bu çalışmaların ağırlıklı olarak mesleki biçimsel prosedürlerle ilgili olduğu gözlemlenmektedir. Uygulamalı etikte incelemeler ve tartışmalar, genel olarak somut bir problemin algılanması ve bu problemin çözümünün araştırılması ile başlar. Çözüm, çoğunlukla disiplinlerarasılığı kendiliğinden gerektirir.

Hem uygulamalı hem de teorik etik, aynı konuları incelemelerine ve tartışmalarına rağmen, teorik etik “doğru”, “iyi”, “sorumluluk” ve “erdem” gibi ahlaki kavramların incelenmesi sonucunda normatif özellikler taşıyan tavsiyelerde bulunamaz. Buna karşılık, uygulamalı etik için önemli olan bireysel durumların detaylı bir biçimde incelenmesidir. Bu tür durumlarda uygulamalı etik, gerçekleştirilen eylemin ahlaki açıdan değerini inceleyerek öncelikle “herkes bunu yaparsa ne olur?” diye sorar. Yani herhangi bir alandaki eylemin o alanın uygulayıcıları tarafından genelleştirilmesi sorununu ele alır (Almond, 2010: 30). Başka bir deyişle uygulamalı etik, bireysel bir durumdan yola çıkarak toplumların refahı ya da doğanın düzenli bir biçimde işleyişi amacıyla daha genel bir sorunun yanıtını arar. O halde meslekle ilgili herhangi bir sorunun ortaya çıkması durumunda, bu sorun “utilitarianizm” ya da “erdem etiği” gibi temel kuramlar esas alınarak tartışmaya açılmalıdır.

Uygulamalı etiğin, uygulamadaki bireysel durumlardan yola çıkarak, genel normlar oluşturması bilimsel yöntemle aykırı düşmez. Şayet uygulamada bir işi yapan kişi o mesleğin kuramsal bilgisiyle yetişerek, bu bilgilerle uygulamayı yapıyorsa, uygulamadan elde ettiği sonuçları tekrar kuramsal alana taşımasıyla kuramsal alana bir katkı yapabilir ya da kuramın doğruluğunu yeniden teyit edebilir. Esasen uygulamacının somut durumda bireysel olarak varacağı yeni sonuç, kendi bireysel gözlemi değil, ilgili bilim ya da meslek alanının kendisine öğrettiği birikimin sonucunda gözlemlediği bir tümden gelimli bilginin sonucudur. Bir bilim insanının akademik alanda ortaya koyduğu yeni bir kuram, kendi bireysel gözlemi değil, akademisyen olarak birikim sağladığı kuramların bilgisinden yola çıkarak elde ettiği sonucun yansımasıdır. Buna benzer olarak, uygulamalı etik alanında, ya da meslek etiği alanında somut durumlarda elde edilen yeni bulgular, teorik etikten bağımsız olmayıp, teorik etiğin bir sonucu ve somut durumlara uygulanışından ortaya çıkan durum aracılığıyla kuramın yeniden tartışılmasına götürür.

Uygulamalı etik için önemli olan yalnızca bir alanda ortaya çıkan genel sorunlar değil, aynı zamanda bireysel sorunlardır. Uygulamalı etikte önemli olan doğru ve yanlışın algılanması ve bunun sonucunda oluşturulan görüşlerin somut eylem biçimleri ve *kurumsallaştırmalarla* uygulanmasıdır.

Morscher, uygulamalı etikte etik kuramların ve etik prensiplerin uygulandığını belirtir. Örneğin trafikte hız sınırlaması sorusuna ya da nükleer santrallerin izni ile ilgili bir soruna uygulamalı etikte utilitarianist etiğin prensipleri ile yanıt aranır. Neden bir doktorun ölümcül bir hasta bile olsa, o hastaya karşı yalan söylememesi gerektiği gerekçelendirilmek istendiğinde yine uygulamalı etikte “kategorik buyruğa” başvurulur. Ancak belirli etik kuram ve sistemlerin kullanımına sınır getirilmez. Tam tersine, uygulamalı etikte araştırma konusu yapılan sorunlar, gündelik yaşamda karşılaşılan somut sorunlardır; eylem ve sorunların ahlaki açıdan değerlendirmesi gerektiğinde tüm etik pozisyonlara ve ahlak sistemlerine, ahlak teolojisi de dâhil olmak üzere açılır (Morscher, 2013: 13).

Cevizci de uygulamalı etikte, özel alanlarda ortaya çıkan ahlak sorunlarına çözüm aranırken, kuramsal etiğin oluşturduğu kuramlara ve kuramsal birikime başvurulduğunu belirtmiştir. Yani uygulamalı etik “utilitarianizm”, “erdem etiği” ve “ödev etiği” gibi normatif etik kuramlarının gündelik yaşamdaki somut durum ve sorunlara uygulanması anlamına gelir. Meslek etiklerinde ise deontolojik ve erdem etiği yaklaşımları benimsenir. Çünkü mesleklerin uygulanmasında meslek sahibinin yalnızca işini iyi yapması değil, yani mesleğine özgü kurallara ve ilkelere uyması değil, aynı zamanda ahlaki açıdan da kültürel değerlere uygun davranması beklenir. (Cevizci, 2013: 27, 29-30).

Uygulamalı etik, yine de etik kuramların somut vakalara aktarım tekniği olarak görülmemelidir. Uygulamalı etikte, belirli bir alanda araştırmalara başlanılmadan önce belirli sorular sorularak, öncelikle o alanla ilgili yöntem belirlenir. Arka arkaya sorulan “ne”, “ne hakkında” ve “nasıl” sorularıyla araştırma alanının sınırları belirlenir (Krş. Morscher, 2013: 18). Cevizci de meslek etiği çerçevesinde öncelikle mesleklerin uygulanması sırasında uyulması gereken kuralların uygulamalı etik tarafından belirlendiğini, mesleki alanlarda ortaya çıkan etik sorunların tartışılmasının sağlandığını, yöntem olarak ise yine felsefi analiz yöntemlerinin kullanıldığını belirtmiştir (Cevizci, 2013: 26).

Sonuç olarak uygulamalı etiğin bize gösterdiği gibi, herhangi bir toplumda ihtiyaç durumunda meslekler ortaya çıkar ve uygulamalı mesleklerle ilgili norm oluşturma çabaları görülür. O meslekle ilgili etik normlar, zorunlu olarak ortaya konur. Çünkü ilgili meslek çerçevesinde yapılan eylemler, kendi başlarına eylem sayılmazlar, daima bir üçüncü şahısla ilişkili olmak zorundadır, toplumsal yanı bulunur.

Bu manada meslekler yeme-içme gibi içgüdüsel eylemler değildir; mesleki eylemler sonucunda toplumu da ilgilendiren ve herhangi bir ihtiyacı karşılayan bir “ürün” ortaya çıkar. Ürün toplumu ilgilendirir. Çünkü ürün toplumsal bir talebin, bunun karşılığında bir arzın göstergesidir. O halde mesleklerin toplumsal yanı zorunlu olarak bulunmaktadır. Öyle olduğu için de meslek etiği, önemli bir hale gelir. Meslek etiği ya kendiliğinden ortaya çıkar, ya da bir kurumsal yapı tarafından oluşturulur. Bu oluşumlar da çeşitli odalar ya da birliklerle ticari bir form halini alır. Bu süreç olması yerine getirilmesi gereken ve zincirleme meydana gelen aksiyonlar bütünüdür, dolayısıyla işbirliğini gerektirir. Bu işbirliği için gerekli normların oluşturulması ve değerlendirilmesi, uygulamalı etik dâhilinde gerçekleştirilir.

Oluşturulan etik normlar zaman zaman kültürlerarası ilişkilerin günümüzde küreselleşme sebebiyle daha yoğun bir biçimde yaşanması sebebiyle, evrensel boyutlar kazanabilir. Ya da tam tersine yöresel özellikler kazanır ve kendi olduğu bölgenin dışına çıkmaz. Laygues çalışmasında meslek etiğinde evrensel bazı temel prensiplerin olması gerektiğine dikkat çeker. Bu prensipler bir yandan her meslek için geçerli olmalı, yani mesleklerin ortak etik normlarını oluşturmalı, diğer yandan da tüm mesleklere dağılmış olmalı. Ona göre meslek etiği ancak bu şekilde, yani ortak evrensel değerler üzerinden işlev kazanabilir (Laygues, 2001: 169).

Kültürlerarası ilişkiler söz konusu olduğunda evrensel ortak etik normları ile iş yapılmadığı sürece, öncelikle bu işbirliğinin kendisi mümkün olmaz. Bu bağlamda işbirliği içerisindeki meslek erbablarının herhangi bir tanesinin etik normlarını zedelemesi, sonuç olarak ürünün ya da hizmetin de doğal olarak işlevsiz olmasına yol açar. İşbirliğindeki tüm aksiyonlar gerekli reaksiyonları bularak, zincirleme biçimde süreç içerisinde tamamlanmalıdır.

Etik normları, bu noktada hem iletişimin düzgün sürdürülmesini sağlar hem de meslek erbablarının karşılıklı güven içerisinde çalışmalarını sağlar. Bir bakıma etik normlar, -

hukuk normlarının dışında- kltrlererarası alanda işbirliğinin aşırı reaksiyonlardan korunabilmesi için denetleme mekanizması görevini üstlenir. Gereksinim duyulan ürün ya da hizmet ancak bu Şekilde amaca yönelik ve işlevsel bir nitelik kazanabilir.

BÖLÜM 2: ÇEVİRİ ETİĞİ

Çeviri etiği alanı çeviribilimin temel alanlarından biridir. Çeviribilim kuramı çeviri etiğini sezdirimsel olarak içinde barındırır. Çeviribilim kitaplarında çevirmenin nitelikleri, entelektüel özellikleri ve mesleki özellikleri anlatılırken, çevirmenin etik eylemleri olmazsa olmazdır (bkz. Kautz 2000). Çevirinin tanımından başlayarak, çevirmen kararları, çeviri sistemi, çeviri uygulaması ve çeviri eleştirisine kadar tüm çeviri alanı çeviri etiğinin yansımasıdır. Her bir çeviri tanımı çevirmenin etik olarak çeviriyi nasıl şekillendirdiğini betimlerken, her bir çeviri süreci tanımı çevirmenin bu süreçteki etik davranışı, eylemi ve karar verme süreçlerindeki etik süreci tanımlarlar. Çeviri sosyolojisi alanı, çevirmenin toplumsal bir iş ve meslek olarak çeviri alanındaki uzman sorumluluğunun etik yanına vurgu yapar. Çeviri eleştirisi ise, çevirmenin çeviri kararlarını alırken etik davranış süreçlerini ve çevirmenin bu süreçleri nasıl yürüttüğünü yorumlayan bir etik alan olarak görülebilir. Çeviri pratiği, sistem olarak çevirinin ve birey olarak çevirmenin toplumsal uygulamadaki davranış normları ve sonuçlarının somut olarak gözlemlendiği alandır. Nasıl ki çeviri uygulaması çeviri kuramının bir yansıması olmalıysa, etiğin kuramsal alanı da her bir meslek alanını olduğu kadar çeviri mesleğini ve uzman çevirmenin kararlarını belirlemesi gereken bir alandır. Çeviri kuramı ve buna bağlı olarak çeviri eğitimi çeviri pratiğini belirleyici olduğu kadar, etik kuramı ve etiğin eğitimi de çeviri pratiğini bir o kadar belirleyicidir. Çeviri eğitimi çeviri pratiğini kuramsal olarak temsil ederken, temsil ettiği alan için ürettiği kuram ve uzmanlarla çevirinin etik olarak yapılışına yön vermektedir.

Çeviri etiğinden söz ederken daha çok uygulamalı etik üzerinden gidilmesi önemlidir. Uygulamalı etik, teorik etiğin bir alanı olarak, etik kuramlarının mesleki alanların uygulanmasındaki somut uygulamalara etki etme amacını güder. Çeviri etiği, çeviri kuramı içinde sezdirimsel olarak bulunurken, çeviri uygulamasında, uygulamalı etik aracılığıyla çeviri dünyasında açık bir etkiye sahiptir. Tüm mesleklerde olduğu gibi, meslek normları ve yeterlilikleri belirlenirken, çeviri mesleğinde de uygulamalı etikten yararlanır. Uygulamalı etik çevirinin pratik alanına aktarıldığında ortay çeviri etiğiyle ilgili norm ve yeterlilikler çıkar. Bir meslek kendi etik normlarını belirleyemedikçe, meslek olarak yeterli görülmemektedir. Çevirinin diğer mesleklerle eşit bir düzeye gelebilmesi, çeviri ve çevirmenler için evrensel etik normların oluşturulması gerekir. Bu

konuda birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen, çeviri etiği pratiğinde çeviri kuramları ve etik kuramlarından yola çıkılmaksızın, dahası bu kuramların uygulaması olmaksızın bir çeviri etiği alanı oluşturulamaz.

Çeviri etiği alanını yalnızca çevirmeni sorumluluğu ve sadakati tartışmasına indirgemek, etik alanı yeterince tanınamak anlamına gelir. Çeviri ürünün üretimine kadar olan tüm süreçler çeviri etiği alanına ait süreçler olarak incelenmelidirler.

Uygulamalı etik, herhangi bir alanda o alanla ilgili eylemleri ve alana özgü mesleki sorumluluğu konu alan etik bölümüdür. O halde buradan hareketle çeviri etiği de, çeviri etkinliği ile eylemleri ve çeviri etkinliğine özgü mesleki sorumluluğu ve çevirmenin kendine karşı olan sorumluluklarını (Krş. McAlester, 2003: 226) da dâhil edilmesiyle beraber konu alan etik alanı olmak durumundadır.

Bir bütün olarak çeviri etkinliği, çevirinin kültürlerarası oynadığı rolün öneminden ötürü tıp, eğitim, hukuk gibi alanlarında olduğu gibi bağımsız bir etik alanı olarak ele alınmalı ve etikle ilgili yapılacak tüm araştırmalar ve incelemeler bu alanın içinde gerçekleştirilmelidir. Aksi halde örneğin çevirideki sadakat sorunu yalnızca çevirmenlik mesleği içinde incelenerek yanıt arandığında ve alan etiğinde var olan etik teoriler dikkate alınmadığında ortaya çıkacak sonuç hem felsefe temelli olmayacak, başka bir deyişle sorunlar temellendirme yerine somutlaştırılarak irdelenecek hem de tam bu yüzden bu konuda doğru cevap alma olasılığı azalacaktır. Zira çeviri etiği dâhilinde yalnızca çevirmen ve ürün odaklı düşünülemez.

Çeviri etkinliği tek başında çevirmenin gerçekleştirdiği bir eylem değildir. Çağdaş çeviri anlayışlarında çevirmenin dışında farklı mesleklere mensup farklı katılımcılar da bulunmaktadır. Bu manada çeviri etkinliği, doğası gereği karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Çeviri etkinliğinin etik değerler çerçevesinde sürdürülmesi istenirse, çeviri etkinliğindeki her bir katılımcının hem kendi mesleği açısından hem de içinde bulunduğu duruma göre etik değerlere uygun bir biçimde davranması gerekir. Bu açıdan bakıldığında ahlaki değerlerin çeviri etkinliğindeki herhangi bir katılımcı tarafından zedelenmesi durumunda, ortaya çıkacak çeviri ürününü etkileyecek kadar zincirleme bir reaksiyon oluşur.

Bu nedenlerden ötürü sadece ortaya çıkan ürüne bakarak aynı şekilde yalnızca çevirmenin üründen sorumlu tutulması ve olumsuz manada eleştirilere maruz kalması yanlış olacaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi çeviri etkinliğini karmaşık süreçler dâhilinde gerçekleştirilen eylemler bütünü olarak ele almak ve bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Aksi bir tutum sorunun çözümü noktasında, sürekli engel nitelikte yer alacak ve çeviri etiği alanında temellendirilmemiş bakış açıları varlığını sürdürmeye devam edecektir. Çeviri eğitimi alanından gelmeyen, bu nedenle çeviri kuramı ve dolayısıyla çeviri etiğini tanımayan çeviri anlayışının ürettiği çeviri etiği anlayışı, çeviri etiği alanına hâkim görünmektedir.

Bu çalışmada çeviri etkinliği, içerisine çeviri sürecini de alacak şekilde tanımlanarak, etkinliğin kültürlerarası oynadığı önemli rol sebebiyle, bağımsız bir alan olarak etik kuram ve normlar esas alınarak incelenecektir. Çeviri etkinliği, aynı zamanda tarihsel süreç içerisinde yer alan eylem normlarını belirleyen çeviri anlayışlarına da sahip olduğu için, bir yandan anlayışların ön gördüğü çeviri eylemleri çalışmanın asıl konusunu oluşturacak, diğer yandan da çeviri etkinliğinde sürekli yeni çeviri sorunlarıyla karşılaşıldığından, bu sorunlar problemler etiği ile değerlendirilecektir.

Bu bağlamda çalışmanın önem bakımından temel farkını, çeviri etiğini mevcut çeviri anlayışlarının çevirmene ön gördüğü eylemleri değerlendirmekle başlamak; hem çeviri alanına özgü hem de çeviri sürecinde anlık olarak ortaya çıkan sorunların etik boyutunu, mevcut etik kuramları temelinde incelemek oluşturacaktır.

2.1. Çeviri Etiği Alanındaki Çalışmaların Tarihsel Gelişimi

Çalışmanın konusu olan çeviri etiği alanı, günümüzde de kullanılan aynı başlık altında (*The Ethics of Translation*) 1895 yılında Nollen tarafından bir çalışma dâhilinde kaleme alınmıştır. Nollen, çalışmasında gerçekten kendini çeviri mesleğine adanmış çevirmenlerin olduğunu, bu çevirmenlerin kaynak dile hâkim olarak çeviri faaliyetlerini sürdürdüklerini; ancak diğer yandan “sözlük çevirmenlerinin” de var olduğunu, bu çevirmenlerin iki dile hâkim olmadan çeviri faaliyetlerini sürdürdüklerini somut örneklerle belirtmektedir (Nollen, 1895: 76-77).

Nollen’in çalışması, kaleme alındığı tarih ve çeviri etkinliğinin etik bağlamını “çeviri etiği” başlığı ile ele alması bakımından oldukça önemlidir. Çalışmanın sahip olduğu bu

öneme rağmen, çalışmanın ilerideki kısımlarında da çeşitli örnekler dâhilinde de ele alınıp değerlendirileceği gibi, asıl itibarıyla bir nevi “sorun betimleme” çalışması niteliği olmasının ötesine geçememektedir.

Nollen’in çalışması bağlamında ele aldığı sorun, çağımızda sadece çeviri alanında değil, diğer tüm meslek alanları dâhilinde yaşanmış/yaşanan/yaşanabilecek bir sorundur. Çevirmenlik mesleğini icra ederken, mesleki yetiden yoksun bir biçimde faaliyetini gerçekleştirme teşebbüsünde bulunan meslek sahipleri bulunmakla birlikte, örneğin mesleğini icra edecek yeterli bilgisayar bilgisine sahip olmayan yazılım mühendisleri ile karşılaşmak da mümkündür.

En az iki kişi ile ilişkilendirilen her eylem toplumsal bir boyut kazanır. Toplumsal bir boyut kazanan her eylemin etik değerlendirilmesi yapılır, yapılmalıdır. Öte yandan çeviri etkinliği en az iki toplum arasında ilişkilendirilebilecek bir eylem olduğu için, hem kaynak hem de erek kültürde toplumsal bir eylemdir. Bu eylemin etik yanının olması gerekir ve incelenmelidir. Çünkü eylemlerde amaca göre bir aksaklık oluştuğunda, ortaya çıkan sonuçlar sorgulanmaya başlar.

Çeviri eyleminde de uygulamadan kaynaklanan problemler karşısında çözüm yolları aranırken farklı anlayışlara ulaşılmıştır. Ancak ele alınan eylemin/durumun etik yanı yeterince sorgulanmamıştır. Bu yüzden de günümüze kadar çeviri etiği çerçevesinde genel-geçer normlara ulaşamamıştır, bu şekilde ele alınarak ulaşılması da mümkün değildir.

Antik çağdan günümüze kadar her dönemde pek çok bilim insanı çeviri uygulamaları sayesinde çeviride “nasıl” sorusuna yanıt ararken, farklı görüşler ve bakış açılarıyla çeviribilime çok değerli çeviri anlayışları getirmelerine rağmen, eylemin belki de kendisinin tanımlanmaması sebebiyle etik yanı göz ardı edilmiştir. Başka bir deyişle odak noktasını çevirmen ve ürün olan erek metin oluşturmuştur.

Oysa çeviri tarihinde Nollen (1895) gibi yaklaşık 120 sene önce bile çeviri etiğine dikkat çekilmiştir. Nollen, çalışmasında çeviride “nasıl” sorusu ile beraber ahlaki boyutunu sorgulamış, çeviri etkinliğinde ahlaki boyuta dikkat çekmek istemiştir. Aradan bu kadar uzun bir süre geçmesine rağmen, çeviribilim alanında henüz genel-geçer çeviri etiği normlarının oluşturulmaması ve bu işin kendisinin çeviribilim alanında olmayan

kişilere ve kurumlara bırakılmış olması ve disiplinlerarası bir tutumla ele alınmaması, kanımızca çeviribilimin en büyük eksikliklerinden biridir. Bu şekilde çeviri etiği bağlamında gerçekleştirilen değerlendirmeler, sorunları arka planlarını tespit etmeden irdelenmenin ötesine geçemeyecektir ve çeviri etiği dâhilinde genel bir bakış açısı kazanmak da mümkün olmayacaktır. Zira diğer tüm eylemlerde olduğu gibi çeviri eyleminde de etik bir yanı olmak zorundadır.

Diğer taraftan ilk basımı 1791 yılında gerçekleştirilen Tytler'in *Essay on the Principles of Translation* (Çevirinin Prensipleri Üzerine Deneme) başlıklı eserinde, "iyi bir çevirinin" gerçekleşebilmesi için üç temel kural ortaya sürülmektedir. Tytler'in tabiriyle iyi bir çeviride "*kaynak metindeki düşüncelerin erek metne tamamıyla aktarılmış olması; bunun için de çevirmenin konusunda uzman ve kaynak dile hâkim olması*", "*kaynak metnin formu ve üslubu erek metinde kesinlikle bulunması*" ve "*oldukça güç görünmesine rağmen kaynak metnin kompozisyonun bir çeviriye kesinlikle aktarılması*" gereklidir (Tytler, 1978: 17-209).

Tytler'in çalışmasında çeviri etkinliğini tüm yönleriyle ele almadan ve etkinliğin çok boyutlu ve karmaşık yönünü görmeden kendi tabiriyle ifade ettiği "iyi bir çeviri" için ortaya koyduğu kurallar çevirmeni kaynak metne bağlı kalmaya kendiliğinden zorlar. Bu durumda çevirmenin kaynak odaklı bir biçimde çeviri etkinliğini gerçekleştirmesi beklenir. İşte bu bağlamda önceden belirlenmiş hedef ve amaçlar -hangi çeviri anlayışı çerçevesinde belirlenirse belirlensin- çevirmeni faaliyetinde yalnızca tek yönlü bir sadakate yönlendireceği için etik açıdan çeviribilim araştırmacısını çıkmaza sokar (Bkz. Venuti, 1998: 23-24, 81). Ayrıca Tytler "iyi bir çeviri" ifadesiyle çevirmen ile beraber ürüne odaklanarak çeviri etiği alanında genel bir bakış açısını kazanılmasının önüne geçmiş ve çeviri etkinliği dâhilinde gözlemlenen sorunları temellendirilmeden somutlaştırılmasına hizmet etmiştir. Çeviribilim dâhilinde etik normların meydana gelmesi için gerekli şartların irdelenmediği böyle bir durumda, çeviri etiği alanında genel bir bakış açısı kazanılamayacağı gibi, aynı zamanda da temellendirilmemiş bir etik anlayış ortaya çıkmaktadır.

Böyle bir çeviri anlayışıyla ya da önceden belirlenmiş kurallarla çeviri etiği ile birlikte çeviri etkinliğinin irdelenmesi durumunda, çevirmenlerin ya da diğer katılımcıların gerçekleştirecekleri işbirliği dâhilindeki karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahip mesleki

eylemleri için herhangi bir gerekçeleri bu itibarla doğal olarak kalmamış olur. Çeviri etkinliği çerçevesinde kaynak metnin erek metne nasıl çevrileceği/çevrilmesi gerektiği, içerisinde bulunan mevcut koşullar doğrultusunda ve işbirliği çerçevesinde bellidir/belirlenir.

Ayrıca çeviri etkinliğinde kaynak metne -ya da her zaman mümkün olabileceği gibi, gereken durumlar çerçevesinde erek metne- sadakat, çeviri etiği bağlamında her çeviri anlayışına ve içinde bulunan her döneme uygun bir biçimde değişken nitelikte bir değerlendirme girişimlerine maruz kalacak, böylelikle neticesinde içinden çıkılamayacak bir çıkmaza girilmekle birlikte işlevsel nitelikte bir sonuç elde etmek mümkün olamayacaktır. Tüm bu bağlamda çeviri faaliyetini, daha önce de belirtildiği üzere karmaşık süreçler bütünü olarak değerlendirmek gerekir. Ancak bu şekilde çeviribilim dâhilinde etik normların oluşması için gerekli olan şartları irdelenmiş ve temellendirme yapılarak çeviri etiğine genel nitelikte bir bakış açısı kazandırmanın yolu açılmış olur.

Bu doğrultuda çalışmada hedeflenen amaç, çeviri etkinliğini uygulamalı etikte konularına göre “problemler etiği” ve “meslek etiği” çerçevesinde etik aynı zamanda çeviri anlayışlarını gözeterek ve karmaşık ve çok boyutlu niteliğe sahip çeviri etkinliğinin, çeviri eyleminin ve çevirmenin toplumsal konumunu kültürlerarası boyutta ele alarak incelemek ve değerlendirmektir. Böylelikle çeviri etiğine genel bir bakış açısı kazandırılma olanağı ortaya çıkmış olur. Aksi takdirde çeviri etkinliğinde meydana gelebilecek sorunlar, etik bağlamda temellendirme yerine somutlaştırma yöntemiyle irdelenecek ve içinde bulunan çıkmazdan kurtulmak mümkün olamayacaktır.

Çeviribilimin yeni bir bilim dalı niteliği taşıması, elbette önemli bir etkidir; ancak bu niteliğe sahip olmasında tek etken de değildir. Tarihsel süreçte çevirmen kimliği yerine oturmadığı için, uzun süre farklı ticari ya da bürokratik kurumlarda aracı olarak kabul edilmiştir. Böyle olunca da çeviri etkinliğine ait etik kodlar çevirmenler dışında diğer meslek sahipleri tarafından oluşturulmuştur. Bu konuya daha detaylı bir biçimde çalışmanın “*Çeviri Etiğinde Normlaştırma*” başlığı altında irdelenecek ve günümüzde de halen yaşamak durumunda kaldığımız bu soruna çözüm önerileri getirilecektir.

Pym, çevirmenlik mesleğinin niteliği bakımından yalnızca bir meslek dalı olarak görülmesine ya da böyle bir mesleğin örneğin hizmet sektörü içerisinde yer alarak belli sınırlar içerisinde değerlendirilmesine, kendi tanımıyla değerlendirdiği çeviri

anlayışından ötürü karşı çıkmaktadır. Ona göre çeviri ve çevirmenlik asla belirli sınırlar çizilerek ele alınmamalıdır. Yani çeviri adına her türlü uç nokta da çeviri biçiminde tanımlanmalı ve çeviri etiği buna göre biçimlendirilmelidir (Pym, 2012: 68-69). Ancak ileride örnekleri de verileceği gibi somut ve yalın bir tanımlamadan yola çıkılmadan ve çok boyutlu ve karmaşık yanı görülmeden çeviri etiğini oluşturmaya çabalamak mümkün görülmemektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, çevirmenlik mesleği, meslek olarak neden hizmet sektörü içerisinde yer almasın? Ya da bu tür etik kodlardan yararlanmasın? Zaten günümüz çeviri şartları bu durumu gerektirmektedir.

Çeviri eylemine artık yalnızca “toplum yararına, kültürel değişim aracı, bireysel, bağımsız ya da ideolojik bir eylem” olarak bakmak mümkün değildir. Çeviri ürünü bu şekilde idealleştirilerek görülsün ya da görülmesin, kültürel değişiklikleri/etkileri tetikleyecek iç dinamikleri zaten kendi içerisinde barındırır. İki kültürün “karşı karşıya gelmesi/ karşılaşması” demek; kültürel etkileşimin, dolayısıyla da kültürel değişimin süreç içerisinde -doğal bir nitelikte- başlaması anlamına gelir.

Farklı kültürlerin bir arada olması olasılığından ötürü de, iki kültüre birden hâkim olan çevirmenin, öncelikle karşılıklı güveni sağlaması ve katılımcıların etkinliği iki kültüre de uygun etik normlar çerçevesinde sürdürülmesini sağlaması gerekir. Karşılıklı güven ve sadakat (Bkz. Berman, 2012: 5) burada en çok ele alınan etik normlar olarak karşımıza çıkar.

Bu konuda Shread, çalışmasında yaratıcı bir eylem olarak nitelediği çeviri sürecinde çevirmenin görevlerinden birinin de “etik” bir ortam oluşturması olduğunu belirtir (Shread, 2007: 236). Yazarın bu düşüncesine katılmak elbette mümkündür. Ancak yazar tarafından belirtilen çeviri süreci dâhilindeki “görevlendirme” ya da “çevirmene yüklenen etik görev”, ancak çeviri etkinliğinde işbirliği çerçevesinde belirginlik kazanabilecek bir görevdir. Yani yazarın yüklediği görev, işbirliği olmadan gerçekleştirilebilecek bir görev değildir. Yani soyut bir görevlendirme söz konusudur. Bu görevlendirme henüz somut halde olmayan bir nitelikte ve her çeviri sürecinde faaliyet içerisindeki her çevirmene yüklenebilecek bir görev haline gelmemiştir. Çeviri etkinliği, -işbirliği çerçevesinde incelendiğinde- çevirmenin çeviri eylemini gerçekleştireceği son aşamaya kadar, işbirliğine katılan tüm yapılar/katılımcılar arasında öncelikle işbirliğinin sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi için faaliyetin sürdürüldüğü ortamın etik açıdan çalışılabilir

şartlara sahip olması gerekir. Yalnızca böyle durumlarda çevirmene bu tür bir görevlendirme verilebilir. Çünkü sonuçta işbirliğinin rehberi konumunda zaten çevirmen olacaktır.

İşbirliği meydana gel(e)mediği sürece, etkinlik içerisinde çevirmenin tek taraflı bir biçimde etik normlara bağlı kalma beklentisi, ortaya çıkacak çeviri ürününün, yani erek metnin istenilen amaca ulaşmasını sağlamaya yetmeyecektir. Asıl sorun budur. Meslek etiği zaten burada kendini gösterir. Bu bağlamda çeviri etkinliği dâhilindeki katılımcıların her biri ayrı olarak faaliyet gösterdiği meslek etiğine özgü etik normlara bağlı kalmadığı ve aynı zamanda dönemin şartlarına uygun bir biçimde meydana gelmiş normlar çerçevesinde davranmadığı sürece, faaliyet neticesinde ortaya çıkan ürünün tüm sorumluluğu haksız bir biçimde diğer katılımcılar yerine çevirmene yüklenir.

Shread'in de belirttiği gibi çevirmene farklı çeviri anlayışları dahilinde farklı görev ve misyon yüklendiği görülür. Larkosh'un çalışmasında Levinas'ın etik anlayışından (Ayrıca bkz. Eaglestone, 2005) hareketle -etiğin asıl itibarıyla birey ile öteki arasındaki bağlantı ve bu bağlantı sayesinde ötekinin farklılıklarına rağmen kabulünü sağlama çabasıyla- çevirmene farklı beklentiler dahilinde görev ve misyon yüklediği anlaşılmaktadır. Larkosh'a göre aynı etik anlayışı farklı kültürleri tanıma ve tanıtmaya gücünü elinde bulunduran çevirmen vasıtasıyla kültürlerarasında geçerlilik kazanabilir. Çevirmen farklı olan kültürleri, çeviri etkinliği vasıtasıyla diğer kültürlerle aktararak ötekinin, yani öteki kültürün "daha iyi anlaşılması" misyonunu üstlenmelidir. Nasıl bir toplumda ötekinin anlaşılması, toplumsal uzlaşmayı getirecekse, öteki kültürün iyi anlaşılması da kültürlerarası uzlaşmayı da kendiliğinden getirir. Bu anlamda ötekinin anlaşılması durumu evrensel bağlamda önem kazanır (Larkosh, 2004: 3).

Farklı kültürleri daha yakından tanıyan bir birey olarak çevirmen, bu bilgisini çeviride seçici davranmak suretiyle yapacağı çevirilerle paylaşabilir ve böylelikle bilgi paylaşımı sayesinde öteki kültürün daha iyi anlaşılmasını sağlayarak kültürlerarası iletişimin sürdürülmesini, ama bunun da ötesinde kültürlerarasında "hoşgörü", "saygı" ve "dayanışmanın" kısacası "kültürlerarası uzlaşının" temellerini atabilir. Böyle bir potansiyel hem çevirmende hem de çeviri ürününde, yani kaynak metnin kendisinde mevcuttur. Çevirmen bu gücü elinde bulundursa bile, etkinlik içerisinde çevirmenin de sınırları olduğu unutulmamalıdır. Misyonların ötesinde çevirmen, farklı görevleri de

üstlenerek bir ürün olan erek metni ortaya çıkartmaya çalışan toplumun bir bireyi ve bir mesleğin icracısıdır.

Diğer yandan tıpkı diğer tüm mesleklerde yaşanabileceği gibi, çeviri etkinliği dahilinde de içinde bulunulan şartlara ve ortama göre zor niteliklere sahip durumlarda çeviri eyleminin gerçekleştirilmesi gerekebilir. Ancak bu doğrultuda her mesleğin yaşanabilecek kendine özgü sorunları ve zorlukları mutlaka olacaktır. Meslek sahipleri de bu güçlüklerle başa çıkma stratejilerini oluşturmak zorundadır. Örneğin Baixauli-Olmos'un cezaevlerinde görev yapmak durumunda kalan çevirmenlerle ilgili çalışmasında, cezaevlerinde görev yapan çevirmenlerin (Ayrıca bkz. Sidiropoulou, 2001) doğal çeviri süreçlerinden farklı olarak, birçok çeviri sorunu ile karşılaştıklarını belirtmiştir. Bu sorunlar arasında örneğin “çevirmenlerin şiddete maruz kalması”, “çevirmenlerle ile mahkûmların kültür seviyesine bağlı olarak iletişim zorlukları” ve cezaevi ortamında meydana gelen “güvenlik sorunları” gibi çeviri eylemi haricinde yaşanabilecek “hayati” sorunlar da bulunmaktadır (Baixauli-Olmos, 2013: 55).

Bu tür sorunlar çeviri etkinliğini elbette olumsuz anlamda etkileyecektir. Ortaya çıkmış ya da çıkacak olan sorunların işbirliği çerçevesinde çözülebilmesi için çevirmen, bu sorunlar karşısında, elinden geleni yapmak zorundadır. Çünkü bu tür sorunlar/baskılar altında yerine getirilecek çeviri eyleminin sonucunda, ortaya çıkacak ürününün, erek metnin işlevsel olması beklenemez. Aynı şekilde baskı altında ya da kendini baskı altında hisseden bir çevirmenin “sağlıklı” çeviri yapması zaten beklenemez. Bu nedenle, yaşanan/yaslanabilecek bu tür sorunlar, çeviri etiği bağlamında irdelenmeden önce hayatın her alanında karşılabilecek evrensel bir niteliğe sahip etik bir sorun olarak ele alınmalıdır. Zira yazarın belirttiği sorunlar toplumsal bağlamda etik çerçeveye yerine çeviri etiği bağlamında ele alınır, çeviri etiği alanında genel bir bakış açısı kazanılması mümkün hale gelmez.

Aynı şekilde mesleki uygulamalar, doğaları gereği bazı durumlarda stres ve zaman baskısı gibi unsurları da beraberinde getirir. Çeviri uygulamalarında ve özellikle sözlü çeviri alanında da stres ve zaman baskısının önemli bir etken olduğu görülür. Sözlü çeviri, kaynak metnin anlık ya da ardıl bir dilden diğer bir dile, dil ya da işaretlerin kullanılarak aktarılması sürecidir. Sözlü çeviri eyleminde erek metin çok kısa sürede oluşturulması gerektiğinden, çevirmen sahip olduğu zamanı iyi kullanmak ve eylemin gerçekleştiği

ortamın gerektirdiği esnekliği göster(ebil)mek zorundadır. Çevirmen, çeviri sürecinde bir anda kendini mesleğinin dışında mihmandarlık, danışmanlık gibi farklı rollerde de bulabilir. Çeviri sürecinin gerçekteştiği ortamlarda farklı meslek gruplarına mensup kişilerle çalışmak durumunda kaldığı için, çeviri sürecine girmeden önce süreçle ilgili ard alan bilgisine ve sorun çözüme yeteneğine de sahip olmalıdır.

Kaynak metinden sözlü olarak erek metin oluşturma sürecinde, çevirmenin erek metni farklı kaynaklardan faydalanarak destekleme ve oluşturduğu metni düzeltme şansı bulunmaz. Yazılı çeviri sürecinde gerektiği durumlarda kullanılabilir zaman imkânının yanında, teknolojik imkânlardan faydalanabilme olanağı da söz konusudur. Ancak bu durum sözlü çeviri eyleminde değişir; bir meslek sahibi olarak sözlü çeviri alanında faaliyet gösteren çevirmen bu tür olanaklardan her zaman yoksun durumda çalışmak zorundadır.

Erek metindeki hata payı, bir yandan çevirmenin yeteneklerine ve uzmanlığına diğer yandan da sözlü çevirinin gerçekteştirildiği ortama bağlıdır. Erek metnin sözlü olarak oluşturulduğu ortam çevirinin yapıldığı kabinden, kaynak metnin net olarak duyulup duyulmamasına, ortamın gürültüsünden, farklı baskılara kadar çeşitli etmenler çeviri sürecini doğrudan ya da dolaylı bir biçimde etkiler ve olası hata payını belirler. Yazılı çeviride mevcut olan kontrol mekanizmaları, çeviri süreci dâhilinde devre dışıdır.

Çevirmen, bu durumda yalnızca erek kitlenin olası reaksiyonlarını değerlendirerek içsel bir kontrol mekanizması gerçekteştirmek durumundadır. Çevirmen erek dilde yeniden üretme aşamasına geçtiğinde, erek metnin oluşturulması için gerekli tüm şartları yerine getirmiş ve arkada bırakmış olması gerekir. Bu durumda çevirmen, diğer mesleklerde söz konusu olmayan, kendi mesleğinin doğasına özgü eylemlerde bulunur.

Seeber ve Zelger çalışmalarında özellikle sözlü çeviri etkinliğinde yaşanan bu soruna “etik” bağlamda bir sorun olarak ele almışlardır (Seeber ve Zelger, 2007: 297). “Stres” ve “zaman baskısı” gibi etkenler, ortaya çıkan ürünü her meslekte doğrudan etkileyen etmenlerdir. Başka bir deyişle meslekler dâhilinde söz konusu olan stres ve zaman baskısı gibi etmenler, modern çağın kronik niteliğe sahip iç hastalıklarından sayılabilir. Daha genel anlamda ise stres çağımızın her anlamda temel sorunlarından biridir ve global ekonomiden önce de rastlanılan ve üzerinde sıkça durulan bir konudur. Bu husus içinde bulunduğumuz global çağda kendini daha fazla hissettirmektedir. Global ekonominin

hâkim olduğu çağımızdaki çevirmenlik mesleğinde de stres ve zaman baskısı etmelerinin doğal olarak önemli bir etkisi vardır ve aynı doğrultuda bu etki, özellikle sözlü çeviri alanında bir iç dinamik olarak ortaya çıkar.

Yaşanan stres ve zaman baskısından kurtulmanın en temel yollarından biri, çevirmen ilgili konuda uzmanlaşmasıdır. Ancak tüm bu hazırlıklar ya da aşamalar, çeviri etkinliği başlamadan önce çevirmenin gerçekleştirilmesi talep edilen çeviri eylemini şartlar doğrultusunda kabul edip etmemesiyle ilgilidir. Yani çevirmen önce konu ile ilgili yeterliliği hususunda doğru karar vermek ve çeviri etkinliğine dâhil olmadan önce bu durumu kesinleştirmek zorundadır. Ortaya çıkacak çeviri ürünü, erek metin ile ilgili olası hataların engellenmesi ancak bu şekilde mümkün olabilir.

Stres ve zaman baskısı, çeviri etkinliği başladığı andan itibaren zaten doğal olarak kendini gösterecektir. Ancak bu sorunsalın çeviri etiği bağlamında etik değerlendirmelerle bir ilgisinin bulunması mümkün değildir. Bireylerin kişisel sorunları, o mesleğin etik alanı içerisinde değerlendirilemez. Bu tür sorunların çözümleri çevirmenin mesleki kimliğinden önceki sahip olduğu kimlikler çerçevesinde araştırılmalıdır.

Sözlü çeviri etkinliği dâhilinde çevirmen, alacağı kararlar çerçevesinde stres ve zaman baskısı gibi etkenleri yaşayabilir. Ancak alanında ve konusunda uzman bir çevirmen, bu sorunun ya da sorunların alacağı çeviri kararlarını olumsuz manada etkilemesini, kendi tecrübesi dâhilinde engelleyerek işlevi yerine getirmeyen bir ürünün, erek metnin meydana gelmesini önleyebilir. Diğer taraftan tam tersine konusunda uzman olmayan bir çevirmen stres ve zaman baskısının çeviri kararlarını etkilemesini engelleyemeyeceği için işlevsel bir ürün ortaya çıkarmakta zorlanacaktır. Çeviri etiği çerçevesinde asıl sorun da burada kendini gösterecektir. Zira bu bağlamda stres ve zaman baskısı gibi her meslekte mesleğin icracısı tarafından karşılaşılabilecek iç etkenler, her çevirmen için geçerli olan/sayılan bir etik değer olarak ele alınmamalıdır. Bunun tam aksine, çeviri etkinliği başlamadan önce, doğrudan çevirmen odaklı “kabul sorunu” ile ilgili bir etik değer olarak ele alınmalıdır.

Bu tür yaşanan/yaşanabilecek kişisel nitelikteki sorunlar, meslek sahibi olarak çevirmenin kendisine ve çevirmenin çeviri etkinliğine girecek diğer kurumsal ya da bireysel katılımcılara/yapılara karşı “dürüst” davranması ile ilgili temel bir erdemle alakalı bir sorundur ve hemen o noktada bu sorun/ların halledilmesi gerekir. Bundan dolayı stres ve

zaman baskısı gibi etkenler çeviribilim alanında etik birer norm olarak kabul görülmemelidir. Zira bu tür sorunların değerlendirilmesi/irdelenmesi, tıpkı örneğin mevcut çeviri etiği çalışmaları dâhilinde çevirmenin “sadakat” sorununun etik bağlamda değerlendirilmesi/irdelenmesi ile hiçbir farkı bulunmamaktadır. Bu sorunlar daha önce de belirtildiği gibi, henüz birinci aşamada çözümlenmelidir. Çünkü her insan meslek sahibi olma özelliğinden önce yaşadığı toplumda genel bir biçimde kabul gören ahlaki normlara uymak zorundadır. Ardından meslek alanı dâhilindeki ahlaki normlar çerçevesinde tutarlı bir biçimde davranmalıdır. Zira bu iki aşama gerçekleşmeden, çeviri etkinliğinin doğası nedeniyle gerçekleşmesi gereken işbirliği, ya henüz başlamadan biter ya da başlangıcından itibaren devam etme konusunda büyük zararlar görür ve tüm bu nedenlerden ötürü, ortaya çıkması hedeflenen ürünün, yani erek metnin işlevselliği açısından doğal olarak sorunlar meydana gelir.

Ancak yine de bir meslekte karşılaşılan zorlukların doğrudan ürün ile ilişkilendirilerek etik bir değerlendirmeye alınması doğru olmaz. Mesleklerde görülen ve ürünü etkileyen zorluklar, daha önceden bireysel ve mesleki genel normlar çerçevesinde çözülmek zorundadır. Aksi durumda çevirmenden mesleğini icrasında adeta bir “şövalye” gibi hareket etmesini beklemek ya da belirli bir ideal misyonu temellendirme yapmadan yüklemek kadar yanlış bir tutum olur. Aynı şekilde zor durumlarda çeviri eylemini gerçekleştirecek çevirmenin konusunun uzmanı olmasının yanı sıra, mesleğini icra ettiği alanda “deneyim” sahibi olması da zorluklarının bir kısmının ya tamamının daha kolay aşılmasını sağlar.

Her meslekte deneyim önemli bir yer tutar. Herhangi bir mesleğe yeni başlayanlar hem deneyimli meslektaşları hem de çalıştıkları kurumlar tarafından önceden almış oldukları mesleki eğitime rağmen, gerekli mesleki saygıyı gör(e)mezler. Günümüzde birçok mesleki alanda deneyime sahip meslek sahipleri tercih edilmekte, henüz meslek sahiplerinin iş hayatlarının başlangıcında adaletsiz bir durum kendiliğinden ortaya çıkar. Başka bir deyişle çalışma talebinde bulunan adaylardan tecrübe istenerek, henüz tecrübesi olmayanlar genelde görev tahsisinde tercih edilmeyerek mesleklerini uygulama konusunda sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu nedenden ötürü tecrübe edinme şansı yakalayamayan eğitimini almış meslek sahipleri, iş hayatlarında bir kısır döngü içerisine düşmek durumunda kalırlar. Mesleki adaleti sağlayabilme adına, toplum içerisinde genel

bağlamda kabul görmüş etik normlarını daha bu aşamada değerlendirmek gerekir. Meslektaşlar arasındaki adaletsiz uygulamalar ve davranışlar, daha sonra ürüne ya da hizmete doğrudan ve kendiliğinden yansıtacaktır.

Mesleki zorluklar bakımından burada önemli olan öncelikle çevirmen seçimidir. Ardından zorlukların farkında olan diğer işbirliği katılımcılarının birlikte çeviri etkinliği başlamadan önce sorunun çözümü konusunda işbirliğine gitmeleridir. Zira yukarıda ele alınan ve dar manada çevirmen çerçevesinde betimlenen bu mesleğe ait sorunlar, cezaevlerinde aynı şekilde avukatlık, hekimlik, temizlikçilik gibi diğer mevcut meslekler için de geçerlidir. İşte bu bağlamda tüm bu mevcut sorunlar, cezaevlerinin kendi iç düzenlerine ve kanuni şartlara göre öncelikle kendi bünyelerinde uygunlaştırılacak iyileştirmeler ve/veya düzenlemelerle aşılabilecektir. Bu nedenden ötürü, bu konudaki sorunların yalnızca çeviri etiği bağlamında ele alınması yeterli olmayacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu sorun toplumsal bir niteliğe sahiptir ve salt olarak icrasına odaklanılmış eylem bağlamında düşünülmemelidir. Aksi durumda burada da sorunları genel etik normlar bağlamında temellendirmek yerine, sorunlar somutlaştırılarak irdelenerek yanlış yerde ve yanlış çıkış noktalarıyla ilgili sorunun/sorunların etik çerçevesi araştırma konusuna dâhil edilecektir.

Çeviri etiği çalışmalarında alana özgü bir çerçeve oluşturulurken bir toplum içerisinde yaşamını sürdüren, evrensel ahlaki değerleri kabul etmiş ve bu değerlere göre davranan her kimsenin örneğin uğruna bir insan olarak mücadele verilmesi gereken “haksızlık”, “ötekinin soyutlanması” ve “insan hakları” gibi tüm toplumu ilgilendiren evrensel bağlamdaki etik sorunlara, doğal olarak karşı çıktığını da gözden kaçırmamak gerekir. Bu anlamda bu temel nitelikteki değerlerin yalnızca çevirmene misyon ya da görevmiş gibi ele alınması, alan içerisindeki temellendirmelerde yanlış yönlendirilmelere neden olur. Bu tür görev ve misyonlar dünyada yaşayan her insanın toplum içerisinde zaten üstlenmesi gereken bir görevidir. İşte bu nedenden ötürü çeviri etiği alanına ait evrensel nitelikteki normları, doğrudan “insan hakları” ya da “dürüstlük” gibi salt bireye ait olması gereken etik temellendirmelerle değil, tabii ki bu değerleri de bünyesinde barındıracak, somut ve meslek sahibinin mesleğini icrası noktasında, işbirliğini devam ettirip işlevsel bir ürün ya da hizmet ile sonlandırabileceği rasyonel etik normlar üzerine oluşturulmalıdır.

Varılan sonuçlar doğrultusunda yapılan bu açıklamalarla evrensel niteliğe sahip etik normlara, çeviri etiği bağlamında karşı çıkıldığı da anlaşılmamalıdır. Zira yukarıda adı geçen ve çeviri etiği bağlamında ele alınmış tüm normlar, -hangi meslekten olursa olsun ve dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın- toplumsal barış ve düzen içerisinde yaşayan/yaşamak isteyen her insanın davranışlarında evrensel bir niteliğe ulaşabilmesi için çaba sarf etmesi ve dikkat etmesi gereken evrensel manada kabul görmüş etik normlardır.

Diğer yandan meslek niteliklerinin evrimsel bir yanı da bulunmaktadır. Başka bir deyişle her meslek tarihsel süreç içerisinde gelişir ve o mesleğin kullanıldığı alanlar değişiklik gösterebilir (Bkz. Conrad ve Stegenga, 2005). Alanların artması/azalması ile birlikte de mesleklerin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan içerik genişlemeleri/daralmaları da zorunlu hale gelebilir. Günümüzdeki ekonomik şartlar ve global nitelikteki kültürleşme ile beraber, -farklı toplumlar içerisinde de yaşayan- insanlar birbirine yaklaştıkça, karşılıklı bilgi alışverişinin daha sık nitelikte meydana gelmeye başladığı da net bir biçimde ortadadır. Bunun yanı sıra her meslekte o mesleğe ait “uzmanların” dışında “hobi” türünden eylemlerin gerçekleştirilebildiği de görülmekte, hatta bu durumun zaman zaman kendiliğinden kültürlerarası boyutlara ulaştığı da görülebilmektedir.

Çeviri eylemi için de aynı durumlar söz konusudur. Özellikle günümüz internet çağında bilgi paylaşımının son derece kolaylaşması neticesinde, insanların dil tecrübelerini de birbirine aktararak çeviri etkinliği süreçlerine internet ortamı dâhilinde farklı projelerle katıldıkları görülmektedir (Ayrıca bkz. McDonough Dolmaya, 2011b). İşte bu bağlamda çeviri eyleminin/etkinliğinin tanımı gerçekleştirilirken, bu tür çeviri faaliyetlerinin de çeviribilim alanındaki araştırmacılar tarafından dikkat edilerek göz önüne alınması ve alandaki araştırmacılar ile beraber eylemin/etkinliğin -her meslek için de geçerli olmak kaydıyla- felsefeciler ile beraber disiplinlerarası nitelikte çalışmalar, temellendirme yöntemi dâhilinde meslek alanındaki etik boyutlar ele alınmalıdır.

Çeviri eylemi, genel-geçer olarak bilinen ve bu şekilde kabul gören yalnızca bir görevlendirme çerçevesinde gerçekleşen bir eylem değildir. Çünkü günümüzün deneyimleri, çevirinin yalnızca bir çeviri olmadığını açık bir biçimde göstermektedir. Hatta kültürlerarası ilişkilerin kendini göstermeye başladığı ilkçağlardan beri, mesleki anlamda özelliğini kazanmadan da yapılması gereken/yapılan bir eylem niteliğindedir.

Hatta günümüzde gerçekleştirilen çeviri uygulamalarında çeviri eyleminin, bilgi paylaşımı çerçevesinde ücret karşılığı beklemeden, toplumsal bir fayda adına yapıldığına da rastlanabilmektedir.

Daha önce de belirtildiği üzere, çeviri etkinliğini karmaşık ve çok boyutlu bir niteliğe sahip olmasından dolayı, bütünsel manada ele almak gereklidir. Aksi takdirde çevirinin sadece etik alanında değil, diğer alt alanlarında da henüz en başından itibaren sorunlarla karşılaşmak kaçınılmaz olur. Örneğin Pym, hangi türden bir çeviri faaliyeti gerçekleşirse gerçekleşsin, bu eylemin maddi bir karşılığı olduğunu savunmaktadır (Pym, 2012: 133). Buradan yola çıkılarak çeviri etkinliğini “karşılığında bir değer biçilen” bir etkinlik olduğu için, her türlü çeviri etkinliğini etik açıdan değerlendirilebilir bir duruma geldiği çıkarımında bulunabiliriz. Ancak bu durum fazlasıyla tartışmaya açıktır. Çünkü bir eylemin “maddi” açıdan bir karşılığı olmadan gerçekleştirilmesi, o eylemi etik açıdan değerlendirilebilir olmasını engellemez. Zira maddi karşılık beklemeden/almadan gerçekleştirilen her türlü mesleki eylemlerle hayatımızın her alanında karşılaşabiliriz. Ancak bu sorunsal felsefe disiplini olan etiğin kendisi dâhilinde ele alınması gerekir.

Karşılıklı bilgi alışverişi çerçevesinde ve gönüllü kesimler tarafından gerçekleştirilen çeviri etkinliklerinin de aynı şekilde çeviribilimciler tarafından incelenmesi ve araştırılması gerekmektedir. Çeviri alanında da bu şekilde gerçekleştirilen eylemlerin etik yanı, ancak yukarıda da belirtildiği gibi felsefeciler tarafından etik temelli incelendikten sonra, çeviri etiğinde yer bulacaktır. Çalışma çerçevesinde konumuzun ve araştırma alanlarının merkezden kaymaması amacıyla, evrimsel süreçlerin gereği olarak önümüzdeki süreçlerde önemli olacağını vurgulamakla birlikte, çalışma boyunca ideal bir çevirmenin ideal ortamlardaki çeviri süreçleri göz önüne alınarak bu tür çeviri eylemleri değerlendirilmemiştir.

Çeviri etkinliğinde farklı kültürel ve etik normlar söz konusu olduğu için, tıpkı çevirmenden de beklenildiği gibi, rol alan tüm aktörlerin/katılımcıların da çeviri faaliyetlerinin amaçları doğrultusunda ilgili kültürel ve etik normları dikkate almaları gerekmektedir. Farklı kültürler arasında iletişim ve işbirliğinin gerektiği durumlarda, aralarında aynı zamanda işbirliği çerçevesinde rehber rolünü üstlenen çevirmenlerin de bulunduğu çeşitli kurumsal yapılar, çeviri etkinliği sürecini başlatırlar. Etkinlik, öncelikle iki kültür arasında iletişimi başlatacak olan bir metnin hazırlanması ile başlar ve diğer

dile belirlenmiş amaçlar ve gereksinimler doğrultusunda aktarım sürecinde farklı kişi ve/veya kurumlar etkinlik sürecine katılır. Etkinliğin kendisi, böylelikle içerisinde çeviri eylemini de barındıran ve işbirliği niteliğini de ortaya koyan bir eylemler bütünü haline dönüşür.

Yukarıda betimlenen çeviri etkinliği dâhilinde ise çevirmen, belirli bir meslek grubuna ait olan, o meslek grubunun gerektirdiği hukuk ve etik normlarına uymak zorunda olan ve gerçekleştirdiği faaliyet gereği, aynı zamanda kültürlerarası iletişim uzmanı niteliğini de taşıması gereken ve etkinlik dâhilinde rehber rolünü de üstlenen bir katılımcıdır. Bu bağlamda çevirmenin mesleğini uyguladığı durumlarda, kendisini kabul görmüş ahlaki normlardan soyutlaması mümkün değildir. Çevirmen sadece mesleki kabul görmüş ahlaki normlarını değil, -çalışma çerçevesinde de belirtildiği üzere-, aynı zamanda içerisinde yaşadığı toplumun ahlak normlarını da dikkate alması gerekir.

Çeviri etkinliği birbirini tamamlayan ve takip eden çeşitli karmaşık niteliğe sahip çok boyutlu eylemleri içerisinde barındırır. Bu yüzden çeviri etkinliği, yalnızca çevirmen tarafından gerçekleştirilen ve çeviri eyleminden oluşan bir etkinlik olarak görülmemelidir. İçerdiği her bir eylemin, doğrudan ya da dolaylı olarak toplumsal bir boyutu vardır; yani etkinliğin kendisi, etkinliğe katılanların dışındaki insanları da etkiler. Bu etkileşimin boyutu, etkinliğin bir bütün olarak ele alındığında, etkinliğin ne kadar önemli kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Örneğin Batı Klasiklerinden bir eserin erek kültürde çocuklara hitap eden bir roman haline getirilmesi durumunda, erek kültürde romanı okuyan birçok okuyucu -Çoğuldizge Kuramının (1990) ön gördüğü gibi- etkilenecektir. Bu bağlamda etkinliğin kendisinin doğru biçimde gerçekleştirilebilmesi için ahlaki normların gerektiğinde iki kültürde de dikkate alınması gerekmektedir. Birbirini takip eden eylemler bütününe herhangi birinde/aşamasında “zaman kaybı”, “finansal endişeler” gibi herhangi bir kaygıdan ötürü, etkinliğin etik boyutu dikkate alınmazsa ya da süreç dâhilinde etik niteliğe sahip olmayan ideolojik bir amaç güdülürse (Ayrıca bkz. Tymoczko, 2009), hem çeviri kuramların ön gördüğü amaçlarına ulaşılmamış olunur hem de etik açıdan üstü kapalı bile olsa yanlış mesajlar taşır. Bu açıdan bakıldığında, en azından bilinçli ya da bilinçsizce yapılan çeviri hataları en başta ürünün amacına ulaşmasını engeller.

Aynı şekilde çeviri ürününün, erek metnin çeviri açısından eleştirisi yapılmadan önce, üründe, erek metinde gerçekleştirilen eylemlerin etik boyutu kesinlikle incelenmelidir. Zira çeviri etkinliği, çeviri eyleminin dışında birçok eylemi de kendi içerisinde barındırdığı için; her şeyden önce tıp, hukuk, eğitim gibi alanlarda olduğu gibi, çeviri etkinliği de etik bir alan olarak görülmelidir.

Ortaya çıkan ürünü etik açıdan inceleyebilmek için, -yetkin bir çevirmen tarafından oluşturulduğunu da varsayarak- öncelikle çeviri faaliyetinde hangi çeviri yaklaşımının uygulandığını, uygulandığı varsayılan yaklaşımın hangi çeviri eylemlerini içerdiği tespit edilmeli ve bu doğrultuda etik açıdan değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmenin akabinde “kaynak odaklılık”, “çeviride sadakat”, “erek odaklılık” gibi çeviri etkinliğinin temel sorunlarının uygulandığı varsayılan anlayışa ve tutarlılık açısına göre değerlendirilmesi gerekir.

Etikte önemli olan, uygulamalı etiğin içinde incelenmesi gereken, herhangi bir alana özgü gerçekleştirilen eylemin kendisinin alana özgü sorunları da içerecek şekilde ahlaki boyutunun temellendirilerek değerlendirilmesidir. Eylemi gerçekleştiren meslek erbabı ilk aşamada ön plana çıkmaz. Bu bağlamda örneğin tıp alanında “kürtaj” sorununun etik boyutu tartışılırken, eylemi gerçekleştiren hekim değil, eylemin kendisi olan kürtaj eylemi sorunsal niteliği taşır. Sorunun etik boyutu sosyal, kültürel ve hukuksal boyutlar da dikkate alınarak değerlendirilir.

Bu bağlamda herhangi bir hekimin isim verilerek etik açıdan eleştirilmesine, ancak eylemin diğer boyutları da değerlendirildikten sonra sorunsalın yaşanması devam ettiği durumlarda geçilebilir. Çünkü kürtaj, eylem olarak bazı bölgelerde ya da ülkelerde hukuken yasal olabilir, dinen yasak olabilir; kültürel bağlamda ise toplumun sosyo-ekonomik yapısına göre hoşgörü ile de karşılanabilir. Kültürel bağlamda hoşgörü ile karşılanan böyle bir bölgede, kürtaj eyleminin ahlaki değerlendirmesi doğal olarak daha ılımlı bir nitelikte olacaktır. Bu doğrultuda etik değerlendirme yapılırken, eylemi gerçekleştiren hekimin ilkin “etik davranmadığı” iddia edilemez. Yasalara ve kültürel değerlere uygun bir eylem gerçekleştiren hekim, dini yaptırımlara rağmen, toplumsal koşullar kürtaj eylemini gerektirdiği için temellendirme sonucunda hoşgörü ile karşılanabilir.

Bu tür temel alan sorunları, çeviribilimde de bulunmaktadır. Çeviribilimin diğer alanlardan farkı, çeviri anlayışlarının gerektiğinde soruna iki farklı şekilde de davranarak çözüm getirebilme özgürlüğünü tamamen çevirmene devretmesinden kaynaklanır. Kürtaj, belirli bir bölgede ve belki de belli tarihler arasında ya etiktir ya da etik değildir. Oysa örneğin çeviri etiği bağlamında uzun zamandan beri ve halen ele alınan “sadakat” sorunu, çeviri etkinliğin amacına göre gerektiğinde esneklik gerektirebildiğinden, aynı zaman dilimi ve aynı bölgede hem etik olabilir hem de etik olmadığı şeklinde değerlendirilebilir. İşte bu bağlamda çeviri eyleminde “kaynak odaklı” ya da “erek odaklı” tutum sergileme sorunsalı, kanımızca tutarsız bir niteliğe sahiptir ve çeviri etiği dâhilinde alan ile ilgili araştırmacıları çıkmaza sokmaktadır.

2.2. Etiğin Çeviribilimdeki Yeri

Çeviribilim dâhilinde ortaya konulan çeviri etiği bağlamında ortaya konulan çalışmalar, konuları itibarıyla geniş bir yelpazeye sahiptir. Çeviri eğitimindeki etik sorunlardan, sözlü çeviri alanındaki etik sorunlara, televizyon programlarındaki çeviri faaliyetlerinin etik bağlamından (Katan ve Straniero-Sergio, 2001), çeviri eserlerdeki telif meselesindeki etik bağlamına (Basalamah, 2001) ve tıp alanındaki çeviri faaliyetlerdeki etik sorunlara (Kaufert ve LaBine, 2009) kadar çeviri etkinliğinin meydana geldiği birçok alan dâhilinde, çeviri etiği üzerine çalışmalara rastlamak mümkündür.

Çeviri etiğinin çeviribilimdeki yeri, günümüzde etik çerçevede görece geniş ölçüde tartışılan konulardan biridir. Ancak bu tartışma bize, çeviribilimin bağımsız bir bilim dalı haline gelmeden önce, dilbiliminin bir alt alanı dâhilinde ele alındığı ve bu doğrultuda değerlendirildiği dönemi (Bkz. Tosun, 2002) hatırlatmaktadır.

Örneğin Pym, çalışmasında dil ile yapılabilen eylemlerin arasında “çeviri” eylemini de dâhil eder (Pym, 2012: 85). Çünkü çeviri eylemi, başlı başına diğer eylemlerden özellik bakımından ayrılır. Çeviri eylemi örneğin, “ifade etme” eyleminden, işbirliği bağlamında ele alındığında diğer eylemlerden net bir biçimde ayrılır. Dil ile yapılabilecek eylemlerin arasında çeviri eyleminin de dâhil edilmesi ne kadar doğru olur, tartışılır. Bu bağlamda bu görüşe katılmak pek mümkün değildir.

Hiç kimse insanın hem yürüyebildiği hem de koşabildiği aksiyomundan yola çıkarak, her insanın “koşucu” olabileceği savını öne süremez. Çeviri etkinliği de bu bağlamda her ne

kadar profesyonelliğin ötesinde bir etkinlik olsa da, çeviri eyleminin meslek haline gelmiş bir biçimi vardır. Aynı biçimde örneğin yazarlık, ressamlık vb. yaratımcı eylemlerde de aynı durumlar geçerlidir. Telif hakları ile yazarların ya da sanatçıları korunması da bu yüzdendir.

Çeviri, bunun dışında yalnızca “dil” ile bağlantılı düşünülerek içinde faaliyetinin sürdürüldüğü kültür ögesinin dışarıda bırakılması durumunda tanım bakımından eksik kalır. Çeviri etkinliğinin tanımlamasında belirli bir amaca yönelik “ek-eylem” özelliği dikkate alınmalıdır. Bu anlamda çeviri etkinliğinin kültürlerarası niteliğe sahip bir sektör haline gelmesi de dikkate alınması ve bu sektörde asıl çalışanların, yani çevirmenlerin de gerek hukuki gerekse de etik normlarla korunması ve tanınması gerektiği aşikârdır.

Yine de Pym’in tartışmaya çeviri etiği bağlamında ortaya koyduğu konu ve düşünceler, çeviri etkinliğinin yeniden tanımlanmasını sağlayacak ve çeviribilim dâhilinde gelecek yeni çalışmalara yön verebilecek kadar önemli ve ele alınması gerekli konulardır. O yüzden bu konular, mutlaka çeviribilim alanının araştırma konuları arasında yer almalıdır. Her şeye rağmen yine de mesleki alan dışında gerçekleştirilen, profesyonellik niteliğini içermeyen çeviri etkinlikleri de çeviribilimde ve çeviri etiği bağlamında incelenmeli ve değerlendirilmelidir.

Profesyonellik niteliğini taşıyan ya da taşımasının, çeviri etkinliği dâhilinde incelenecek etik konular, salt çeviribilim alanından yola çıkarak yapılmamalıdır. Aksi takdirde araştırmacılar, araştırma konularında kullanılacak yöntem ve bakış açısı yerinde olamayacağından, çeviribilim alanında etik anlayışın oluşması için gerekli şartlar irdelenemeyecektir. Bu manada etik, felsefenin temel alanlarından biridir. Çeviribilimin alanlarından biri olarak çeviri etiğinin de bu bakımdan felsefe temelli bir niteliğe sahip olması gerekmektedir. Bu temelde çeviri etiğinin sosyoloji, iletişim bilimi, kültür tarihi, dilbilim gibi farklı alanlarda disiplinlerarası araştırmalara açılması gerekir.

Gerek etiği gerekse çeviri etiğini örneğin Gouanvic’in “Ethos, Ethics and Translation (2001)” adlı çalışmasında önerdiği gibi, felsefe ve çeviribilim dışında biçimlendirmeye çalışmak, felsefe temelli etik kuramlarının ve çeviribilim kuramlarının göz ardı edilmesine yol açar, kanımızca çeviri etiği alanındaki sorular bu şekilde yanıtlanamaz ve sorunlar ilgili etkinlik çerçevesinde çözülmeyen varlığını sürdürmeye devam eder.

Klaus Berger, çalışmasının hemen başında bir bilim olarak çevirinin en azından felsefenin bir bölümüyle ilişkilendirilmesi gerektiğini, çünkü felsefenin de insan eylemleri ile ilgili normları mercek altına aldığını ve çevirinin de esasen sorumluluk gerektiren bir insani eylem olduğunu belirtmiştir. Çeviri etkinliğini kendi çeviri anlayışına göre “kültürlerarası bir iletişim” olarak tanımlayan Berger, çeviri etiği ile ilgili on iki maddede topladığı düşüncelerini çalışmasında belirtmiştir. Buna göre bireysel etik, insan yaşamında merkezi önemini kaybetmiş ve bunun yerini politik ve stratejik gibi çeşitli boyutlar almıştır. Çevirinin aynı zamanda barışçıl bir eylem niteliğinde olması gerektiğini, çünkü çeviri etkinliğinde çok yönlü (multilateral) yapıda bir hakkaniyet bulunduğunu, bu hakkaniyet kavramının “sadakət” ile doğrudan bağlantılı olduğunu ve sonuç olarak ortaya “barış etiği” kapsamında bir “çeviri etiği” anlayışı çıktığını vurgulamıştır (Berger, 2013: 7-13).

Berger’in çeviri etkinliğini “sorumluluk gerektiren insani bir eylem” biçiminde değerlendirmesi ve çeviri etiğini bu değerlendirme çerçevesinde araması, çeviride etik normlar oluşturabilmek için doğru bir zemin hazırlamasına yol açabilir. Ancak Berger’in yapmış olduğu çeviri etkinliği tanımı, yani çeviriyi “kültürlerarası bir iletişim” olarak görmesi, çeviri eyleminin bu kalıba girmemesi sebebiyle eylemin özelliklerini ortaya koymakta zorluklar çıkarmasına neden olacaktır.

Ayrıca Berger’in çeviri etiği anlayışının “barış etiği” kapsamında olmasının temelinde, aynı zamanda kendisinin de uğraş alanı olan ve çalışmasında da irdelenen kutsal metin çevirilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Henüz çeviri tanımından oluşan zorluğu aşmadan kutsal metin çevirileri ve bu metinlerin amaçları üzerinden çeviri etiği oluşturma çabasından, Berger’i kutsal metinlerin temel amacı olan “barış” olgusunu çeviri alanına taşımamasının sebep olduğu anlaşılmaktadır. Böylelikle barış amaçlı bir çeviri etiği anlayışı meydana gelmiştir. Kutsal metinler çerçevesinde çeviri etkinliğinin temel amacının, bu metinlerin yaygınlaştırılması suretiyle, çeviri etiğinde tek bir olgu üzerinden norm oluşturma çabası yetersiz kalır. Çünkü çeviri hiçbir zaman sadece çeviri değildir. Bu bağlamda çeviri eylemi kültürlerarasında farklı birçok amaca hizmet edebilen, “iletişim” dışında da ele alınması gereken ek bir eylemdir.

Berger’in ya da onun temsil ettiği çeviri anlayışının, günümüz çeviri uygulamalarında büyük faydaları, özellikle sözlü çeviri bağlamında -iletişimin bazı özelliklerinden doğrudan faydalandığı düşünülürse- açıkça görülebilecektir. Bu çeviri anlayışı,

günümüzde de yeri geldiğinde ve kaynak metin “amacına” göre uygun olduğunda, zaten işlevsel bir niteliktedir. Ancak -ne kadar iyi niyetli olursa olsun- çeviri eyleminin “ek eylem” özelliği dikkate alınmadan çeviri etiğinde norm oluşturma çabası, ihtiyaçları karşılama hususunda yetersiz kalacaktır.

Pym’in de çalışmasında belirttiği gibi etik, çeviribilimde özellikle 90’lı yıllardan sonra kendisine yer bulmaya başlamıştır (Ayrıca Bkz. Mikkelsen, 2000: 49). 90’lı yılların öncesinde -biraz da o dönemlerde hüküm süren çeviri anlayışı sebebiyle- etik olgusunun, çeviribilim alanındaki çoğu kesimlerce sevimsiz bir olgu olarak görüldüğünü belirten Pym, yine de etiğin çeviribilimde gittikçe önem kazanmasının sebeplerinden bir tanesinin, esasen sosyal bağlamda tüm davranış ve eylemlerin etik değerlendirmelerinin doğal olarak gelişmesinden kaynaklandığını savunur. Yani sosyal bir eğilimin bir parçası olan etik, insan öznesinin kimliği ile ilgili her türlü konuyu kapsar, spesifik kültürel bölgelerde pratiklere bağlıdır ve koşulsal belirleyicileri vardır. Çünkü insan, eylemde bulunduğu “nasıl” davranılması gerektiği hususunda ikileme düşer ve etik sorununu bağlı bulunduğu toplumun kültürel uygulamalarına ve değerlerine aykırı gelmeyecek biçimde çözer. Örneğin günümüz ekonomik anlayışı olan küresel ekonomide, bu anlayışın karşısına hemen çevresel ve insan hakları düzenlemeleri ortaya çıkar. Toplumsal koşullar, toplumların etik anlayışını belirler. Böylelikle –aynı zamanda sosyal bir eğilimin doğal bir parçası olan- “etik gereksinimler”, çeviribilim alanı dahilinde de kendini göstermeye başlamıştır (Pym, 2001: 129-130, 137).

Pym’in savunduğu bu düşüncelerden yola çıkıldığında, toplumsal bağlamda her eylemin etik bir yanının doğal olarak var olması gereği ortaya çıkar. Çeviri etiği de, bu anlamda genel etik kuramı ve diğer mesleklerin etik normları bağlamında değerlendirilebilir. Etik kuramlarından bağımsız bir çeviri etiğinden söz edilemez. Çeviri etiğinin oluşumu, genel etik normlarından yola çıkılarak, diğer mesleklerin etik normlarıyla benzer bir normlaşmayla mümkün olabilir. Böyle bir norm oluşumu için çeviribilimin genel etikten yola çıkarak özel etiğini buna göre oluşturması doğal bir bilimsel serüvendir. Toplumdaki her kurumsal yapıda olduğu gibi, çeviri alanında da etik normların oluşmuş olması, çeviri mesleğinin toplumsal kabulü anlamına gelir.

Etik normları, toplumu farklı türden yaptırımlarla biçimlendiren ve onu aşırılıklardan koruyan normlardır. Örneğin hukuki ya da dini gibi topluma ait normların yeterli

olmadığı durumlarda etik normlar, o normların boşluklarını tamamlar. “Nasıl” davranması gerektiği konusunda ikilimde kalan insana yol gösterici özellikleri vardır.

Etik değerlendirmeler hem bireyin eyleme geçmeden önce ikilemleri çözmek adına başvurduğu eylemlerdir. Ama aynı zamanda hem eylem sonrasında “muhakeme” ve “savunma” amacıyla kullandığı hem de üçüncü kişi ya da kurumlar tarafından eylemi gerçekleştirenin mercek altına alındığı çok boyutlu niteliğe sahip değerlendirme süreçleridir. Pym’in belirttiği küresel ekonomilerde de aynı durum söz konusudur. Eğer bir “süreç” söz konusuysa, bu sürecin içerisindeki her türlü eylemin etik yanının da değerlendirilmesi gereği kendiliğinden ortaya çıkar. Bu bağlamda öncelikle toplumsal koşullar belirlenir, karşılaştırma yoluyla diğer uygulamalara bakılarak etik ikilemlere çözüm aranır.

Çeviri süreçlerini de bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Çeviri etkinliği ve dâhilinde ve sonucunda gelen çeviri eylemi, kültürlerarası sorumluluk gerektiren ve toplumsal yanı açıkça görülebilen bir eylemdir. Eylemin etik yanının olması ve etik normlarla değerlendirilmesi gerekir. Ancak bu değerlendirmelerde çeviri etkinliği sürecinde birbiri içerisine giren ve mesleki açıdan çok farklı alanları içerisinde barındıran eylemlerin bulunduğu, bu yüzden de çeviri etkinliğinin nihai eylemi olan çeviri eyleminin katılması gerektiği ve ortaya çıkan üründe etkinlik sürecinde farklı yapıların “etik normlara uymayan” eylemlerin sonuçları, çeviri eyleminin sorumlusuna yüklenmemelidir. Çünkü çeviri etkinliği sürecine sadece çevirmen değil, işbirliği ile birlikte diğer katılımcılar da dâhil olur.

Tüm bu açılardan çeviri eylemlerinin etik açıdan değerlendirilmeleri, eylemin bir parçasını oluşturur. Çeviri alanını içerisini girecek bu etik yönelim “çeviri etkinliğinin sürdürülmesini engelleyen” ve zaman kaybına yol açan bir yönelim olarak görülmemelidir. Bu yönelim olumsuz eleştirilerin tersine çevrilemezlik sorununu getirmez, tam tersine böyle bir sorunun ortadan kalkmasına yardımcı olur; bu bağlamda yol göstericidir.

Ayrıca günümüzdeki standartlaşmaların daha çok teknik açılardan gerçekleştiği, etik normların bu standartlaşmalar içerisinde kaybolduğu konusu eleştirilebilir. Ancak bu en azından günümüzde toplumlararası standartlaşmaya gidilme çabaları engellememelidir. Örneğin Almanya ile Türkiye arasında yapılan anlaşmalar çerçevesinde, Almanya’da

boşanan eşlerin Türkiye’de nüfus kayıtlarının değişmesi için gerekli bürokratik işlemler, yalnızca bu boşanmanın ilgili Türk mahkemelerince tanınmasıyla (tenfiz) mümkündür. Bu manada var olan boşanmayı belgeleyen evrakın belli bir formda olması ve her iki formun standartlara uygun olması, her iki ülkenin mahkemelerinin işlerini kolaylaştıracaktır. Bu tür standartlaşmalar, yalnızca teknik açıdan işlevleri olsa bile, işlemlerin çok daha hızlı gerçekleştirilmesine yardımcı olabilmektedir.

2.3. Çeviri Etiğinin Değişkenliği

Çeviri eylemi, günümüzde çok farklı alanlarda yardımcı eylem biçiminde kültürlerarası ilişkilerin hemen hemen tamamında geçerli ve gerekli, varlığını her yönüyle sürdüren bir eylemdir. Toplumsal boyutu olan her eylemde olduğu gibi, çeviri eylemi çerçevesinde oluşturulacak etik normlar da alanların farklılaşması ve bunun sonucunda ortaya çıkan sorunlara göre doğal olarak değişimlere uğrayacaktır. Çünkü günümüz toplumlarında toplumsal değerler içinde bulunduğumuz döneme uygun bir biçimde hızla değişmektedir. Buna bağlı olarak da meslek etiği farklı değerler kazanmaktadır.

Bu bağlamda içerisinde çeşitli kurumsal yapıları da barındırması sebebiyle çeviri etkinliğinin etik boyutu, günümüz modern toplumlarında daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Çalışma dâhilinde yukarıda da belirtildiği gibi, çeviri etiği alanında çeviri eğitimdeki etik sorunlardan, sözlü çeviri alanındaki etik sorunlara, televizyon programlarındaki çeviri faaliyetlerinin etik bağlamından (Katan ve Straniero-Sergio, 2001), çeviri eserlerdeki telif meselesindeki etik bağlamına (Basalamah, 2001) ve tıp alanındaki çeviri faaliyetlerdeki etik sorunlara (Kaufert ve LaBine, 2009) kadar çeşitli konular hakkında çok sayıda çalışmalar mevcuttur.

“Nasıl davranmalıyım?” sorusu, kültürlerarası boyutta da çeviri etkinliğinin bu soruyu sürekli gündeme getirmesi sebebiyle ve günümüz modern-küresel toplumlarında kültürlerin zaten giderek artan bir biçimde iç içe olması sebebiyle önem kazanmaktadır.

Çeviri alanındaki yeni alanların açacağı sorunların aşılması için yapılacak bilimsel araştırmalar, çeviribilim araştırmacılarını yeni çeviri anlayışlarına ve akabinde çeviri eyleminde farklılıklara taşıyacaktır. Çeviri eyleminin bu çerçevede farklılık göstermesi, etik değerlendirme sonucunda çeviribilimcileri doğal olarak yeni çeviri normlarına götürmesine yol açacaktır. Ele alınan değerler her ne kadar evrensel olarak ele alınsa bile,

zaman içerisinde değişime uğramaları her alan dâhilinde doğal bir nitelik taşır. Tüm bu bağlamlar neticesinde düşünöldüğünde, başka bir deyişle dönemin çeviri anlayışları doğrultusunda kişinin bireysel ve meslek sahibinin yaptığı iş ile ahlak anlayışı ile beraber elbette çeviri etiğinde de evrimsel biçimde değişiklikler olacaktır.

2.4. Çeviri Etkinliği Bağlamında Çeviri Etiği

Çeviriyi “kendine özgü bir form ve anlamın yansıtılması/yeniden aktarılması” biçiminde ele alan Walter Benjamin, çevirmenin görevini de bu görüşten yola çıkarak belirlemeyi tercih etmiştir. O halde Benjamin’e göre çeviri sürecinde çevirmenin görevi, kaynak metin yazarının kendine özgü olan metnini, anlamını verecek bir biçimde kendi yaratıcı yetenekleriyle yeniden biçimlendirmektir. Erek metin kaynak metnin bu şekilde yeniden aktarılmasıyla erek metinden ve erek metnin biçiminden farklılık gösterir. Tam da bu noktada çevirmen kaynak metnin yazarından farklı bir görev üstlenmiş olur. Buna göre çevirmenin görevi farklı bir dilde eserin içinde saklı olanı, kendi dilinde yeniden edebi bir eser haline getirmektir. Bu da ancak kaynak metindeki cümle ve kelimelere değil, anlama bağlı kalarak gerçekleştirilebilir (Benjamin, 1972: 16-17, 19).

Farklı dildeki eserler bir çevirmen tarafından yeniden edebi eser haline getirildiğinde (Ayrıca bkz. Venuti, 2011), erek dilde doğal olarak kültür ve dil sınırlarını zorlar. Jones, böyle bir çevirmeni kendine has özellikleriyle tanımlamayı tercih eder. Ona göre edebi eserleri çeviren bir çevirmen yalnızca metin üzerinden iletişimi sağlayan biri değil, aynı zamanda yetiştiği kültürün her alanındaki düşüncelerini içselleştirerek o toplumun bireyi haline gelmiş biridir (Jones, 2004: 712). Bu zorlama hem dilde hem de kültürde gelişmeyi sağlayan önemli toplumsal bir araç sayılır. O halde çeviri kendi dilinin sınırlarını genişletme görevini üstlenen bir araçtır. İşte tam bu noktada da çevirmenin görevi, çeviri eylemleri ile erek dilin sınırlarını aşmak olmalıdır.

Çeviri ürünü zamanın ve mekânın değişmesi ile birlikte amaç doğrultusunda farklı görevler üstlenebilir. Bunu çağdaş çeviri uygulamalarında her alanda görmek mümkündür. Başka bir deyişle günümüzde bir çevirmen her türlü metinle karşı karşıya gelebilir; bunların arasında edebi metin türleri gibi metin türleri de olabilir. Çeviribilimde farklı metin türleri ve bu metin türlerinin çeviri yöntemleri ile ilgili çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Çeviribilimciler farklı metin türlerini, bu metinlerin özelliklerini ve metinleri türlere ayırmanın önemini uzun süredir vurgulamaktadırlar.

Örneğin Alman yorumbilimci Friedrich D. E. Schleiermacher, 1804-1811 yılları arasında gerçekleştirdiği beş ciltlik Platon çevirisinin ardından çeviri hakkında düşüncelerini belirttiği “*Çevirinin Çeşitli Yöntemleri Üzerine*” başlıklı inceleme yazısında, metin türlerini ve bu metin türlerinin çevirisinde gerekli olan çeviri yöntemlerini belirler. Schleiermacher metinleri “bilimsel ve sanatsal” ve “iş yaşamından” metinler olarak ikiye ayırır. İş yaşamında “söz” “konu”nun egemenliğindeyken, bilim ve sanatta egemen olan “söz”dür. İş yaşamında metin yazarının işi göreceli kolaydır, çünkü olabildiğince belirlenmiş nesnelere karşılaşır. Yazarın kendinden bir şey katmasına gerek yoktur; söz tektir. Söz dolaysız bir biçimde anlaşmak için söylenir. Ancak bilimsel ve sanatsal üretimlerde nesne sözün egemenliğine, dolayısıyla yazarın düşüncelerinin ve izlenimlerinin egemenliğine girmiştir. Konu, sözü söyleyen kişiye göre değişecek ve söz çok anlamlı bir yapıya sahip olacaktır. Yazar kendinden bir şey katmazsa sözün değeri olmaz. Anlaşma, yorum ile beraber mümkündür; canlılık ve gelişme söz konusudur. Her iki metin türünde de çeviri söz konusu değildir henüz. İlk metin türü için çeviri eylemi söz konusu olduğunda, aktaran yani çevirmen ciddi bir sorunla karşılaşmaz. Bu nedenle bu metin türündeki aktarım, her iki dile belli bir düzey hâkim olmakla çözülebilir. Ancak ikinci metin türünden bir metni çeviren çevirmen, ilk durumdaki gibi avantajlara sahip değildir. Çevirmenin elinde kullanılan sözcüklerin öteki dilde karşılıklarını gösteren bir “liste”, bu anlamda bir “sözlük” yoktur. Çevirmenin bir tek yaratıcılığına ve sanatçılığına güvenmek durumundadır. Çevirmen kaynak metindeki yaratıcılığını, erek metinde de göstermelidir. Bu manada bakıldığında, kaynak metni oluşturan yazar, ilk metin türünde “edilgen”, ikinci metin türünden ise “etken” konumdadır. Tüm bu nedenlerden ötürü, Schleiermacher için çeviri, asıl itibarı ile bilim ve sanat metinlerinin aktarımıdır. Bilimsel metinlerin en ucunda felsefe yer alırken; sanat metinlerinin en ucunda ise güldürü yer almaktadır (Kurultay, 1985:191-217). Bu bağlamda Heidegger de metin türü bağlamında “*bir iş mektubu çevirmek ile şiir çevirmek aynı şey değildir*” der (Heidegger, 1997:145).

Bir çevirmen tüm metinlere, örneğin edebi metinlerdeki çeviri anlayışını uygulayamaz. Ancak yalnızca edebi metinlerde uzmanlaşmış bir çevirmenin Walter’in öne sürdüğü bir çeviri anlayışını sürdürebilir ve ona göre farklı çeviri yöntemleri kullanabilir. Gündelik metinlerde ise kaynak metnin dilinin erek kültür dilini zorlayarak genişletme fikri ya da düşüncesi, uygulamada engelleyici olur. Burada dilin erek kültürde zorlayıcı genişletmesi amaçlanmaz. Amaç, çoğunlukla bilgi aktarımıdır.

Buradan da anlaşıldığı gibi, Walter'in çeviri anlayışı, bir çevirmene yüklediği görev, yalnızca çeviride belirli bir alan için ideal bir yaklaşım olabilir. Ancak kapsamlı bir nitelikte değildir. Onun çevirmene üstlediği görev ile yola çıkarak, görev bağlamında etik normlar oluşturmaya çalışıldığında, anlayışın tıpkı belli bir alanda sınırlı kalması gibi etik alanda da çeviri etiğine dar bir çerçeveden bakmaya sebep olur. Yani bu bakış açısından hareket etmek yeterli gelmez.

Çeviribilimde asıl amaç, çeviri etiğinin daha kapsamlı, kültürlerarası ilişkide standartlaşmaları sağlayacak, hem çevirmenin hem de işbirliğindeki diğer kurumsal yapılar/katılımcılar tarafından kabul görecektir, evrensel olmasa bile kültürlerarası ilişkileri düzenleyecek etik normları ortaya koymaktır. Buradan hareketle çeviribilimdeki etik normların daha kapsamlı bir biçimde ele alınması gerektiği görülür.

Bir çevirmenin içinde yaşadığı toplum dâhilinde sahip olduğu bireysel ahlakı, her iki kültürde de kabul görecektir standartlarda olmalı, işbirliği içinde her iki kültürün kurumsal yapıların işbirliğini sürdürecektir ortak etik normları oluşturmalı ve çevirmen görevi çerçevesinde çeviri eylemi sonucunda "tutarlı" bir nitelikte bir erek metin oluşturmalıdır. Walter'in çeviri anlayışından yola çıkarak, çevirmenin görevi doğrultusunda bu tür etik normlara ulaşmak mümkün görünmemektedir.

Çalışma dâhilinde çeviri etkinliğinin etik alanında tüm alanlarını kapsayan bir bakış açısı oluşturmak mümkündür. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, tanımlamayı yerinde ve doğru yapmak, bu doğrultuda çeviri etkinliği konusunu bütün olarak ele almak gerekmektedir.

Bu bağlamda örneğin Pym, çalışmasında çeviri eylemini bir değiş-tokuş niteliğinde ele almıştır (Pym, 2012: 4). Berman, çeviriyi "anlamın geri aktarılması" olarak (Berman, 2000: 297), Meschonnic ise çeviri eylemini "dilsel bir eylem" olarak nitelendirmiş, üstelik çeviri etiğinin bir dil etiğini ima ettiğini belirtmiştir (Meschonnic, 2007: 35).

Böyle tanımlarla yola çıkıldığında ve iki kültürün karşılaşması durumunda, iletişim sebebiyle zorunlu olarak ortaya çıkan çeviri ürünü ve o ürünü oluşturan her kişinin çevirmen olarak tanımlanması gerekir ki, çeviribilim böyle bir tanım üzerine oturtulduğunda, son derece uç noktalarda kalan uygulamaları kapsamak zorunda kalır.

Çağdaş çeviri anlayışlarında ortaya çıkan ürünün işlevsellik taşıyıp taşımadığı önemlidir. Kaynak metne, yani çeviri ürününe her türlü dilsel aktarımı çeviri süreçleri içine dâhil eden ve bu ürünleri oluşturanları çevirmen olarak tanımlayan bir çeviri anlayışı, daha çeviri tanımında uç noktalara gittiğinden ve herhangi bir sınır çizemediğinden normatif ya da değil, hiçbir etik anlayışını oluşturamaz.

İdealleşme gerçekleştirilmeden ve sınırlar belirlenmeden işlevsel bir çalışma yapılamaz. Pym ve diğer yazarların bu tanımdan yola çıkarak çeviri etiğinde neyi aradığı ve neyi değerlendirmek istediği de belli olmaktadır. Yazarlar, kültürel her karşılaşmada ortaya çıkan her ürünü çeviri, bunu oluşturanı da çevirmen olarak kabul ederek meslek dışı tüm etkinlikleri de kapsayan küresel boyutta çeviri etkinliğinden yola çıkıp, bölgesel boyutta çeviri etiği normları oluşturmaya çalışmaktadır. Kanımızca asıl eleştirilmesi gereken nokta da budur.

Diğer yandan yazarların çeviri anlayışından yola çıkarak çevirmen kavramını profesyonelliğin dışında bu kadar geniş bir alan içine alması, onların iddia ettiği gibi güncel gerçeklere uymaz; tam tersine ortaya ütöpik bir çevirmen kavramı ya da çevirmen tanımını ya da anlayışı çıkar. Böyle bir tanımdan yola çıkarak ne çevirmen odaklı ne de ürün odaklı bir çeviri etiği oluşturulabilir. Ayrıca böyle bir tutum sonucunda çeviri etiği alanında genel bir bakış açısı kazanmak mümkün değildir.

Çeviri etkinliğini salt “dil aktarımı” olarak görmek, sadece çeviri etkinliğinin etik alanında değil, çevirinin diğer alanlarında da sorunlara yol açacaktır. Hatta etik bağlamda ele alınan konu, konunun çeviri etkinliğindeki ilgili alt alanın bütünsel anlamda anlaşılması, bu doğrultuda hareket edilmelidir. İdeal ve bütünsel nitelikteki bir çeviri etiği olgusu “çocuk edebiyatı çevirilerinde etik” örneklemede aşağıdaki gibi ele alınabilir:

Her kültürde yetişkinlere yönelik yazılı edebi metinler olduğu gibi, çocuklara yönelik yazılı edebi metinler/eserler de bulunur. O kültürde toplumun önemli bir bölümünü oluşturan çocuklara yönelik bu eserler, o kültürün doğal olarak önemli bir bölümünü oluşturur. Bu eserlerin hedef kitlesi çocuklar olduğu için içerikleri ve amaçları ayrı bir önem taşır. Çünkü bu eserler çocukların geleceğini biçimlendirme amacı taşıdıklarından bir yandan eğlendirici, ancak diğer yandan da yönlendirici ve kısmen eğitici özelliklere sahiptir. Eğlendiriciliğin yanında yönlendirici olması, eserlerin etiğin tüm yönleriyle değerlendirilmesi gerektiğini gösterir. Çünkü her kültürde çocuğun gelişiminde çocuk

eserleri önemlidir, yani çocuğa ilk biçimini veren önemli faktörlerden biri olduğundan her yönüyle hassas bir konudur. Ayrıca ilgili eserlerin yetişkinler tarafından da okunan/okunmak durumunda olan eserler olduğu da unutulmamalıdır.

Çocuk edebiyatı adı altında toplayabileceğimiz eserlere, farklı kültürlerden çeviri yoluyla edinilmiş eserler de dâhil edilir ve bu yazılı edebi metinler/eserler yukarıda da belirtildiği gibi başlı başına hassas bir konu teşkil ettiğinden, bu alanın çevirileri de doğal olarak aynı hassasiyeti taşır.

Oittinen, çalışmasında yazılı çeviri alanında özellikle çocuklara dönük eserleri ele alarak, burada çıkan etik ikilemleri tartışmaya açmıştır. Çalışmasına “etik” olgusunu tanımlamakla başlayan Oittinen, “Çocuklar için nasıl çeviri yapılmalı?” sorusunu ortaya atmıştır. Soruya yanıt arayışında ise, yanıtını “mutluluk” ve “memnuniyet” gibi konularla ilişkilendirmiştir. Ona göre burada amaç çocukların mutlu olması, erek metnin çocukların hoşuna gitmesi olmalıdır. Diğer yandan da farklı güçlerin çocuklara yönelik kitapların nasıl çevrileceğine karar vermesini eleştirmiştir. Bu durum Oittinen’e göre farklı etik sorunlar oluşturmaktadır (Oittinen, 2014: 34-43).

Bir kültürde çocuklara yönelik eserlerin tümü, o kültürün çocuk edebiyatını oluşturur. Bu edebiyatın içine doğal olarak kültürlerarası ilişkiden dolayı çeviri eserler de girer. Even-Zohar’ın Çoğuldizge Kuramında (1978) farklı bir kültürde oluşturulmuş kaynak metnin erek kültüre çeviri yoluyla girişi ve erek kültürdeki etkileri konusundaki süreç detaylı bir biçimde açıklanmıştır. Bu yüzden bu süreç burada tekrarlanmayacaktır. Çalışmanın amacı sürecin kendisi değil, süreci sonuca bağlayan etik üç aşamayı çevirmenlik mesleği açısından ve yazılı çeviri yoluyla erek kültüre kazandırılan çocuklara yönelik eserler bağlamında incelemektir.

Yazılı edebi metinlerde çeviri etkinliğinin son aşaması çeviri süreci, yani çeviri eylemidir. Çeviri eyleminde ürüne, yani erek metne kaynak metinden yola çıkarak belirli bir amaç ve bu amaç doğrultusunda işlevsellik kazandırılması söz konusudur. Kaynak bir metin alınır, bu metnin erek kültüre çevrilmesindeki sonuçlar değerlendirildikten sonra, çeviri süreci için gerekli katılımcılar, yani çeviri etkinliğinde erek metnin oluşmasında rol alacak her meslekten farklı insanlar ya da kurumlar belirlenir. Bu katılımcılar arasında farklı mesleklerden ya da kurumlardan çeşitli insanlar olacağı gibi sürecin rehberliğini

yapacak bir çevirmen de mutlaka bulunur. Çünkü etkinliğin son eylemini çevirmen üstlenir, çeviri eylemi ile etkinliği sonlandırır.

Çeviri eseri örneğin bir roman olabilir; bu durumda her iki kültürdeki yayınevleri, eserin içeriğine göre farklı mesleklerden danışmanlar, gerekli görülen hallerde çeviri işi ile ilgilenen aracı bir kurum ve çevirmen işbirliği çerçevesinde çeviri sürecini ekonomik, siyasi vb. boyutlarını da içerecek biçimde değerlendirir. Değerlendirme çevirmenin rehberliği doğrultusunda sonuçlandırılmalıdır. Çünkü tüm bu çeviri etkinliği çerçevesinde tanımlanabilecek eylemler bütünü çeviri eylemi, yani sadece çevirmenin söz konusu olduğu çeviri süreciyle sonlandırılır.

Etik açıdan bu süreçte ilk iki aşama söz konusudur. İdeal bir çevirmen rehberliğinde işbirliğinde gerçekleştirilen her eylemin genel-geçer etik normların yanında mesleki açıdan etik normlara da uygun olması gerekir. İşbirliği sonucunda da kaynak metnin hangi amaçla hangi işlevleri yerine getirecek şekilde erek metne çevrileceği belirlenmiştir. Yani kaynak metnin erek kitlesi, yaş grubu, eğitim seviyesi veya statüsü vb. faktörler belirlenmiştir.

Çevirmen tüm bu ön bilgileri etik süzgeçten geçirdikten sonra nasıl bir çeviri stratejisi uygulayacağını, hangi kuramsal bakış açısıyla uygulamaya geçeceğini belirlemiştir ve bu şekilde çeviri sürecine girer. Çevirmen üçüncü aşama denilebilecek bu aşamada işbirliği çerçevesinde alınan kararları dikkate alarak amaç-işlev-ürün üçlemesiyle çeviri sürecini tamamlayarak ürünü ortaya koyar. Üçüncü aşamada önemli olan bu üçlemedeki tutarlılıktır.

Yazılı çevirilerin genelinde doğrudan bir iletişim söz konusu olmadığından ve dönütler sayesinde oluşturulan kontrol mekanizması işlemediğinden, çevirmenler iki kültür arasında iletişim kurmak yerine, çeviri sayesinde iletişimin sürdürülmesi çabası içindedirler. İletişimin sürdürülmesi ise amaç-işlev-ürün üçlemesindeki tutarlılıkla sağlanabilir. Çevirmen bu tutarlılığı sağladığı sürece etik açıdan yapılacak değerlendirmeler “olumlu” olarak kabul edilebilir.

Her kültürde yazılı edebi metinlerin bir bölümünü oluşturan çocuk edebiyatı çevirilerinde de çeviri süreçleri yukarıda belirtilen kriterlere uymak durumundadır. Yani işbirliği ve çeviri süreçleriyle “erek metin” adını verdiğimiz ürün ortaya çıkar. Ancak bu tür metinler

hem kaynak hem de erek kültürde genel olarak çocuklara hitap ettiğinden, çeviri etkinliğinin hemen başından itibaren ve çeviri süreci başlamadan önce her iki kültüre de ait etik normlar özel bir önem kazanır. Çünkü söz konusu olan özellikle çocuklardır. Eğlendirme, yönlendirme ve eğitme amaçları etik bağlamda değerlendirilerek programlanmak zorundadır.

Çeviri etkinliği kaynak metnin seçilmesiyle başlar: Metnin amacı belirlenir, erek kültüre çevrilmesindeki sonuçlar değerlendirilir ve çeviri süreci için gerekli olan katılımcılar kendiliğinden belirlenir. Çevirmen bu noktada yine rehber konumundadır. Ancak rolünün önemi biraz daha artmak durumunda kalmıştır. Tüm işbirliği süresince etik değerlerin en üst seviyede geçerli olması, erek metnin erek kültürde işlevini yerine getirmesini sağlayacak, çocuklara yönelik olan bu metin onlara zarar verecek ve gelişimlerini etkileyecek her türlü öğeden arındırılmış olacaktır. Bu da özellikle çeviri etkinliği esnasında işbirliği içine giren tüm aktantların hem mesleki açıdan hem de genel-geçer etik değerler açısından mümkün olan en üst seviyede çaba göstermesine bağlıdır. Bu süreç etik açıdan ilk iki aşamayı içerir. Üçüncü aşamaya, yani çeviri sürecine geçildiğinde ideal bir çevirmen etik değerleri özellikle ön plana çıkararak hangi kuram doğrultusunda nasıl bir çeviri anlayışıyla çeviri eylemini gerçekleştireceğini zaten daha önceden belirlemiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi amaç-işlev-ürün üçlemesi çerçevesinde üründe tutarlılık sağlamaya çalışır.

Çeviri süreci, yani çeviri eylemi etik açıdan değerlendirildiğinde, daha önce incelenen “sadakət”, “çevirmenin görünmezliğı”, “sorumluluk”, “hakikat” gibi sorunların çeviri etiğı bağlamında ele alınması gereken etik sorunlar olmaktan çok, çeviribilimin uğraş alanları arasına girdiğı görülür.

Çalışma dâhilinde incelenen çocuklara yönelik yazılı metinlerde, “çevirmenin görünmezliğı”, verilen görev çerçevesinde ve amaç doğrultusunda görece olarak değişecektir. Aynı kaynak metin, örneğın bir araştırma konusu olarak erek metin haline getirilecekse, çevirmenin amaç doğrultusunda dipnot gibi yöntemler kullanarak kendini göstermesi doğal olacaktır.

Buna karşılık çevrilecek metin, yani kaynak metin bir masal ise çevirmen, erek kültürdeki özelliklere göre, hatta gerekirse kaynak metinde atlamalar ve kısaltmalar yaparak erek

kültüre özgü bir metin haline getirecektir. Burada önemli olan çevirmenin görevlendirmeye göre amaç-işlev-ürün üçlemesi çerçevesinde tutarlılık sağlamasıdır.

Gerekçelendirmesi görülmeden, tutarlı bir metinde “sadakat”, “çevirmenin görünmezliği”, “sorumluluk”, “hakikat” gibi sorunlar çeviri etiği bağlamında incelenemez; metne çevirmen görünüyor ya da görünmüyor diye, etik bir değerlendirme yapılamaz. Bunlar çeviribilimin temel inceleme konularıdır. Çeviri eyleminin üçüncü aşama özelliği ve bir kaynak metnin farklı erek metinlere dönüştürüldüğü gerçeği, yani çevirinin ya da çeviri ürününün zaman ve mekândaki tekilliği bu tür konuların ilk iki aşamada değerlendirilebileceğini gösterir. Ama üçüncü aşamada bu değerlendirmeler yapılamaz. Birçok üründe amaç, ürünün zaten içerisinde. Bu tür ürünlerde üçüncü aşama zaten söz konusu bile değildir; üretilen ürün ya işlevseldir ya da değildir. Yani ya görevini yerine getirir ya da getirmez. Ürünün etik yanı ürün oluşturulmadan önce değerlendirilir. Çoğu zaman ilk iki aşama yeterli olur.

Diğer eylemlerden farklı olarak çeviri eyleminde ürünün amacı, dışarıdan belirlenir. Çeviri ürünü görevlendirme ve amaç doğrultusunda işlevsellik kazandığı için “etik” bağlamda çeviri eylemini ancak üçüncü aşamada değerlendirmek mümkün olur. Hiçbir çevirmen herhangi bir yazılı metinde kendini gösterdiği ya da göstermediği için, kaynak metne bağlı kaldığı ya da kalmadığı için “etik bağlamda” gerekçesiz eleştirilemez. Aynı metin zaman ve mekânda ya da görevlendirme çerçevesinde karşımıza kendini belli eden bir çevirmenle ya da çevirmenin tamamen görünmez olduğu bir metin şeklinde çıkabilir. Çeviri eleştirisi bu durumlarda devreye girse de “etik” bağlamda olamaz. Günümüz çeviri şartları, aynı metnin çeviribilimde incelenen farklı biçimleriyle oluşmasını gerektirir.

Öte yandan Oittinen’in çalışmasında -yukarıda da belirtildiği gibi- söz konusu yaparak eleştirdiği, farklı güçlerin çocuklara yönelik kitapların nasıl çevrileceğine karar vermesi konusunda iki önemli faktör ön plana çıkmaktadır.

Çevirmen dışında çeviri etkinliği içinde yer alan diğer farklı yapıların özellikle ekonomik gücü ellerinde tuttukları için, çeviri kararlarına karıştıkları, yani çevirinin nasıl yapılacağını belirlemeye çalıştıkları sıkça görülür. Oysa çeviri etkinliği esnasında gerçekleştirilen işbirliği ile açığa çıkan, çevirinin amacı ve işlevinin belirtildiği çevirmenin bilgilendirilme süreci başkadır, süreç sona erdikten sonra çevirinin nasıl yapılacağına müdahale etmek de başkadır.

Çeviri sürecinde çevirinin “nasıl” yapılacağına yalnızca o meslek erbabı, yani çevirmen karar verir. Bu durum insanların cerraha nasıl dikiş atacağını ya da bir hemşireye nasıl iğne yapacağını söylemesine benzer. Hiç kimse örneğin evindeki fayans işlerini yapan ustaya fayansları nasıl dizeceğini söylemez/söyleyemez. Çevirmenin bilgilendirilmesi sonrasında gerçekleştirilen çeviri eylemi, çevirmenin görevlendirme sonrası diğer aktantlardan bağımsız ve tek başına gerçekleştirdiği bir eylemdir. Bu eyleme müdahale eylemi elbette etik değildir; ancak buna çevirmenin kendisinin meslek etiği çerçevesinde ve ilk iki aşamada karşı çıkması gerekir. Çünkü çeviri ürününün sorumluluğunu eylemi tek başına gerçekleştirecek çevirmen üstlenir.

Bu tür etik dışı müdahalelerin üçüncü aşamada yeri yoktur. Yine de çeviri eylemi sonrası “kalite kontrol” çerçevesinde yapılan müdahaleleri, ürünün kalitesini arttırmak amacıyla yapıldığı ve sürecin de zaten çevirmenle işbirliği çerçevesinde gerçekleştirildiği gözardı edilmemelidir.

Oittinen’in bahsettiği farklı güçlerin ürünün yapım aşamasındaki müdahalesi konusu, yalnızca çeviribilimin değil, günümüzde pek çok alanın genel etik sorunudur. Bu yüzden bu durum yalnızca çeviribilime mal edilmemelidir. Sorun genel mesleki etik normları çerçevesinde ele alınması gereken çağdaş üretim sorunudur.

Çocukların, kültürel alanda kendilerine yönelik eserlere karşı savunmasız oldukları da unutulmamalıdır. Eserlerin içine yerleştirilen kültürel dayatmalar, farklı amaçlar doğrultusunda yer alabilir. Bu durumda çevirmen çeviri etkinliği sürecinde bu tür dayatmalara karşı işbirliği içindeki diğer aktantları uyarmalı, gerektiğinde de karşı çıkmalıdır. Eğer çevirmen kültürel dayatmalara rağmen üçüncü aşamaya geçerek bu aşamayı tamamlarsa, etik davranmamış olur. Çünkü kültürel dayatmalar üçüncü aşamada eserlerin içinde amaçlanan eğlendirici, yönlendirici ve eğitici unsurları yok ederek tutarsızlığa yol açacaktır.

Değinilmesi gereken başka bir husus çeviri etkinliğinde amaç sorunsalıdır. Erek metnin çevirinin amacını gerçekleştirilmesiyle işlevsel bir çeviri ortaya çıkar. Bu bağlamda farklı zaman ve mekânda tek bir kaynak metinden yola çıkarak farklı erek metinler oluşturmak mümkündür. Her çevirmen kendi erek metninin sorumluluğunu yüklenir. Her iki erek metnin aynı bir şey olması söz konusu değildir. Tam tersine zaman ve mekân amaç doğrultusundan her iki metnin farklılaşmasına yol açacaktır. İki çevirmenin farkları

ortadan kaldırmak için temel çeviri kriterleri ya da etik normlar aramalarına, bulmalarına ve değerlendirmelerine gerek yoktur.

Çağdaş çeviri anlayışlarında çok eleştiri alan “çeviride amaç” olgusu, yani çevirinin skoposu Vermeer’in çevirmene tüm sorumluluğu bir uzman olarak yüklemesiyle ortaya Vermeer ve aynı düşüncedeki çeviribilimcilerin düşüncelerini yansıtan farklı bir çeviri etiği anlayışı ortaya çıkmıştır. Asıl eleştirilmesi gereken, çevirinin amacı değil; bu yeni etik anlayıştır. Çevirmenin bir uzman olarak görüldüğü ve kendi vicdanına göre hareket ederek gerekçelendirmesinin kabul edildiği ve tüm sorumluluğun çevirmene yüklendiği bir etik anlayışı, işlevsel çevirinin son aşamada gerekçelendirme ağırlıklı bir etik anlayışı ile çıkmaza girmesine sebep olmuştur. “Amaca giden her yol mübahtır!” anlayışı ile hareket eden “*Machiavellci*” serbest piyasa ekonomisi, bu etik anlayışını desteklemiş, çeviri etkinliğinin daha kısa sürede sonuçlanmasını sağlamış, ancak özellikle etkinlik ve çeviri eylemi aşamalarında manipülasyonlara engel olamamıştır. Aslında olmak isteyip istemediği de belli değildir.

Çağdaş çeviri anlayışı amaç ve işlev bütünlemede “bu erek metnin faydası nedir?” biçiminde bir soru ile utilitarian bir etik anlayışına yakınlaştırılabilir. Böylelikle çağdaş çeviri anlayışları etik bir değerlendirmeye tabi tutulacak, eylemin etik yanı ortaya konmuş olacaktır. Çeviri etkinliğinde ya da erek metinde “fayda” olgusuna özellikle önem vermek gerekir. Örneğin Almancadan Türkçeye yapılan mahkeme bağlamında bir çevirinin çağdaş çeviri anlayışı çerçevesinde skoposuna uygun olarak işlevsel bir çeviri olması yeterli değildir. Bu çeviriyi yapan çevirmen metne özgü bir çeviri yöntemiyle çeviriyi erek odaklı gerçekleştirmiş olsa bile, erek metni son okuyan kişi “ben ne anladım bu çeviriden?” deyip erek odaklı olmasına rağmen, erek metni anlamıyorsa işler tabii ki değişecektir. Çeviri ne kadar dikkatli yapılmış olursa olsun, sonuçta bu çeviriye ihtiyaç duyanın anlayamayacağı bir biçime sokulduysa faydası da yoktur. İşte bu yüzden çeviride sözü edilen “fayda” utilitarian bir anlayışla her çeviri etkinliğinde dikkat edilmesi gereken etik bir değer olmalıdır. Bu fayda kavramı kültürlerarası etkileşimin aynı zamanda temelini de oluşturur.

Bir erek metnin idealist bir biçimde erek kültürü pozitif anlamda etkilemesi isteniyorsa, bu etki ancak utilitarian bir anlayışla sağlanabilir. Böyle bir etik anlayışı çağdaş çeviri

anlayışlarının ve ortaya konan kuramların son bölümünü oluşturmadığı için günümüzdeki çeviri anlayışları henüz sonlanmış sayılmaz.

2.5. Çeviri Eğitiminde Etik

Çevirmenlik, işbirliği de gerektiren bir meslek olduğundan, hem toplumsal hem de çevirinin sonuçları bakımından kaynak ve erek kültür olmak üzere her iki kültürde de sorumluluk gerektiren bir meslektir. Bu sorumluluk bilinci, çevirmenin eğitim sürecini kapsayacak biçimde, çevirmen adaylarına verilmelidir.

Benzer şekildeki düşüncelere Nord'un eserinde de rastlanmaktadır. Ona göre uzman bir çevirmenden yaptığı işin sonuçlarını önceden görebilmesi ve etkileşim içine girdiği partnerlerini olası olumsuz sonuçlardan koruması beklenir. Bu da ancak bir çevirmene aldığı eğitimde kuramsal ve yöntemsel temellerin kazandırılmasıyla mümkündür (Nord, 2011: 107). Aynı şekilde Donovan da çalışmasında etik anlayışının edinimi bağlamında çeviri alanında eğitim veren kurumların önemine vurgu yapmaktadır (Donovan, 2011: 109-110). Jerez'e göre ise bu kurumlar etik bilinci edindirme konusunda son derece gerekli bir yapıdır (Jerez, 2010: 144).

İdeal bir çevirmenin yaptığı işle ilgili, yani çeviri süreçleri ile ilgili ister pratikten gelsin, ister kuramdan sağlam bakış açısına sahip olması gerekir. Bunun -her zaman mümkün olmasa bile- yolu, iyi planlanmış bir eğitim programından geçer. Çevirmen böyle bir öğretim programında yalnızca kuramsal çerçevede kazanımlarıyla çeviriye karşı sağlam bakış açıları kazanmakla kalmaz; aynı zamanda çeviri etkinliğini bir rehber olarak sürdürebilecek edinçleri de kazanır.

Uygulama alanlarında, yani çevirmen adayı profesyonel bağlamda çalışmaya başladığında, işte bu etkinlik çerçevesinde etkinliğin sürdürülmesi adına etik normlara ihtiyaç duyacaktır. İhtiyacı olan tüm etik kazanımlar, bu yüzden hemen çeviri eğitiminin başından itibaren eğitimin önemli bir parçası haline getirilmelidir. Meslek ve etik bilateral bir yapıdır; bu bütünü birbirinden ayırmak mümkün değildir.

Diğer yandan Baker ve Maier çevirmenin verdiği her kararın etik bir sonucu ve yönü olduğunu belirterek, eğitim sürecindeki çevirmen adaylarının öncelikle alınan kararlarla

sorumluluk bilincine⁷ sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Önemli olan çevirmen adayının şu veya bu davranışı sergilemesi gibi bir yaklaşımdan çok, davranışların etik olup olmadıklarına dikkat etmelerini sağlamaktır (Baker ve Maier, 2011: 4).

Buna ek olarak sözlü çeviri süreçlerine dikkati çeken Dean ve Q Pollart da çalışmalarında paralel düşünceleri savunmuşlardır. Onlara göre her etik kuralın her ortama uygun olması zaten beklenemez. Önemli olan çevirmenin alacağı etik kararların kurala bağlı değil, ortama bağlı olmasıdır. Çevirmen adayının çözüm odaklı bir mantık geliştirmesi ve eleştirel düşünce yeteneğini güçlendirmesi gerekir. Yani Baker ve Maier'in de belirttiği gibi çevirmenin her şeyden önce sorumluluk bilincine sahip olması gerekir (Dean ve Q Pollart, 2011: 155).

Baker ve Maier'in özellikle meslek etiği açısından ele aldıkları çalışmalarında, çevirmen eylemlerini çağdaş iş ortamlarına göre değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Değerlendirmelerin ağırlıklı olarak etik konusunu kültürel değerleri ölçüt olarak yapıldığı görülmektedir. Yani çevirmenin ya da çevirmen adayının öncelikle çeviri eylemi esnasındaki genel tutumlarının etiği ele alınmıştır. Kültürel değerler arasında yer alan ve her meslekte uygulama alanlarında beklenen dürüstlük, mesleki sorumluluk, ticari ilişkilerde beklenen karşılıklı dürüstlük, mesleki tutarlılık gibi değerlerin Baker ve Maier'de çeviri eyleminin etiğinden önce geldiği görülmektedir.

Toplumsal bağlamda her bireyden beklenen, ama belli bir mesleği icra eden meslek sahibinden beklenen ve kültürel derinliği olan etik eylemler, doğal olarak çevirmen adayından ve çevirmenden zaten beklenecektir. Ancak çeviri etiği söz konusu olduğunda, tanımlamadan başlayarak, kültürel değerlerle belirlenen etik davranışların dışında yalnızca çeviri eylemini ilgilendiren etik eylemler söz konusudur. Çevirmen adayına asıl verilmesi gereken de bunlardır.

Çeviri etkinliği bütünsel anlamda tanımlanmadan ve içerik sınıflandırılması yapılmadan etik bağlamda değerlendirilemez. Örneğin Pym, çeviri etiği dâhilinde temel düşünce olarak ele aldığı ve çalışmasının başlangıcına yerleştiği, hatta eserinin başlığının da

⁷ Bu konu hakkında ayrıca Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nde yapılan sosyal bir deneyin sonuçlarının değerlendirildiği Georgios Floros'un "Ethics-less' Theories and 'Ethical' Practices" başlıklı makalesi incelenebilir.

şekillendiği eserinde çevirmen kavramının belirli bir sosyal grup içinde gerekçelendirilerek tanımlaması ve çevirmeni profesyonelliğin dışında da geniş bir alana dâhil etmesi (Pym, 2012: 4, 72) çeviri tanımında anlaşılmazlıklara yol açar.

Ancak Bulut ve Kurultay'ın çalışmasında özel bir alan olarak ARÇ (Afette Rehber Çevirmen) ele alınmış, öncelikle etik normlara geçilmeden önce ARÇ'ın ne tür bir çevirmenlik faaliyeti olduğunu, afet durumunun genel özellikleri, ortaya çıkabilecek kültürel çatışmalar belirlenmiştir. Çalışma dâhilinde ortaya konulan çeviri anlayışına göre, (hayat kurtarma amaçlı, iletişimin kültürlerarası sürdürülmesi çabası) çevirmenin davranış kodları belirlenmiştir (Bulut ve Kurultay, 2001).

Çevirmenin davranış kodları da doğrudan (karşılıklı fayda ilkesi) belirli bir çeviri anlayışıyla spesifik bu alanla ilgili etik normlara ulaşmayı sağlamıştır. Bu çerçevede davranış kodları ile etik kodları arasındaki tutarlılık bağlamında etik bir değerlendirme yapılabilir hale gelmiştir. Burada “öncelikler” “sadakat”, “çevirmenin görünürlüğü ya da görünmezliği” gibi çeviribilim dâhilinde sıkça karşılaşılan sorunlar, kodların belirlenmesi sayesinde tartışma konusu olmaktan çıkmıştır.

Bu çalışmada bizim de üzerinde özellikle durduğumuz çeviri eğitimi, çeviri eğitiminin önemi, çeviride özel alan çalışmaları (uzmanlık), çeviri eğitiminde etiğin önemi, işbirliği ve etiği ile çevirmenin kimliği ve kurumsal yapı gibi olguların sırasıyla özel bir alan olan afet çevirmenliğinde doğrudan etik kodların oluşmasını sağladığı, etik normlar oluşturulurken de o çevirmenlik mesleği ve çeviribilimcilerin asıl yönlendiriciler olduğu açıkça görülmektedir.

Tüm bu nedenlerden ötürü öncelikle çeviri etkinliği ve çeviri eylemi tanımları yapılmalı, bu bağlamda gerekirse çeviri nedir sorusu yeniden gündeme getirilerek tartışmaya açılmalıdır.

Günümüz şartları çevirinin de yeniden tanımlanması gerektiğini göstermektedir; çünkü kültürel, ekonomik ve sosyal boyutlarda küreselleşme koşulları günümüz şartlarında çeviri etkinliğinin içeriğini değiştirmiş, yeni çeviri sorunlarını beraberinde getirmiştir.

Bu doğrultuda Pym, çalışmasında etik bağlamda sıkça metaforların kullanıldığını, böylelikle diğer sorunların da çözülebileceğini iddia eder (Pym, 2012: 16). Ancak bu duruma katılmak, çalışma bağlamında pek mümkün değildir. Çeviri etiği günümüz

şartlarında uç noktalarındaki örneklemeleere gidilmeden en yalın ve somut biçimiyle tanımlanmalı, betimlenmeli ve değerlendirilmeli. Günümüz koşullarını ve günlük şartları içermeli. Bu da ancak iddia edildiği gibi mecaz ya da mecazi anlatımla değil, somutlama yöntemleriyle sağlanabilir. Pym'in böyle bir anlayışla ve mecazi yöntemlerle bir çeviri etiği oluşturması mümkün görülmemektedir.

Baker ve Maier çalışmalarında ayrıca öğrencilerin etik konusunda bilinçlenmeleri, farklı çözümleri üretecek hale gelmeleri, kaynak arama yeteneklerini geliştirmeleri ve eleştirel bakışlarını geliştirebilmeleri için etik alanını içeren çeşitli öneriler getirmişlerdir. Bunun için öğrenciler, etik ile ilgili kaynakları okumalı, hazır reçeteler yerine öğrencilere farklı sorunlar karşısında ne yapabileceklerinin düşünmesine teşvik edilmeli, çeviri etiği ile ilgili kaynakların incelenmesi sağlanmalı, sınıf içi tartışmalarla etik konusuna açıklık getirilmelidir (Baker ve Maier, 2011: 4-7).

Tüm bu düşüncelere paralel olarak, çeviri etiği bağlamında yeni bir model geliştirilmesini savunan Abdallah'a göre, etik sorunların karmaşık yapılarının açılması gerekmektedir ve öğrencilere belli kurallar sunmak mümkün olmadığından, öğrenciler ikilem karşısında çözüm ortaya koyabilecek donanıma sahip olmalıdırlar. Yazara göre bu nitelik tecrübe ile gelişir (Abdallah, 2011: 132, 148-149).

Baker ve Maier'in çalışmalarında önerdikleri eğitim çalışmaları, esasen her alanda etik konusunda çağdaş bir eğitimde yapılması gereken çalışmalardır. Ancak çeviribilimde böyle bir çalışmaya başlamadan önce, eksikliği uzun süredir duyulan çeviri etiğinin tüm açıklığıyla tanımlanması gerekir. Çeviri etiğini içermeyen bir çalışma öğrencilere yalnızca "dürüstlük", "mesleki sorumluluk" gibi kültürel değerlerden kaynaklanan genel etik değerlerini kazandırmaktan öteye gidemez. Oysa hem meslek olarak hem de çeviri süreçlerinde spesifik çeviri sorunlarını ele alan etik değerlerin tanımlanması, tartışılması ve uygulamada değerlendirilmesi gerekir.

Çeviri eğitiminde etiğin yerini ve önemini araştırdıkları çalışmada Drugan ve Megone, özellikle çağdaş çeviri anlayışlarında etiğe gittikçe daha fazla önem verilmeye başladığını belirtirler. Çünkü onlara göre günümüz modern toplumlarında çeviri etkinliklerinde sürekli çeviri sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu sorunları farklı kuramsal yaklaşımlarla çözüme görevini çeviribilim üstlenmektedir. Ancak bu süreçler bir çevirmen adayına göre erek metni önemli ölçüde etkileyecek süreçler olduğu için, çeviri eğitiminde

yer almak zorundadır. Diğer yandan özellikle ekonomik kriz dönemlerinde etiğin her alanda olduğu gibi, çeviribilim alanında da özellikle öğrenciler arasında bir lüks olarak düşünüldüğünü belirtirler (Drugan ve Megone, 2011: 184).

Drugan ve Megone'un da belirttiği gibi, ekonomik kriz dönemlerinde bile etik, yapılan her eylemin kaçınılmaz bir parçası olmak durumundadır. Çünkü ekonomik kriz dönemlerinde bile çeviri eyleminin etik sorgulamadan geçmesi gerekir. Örneğin işlevsel çeviri yaklaşımında çeviri eylemini aşırı noktalardan koruyacak ve sınırları belirleyecek yegâne araç, etik olacaktır.

Bu bağlamda yalnızca çevirmen ve çeviri etkinlikleri değil, etkinliğin içerisinde rol olan tüm kişi ve kurumlar da -gerek evrensel etik normları gerekse çeviri etiğinde- öngörülen etik normlar sayesinde gerekçelendirmelerini tutarlılık çerçevesinde yapmaya zorlanacaklardır. Bu duruma aksi davranışlar ise gerek toplumsal bağlamda, örneğin çevirmenin meslek etiği çerçevesinde üstlendiği çeviriyi zamanında teslim etmemesi gibi, gerekse kuramsal bağlamda, örneğin çeviri eyleminde karşılaşılan tutarsızlıklar gibi eylemler, tepkiyle karşılanacaktır.

Drugan ve Megone'a göre etik, felsefenin bir alanıdır. Bu alanda insanların karakter özellikleri ve davranışları değerlendirilir. Sonuç olarak “iyi” ve “kötü” gibi ya da “doğru” ve “yanlış” gibi değerlendirmelere ulaşılır (Drugan ve Megone, 2011: 188). Antik Yunan'dan itibaren başlayan bu etik değerlendirmelerde insanın “öteki” ile bağlantılı eylemleri esastır. Yani etikte önemli olan sosyal yönü olan eylemlerin değerlendirilmesidir.

Çeviri eylemi de bireysel değil, sosyal açıdan ele alınması gereken bir eylem olduğuna göre, eylemin etik yönünün çeviribilim eğitimi sırasında çevirmen adaylarına Drugan ve Megone'un çalışmalarında savunduğu gibi, disiplinlerarası bir anlayışla verilmesi çeviri eğitiminde yer alabilecek en uygun yöntemlerden biri olarak kabul edilebilir. Çünkü “iyi” bir yargı her alanda olduğu gibi, çeviri alanında da çevirmenin çeviri eylemi esnasında kullanabileceği önemli rehber araçlarından biridir.

Bir yandan çevirmeni “iyi” bir çeviri ürününe yönlendirirken, diğer yandan da hem mesleki açıdan hem de genel geçerliliği olan ahlaki açıdan olumsuz bulunan eylemlere karşı “fren” görevi görecektir. Çevirmen adayı böylelikle yalnız çeviri eylemi sırasında

değil, aynı zamanda çeviri anlayışlarına da “etik” normlar çerçevesinde bakmayı öğrenecek, her anlayışın “etik” bölümünü kendi bilincinde biçimlendirecektir.

Disiplinlerarası bir anlayışla çevirmen adayına eğitimi esnasında felsefi temelli “etik” eğitiminin verilmesinin asıl faydası burada görülür. Başka bir deyişle her anlayışın henüz oluşumunu gözlemlemediğimiz “etik” bölümler kendiliğinden oluşmaya başlar. Her eylemin etik yanı olduğu gibi, her anlayışın ön gördüğü eylemlerin de etik yanı vardır ve irdelenmelidir.

Drugan ve Megone’un çalışmalarında söz ettiği gibi etik kararlar öteki ile bağlantılı her türlü eylemde kaçınılmazdır ve her meslek sahibinde olduğu gibi çevirmenin de önünü açacaktır. Ancak etik kararların çevirmen bağlamında çeviri eyleminin hangi aşamasında verilmesi gerektiği daha önceden belirlenmelidir.

Bir çevirmenin verdiği her etik karar yalnızca çeviri eylemi ile ilgili değildir. Dean’ın da belirttiği gibi etik eylemler ve kararlar bilişsel ve afektif süreçleri de kapsayan karmaşık ve psikolojik yapılardır (Dean, 2014: 72). Bu etik kararların bir kısmı evrensel boyuttaki kültürel etik normlar, bir kısmı var olan ekonomik koşulların ön gördüğü etik normlar vb. normlar olduğu için, çeviri eylemi ile ilgili olanlar öncelikle çeviri eylemi tanımlandıktan sonra belirlenebilir.

Çalışmada “çeviri eylemi” açıkça belirlenmediği için, etik kararların çeviri eyleminin hangi aşamasında verildiği ya da verilebileceği sorunu açıkta kalmıştır. Verilen kararlar ayrıca eylem sonrasında “tutarlılık” bağlamında değerlendirilmelidir.

Tymoczko, çalışmasında gerek çeviribilimde gerekse çeviri etiğinde oldukça önemli bir yer tutan “kaynak metnin örtük mesajları” konusuna dikkat çekmiştir. Konunun çeviri eğitiminde etik alanda yer alması ve böylelikle çevirmen adaylarının bilinçlendirilmesi gereğini savunmuştur. Ona göre bu tür mesajlar açık ya da örtük bir biçimde olabilir, hem ahlaki hem de ideolojik düşünceleri barındırabilir (Tymoczko, 2009a: 184).

Her metnin bir arka planı vardır ve arka planda verilen farklı mesajlar her zaman bulunur. Esasen günümüzde erek metin haline getirilmese bile tüm metinler kültürlerarası ilişkilerde mercek altında tutulur. Örneğin dini konularda tüm kültürler kendi dinlerine ait değerlerin zedelenmesine tepki gösterirler.

Çeviribilim açısından özgün her metin, aynı zamanda çeviri etkinliği çerçevesinde bir kaynak metindir. Bu açıdan bakıldığında kaynak metnin erek metne çevrilmesi sürecinde etik değerler ayrı bir önem kazanır.

Öncelikle kaynak kültürdeki herhangi bir metnin çeviri etkinliği sürecinde erek metne çevrilmesinde verilen mesajlardaki etik anlayışın erek kültürde oluşturabileceği tepkiler göz önüne alınmalıdır. Örneğin misyonerlik birçok kültürde hoş karşılanmaz. Böyle durumlarda erek metnin alıcısı olan erek kültür aktarılan etik anlayışa ve verilen mesajlara doğrudan ya da dolaylı bir biçimde tepki verebilir.

Kaynak metinlerde etik, ideolojik ya da farklı türlerde örtülü mesajlar da bulunabilir. Bu örtülü mesajlar kaynak metnin arka planının bir bölümünü oluşturur. Çevirmen adayları eğitimlerinin hemen başından itibaren doğrudan ya da dolaylı olarak bu konu hususunda uyarılırlar ve “Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi” vb. derslerle bilgilendirilirler. Çünkü bu tür göndermeler (örneğin edebi metinlerde), veriler ya da metnin arka planının tamamı ilgili metnin daha iyi anlaşılmasını sağlar.

İyi kavranmış bir kaynak metin ise, erek metnin amacına göre tutarlı bir çeviri yapılabilmesi için ön şarttır. Çevirmen çeviri etkinliği aşamasında üstlendiği göreve göre kaynak metni alır, metin incelemesi yapar ve rehberlik ettiği işbirliği çerçevesinde belirlenen amaca göre çeviri eylemini gerçekleştirir. Erek metnin etik tutarlılığı, ancak bu aşamalarda kaynak metnin tüm yönleriyle anlaşıldıktan sonra amaca göre belirlenen çeviri anlayışı ile gerçekleştirilen çeviri eylemi sonucunda ortaya çıkan çeviri ürünü arasındaki tutarlılığa bağlıdır.

Kaynak metnin çevirmen tarafından incelenmesi aşamasında taşıdığı verilerin veya göndermelerin manipülatif olup olmadığının da araştırılması ve (varsa) tespit edilmesi de büyük bir önem taşır. Çünkü kaynak metinde var olan (bilinçli bir şekilde olsun ya da olmasın) manipülatif unsurlar, çeviri ürünleri vasıtasıyla erek kitle ile buluştuğunda, birtakım etik sorunlara yol açabilir.

Diğer yandan da erek kitle tarafından tepki ile de karşılanabilir. Hem bu sorunları engellemek hem de yukarıda belirtilen “belli bir amaca göre belirlenen çeviri anlayışı ile gerçekleştirilen çeviri eylemi sonucunda ortaya çıkan ürün arasındaki tutarlılığı sağlamak” için çevirmen/çevirmen adayı gereken dikkati göstermek durumundadır.

Kaynak metinden erek metin oluşturma sürecinde, yani eviri sürecinde çeviriye dışarıdan farklı amaçlarla müdahale gelebilir. Kaynak metindeki manipülatif göndermeler de çeviriye içeriden farklı amaçlarla yapılan müdahalelerdir. Ancak erek metin bu tür müdahalelere maruz kalırsa, metnin üçüncü aşamada beklenen etik tutarlılığı ortadan kaybolur.

Bu yüzden eviri eğitimini almakta olan çevirmen adayları metni arka planının ve yapılacak metin çözümlenmelerinin önemi konusunda bilgilendirilmeli ve eğitilmelidir. rnek metinlerle çalışmalar yapılmalı ve profesyonel olarak evirmenliğe başlamadan önce, uygulamada ortaya çıkacak etik sorunları engelleyebilmek için gerekli edin kazandırılmalıdır. Böylelikle evirmen adayları, profesyonel bağlamda eviri eylemi gerçekleştirecekleri zamanda da bu konuya dikkat edeceklerdir.

Arrojo'ya göre çevirmen adayının eğitiminde "etik" nemli bir role sahiptir. Çünkü eviri eğitiminde çevirmen adayı, üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirebilecek ve otoriter rolünün farkına varabilecek seviyeyi kazanmış olmalıdır. Yani evirmen Arrojo'ya göre otoriter bir konumda sorumluluğunun bilincinde eviri süreçlerini yönlendirebilecek seviyede olmalıdır. Ona göre burada can alıcı nokta, eviri eğitiminde yalnızca çevirmenin değil, aynı zamanda çevirmenin işbirliği içerisine gireceği tüm yapıların, başka bir deyişle tüm aktantların da eviri eğitimi çerçevesinde bilgilendirilmesi gerekmektedir (Arrojo, 2013: 4; Ayrıca krş. Arrojo, 2005: 232).

Arrojo daha önce birçok kez göz ardı edilen önemli bir noktaya dikkat çekmiştir. Çeviri etkinliği birçok kuramcı tarafından farklı katılımcıların birlikte oluşturduğu bir organizasyon sonucu gerçekleşmesine rağmen, sonuçta yalnızca çevirmenin erek metinle ilgili eleştiri oklarına hedef olduğu görülmektedir.

Etik normlar, meslek etiği çerçevesinde yalnızca çevirmen için oluşturulmaya çalışılırken, diğer katılımcıların uyması gereken mesleki etik normlar önceden var kabul edilmekte, işbirliği çerçevesinde ortaya çıkan sorunlar çevirmen odaklı değerlendirilmektedir.

Oysa evirmen ürünün son aşamasını gerçekleştiren bir katılımcıdır. *–Bu süreçte akademi ve piyasa bağlamında karşılıklı toplantılar, bilgilendirmeler vs. gerçekleştirilmelidir.–* Süreç içerisindeki etik eksiklikler çevirmene mal edilmek yerine, işbirliği içine giren tüm

yapıların etik açıdan değerlendirilmesi suretiyle giderilebilir. Başka bir deyişle çevirmenin meslek etiği adına çeviri etkinliğinde ikinci aşamada sahip olması gereken etik değerler, eğer ürün değerlendirilecekse, tüm katılımcılardan da beklenmelidir.

Bu hususta benzer bir düşünceyi de Laygues çalışmasında ortaya koymuştur. Ona göre çeviri etiği bağlamında, çeviri alanındaki kurumsal yapıların (Ayrıca bkz. Hlavac, 2010: 32) yaşanan/yaşanabilecek etik sorunları engellemesi gerekir. Bunun için de etik dışı durum ve eylemleri kritize etmek yerine, yaşanan veya yaşanabilecek talihsiz olayları meydana getirebilecek şartları sınırlamak daha yapıcı olacaktır (Laygues, 2001: 179).

Laygues'ın düşünceleri, Arrojo'nun düşüncelerini tamamlar niteliktedir. Özellikle tecrübesiz çevirmenlerin karşılaştıkları zorlukları betimlediği çalışması, çeviri etkinliğine katılan kurumsal yapıların bilgilendirilmesinden sonra çevirmenlik kimliğinin çeşitli çeviri derneği gibi kurumlarla güvence altına alınması gereğini getirir.

Çevirmen hiçbir zaman tek başına çalışmaz. Çeviri etkinliği çerçevesinde işbirliği yapacağı kurumların bilgilendirilmesi, ürünün daha sağlıklı bir biçimde ortaya çıkmasını sağlarken, Laygues'in belirttiği gibi kurumsal bir çevirmen kimliği, çevirmenin çeviri etkinliği çerçevesinde rehber bir rol almasını sağlamaktadır.

Aynı şekilde Laygues bilgi ve deneyimin de genç çevirmen nesline aktarılması gerektiğini (Ayrıca bkz. Pym, 2010: 182), bu görevin de daha deneyimli çevirmenler tarafından yerine getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Böylelikle daha genç ve deneyimsiz çevirmenlerin ağır şartlarda çeviri yapmaları engellenmiş olacaktır (Laygues, 2001: 182). Deneyimli ve bir önceki nesle ait çevirmenlerin çeviri dernekleri gibi kurumsal yapıların çatısı altında –hatta akademi ile işbirliği çerçevesinde- aktif rol oynamaları, bu deneyimlerin düzgün bir çevirmen kimliği oluşması için kurumsal yapıların temelini oluşturur.

Çeviri eğitimi bütünsel bir yapıya kavuşturulmak zorundadır. Bu yapının içinde çeviri etiği kesinlikle yer almalıdır. Çünkü çevirmen ya da çevirmen adayı eğitiminin hemen sonunda piyasa şartlarına göre iş yapmak zorundadır. Piyasada işbirliği içerisinde olacağı insanların/yapıların uyması gereken etik normlar dâhil, nasıl tepki vereceklerini, çeviri etkinliğinde nasıl bir rol üstleneceğini önceden bilmek zorundadır.

Bu eğitim, akademik seviyede çeviri etkinliğinde rol alan piyasadaki tüm aktantların bilgilendirilmesi ve işbirliği için ortam hazırlanması ile daha işlevsel hale getirilebilir. Çevirmen adayı, eğitimi esnasında daha sonra piyasada karşı karşıya geleceği ve işbirliği içerisine gireceği aktantları tanıma imkânı bulur, onların nasıl davranacağını ve hangi etik normlarıyla reaksiyon gösterdiklerini önceden kavrar.

Diğer katılımcılar ise daha sonra piyasada birlikte çalışacağı çevirmen adaylarının çevirmen kimliğini, akademik seviyedeki ilişkiler başlar başlamaz kabul etmek zorundadır.

Bu işbirliği, çeviri piyasasında karşılaşılan birçok sorunun önceden çözülmesine de, başka bir deyişle sorunların önlenmesine de yardımcı olur. Eğitim ve işbirliği aşamalarından sonra gelecek aşama ise, Bir sonraki aşama ise, çeviri eğitiminin de katkısıyla çevirmenin hukuki açıdan da desteklenen çeviri dernekleri gibi kurumlar sayesinde çevirmen kimliğine kavuşturulması olmalıdır. Çeviride nesilden nesile geliştirilen tüm çeviri ve etik alışkanlıklar, özellikle bir önceki çevirmen kuşağının bu tür çeviri dernekleri gibi kurumsal yapılarda aktif roller üstlenmesiyle aktarılabilir.

Bir önceki kuşağın uzun yıllar neticesinde edindikleri deneyimleri ve çalışmaları, böylelikle hem yitip gitmekten kurtulacak hem de genç neslin aldığı bilgi ve tavsiyeler sayesinde, piyasaya çıktığında daha bilinçli olmasını sağlar; onun ağır piyasa şartlarından korunması için, iyi bir güvence oluşturur. Çünkü sonuçta çeviri, uygulamadan gelen bir alandır ve uygulamalar daha sonraki çalışmalara ya da yeni alanların açılmasına olanak sağlar.

Janzen ve Korpiniski'nin de belirttiği gibi, sözlü çevirmenler çeviri yaptıkça bir yandan uzmanlaşabilmek için çaba gösterirler; ama diğer yandan da verdikleri çeviri kararlarında kararlarının etik normlar içerip içermediği hususunu göz önüne almak durumunda kalırlar. Yani çevirmenler için etik uygulamalar temel teşkil ederler. Yazarlar çalışmalarında çevirmenlerin etik tutumlara hemen eğitimlerinin başından itibaren felsefi açıdan yaklaşmayı öğrenmelerini ve bunu tüm kariyerleri boyunca sürdürmeleri gerektiğini savunurlar. Burada kariyerleri boyunca gerçekleştirdikleri çeviri eylemlerinin hangilerinin onları başarıya götürdüğü ve hangilerinin arzu edilmeyen sonuçlara yol açtığı konusunda alacakları geri bildirimler onlara her zaman yol gösterici nitelikler sunar. Çevirmen kararlarının en önemli bölümlerinden biri de kararların kültürel

sonuçlarının bağlayıcı olmasıdır. Başka bir deyişle çevirmenin çeviri süreçlerinde “iyi kararlar” verebilmesi ve belirli bir kültürel bir ortamda iletişimin sürdürülmesi için etik bir tutum içinde olması, rolünün parametrelerini iyi belirlemiş olması ve sorumluluk göstermesi gerekir (Janzen ve Korpiniski, 2005: 165-191).

Janzen ve Korpiniski çalışmasında özellikle etik ve etik normlarının eğitim aşamasında verilmesi hususunda çeviribilim açısından katkı sağlayacak noktalar bulunmaktadır. Daha önce pek çok araştırmacının da belirttiği gibi etik, çeviri eyleminin ayrılmaz bir parçasıdır ve çevirmen adayı bu sorunla ne kadar önceden karşılaşursa ve eğitim aşamasında konu ile ilgili ne kadar fazla çalışma yaparsa, uygulama alanında, yani çevirmenin profesyonel yaşamında o kadar büyük faydalar ortaya çıkacaktır.

Toplumsal bağlamda ele alınan hiçbir eylem etik yanı söz konusu olmadan, doğru bir biçimde değerlendirilemez. Yazarların çevirmenlik mesleğini merkeze koyarak ortaya attıkları savlar çeviri etiğinin ikinci aşamasının ağırlıklı olarak değerlendirdikleri, özellikle sözlü çeviri üzerinde durdukları için de çeviriyi daha çok bir iletişim olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Ancak tüm bu savlara asıl çeviri eylemini de eklemek gerekmektedir.

Janzen ve Korpiniski'nin belirttikleri gibi kaynak metinden erek metne geçiş aşamasında (Janzen ve Korpiniski, 2005: 180), yani çeviri sürecinde etikten arındırılmış bir eylem düşünülemez. Tam tersine diğer mesleklerden farklı olarak, çevirmen sözlü çeviri bile yaparken erek metni tek başına oluşturduğu için, metnin bir yandan amaca uygun olmasını, diğer yandan da metnin utilitarian bakış açısıyla fayda getirmesini sağlamak zorundadır.

Kısaca oluşan metinde iç tutarlılık aranmak zorundadır. Çevirmenin görünmezliği, sadakati gibi çeviribilime özgü konular durumun çeviri ortamının özelliklerine göre farklılıklar gösterecektir. Sözlü çeviri eylemini gerçekleştiren bir çevirmen de son aşamada görünmesi gereken yerde görünmez; görünmemesi gereken yer de kendini gösterirse, çeviri eyleminde iç tutarlılık kendiliğinden bozulur. Başka bir deyişle yapılan çeviri “doğru” bile olsa, kime yaradı sorusu cevaplanamadığı sürece, eylemin iç tutarlılığı görev-amaç-fayda üçlüsünü bozar.

Yazarların da belirttiği gibi çeviri sürecinde özellikle sözlü çeviride karşılaştığımız, farklı da olsa iletişim olarak kabullenebileceğimiz bir süreçte üçüncü şahıslarla kültürel şartları da göz önüne alarak etkileşimde bulunurken, etik davranmak ya da etik bir tutum sergilemek zorundadır. Söz konusu ister sözlü ister yazılı çeviri olsun işbirliğinin etik normları dikkate alınmasıyla suretiyle sürdürülmeye devam edilmesidir. Ancak bu eylemlerin sonunda gelen çeviri eylemi, yukarıda da belirtildiği gibi iç tutarlılık taşımalı, eylemler bütünü yani etkinlik bu şekilde tamamlanmalıdır.

2.6. Çeviri Etiğinde Etik Model Tartışmaları

“Temsile”, “hizmete”, “iletişime” ve “normlara” dayalı olmak üzere toplam dört tane çeviri etiği modeli ile etik sorunları tartışmaya açan Chesterman, bunlara ek olarak beşinci bir modeli, yani profesyonel bir bağlanma etiğini makalesinde incelemiştir. Chesterman, bu modelin temelinde resmi bir yemin olduğunu ve çevirmenlerin de böyle bir yemine gereksinim duyduğunu savunarak aşağıdaki etik sorunları tartışmaya açmıştır. Akabinde çeviri alanında tıp etiğinde “Hipokrat Yemininin” olduğu gibi bir Hieronomik bir yemin metni öne sürmüştür (Chesterman, 2001: 139-154).

2.6.1. Norma Dayalı Çeviri Etiği

Chesterman, betimleyici çeviribilim çalışmalarından ve norm teorisinden ortaya çıktığını belirttiği bu çeviri etiği modelinde kültürel değerlerden ortaya çıkan etik normlar temel alınır. Öz olarak çevirmenin normlara uygun davrandığı sürece etik davrandığı kabul edilir. Chesterman, bu modelde en önemli değerlerden bir tanesinin güven olduğunu, çevirmenlere normlara uygun davranırlarsa, güvenmenin daha kolay olduğunu savunur (Chesterman, 2001: 141-142).

Kültürel değerlerden ortaya çıkan ve bir toplumda norm haline gelen etik normlar, çeviri sürecini doğrudan etkileyemezler. Yalnızca çeviri etkinliği esnasında işbirliğinin gerektirdiği tüm durumlarda devreye girerek çevirmeni, çeviri sürecine kadar getiren normlardır. Çeviri sürecinde çevirmenin çeviri eylemlerini bu normlarla değerlendirmek mümkün değildir. Çeviri etkinliğinde işbirliği içindeki her kişi ve/veya kurum şartların gerektirdiği gibi eylemlerde bulunacak, bu eylemlerini etik normlarla süzgeçten geçirerek işbirliğini sürdürecektir.

Toury'e göre öncül normlar çevirmenin tüm yaşamı boyunca kültürel olarak birikimini temsil eder. Hem mesleki birikimi, hem de kendi yaşamındaki birikimi çeviri için ön belirleyicilerdir. Süreç öncesi normlar ise çevirmenin ilgili metinle ilgili ön kararlarıdır. Neden bu metni seçtiğinden tutun, çevirmenin bu metinle ilgili ön bilgileri de bu alana dâhil olur. Çeviri süreci normunda ise çevirmen, artık metinle başbaşadır. Çevirmenin metinle ilgili alacağı kararlar önceki normların ışığında alınacak kararlardır. Çevirmen öncül norm ve süreç öncesi normdan bağımsız bir çeviri süreci gerçekleştirmez, aksine bu normlar çevirmenin çeviri eylemini etik olarak belirleyicidirler. Benzer bir yaklaşım H. G. Hönlig' in makro ve mikro stratejiler yaklaşımında görülebilir. Çevirmenin makro stratejisi, metinle ilgili ön bilgileri, metne toplumsal gelişiminden ortaya çıkan yaklaşımı ve metinle ilişkisinden metne karşı tavrına kadar tüm süreçler girer. Çevirmen metinle ilgili bu ön bilgilerle metne karşı bir makro strateji geliştirir. Çevirmenin çeviri sırasında uygulayacağı stratejiler mikro stratejiler olarak, metnin çözümlenmesi ve çevirisiyle ilgilidir. Ancak çevirmen metinle ilgili kararlar alırken hep bu makro stratejilerin etkisinde bir süreç yürütür. Bir anlamda çeviri süreci çevirmenin habitusunun, ya da metinle ilgili öncül bilgilerinin sonucu ve yönlendirmesiyle yürüten bir süreçtir. Tartışmanın bu noktasında Gadamer'in yorumbilimsel yaklaşımından söz edilmelidir. Gadamer, bir metni anlama ve yorumlamanın geleneğin etkisi olmaksızın mümkün olamayacağını ve insanın geleneğin etkisi altında ve geleneği düşünerek anlama ve yorumlamanın dışına çıkmasının mümkün olamayacağını savunur. Bunun anlamı bir yorumcunun, burada çevirmenin, etik değerlerden bağımsız ve kendi alanının geleneksel normları ve buna toplumsal normları da dâhil ederek bir eylem gerçekleştirdiğidir. Kuramsal yaklaşımların ortak paydasını oluşturan, çevirmenin sözü edilen etik davranışları çeviri eğitimi aracılığıyla çeviri kuramsal olarak öğrenmeksizin, salt uygulamayla gerçekleştiremeyeceğidir (Bkz. Tosun, 2002; Akın, 2016).

Örneğin bir çevirmen teklif edilen kaynak metni çevirip çevirmemeye karar verirken, çevirmeye karar vermesi durumunda alacağı ücretten, metnin oluşumunda önemli rol oynayacak her türlü kişi ve kurumla girdiği ilişkiye kadar, tüm etkinlik süresince var olan kültürel etik normlara göre davranmazsa, güven ortadan kalkar, çevirmenin sadakati tartışılır hale gelir, erek metnin amaca uygun şekilde oluşturulacağı konusunda ve erek metnin tamamlanış tarihi konusunda şüpheler ortaya çıkar.

Tüm bu evrelerden geçen bir çevirmeni, çeviri sürecine girdiğinde kişisel olarak değer verdiği etik normlar, yalnızca dolaylı olarak etkileyebilir. Çeviri sürecinde, çevirmen tarafından gerçekleştirilen eylemlerin etik değerlendirmesi, erek metin ortaya çıktıktan sonra ve yalnızca bu eylemlere göre yapılmalıdır.

2.6.2. Temsil Etiğinde “Yanlış Yorumlama”

Chesterman, temsil etmenin aynı zamanda bir yorumlama olduğunu savunur, yani erek metin, kaynak metni doğru bir şekilde aktarabilmelidir. Eğer bir çeviri ötekini yanlış yorumlarsa, o sonuç yargılanabilir; kültürlerarası ilişkilerde algılamada etik olmayan sonuçlar doğurabilir (Chesterman, 2001: 139-140).

Yanlış yorumlama etik bir sorun mudur, yoksa çevirmek yeterliliği ile, yani mesleki yeterlilikle ilgili bir sorun mudur, tartışmaya açıktır. Sonucun yargılanması değil, değerlendirilmesi gerekir. Aynı tür sorunlara tüm meslek gruplarında rastlamak mümkündür. Cerrahi müdahalelerdeki yapılan hatalar, etik açıdan değil, mesleki yeterlilik açısından öncelikli olarak ele alınır. Araçlardaki teknik arızalarda ise, arızanın meydana gelişinde rol oynayan tüm sorumlular öncelikle mesleki yeterlilik açısından değerlendirilir.

İdeal bir çevirmen tanımlamasından yola çıkılarak, çeviri etiği çerçevesinde yorumlamanın etik bir sorun haline gelebilmesi için, yorumlamanın yanlışlığına değil, amaç ve işlevine bakmak gerekir. Sonuçta yargılama değil, değerlendirme yapılmalıdır.

Çeviri süreci için söz konusu olan doğru ya da yanlış yorumdan çok, ilgili metin için çevirmen seçiminin ideal olup olmayışıdır. Burada ideal çevirmenle kastedilen, mükemmel bir çevirmenden çok, ilgili metne dair ön bilgileri ve birikimi görece en iyi olan çevirmendir. Çevirmenden etik olarak beklenen, metnin gerçek çevirmeni olup olmadığıyla ilgili kararları çeviri görevini almadan önce verebilmesidir. Çevirmenin böyle bir etik davranışı esasen çeviri eğitiminde çeviri kuram ve yöntemleri aracılığıyla verilmekte, özellikle çeviri amaçlı metin çözümlemesi yöntemi aracılığıyla bu konuda somut bir yöntem de sunulmaktadır. Bu tür bilinçli bir çevirmen seçimiyle yanlış yorumlamanın etkisinin en aza indirilebileceği söylenebilir. Çeviri eğitimini almış, kuram ve yöntem bilen çevirmenler çoğaldıkça, çeviri etiği alanına dair birikimlerin artacağı söylenebilir.

2.6.3. Temsil Etiğinde “Hakikat” ve “Sadakat”

Chesterman, çalışmasında temsil etiğinin hakikatin ve sadakatin değerlerini yansıttığını savunur. Çevirmen ya kaynak metni ya da kaynak metnin yazarını ve kaynak metnin kültürünü temsil etmelidir. Çeviri orijinalinin bir işareti olmalıdır (Chesterman, 2001: 140).

Chesterman’ın temsil etiği, çevirmenin kaynak metne ve yazarına karşı sadakatini temsil eden bir anlayışa sahiptir. Kaynak metne ve yazarına sadakat çeviri etiği normu olarak belirir ve çevirmenin etik davranışının ölçütü olur. Çevirmenin kaynak metne ve yazarına sadakati bir etik boyut olmakla birlikte, çevirmenin kendi inanç, değer ve toplumsal sorumluluğunu da hesaba kattığımızda eksik bir temsil hüviyeti kazanır. Chesterman’ın etik anlayışında, hemen tüm çeviri etiği araştırmalarında görülebilecek, genel etikle ilgili eksikliği görmek mümkündür.

Çeviri sürecinde çevirmenin dünya görüşlerinin ve –kaynak metne/kültüre/dile karşı-önyargılarının bilinçli ya da bilinçsiz ortaya çıkması doğal bir süreçtir. Çevirmen, her şeyden önce insandır. Burada önemli olan, çeviri sürecini önyargılarını bilinçli olarak öne çıkartmamasıdır.

Çeviri eyleminde hakikat ve sadakat sorunları ele alınacaksa, gerekçelendirme-tutarlılık ile çeviri etkinliğinde ortaya çıkan amaç ve ön görülen işlev bağlamında ele alınmalıdır. Erek metni, kaynak metnin bir işareti olarak görmek, bir çeviri anlayışını gösterir, değer normu değildir. Bu yüzden de etik bağlamda ele alınmaması gerekir.

Metin türleri, çevirmenden metne göre tavır almasını zorunlu kılarlar. Örneğin bir reklam metninin orijinaline çevirmen ne kadar bağlı kalabilir? Erek metin, reklamcılarının eline geçtiğinde, kaynak metne bakılmadan zaten hedef kitleye göre uyarlanır. Metin türlerinin çevirmenin yöntem ve stratejisini belirlemedeki etkisi, bir çevirmenin farklı metin türlerini çevirirken farklı yöntemler izlemesi çeviri kuramlarının öngördüğü bir durumdur. Metin türlerine göre farklı davranmak, etik açıdan olumsuz değil, tersine olması beklenen bir durumdur. Çeviri etiğinin oluşumu, çevirmen davranışlarını standartlaştırmak ve normlaştırmak anlamına gelmez. Çeviri etiği, çeviri kuram ve yöntemlerine uygun çevirmen tavır ve stratejilerin geliştirilmesiyle, çeviri mesleğinde toplumsal beklentilere uygun çevirilerin yapılmasını amaçlar.

Burada asıl tartışılması gereken, günümüzde çevirinin ne olduğudur. Çeviri, çeviri eylemine dönüştürülerek yeniden tanımlanmazsa, ortaya çıkan çeviri etiği ile ilgili sorunlar, çözümsüz kalmaya mahkûm olacaktır.

2.6.4. Hizmet Etiğinde “Sadakat”

Chesterman, hizmet etiğinin işlevsel çeviri modelinin temelini oluşturduğunu, bu modellere göre, müşteri tarafından ortaya konan yönergelere çevirmenin uyması durumunda ve böylelikle çevirinin amacı gerçekleşmesi durumunda, çevirmenin etik davrandığının savunulduğunu belirtir (Chesterman, 2001: 140).

Chesterman’ın sözünü ettiği hizmet etiği şeklinde bir çeviri modeli utilitarian etik anlayışını temsil eder. İşlevsel çeviri kuramları hizmet etiğinin en önemli temsilcileridirler. Bilimsel ve toplumsal bir akım olarak işlevselcilik akımı, hem kuramsal hem de pratik olarak hizmet etiğini ortaya çıkarırken, etik alanda utilitarianist bir eylem yapısının gelişmesine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak çeviri alanında amaca ya da sonuca yönelik yararlılık esasına dayalı bir çeviri anlayışını getirmiştir. Skopos kuramı, çeviri eylemi kuramı ve çeviriyi “opportün (yararlı) eylem” olarak niteleyen işlevselci görüşlerin ardında utilitarian bir etik anlayış yatmaktadır. Pratik olarak bakıldığında, çeviri sürecinde görev verenin belirleyici olarak rol aldığı bu anlayışta, amaçlar araçları kutsallaştırır ve işleve yönelik amaçlar çeviri süreçlerinin belirleyicileridirler. Çevirmen odaklı bir yaklaşım olsa dahi işlevsel yaklaşım, çevirmeni amaçlar ve çeviri görevine uygun çeviri yaparak, işlevsel bir sonuca ulaşmaya odaklaması açısından utilitarianist görüşü yansıtır. Çeviri alanındaki utilitarianist yaklaşıma erek odaklı kuramların tümü dâhil edilebilir, çünkü erek odaklı kuramlar eylemin sonucundaki başarıya endeksli kuramlardır.

Çeviri alanındaki işlevselci ve erek odaklı yaklaşımlar dönemin etik anlayışına uygun olarak üretilmişlerdir. Modern dünyada hizmet sektörünün ve piyasaların hızlı gelişimiyle pratik bir etik anlayışının ortaya çıkardığı verimli ve işlevsel olma yaklaşımıyla birlikte, finalistik bir görev ahlakı süreç etiğinin önüne geçmiştir. İşlevselci yaklaşımların pratik yaşama uygunluğu açısından zamanın ruhuna uygunluğu, hizmet süreçlerindeki etik davranışları engellemez. İşlevsel yaklaşımın sonucuna değil fakat sürecine eklemlenmesi gereken etik anlayışların toplumsal bir karşılığı bulunmaktadır. Her ne kadar işlevsel ve hizmet odaklı kuramlar sonuç ve amaç odaklı olsalar da, toplumsal etik, her bir meslek

sahibini çocukluğundan itibaren içinde yetiştiği toplumsal davranışlara uygun bir eylemde bulunmaya zorlamaktadır. Böyle bir mesleki vicdanın sezdirimsel olarak varlığı, zorunlu olarak meslek sahibinin ödev ahlakı ve erdemlere uygun eylemler sergilemesini gerektirmektedir.

Çeviri alanındaki işlevsel yaklaşımlar, amaca yönelik yapılan çeviri eylemi sırasında çevirmenin ödev ahlakını ve erdemli davranmasını engelleyici bir tutum içinde olmayıp, tersine tüm bunların sonucunda ortaya çıkan ve mutluluğu etik anlamda hem maddi hem de manive olarak sağlayan bir süreç öngörürler. Çeviri alanında ortaya konulacak etik modellerin salt hizmet etiğiyle sınırlı kalması, toplumsal etik açısından oldukça zordur ve toplumsal denetime tabidir.

Chesterman'ın burada sözünü ettiği “sadakât” sorunu, çeviri sürecinin çeviri etkinliği-çeviri eylemi çizgisinde gerekli olan işbirliği sonucu ortaya çıkan bir sorundur. Sorunun kökenlerini çeviri etiğinde değil, çağımızda bu tür bir sadakat sorununu ortaya atarak benimsenmesini, çeşitli algı operasyonlarıyla başarmış gibi görünen serbest piyasa ekonomisi ve onun devamında ekonomik küreselleşmede aramak gerekir.

Doğru olan, çevirmeni bu tür sadakatle etik değerler çerçevesinde inceleme konusu yapmak değil, doğrudan “serbest piyasa ekonomisini/küresel ekonomiyi etik değer normlarıyla sorgulamaya açmaktır. Serbest piyasa ekonomisinde her meslek sahibi, aynı algı yöntemleriyle mesleki eylemlerde bulunmaya yönlendirilir. Sadakat, bu bağlamda en çok kullanılan yönlendirme yöntemleri arasında yer alır.

Vermeer ve Holz-Mänttari'nin (1984) öncülük ettiği çeviri yaklaşımı, dönem olarak bakıldığında, çeviri etkinliğini, çeviriye olan gereksinimin kültürlerarası ilişkilerin örneğin AB gibi boyutlara dönüşmesi ve çeviri türlerinde artan çeşitlilik sebebiyle öncelikle değişen sosyo-ekonomik şartlara uyarlama amacını taşır.

Daha çok erek kültür ve hizmet odaklı, gündelik çeviri gereksinimini karşılamaya yönelik, özellikle çeviri amacının vurgulandığı bu çeviri anlayışı, günümüz moda deyimiyle “işlevsel çeviri” biçiminde adlandırılır.

Oysa çeviri anlayışlarını amaç bağlantısında değerlendirerek “işlevsel” diye tanımlama doğru olmaz. Çeviri bir eylemdir ve ister bireysel ister sosyal bağlamda ele alınsın, her eylemin -refleksler gibi otonom sinir sistemlerinden kaynaklananlar ya da içgüdüsel

davranışlar hariç- bir amacı olmak zorundadır; başka bir deyişle amaçsız eylem zaten mümkün değildir.

Günümüz ekonomik şartlarında küresel ekonomi anlayışının tam destek verdiği "hizmet sektörü" diye adlandırdığımız, önemi gittikçe artan devasa bir sektör oluşmuştur. Bu alanın içine hemen her meslek grubu girmek zorundadır. İşverenin amaçları ve görevlendirme şartlarına göre çeviri yapmak durumunda kalan çevirmen ile özel bir hastanede görevli hekim ya da çalıştığı şirkette üst kademe yöneticilik üstlenen bir müdür arasında hiçbir fark yoktur.

Hizmet sektöründe kuruma bağlı sadakat hepsinden istenecektir. Tüm bu gruplarda yer alan insanlar, görev üstlendikleri kurumun çıkarlarını gözetmek, şirket politikalarını uygulamak durumundadırlar; örneğin teknoloji hırsızlığı gibi önemi vurgulanan konularda üst kademe yönetici dikkatli davranacak, çevirmen kendisinden istenen çeviride erek metnin amacını dikkate alacak, hekim hastalarına devlet memuru zihniyetiyle davranmayacaktır.

Sadakat konusunu bu bağlamda yalnızca çeviri etkinliklerini ve meslek etiğini ele alarak incelemek doğru olmaz. Konu doğrudan mevcut sosyo-ekonomik koşulların etik alanında incelenmesiyle açıklığa kavuşacak kadar derin ve geniş bir alanı kapsamaktadır.

Çeviri eyleminin etik boyutuna geçmeden önce çeviri eyleminin günümüzde nasıl tanımlandığı, yani nasıl bir eylem olduğu incelenmelidir. Çeviri eylemine amaca yönelik eylem anlayışının getirdiği etik sorunlar ve sorunlara yönelik öneriler değerlendirme bölümünde yeniden ele alınacaktır.

2.6.5. İletişim Etiğinde "İşbirliği"

Chesterman'a göre, iletişim etiği 20. yüzyılın sonlarından itibaren dikkate alınmaya başlanmıştır. Bu görüşte çeviri, kültürlerarası iletişim biçiminde tanımlanır. O halde çevirmen de, iki kültür arasında işbirliğinin iletişim yoluyla sürmesini sağlayan iletişim uzmanıdır (Chesterman, 2001: 140).

Dilin iletişim özelliklerinden yola çıkarak çevirinin "kültürlerarası iletişim" biçiminde tanımlanması, dilin iletişim özelliklerinin dilbilimciler tarafından vurgulanıp çeşitli iletişim modellerinin oluşturulmasından sonra paralel bir yapının kültürlerarası iletişimde

de geçerli olduğunun öne sürülmesiyle başlamıştır. Daha sonra dilsel iletişim modellerine çeviri süreçlerinde etkili olan farklı süreçlerin eklenmesiyle dayatma iletişim modelleri ortaya çıkmıştır.

Her şeyden önce çeviri eylemini bu türden modellerin içine yerleştirmeye çalışmanın doğru olmadığı görülmüştür. İletişim ve kültürlerarası iletişimin değişkenleri farklı olduğu için, süreçler doğal olarak farklı süreçler haline gelir. Çevirmenin çeviri etkinliği sürecinde işbirliği içine zorunlu olarak girdiği diğer kişi ve/veya kurumlarla kurduğu iletişim, çeviri sürecinde karşımıza çıkan kültürel iletişimle birbirine karıştırılmamalıdır.

Çeviriyle ilgili ne tür bir tanımlama yapılırsa yapılsın, çevirinin en önemli işlevi, iletişimi sağlamasıdır. Çeviri öncelikle bir iletişimdir ve bu iletişim her durumda bir metin üzerinden dolaylı olarak gerçekleşir. Çeviribilim ve yorumbilimin ortak yönü, insani iletişim ve yorumun metin üzerinden incelenmesi olarak bilinir. İşlevsel çeviribilimin öncüsü H.J. Vermeer çevirinin genel kuramını “bilgi sunumu kuramı” olarak tanımlar. İster işlevselci yönü, isterse amaç yönü olsun çevirinin en üst amacı kaynak metindeki bilgi sunumunu erek kültürde farklı bir iletişim bağlamında ikinci bir bilgi sunumu olarak aktarmaktır (Vermeer, 1984, bkz. Tosun, 2002). Çevirinin iletişimsel yönü, çevirmenin metinle tek başına yaşadığı bir süreç olmayıp, çevirmenin direk ve dolaylı bir biçimde başka katılımcılarla işbirliği yapması sonucu biz uzmanlık eylemi olarak gerçekleşmesidir. Çevirinin bir işbirliği ve işbölümü (die Kooperation) olarak tanımlanması Holz-Mänttari’nin kuramının merkezinde yer alır (Mänttari, 1984).

Çeviri aracılığıyla iletişimin bir işbirliği sonucunda gerçekleştiği gerçeği, çeviri sürecinin etik anlamda bir toplumsal süreç olarak çevirmene yüklediği sorumluluğu da yansıtır. Çevirmen, bir iletişim uzmanı olarak, uzmanlığının getirdiği sorumluluk bilinciyle kültürlerarası bir eylemde bulunur. Çevirmenin etik sorumluluğu bireysel bir iş sorumluluğundan çok öte, toplumsal, kültürel hatta kültürlerarası bir boyuta taşınır. Çevirmen bu bilinçle, tüm süreci teknik bir süreç olmaktan ziyade, toplumsal işbirliğinde kendisine yüklenen ahlaki bir görev olarak yürütmek durumundadır.

Çevirmenin kurduğu iletişim, çeviri etkinliğinin sürdürülmesini amaçlar. Alıcısı ve vericisi birbirini karşılıklı olarak tanır. İletişimde aynı andalık söz konusudur. Çeviri vasıtasıyla oluşan kültürlerarası iletişimde alıcı ve verici birbirleri hakkında yalnızca

varsayımsal bilgilere sahiptir. Erek metin sayesinde oluşan bu tür bir iletişimde alıcı ve verici arasındaki iletinin süresini ve zamanını belirlemek mümkün değildir.

2.6.6. Modellere Getirilen Eleştiriler

Chesterman, ele aldığı dört etik modelini farklı yönleriyle de eleştirerek, modellerin tamamlanması gereken ya da sorunlu yanlarını ortaya koymuştur. Öncelikle mevcut modellerin birbirleriyle uyuşmadığını savunur. Farklı modellerde, farklı değerlerin diğerlerine göre ağır basması da ayrıca tartışma konusudur. Chesterman'a göre bu şekilde doğru etik eylemin ortaya konması imkânsız hale gelir. Diğer yandan hizmet modelinde çevirmenin bir erdem haline getirilmesi durumunda çevirmen bağımsızlığının zayıflayacağını, çevirmeni pasif bir konuma getireceğini savunur. İletişim modelinde ise sorumluluğun genişletilmesi sebebiyle çevirmene verilen rolün, ağır bir yük haline geldiğini belirtir ve bu normun örneğin AB ile ilgili çeviri çalışmalarında sorun çıkaracağını savunur. Norma dayalı model ise, Chesterman'a göre tutucudur. Çeviri eyleminin bir sonucu olarak, normların da zaman içerisinde değişmesi gerektiğini, fakat normların değişime çabuk ayak uyduramayacağını iddia eder. Modellerin kapsayıcı özellik taşıması da ayrıca sorun yaratır. Örneğin norma dayalı model ile temsili model, Chesterman'ın deyimiyile ancak "mikro etik" seviyesinde iş görebilir. Yani çevirmen ve metin arasındaki ilişki ile ilgilidir. (Chesterman, 2001: 142-144).

Chesterman'ın deyimiyile mikro etik, çeviri eylemi etiği olarak tanımladığımız çevirmen ve erek metin arasındaki ilişkiden doğan eylemleri incelemeyden, başka bir deyişle çeviri şartları, çevirmenin gerekçelendirmesi, amaç ve işlev değerlendirilmeleri yapılmadan etik değerlendirme yapmak mümkün değildir.

Chesterman'ın sözünü ettiği mikro etik, çevirmenin mikro stratejiler geliştirdiği alanla ilgilidir. Mikro stratejiler, çevirmen ve metin arasındaki ilişkiyi yansıtır görünmekle birlikte, gerçekte bir ilişki çok daha öncesine aittir. Çevirmenin metinle ilişkisi, ilgili metni çevirmeden çok önce başlayan ve bu metinle ilgili önbilgilerinden, ilgili metnin konusuyla ilgili birikiminden kaynaklanır. Çevirmen bir metni ilk olarak çeviri göreviyile tanıyan biri değildir. Metnin içeriği ve arka planıyla ilgili bilgilere çok önceden sahiptir. Bu durum bir anlamda çevirmenin etik olarak sadece mikro etikle sınırlandırılmayacak bir birikime sahip olması gereğini yansıtır. Çevirmenin bir metinle ilgili ön bilgiye sahip olması, bir metnin çevrilmesinde dilbilgisinden daha önemlidir. Modern çeviri

kuramlarında çevirmenin özellikleri tanımlanırken birinci sırada çevirmenin çevireceği metinle ilgili ön bilgileri, uzmanlık bilgisi ve konuya hâkimiyeti gelirken; yabancı dil, ana dil bilgileri ve diğer özellikler daha sonra aranır (Kırş. Kautz 2000)

Chesterman'ın norm etiğini eleştirirken özellikle üzerinde durduğu ve modelin en zayıf halkası olarak betimlenebilecek nokta, çevirmenin çeviri hatalarında normları gerekçe gösterme olasılığıdır. Ona göre çevirmen yönergeleri, kuramları ya da farklı normları öne sürerek çeviri hatalarının sorumluluğunu almaktan kaçınabilir (Chesterman, 2001: 143). Çevirmenin erek metnin sorumluluğundan, normları öne sürerek kaçınması, ancak normlara dayalı gerekçelendirmesindeki tutarlılığa bakarak önlenabilir.

Chesterman norm etiğini çevirmen için bir sığınma aracı olarak gösterirken, çevirmenin norm etiği olmaksızın çeviri yapmasının çeviri kuramsal olarak mümkün olamayacağını göz ardı eder. Söz konusu olan çevirmenin salt normlar bağlamında etik bir süreç yürütmesi değil, diğer etik özellikleri de dikkate alarak çeviri yapmasıdır ki bu durum çeviri tanım, kuram ve yöntemlerinde vurgulanmaktadır. Chesterman'ın, çeviribilimcilerin düştüğü klasik hataya düşerek çeviri yaklaşımlarından bir ya da diğerini tercih etmesi gerektiği yanılığısına düştüğü söylenebilir. Çevirmen ya da herhangi bir yorumcunun yorumsal yaklaşımları bir bütün olarak kavraması, meslek etiğinin bir gereğidir.

Chesterman'ın belirttiği gibi (2001: 146) x adında ideal bir çevirmenin oluşturduğu erek metin, “iyi” ya da “kötü” çeviri şeklinde öncelikle çeviri eleştirisi alanında ele alınmalıdır. Bir çevirmenin iyi ya da kötü olduğuna bakarak etik değerlendirmeye geçmek, zor olan yolu seçmektir.

Çeviri eleştirmenleri tarafından yapılan değerlendirmelerin, Chesterman'ın deyimiyle makro ve mikro etik (2011: 143) kapsamlarında tutarlılık bağlamında ancak ve ancak çeviride sorunlar varsa yapılabilir.

Çeviribilim alanında etik bağlamında yapılan incelemelerde alanlar ve bu alanda söz konusu olacak etik normlar belirlenmediği için, etik sorulara yanıt bulunamadığını sıkça görülmektedir. Diğer bir konu da çeviri etiğinde gözden kaçırılan görecelilik faktörüdür (Kırş. Gouanvic, 2001: 203). Neye göre ve ne amaçla gibi ön sorularla yargılamadan önce, çevirmenin erek metinle ilişkisi ve çeviri süreci açıkça ortaya konmalıdır.

Bu bağlamda bireysel etik aşaması, çevirmen odaklıdır. Çevirmenin genel ahlaki normlarının değerlendirildiği bölümdür. İyi bir insan vs. Meslek etiği aşaması, bir yanıla çevirmen, diğler yanıla işbirliğı odaklıdır. Bu aşama çevirmenin mesleki, ahlaki normları ve işbirliğı gerektiren diğler yapılarıdaki ahlaki normların değerlendirildiğı bölümdür.

Çeviri eylemi etiğı aşaması, ürün odaklı bir aşamadır. Burada çevirmenin tek başına gerçekleştirdiğı eylemde ürün ile işbirliğı aşamasında alınan kararlar arasındaki tutarlılık değerlendirilir.

Meslek etiğı aşamasında çeviri ürünü ile ilgili –ne, nerede, nasıl, vs. gibi- tüm sorular görecelik kazandığı için günümüzde çeviri etiğinde tek bir yanıtla çözülmesi mümkün olmamaktadır. Başka bir deyişle, bu aşamada sorulan soruların somut bir yanıtı yoktur, mümkün de değildir. Yani bu aşamadaki sorular, somut olarak ele alınmaz.

Chesterman'ın etik değerlendirmeleri, çevirmen-erek metin bağlantısını göz ardı etmektedir; ya çevirmen çeviri eylemiyle yalnızca dolaylı ilişkisi bulunan mesleki etik boyutuyla, erek metinden soyutlanarak değerlendirilmekte, ya da kaynak-erek metin bağlantısında erek metin asıl olarak alınıp yapılmakta, bu kez de çevirmenin gerekçeleri ve çeviri ön şartları değerlendirmeden soyutlanmaktadır.

Çeviri etiğinin mesleki etik-çeviri eylemi boyutlarıyla birlikte bir bütün olarak incelenmesi gerekir. Mänttärin (1984) çeviri yaklaşımı, böyle bir incelemeye uygundur. Çevirinin hem etkinlik hem çevirmen hem de eylem boyutlarıyla ele alındığı kuramda, bütünsel bir çeviri etiğini hem meslek hem çeviri eylemi alanlarıyla göstermek mümkündür.

Chesterman'ın da belirttiğı gibi, çeviri çalışmaları çerçevesinde etik sorunu incelendiğinde, çeşitli nedenlerden ötürü dereceleri farklı çeşitli zorluklarla karşılaşılır. Modeller birbirleriyle uyumlu değildir, söz konusu olan sorunların hangi bağlamda ve hangi etik kuramı bağlamında incelendiğı belli değildir. Temellendirme olmadığı için, sorunlara çözüm aramak yerine, soru olarak yinelemenin ötesine gidememiştir.

Çeviri etiğinde, modellerde öne çıkan etik değerlerin farklı diğler bir değerle karşılaştırılmasına ya da hangisinin doğru olduğuna karar verilmesine - eğer söz konusu etik değerler buldukları şartlara göre göreceli olarak değerlendirilirse - gerek kalmaz. Çeviribilimde etik değerler, daha sonra da yeniden ele alınacağı gibi, göreceli değerlerdir.

Örneğin “sadakât etik midir?” sorusunda “evet” ve “hayır” yanıtlarının verilebileceği durumlar, örnek vakalarla birlikte ortaya konacaktır.

Etik modellerde söz konusu edilen tüm etik değerleri, çeviri etiğinin içerisinde yer alabilir. Ancak çeviri etiğinde farklı zamanlarda farklı modelleri kullanmak yerine, çevirinin zaman ve mekânda tekliği, yani aynı çevirinin bile farklı zamanda, bölgede ve şartlar altında değişebileceği çeviribilimde kabul edilebilir bir sav ise; bu durumda bir model seçmek yerine, mevcut modellerde o çeviride öne çıkan sorular vurgulanarak çeviri eyleminde “tutarlılık” bağlamında incelenebilir. Bu durumda farklı zamanlarda farklı modellerin öne çıkartılmasıyla ilgili etik ikilem giderilmiş olur. Modellerin kapsam ve uygulamada getirdiği sorunlar da böylelikle aşılabilir.

Chesterman’ın çalışmasında da görüldüğü gibi, çeviriye zaman zaman metnin adaptasyonu gözüyle de bakılmaktadır (Chesterman, 2001: 143). Böyle bir bakış açısı, çevirinin tanımlamasında özellikle son dönemde metin türlerinin artmasıyla birlikte ortaya çıkan zorluklar sebebiyle çeviri eyleminin yeniden tanımlanması gerektiğini göstermektedir (Krş. Gouanvic, 2001: 204). Çeviri adına erek metinde yapılan uyarılama ve benzeri uygulamalar, çeviriyi bugünkü tanımlamalarının ötesine taşıyacaktır. Günümüzde böyle yeni bir tanımlamaya, çevirinin etik de dâhil, tüm boyutlarının yeniden ele alınarak yapılmasına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Chesterman, normların zaman içerisinde değişmesini, bir sorun olarak görmektedir. Normlardaki değişim, çeviride karşılaşılan zorluklara yetişemeyecek kadar yavaş olabilir (Chesterman, 2001: 143). Zaman içinde normların değişimi, bize göre sorun olarak değil; sonuç olarak ele alınmalıdır.

BÖLÜM 3: ÇEVİRİ ETİĞİNDE KARŞILAŞILAN ÇEŞİTLİ SORUNLAR

Günümüzde birçok alanda çeviribilimciler dışında pek çok bilim insanı çeviri sorunlarıyla karşılaştığından, kendilerini ister istemez çeviri sorunlarıyla ilgili tartışmanın içinde bulurlar. Daha çok çeviribilimcilerin kuramsal açıdan ele alarak yanıtlamaya çalıştıkları sorular ve sorunlar, böylelikle bir anda pek çok alanın sorunu haline gelir. Daha çok etik çerçevede ele alınan sorunların, asıl itibarıyla “etik” alanına değil, çeviri mesleği ve dolayısıyla “çeviribilim” alanına özgü sorunlar olduğu görülmektedir. Çoğu zaman bu tartışmalarda çeviri etiği ve çeviri eleştirisi birbirine karışır.

Örneğin mesleki yetersizliklerin “etik” bağlamda irdelenmesi, meslek etiği çalışmalarında işlevin sağlanmasını engelinecektir. Zira aslında çağımızın sorunları niteliğini taşıyan bu sorunlar, toplumsal alanda faaliyet gösteren tüm meslek gruplarında yaşanabilmektedir. Bu nedenden ötürü, -daha en başında- mesleki etik değerlendirmelerinde ideal bir meslek sahibinden yola çıkmak gerekir. Aksi bir durum daha bizi çıkmaza sokacaktır. Zira ideal bir niteliğe sahip olmayan bir meslek sahibinin ideal niteliklere sahipmiş gibi faaliyet göstermeye teşebbüs etmesi, ahlaki bir tutum değildir ve bu nedenle hiçbir kimse tarafından kabul edilemez. Çünkü meslek sahibi, yaşadığı toplum içerisinde ve icra ettiği meslek dâhilinde geçerli olan genel ahlaki normlara uygun bir biçimde davranmak zorundadır.

Aynı şekilde günümüzde de kendini çevirmen olarak nitelendiren, ancak mesleki eğitim almadan mesleklerini icra eden çevirmenlerle karşılaşmak mümkündür. Örneğin çeviri büroları gibi aracı kurumlara herhangi bir belge talep edilmeden faaliyet onayı verilmesi ve çeviri bürolarında görev alacak çevirmenleri bu kurumların işletmecileri tarafından çoğu maddi dayanağa bağlı kendilerin belirledikleri kriterler dâhilinde belirlenmesi, ülkemizde çeviri piyasasında net bir biçimde kendini gösteren büyük sorunlardandır. Üstelik bu durum karşılığında bir kontrol mekanizması bulunmamaktadır.

İşte tüm bu nedenlerden ötürü bu sorunlar, çevirmenlik mesleği ile ilgili ahlaki boyutu aşmaktadır. Burada söz konusu olan kişinin/kurumun içerisinde bulunduğu toplumdaki genel ahlaki normlara uygun davranmaması, kültürel ve ekonomik açıdan kendini gösteren toplumsal ve mesleki değerlerin hiçe sayılmasıdır. Örneğin aynı bakış açısıyla

bir çeviri bürosunda “kırk dilden” çeviri yapılması bu sorunlu durumu net bir biçimde ortaya koymaktadır. Hatta bu sorun ile birlikte piyasa dâhilinde çeviri büroları ile noterlerin ortak bir biçimde işbirliği içerisinde faaliyet sürdürmeleri etik açıdan değerlendirilmelidir. Böyle bir çalışma ortamında görevini sürdürmeye gayreti içerisinde olan çevirmenin ne kadar değeri kalabilir? Ya da etik açıdan ne kadar uygun bir çalışma ortamı sağlanabilir?

Öte yandan klasik (hatta çağımız dâhilindeki) çeviri anlayışlarında, çeviri etkinliğinin bir “iletişim”, mesleği icra eden çevirmenin de bir “iletişim uzmanı” olduğu -çalışmanın ilerideki kısımlarında da belirtileceği üzere- alan araştırmacıları tarafından sıkça vurgulanmaktadır. Yukarıda da daha önce belirtildiği gibi, bu bağlamda çeviri etkinliğinin/çeviri eyleminin doğasındaki niteliklerin atlanması suretiyle bir “iletişim süreci” ifadesiyle tanımlanması neticesinde, çağdaş çeviri anlayışlarında ve o alandaki çalışmalar dâhilinde -disiplinlerarası nitelikteki çalışmalar için de geçerli olmak üzere- sorunlar yaratır.

Çevirmenin de böylece icra ettiği meslek çerçevesinde bir iletişim uzmanı olduğu savı, güçlü bir niteliğe sahip değildir. Ancak yine de çevirmenin çeviri etkinliği dâhilinde iletişim uzmanı olma özelliği, çeviri eyleminin kendisi için değil; çeviri etkinliğinde oluşan işbirliğinin sağlanması ve etkinliğin sürdürülebilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda işbirliği anlayışıyla beraber, çeviri etkinliğinde ürünün ortaya çıkabilmesi adına gerekli olanakların sağlanarak işbirliği faaliyetinin sürdürülebilmesi için, süreç içerisindeki katılımcılarının etik davranışlarında bulunması gerektiğini göz önünde bulundurulabilir.

Meslek icrası neticesinde bir ürünün ya da hizmetin ortaya çıkabilmesi için farklı meslek gruplarından insanların bir araya gelerek işbirliği içerisinde eylemde bulunmaları gerekir. Evrensel niteliğe sahip etik normları söz konusu olmadığı sürece, öncelikle işbirliğinin kendisi mümkün olmaz. Örneğin işbirliği içerisindeki katılımcılarından birinin bir diğerine/diğelerine önceden vermiş olduğu sözü yerine getirmemesi ya da yalan söylemesi işbirliğini zedeleyecek ve muhtemelen işbirliğinin sonlamasıyla beraber meslek çerçevesinde amaçlanan ürünün ya da hizmetin ortaya çıkmasını engelleyecektir. Bu bağlamda işbirliği içerisindeki meslek erbaplarının herhangi bir tanesinin etik normlarını zedelemesi, sonuç olarak ürünün ya da hizmetin de doğal olarak işleve sahip

olmamasına ve/veya ortaya çıkmamasına yol açar. İşbirliğinin devamlılığı için evrensel olarak kabul görmüş normlara uygun davranmak her meslek alanı için olmazsa olmaz bir koşuldur.

Etkinlik sürecinde işbirliği içerisindeki tüm aksiyonların, gerekli reaksiyonları bularak zincirleme bir biçimde süreç içerisinde tamamlanması gerekmektedir. İçinde bulunulan çağa uygun bir biçimde belirlenmiş etik normları, bu noktada katılımcıların gereken iletişimlerinin düzgün sürdürülmesini sağlayarak meslek erbablarının karşılıklı bir biçimde güven içerisinde çalışmalarına olanak tanır. Bir bakıma etik normlar, -hukuki ve dini normlar dışında- faaliyet sürecindeki işbirliğinin olumsuz manada reaksiyonlardan korunabilmesi için bir “fren” niteliği taşır. Ürün ya da hizmet ancak bu şekilde amaca yönelik ve işlevsel bir nitelik kazanabilir.

Mesleğin ortaya çıkması ile birlikte o meslekle ilgili etik normlar içinde bulunduğu çağa uygun bir nitelikte ortaya zorunlu olarak konur. Çünkü bir meslek çerçevesinde yapılan eylemler/faaliyetler kendi başlarına gerçekleştirilen eylem sayılmazlar. Bu nedenle meslekler, daima bir üçüncü şahısla ilişkili olmak zorundadır. Meslekler örneğin yeme-içme gibi içgüdüsel eylemler değildir; mesleklerde icra sonucunda bir ürün ortaya çıkar. Ürün toplumu ilgilendirir. Çünkü meslek sahipleri tarafından ortaya çıkan ürün, bir ihtiyacı ve bir gereksinimi, bir tarzı; bunun karşılığında da bir talebi gösterir. Yani faaliyet çerçevesinde talebi ve arzı gösterir.

Mesleklerin içinde bulunduğu döneme uygun toplumsal bir yanı zorunlu olarak vardır. Bu nedenle meslek etiği, önemli bir konu haline gelir. Bu bağlamda meslek etiği dâhilinde belirlenen normlar ya zaman içerisinde kendiliğinden ortaya çıkar ya da kurumsal niteliğe sahip bir yapı tarafından dönem şartları dâhilinde oluşturulur. Bu oluşumlar da çeşitli “odalar” ya da “birliklerle” ticari bir form halini alır. Bu durum, zaten mevcut şartlar içerisinde meydana gelmesi gereken ve akabinde zincirleme meydana gelen aksiyonlar bütünüdür.

Çeviri etkinliği, iki farklı kültür arasında iletişim ve işbirliğini sağlayabilmek amacıyla gerçekleştirilen kültürel niteliğe sahip bir aktarım sürecidir. Bu nedenle yalnızca bir uzman meslek sahibinin, yani bir çevirmenin bir dilden diğer dile aktarım süreci olarak tanımlanan çeviri eyleminden oluşmaz ve bu doğrultuda hareket edilemez; etkinlik

dâhilinde birbirini doğal olarak tamamlayan işbirliği faaliyetlerini ve iletişimsel davranışları kendiliğinden gerektirir.

Çeviri tanımları ve çeviriye bakış değiştikçe, çeviride neyin etik olduğu ve neyin etik olmadığı da değişmektedir. Çeviride etik sayılmayan, hatta ahlaksızca bulunan bir çok strateji ve kararın, yeni çeviri kuramlarında etik sayıldığını görebiliriz. Önceleri etik olma ilkesi olarak görülen birçok çeviri yönteminin etik sayılmadığını da görebiliriz. Gerçekte önceki kuramların etiğe bakışıyla yeni kuramların çeviriye bakışındaki farklılık, çeviriye ve çevirmene bakışla ilgilidir.

Çeviriyi dilsel bir aktarım, kelimelerin eşdeğer aktarılması gereken bir süreç ya da kaynak metin yazarına söylem düzeyinde bir sadakate indirgediğinde çevirmene etik bir anlam yüklenmiş olur. Çeviriyi bir eylem, işlevsel bir aktarım, metnin ötesinde geleneğin ve çevirmen habitusunun birlikte rol oynadığı bir süreç olarak gördüğümüzde, çevirmene yine etik bir anlam yükleriz. Fakat ilkinde yüklediğimiz etik anlam ile ikincisine yüklediğimiz etik anlam birbirinin zıddı olur. Çeviri tanımlarına bağlı olarak çeviri etiğine bakışta önemli farklılıklar olacaktır. Önceki çeviri anlayışında etik olarak görülmeyen çeviri eylemleri, yeni çeviri anlayışlarında etik olarak görülebilir. Çevirmenin rolü ve görevi yeni çeviri tanımlarında oldukça farklılaşmış, hatta göreceleşmiştir.

Çeviriden beklediğimiz genellikle kaynak metni değiştirmeden aktarmasıdır. Bu beklentide çeviriye yapılan müdahaleler ve çevirmenin çeviriyi manipüle etmesi, hatta cümleleri farklı kurması dahi hoş görülmez. Oysa yeni çeviri kuramlarında zaman zaman çevirinin manipüle edilmeksizin aktarılmasının mümkün olamayacağını söyleyecek kadar ileri giden yaklaşımlar mevcuttur (Örneğin Manipulation School; Kautz, 2000). Erek odaklı ve işlevsel çeviri kuramlarının tamamı çeviriye müdahale edilmeksizin çevirinin yapılamayacağını savunurlar. Çeviriye müdahaleler erek kültüre uygunluk dolayısıyla olabildiği gibi, farklı beklentiler nedeniyle metni bir şekilde manipüle ederek de ortaya çıkabilir. Fakat hiçbir durumda metinlerin tümü için, metin türü ve anlam anlamında bir manipülasyonun meşrulaştırıldığı söylenemez. Sözü edilen manipülasyon, çevirmenin doğal olarak farklı bir kültürde ya da farklı bir beklentiyi karşılama adına gerek dilsel düzeyde, gerekse diğer düzeylerde uzman olarak yapması çevirinin doğası gereği olan müdahalelerdir. Çeviride doğal olan durum, iki dil arasında ne dil ne de kültür

düzeyinde bir eşitliğin mümkün olamayacağından yola çıkarak, çeviriyi bir eşitleme değil, bir dengeleme ve dönüştürme olarak yapmaktır.

Etik olarak herhangi bir şeyin manipüle edilmesi olumsuz bir durum olmakla birlikte, çeviride manipülasyonun anlamı çok farklıdır. Bu yüzden çeviride manipülasyon sorunu çeviribilimin ve çeviri pratiğinin en önemli sorunu olarak ortaya çıkar. Gerek sadık ve serbest çeviri, gerekse eşdeğer ve işlevsel çeviri ve gerekse kaynak odaklı ve erek odaklı çeviri anlayışlarının temelinde bu manipülasyon sorunu yatmaktadır. Çeviri etiği alanında asıl sorulması gereken soru, Aristoteles'in erdemler etiği ve Kant'ta ödev ahlakı olarak ortaya çıkan temel etik kuramların, çeviri etiğinde tam tersi bir anlayışa sahip görünüyorsa olmasıdır. Etik kuramında erdemlilik bir şeyi manipüle etmemek gibi görünürken, günümüz çeviri kuramının ortaya çıkardığı çeviri etiğinde manipülasyon, çevirmenin etik olarak yapmaması değil, ahlaklı olma adına mecburen yapması gereken bir davranış gibi görünür. Bu çelişkili durumun açıklaması çeviri ve yorum kuramlarında mevcuttur. Herhangi bir metin, anlama ve yorum olmaksızın kelimelerle aktarılamayacağından, ilgili metnin anlama ve yorumu bireysel bir sürecin işlemesiyle, her bir çevirmenin bir diğerine göre metni manipüle etmesi anlamın gelir.

Bu anlamda sorunu pratik olarak, hiçbir çevirinin bir diğeriyle birebir aynı olamayacağıyla açıklayabiliriz. Gerçekte birebir aynı olan çeviriler kopya olarak değerlendirilir ve olumsuz eleştirilirler. Oysa dilbilimsel çeviri anlayışında ve stilistique comparee yaklaşımlarında çevirilerin kaynak metinle kelime kelime eşitlenebilmesi için bir dizi kural ortaya atılmıştır.

Çeviri etiğinde sözü edilen manipülasyon, kaynak metnin metin türü ya da anlamsal olarak manipüle edilmesi değil, çevirmenin iki kültürlü ve iki dilli zor bir süreçte uzman olarak kaynak metni en iyi biçimde aktarabilme adına gerçekleştirdiği operasyonlardır. Yoksa çeviriye gelişi güzel ya da ideolojik manipülasyonlar, çeviribilimin sözünü ettiği manipülasyonlar değildir. Çeviribilim alanında manipülasyon etiği, özgün bir araştırma alanı olabilir.

3.1. Çeviri Etiğinde “Manipülasyon”

Günümüzde çeviri etkinliği, kültürlerarası ilişkilerin sürdürülmesinde yoğun bir biçimde gerçekleştirilen, doğrudan ya da dolaylı bir biçimdeki etkileri gerçekleştirdiği yeri ve

dönemi aşan bir etkinliktir. Çeviri ürünü her ne kadar ihtiyaçtan ötürü yaygın olarak kullanılsa da, aynı zamanda aynı dönem içerisinde olsun ya da olmasın, en çok eleştirilen ürünlerden biri olmuştur. Gerek medyada gerekse akademik seviyede ya da bireysel çıkışlarla, çeviri ürünü ele alınırken ağırlıklı olarak “çevirmen” ya da “ürün” merkezli eleştiriler yapılmaktadır.

Eleştirilerin çoğunda ürün ve çevirmenin çeviri etkinliğinden soyutlandığı, yapılan çeviri eyleminin tüm sorumluluğunun çevirmene yüklendiği görülür. Bunun yanında kaynak metinle karşılaştırıldığında, “erek metnin eksikliği”, “içeriğinin değiştirildiği”, “anlamın farklı biçimde verildiği” gibi konular da özellikle örneğin medya vasıtasıyla sıkça dile getirilerek kaynak metnin erek metin vasıtasıyla “manipüle” edildiği iddiaları ortaya konmaktadır. Böylelikle çevirmen yine çeviri ürünü ile birlikte etkinlikten soyutlanarak adeta eleştiri merkezi haline getirilir.

Çeviri ürününün yani erek metnin yukarıda belirtilen eleştirilerin haricinde kaynak metinle olan bağlantısından tamamen kopararak kaynak metinden “bölüm atmak”, “anlamı değiştirmek”, kaynak metinde bulunan “verilerin değiştirilmesi” gibi çeviri işlemleri dâhilinde “manipüle⁸” edildiği de sıkça görülür.

Bazı kaynak metinlerde ve daha çok “roman” gibi uzun soluklu edebi eserlerde ya da felsefi metinlerde (Bkz. Venuti, 1998: 116) bir bölümün erek metne hiç alınmadığı, bazı bildiri vb. kaynak metinlerde de anlamın ve içeriğin tamamen değiştirildiği ve kaynak metinde mesajının dışında farklı bir mesajın ortaya çıkarıldığı; bazı bilimsel nitelikteki kaynak metinlerde ise verilerin erek metinlerde değiştirilerek verildiği gibi şikayetler söz konusudur.

Bu bağlamda Inghilleri, çevirmenlerin etik kurallar çerçevesinde sorumluluklarını yerine getirmesinin zaman zaman engellenebildiğini, var olan etik normların art niyetli bir niteliğe sahip daha baskın aktantlara bağımlı olduğu durumlarda pek de yardımcı olmadıklarını belirtir (Inghilleri, 2012: 49).

⁸ “Manipülasyon” olumsuz anlamıyla birlikte belli bir yarar göz önüne alınarak yönlendirme biçiminde olumlu biçimde de kullanılabilir. Bu çalışmada manipülasyonun daha yaygın kullanımı olan “olumsuz yönlendirme” anlamı kullanılacaktır.

Çeviri ürünü “erek kitleyi etkileme ve yönlendirme aracı” olarak kullanılabilir önemli bir araçtır. Dolayısıyla bir kaynak metinden yola çıkılıp erek kitlenin önemli bir bölümünün etki altına almak ve yönlendirmek amaçlanabilir. Erek metin propaganda aracı olarak da kullanılabilir; bu yolla farklı ideolojik görüşleri erek kitlede yaygın hale getirilmeye çalışılabilir. Aynı şekilde kaynak kültürdeki değerlerin, erek metin aracılığıyla erek kitlede de yaygın hale getirilmesi istenebilir.

Venuti, bir çevirinin değerinin önceden belirlenemeyeceğini ve bu bağlamda da kontrol edilebilir bir niteliğe sahip olmadığını savunur (Venuti, 1998: 189). Diğer taraftan Camayd-Freixas’a göre çevirmen, etik bir karar alması gerektiği durumlarda tüm otoriter sorunları da göz önünde bulundurmaya zorundadır (Camayd-Freixas, 2013: 23). Bu amaçla kültürel ve ideolojik misyonerlik uğruna erek metin araç olarak kullanılabilir.

Özellikle kültürel ve siyasal güç dengesizliklerinin hâkim olduğu dönem ve bölgelerde bu tür manipülasyonlara sıkça rastlanılabileceği gibi, demokratik yapıdaki kültürel bölgelerde de erek metin yoluyla manipülasyonun gerçekleştiği de görülebilir. Başka bir deyişle erek metnin manipülasyon aracı olarak kullanılması her dönemin ve kültürel bölgenin karşılaşılabileceği bir durumdur.

Tüm bu doğrultularda erek metnin manipülasyona uğradığı durumlarda, çeviri etiği çerçevesinde sıkça tartışılan “sadakat”, “çevirmenin görünmezliği” ve “sorumluluk” gibi konuları değerlendirmenin herhangi bir anlamı kalmaz. Sorunun temelinde çevirmenin bilerek ya da bilmeyerek dâhil olduğu çeviri etkinliğindeki geçerli olması gereken temel etik değerlere, çeviri etkinliğine katılan diğer kurum ve yapılar gibi katılımcıların etik normlara uymaması yatmaktadır. Çeviri eleştirileri dâhilinde bu durumu göz önüne alarak yalnızca “ürün” ve “çevirmen” odaklı eleştirilerden vazgeçilmesi, eleştiriyi daha da genişleterek çeviri etkinliğinin bütününe yayılması gerekir. Çünkü çeviri eylemi, çeviri etkinliğinin yalnızca bir parçası durumundadır (Krşl. Tosun 2013).

Kaynak metnin erek metin haline getirilip kontrol ve düzeltme mekanizmalarından (Bkz. Blaauw ve Boets, 2000: 263; Künzli, 2007) sonra erek okurun ya da kitlenin eline geçen son haline kadar geçen süreç çeviri sürecidir; başka bir deyişle çeviri etkinliği sürecidir. Ortaya çıkan ürünün amacı en geç bu süreç başladığında, zaman zaman da bu süreç içerisinde belirlenir.

Çünkü manipülasyonu erek metnin kendisi değil, erek metnin amacı belirler. Manipülasyon amacı güç dengelerinin bozuk olduğu durumlarda, sürece dâhil olan güçlü taraf ya da taraflar tarafından; güç dengelerinin göreceli olarak eşit bir biçimde dağıtıldığı durumlarda ise çeviri etkinliğindeki işbirliği çerçevesinde belirlenir. Çevirmen bu işbirliğinde ya tek başına karar verme yetkisi olan bir aktant olmadığından ya da olamayacağından öncelikle bu işbirliği çerçevesinde işbirliği ahlakının değerlendirilmesi gerekir.

Pym, bir “gemi kaptanının” doğal bir süreç olan fırtınadan sorumlu olamayacağı gibi, çevirmenin de aynı şekilde kaynak metinden, işverenden, güncel normlardan ve mevcut tüm çalışma şartlarından ötürü tek başına sorumlu olmaması gerektiğini düşünür (Pym, 2012: 102). Çünkü birçok çeviri ürününün işbirliğindeki rehberlik çalışmalarına ve olumlu katkılara rağmen, çevirmenin bilgisi haricinde manipüle edildiği de görülebilir.

Bu bağlamda Floros, çalışmasında dış kaynaklı haberlerin çeviri vasıtasıyla medya kullanılarak erek kitleye, yani topluma ulaştırılması sürecinin (Bu konu için ayrıca bkz. Jänis, 2010) erek kitlede mevcut olan ideolojik beklentilerini karşılayacak şekilde manipüle edildiğini belirtmekte, ama bu manipülasyonda çeviri ürününün kendisinden çok, mevcut olan güç dengelerinin etkili olduğunu belirtmiştir (Floros, 2012: 929). Floros’un da çalışmasında belirttiği gibi, çeviri etiği dahilinde manipülasyon sorunu, öncelikle var olan güç dengelerinin genel ahlaki değerler çerçevesinde etik değerlendirmeleri yapıldıktan sonra ele alınmalıdır.

Aynı şekilde Cooke’un çalışmasında manipülasyon sorununa yönelik irdelediği “Avustralya’daki yerli halk olan aborijinlerin çeviri faaliyetlerinde görev alan çevirmenlerin -örneğin hukuki alanda gerçekleşen çeviri faaliyetlerinde- manipüle etme ihtimali sorunsalı (Cooke, 2009: 85), çalışma dahilindeki ortaya konulmak istenen anlayışla uyuşmamaktadır.

İdeolojik ve keyfi olarak manipülasyona uğramış bir erek metin, işlevini yerine getiremeyeceği için daha en baştan etik bir değerlendirmeye tabi tutulamayacak bir üründür. Yani çeviri etkinliğinde ya da çeviri sürecinde böyle bir manipülasyon söz konusuysa, ahlaki değerler de kendiliğinden yok olur. Bu yüzden de çeviri etkinliği çerçevesindeki etik değerlendirmeler “çevirmen” ve “ürün” odaklı yapılmamalıdır. Başka

bir deyişle örneğin “işveren” gibi çeviri süreci içerisinde rolü olan diğer katılımcılar da farklı açılardan etik değerlendirmelere tabi tutulmalıdır.

3.2. Çeviri Etiğinde “Çevrilebilirlik” ve Çevrilemezlik”

Bottone, çevrilebilirlik ve çevrilemezlik konularını sorgulamış ve bir dilden diğer bir dile “hakkıyla” çevirinin yapılmasının mümkün olup olmadığı sorusunu tartışmıştır. Faydalı bir eylem olarak tanımlanan çeviri eyleminin esasen kendi dilimizi ve onun sınırlarını araştırma güdüsünden kaynaklandığını da ayrıca iddia etmiştir (Bottone, 2007: 222-223).

Bir metnin hangi konuda olursa olsun “çevrilebilirliği”, çeviribilim disiplininin temel sorunlarından birisi olmuştur. Bu sorun, çeviribilim dâhilindeki çeşitli kuramlar çerçevesinde ele alınmış, soruna çözüm yolları da çeviribilim alanındaki araştırmacılar tarafından verilmeye çalışılmıştır. Çevrilebilirlik tartışması uzun yıllar çeviribilimin merkez tartışması iken, erek odaklı kuramlar bir çevirinin çevrilemezliğine karşı çıkarlar ve onlara göre her metin çevrilebilirdir.

Bu bağlamda “açık” ya da “kapalı” her çeviri eyleminin yapılma amacı söz konusudur. Başka bir deyişle çeviri eylemi, en basit ifadeyle “belirli bir ihtiyacın karşılanması için yapılması gereken zorunlu bir eylem”dir. Bu bağlamda çevrilebilirlik ya da çevrilemezlik sorunu kesinlikle etik alanın değil, çeviribilimin temel sorunlarından biridir. Bir metnin yanlış diye sınıflandırılacak bir biçimde çevrilmiş olması, o metnin çevrilemez olduğunu göstermez, aksine çeviri amacına yönelik bir kararın sonucunu tartışmış oluruz. Çevrilebilirlik ve çevrilemezlik tartışmasına çeviri eleştirisini ve çeviri etiğini dâhil ettiğimizde konu yeni bir boyut kazanır.

Her şeyden önce çeviri etiğini tanımlamadan sorun-eylem-etik konularına açıklık getirmeden ve ele alınan sorunun alanını belirlemeden “çevrilemezlik” gibi son derece soyut, ama pratikte günümüzde hiçbir değeri olmayan bir sorunun, bir de üstelik kendisi çeviribilimci olmayan, bu yüzden de yalnızca çeviri pratiğinden yola çıkan bir bilim insanı tarafından “çeviri etiği” adı altında ortaya atılması, zaten kendiliğinden etik bir davranış bile sayılmaz.

Konu çeviride “amaç”, “işlevsellik”, “erek kitle” gibi günümüz çeviri anlayışının temel çıkış noktaları göz önünde bulundurulmadan ve çevrilmesine olanaksız gözüyle bakılan çevirilerin hangi ihtiyaçları karşılayacağı belirlenmeden, çeviri faaliyeti için hangi çeviri

eylemlerinin gerekli olduğu belirtilmeden ele alınamaz. İddia konusu birçok metnin, ihtiyaçlar doğrultusunda bir dilden diğerine aktarıldığı günümüz çeviri dünyasında asıl önemli olan, belirlenen çeviri eylemlerinin etik/ekonomik koşullar altında, uygulamada etik olup olmadığı sorusudur.

Yani etik açıdan sorulması gereken asıl soru şudur: “Çevrilmesi zor olan bu metne, bana verilen görevlendirme çerçevesinde çevirmek amacıyla uygulayacağım çeviri yöntemleri, her iki kültür de göz önüne alındığında, amaç doğrultusunda etik midir, değil midir?”. Bu soru sorulduğunda, günümüzde daha çok amaç odaklı eylemin (Zweckrational) “amaca giden her yol mübahtır” zorlamasından kurtulduğunu rahat bir biçimde görebiliriz.

3.3. Çeviri Etiğinde “Sadakat” ve Çevirmenin Görünmezliği

Çeviri mesleği dâhilinde gerçekleştirilen eylemin etik açıdan değerlendirilmesi, çoğu kez kaynak metnin anlamının erek metin ile karşılaştırılması ile sınırlı kalmıştır. Yani “kaynak metnin anlamının bozulması durumu”, genelde etik olmayan bir davranış olarak değerlendirilmiştir (Krş. Robinson, 2001: 24; van Wyke, 2010: 111-112; Nord, 2011; Newmark, 1996: 37-41; Caws, 1996: 25).

Ayrıca Inghilleri, konuyu çevirmen açısından da ele almıştır. Inghilleri, profesyonel çevirmenler için etik değerlerin her zaman önemli bir konu olduğunu belirtir. Ona göre bu durum, sözlü ya da yazılı kaynak metne sadakat ile sınırlı kalmıştır. Ancak Inghilleri, son dönemlerde çeviride etik konusunun yalnızca kaynak metne bağlılık ya da çevirmenin görünmezliği ile sınırlı kalmayacak bir biçimde kuramsal bir yapıya ulaşması gerektiğini de belirtir (Inghilleri, 2009: 207).

Christiane Nord “*Funktionsgerechtigkeit und Loyalität*” başlıklı eserinde “sadakat” konusunu “*Loyalität als ethisches Verhalten im Translationsprozess*” başlıklı bölümünde (Ayrıca bkz. Nord, 2001) etik bağlamda inceler. Nord, öncelikle Skopos kuramını mercek altına aldığı çalışmasında, Vermeer ve Reiß’in “çeviri amacı doğrultusunda belirlenir” savını olumsuz bir biçimde eleştirir. Skopos kuramının gerekçelendirme gereğinin dışında hiçbir sınırının olmamasının, kuramın “amaca giden her yol mübahtır!” anlayışına götüreceğini savunur. Konu ile ilgili gerçek bir olaydan yola çıkılan bir örnekle de, bu durumu betimler (Nord, 2011; 101-102).

Nord'un Skopos Kuramıyla ilgili görüşleri, çalışmanın başlangıcında ve ikinci bölümde tartışılan etik kuramı ve çeviri etiği bakış açısına uygundur. Aristoteles ve Kant'ın etik kuramlarına dayalı olarak bir çevirinin finalistik başarısının çevirinin etik olarak gerçekleştiği anlamına gelemeyeceğine değinilmiş ve utilitarianist olarak nitelendirilen erek odaklı anlayışlara eleştiri getirilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, Aristoteles'in etik anlayışında "mutluluk", teleolojik bir amaçken, bu amaca giden yolda erdemli davranışların belirleyici rolü dile getirilmiştir. Kant'ın ödev ahlakı ise, Skopos Kuramında belirtilen görev verenin isteğine göre amacın belirlenmesi ve çevirmenin görev verenin talimatlarına uygun olarak amaç ve sonucu belirlemesinden çok farklıdır. Kant'ın ödev ahlakı, görev verenin talimatlarına uygun bir süreci değil, eylemde bulunan kişinin vicdani, ahlaki ve etiğe uygun bir eylem gerçekleştirmesine dayanır. Skopos Kuramı'nın uygulamadan ortaya çıkan bir kuram olması nedeniyle, zamanın moda ahlak anlayışı olan utilitarianist etiğe uygun bir kuramsal bakış açısı sunmakla birlikte, çeviri sürecinin tümüne bakıldığında etik olarak tüm süreci temsil edemez. Yalnızca sonua bakılarak etik bir değerlendirme yapmak eksik bir yaklaşım olur.

Pym'in bu konu hakkındaki ifadelerine bakmakta da kanımızca fayda var. Pym, kuram çerçevesinde "gerekçelendirilmiş her kararın etik olduğu" düşüncesinin ortaya çıktığını savunur (Pym, 2012: 94).

Nord'un endişesinin "çeviri sürecinin radikalleşmesinde" olduğu anlaşılmaktadır. Bu endişe, Skopos Kuramı bağlamında kaynak metin ile erek metin arasındaki bağlantının zaman zaman ortadan kaybolması neticesinde çeviri eyleminin kontrolden çıkmasıdır. Böylelikle ortaya çok yönlü bir "sadakat" sorunu çıkar. Nord, verdiği ilk örnekle ayrıntılarıyla incelemesine rağmen konuyla ilgili çözüm önerisi getirmemiştir. Bunun yerine eserinde kendi çeviri anlayışına (funktionales Übersetzen) göre, çeviri yöntemlerini açıklamayı tercih etmiştir.

Nord'un bu soruna yaklaşımı "çeviri nedir?" sorusuyla başlayan çeviri anlayışını göstermektedir. Yani Nord soruna cevap ararken, çeviri ve çeviri sürecini bir çevirmenin diğer eyleyicilerle beraber gerçekleştireceği bir eylem olarak değil, bunun yerine çeviriyi bir "iletişim süreci" olarak kabul etmiştir. Nord'un çalışması çerçevesinde "sadakat" sorunu ayrıntılarıyla incelenmesine rağmen, tanımdan kaynaklanan sebepler yüzünden ve

soruna çeviri eylemi ve çeviri süreci dâhil edilemediğinden, sadakat sorununa yanıt çeviribilimde ya da çeviri eleştiresinde aranacağına; çeviri etiği bağlamında aranmıştır.

Diğer yandan Nord, kendisini çeviri kuramı biçiminde tanımlayan bir Skopos Kuramında ürünün “işleve uygunluğun”, çevirmenin etik sorumluluğunun üzerinde olduğunu, çünkü ürünün işlevsel uygunluğu zaten örneğin görevlendirmeyi veren tarafından belirlendiğini belirtir. Böylelikle de bu tür bir kuramsal modelde etiğin doğal olarak yeri olmadığını savunur. Ama ona göre etik normlar, yine de mevcut olmak zorundadırlar. Çünkü çevirmen Nord’a göre kültürlerarası iletişimde çeviri sürecine giren tüm aktantlara karşı sadakat sorumluluğu taşır (Nord, 2011: 102-103).

Nord, çeviri etiğini işlevsel kuramlarda ürünün işleve uygunluğunun görev veren tarafından değerlendirilmesiyle, çeviri etiğine ihtiyaç duyulmayacağını öngörür. Yani görev veren, bir anlamda metni etik olarak değerlendirdiği için, çevirmenin sorumluluğu üst bir denetimle ortadan kalkmış olur. Nord’a sorulması gereken soru; şayet görev veren kişi etik bir çeviri anlayışına sahip değilse, bu durumda çeviride etiğin yeri ne olacaktır? Ya da bir başka deyişle çevirmen, kendi mesleki etiğiyle ilgili sorumluluğu bir başkasına devrederek meslek vicdanından veya kendine özgü etik anlayıştan kurtulmuş olabilir mi? Nord’un, çeviri etiğini çeviri sürecinin dışına taşıması çeviri mesleği açısından kabul edilebilir bir durum değildir. Her mesleğin olduğu gibi çevirinin, her meslek sahibinde olduğu gibi çevirmenin etik bir sürecin dışına çıkarak bir eylem gerçekleştirmesi, toplumsal etiğe uygun düşmez.

Çeviri kuramlarını Nord’un da betimlediği gibi, salt kuramsal modeller olarak görmemek gerekir. Çünkü çeviri kuramları çeviri uygulamalarından gelir. Yani uygulamada karşılaşılan sorunlar, çeviribilimciyi bu sorunları aşabilmek için kuramsal çalışmalara yönlendirir. Bu tür çalışmalar sonucu ortaya çıkan kuramlar, çevirmene farklı çeviri anlayışları sunarak çeviri sürecinde ürünün nasıl oluşturulacağı konusunda çeşitli eylem önerileri getirir. Yani çeviri kuramları, çeviri süreçlerinde eylemleri belirler. Bu bağlamda çeviri süreçleri, “uygulama” ve “kuramın” iç içe geçtiği süreçlerdir.

Çeviri eyleminin kültürlerarası boyutuyla birlikte ele alınması gereken toplumsal bir eylem olduğu varsayılırsa, her toplumsal eylemde olduğu gibi kuramla iç içe olan çeviri eylemlerinin de -daha uygulamaya geçmeden önce- etik yanları zaten belirlenmiş

olmalıdır. Bu belirleme de ancak disiplinlerarası bir anlayışla, etik kuramcılar ile beraber gerçekleştirilebilir.

Çeviri eylemini “*farklı dil ve kültürlerle ait insanlar arasındaki iletişim süreci*” biçiminde tanımlayan Nord, bu eylemin “iletişim süreçleri yoluyla” dil ve kültür bariyerlerinin aşılmasını sağladığını vurgular (Nord, 2011: 104). Çeviri eylemi -tanımdan da anlaşılacağı üzere- özellikle dilbilimsel çeviri anlayışında “kültürlerarası iletişim” biçimde kabul görmekte ve akabinde de “iletişim modelleri” içerisine sığdırılmaya çalışılmaktadır.

Böyle bir tanım çeviri eyleminin anlamını yalnızca daraltmakla kalmaz; aynı zamanda da eylemin farklı birçok özellikler taşıması sebebiyle, yanlış bir eylem tanımından yola çıkılmasına sebep olur. Bir eylem olarak iletişimde taraflar belirgindir. Bu taraflar birbirlerinden aldıkları geri bildirimlere göre reaksiyon gösterirler. Genellikle aynı andalık söz konusudur.

İletişim, sonuç olarak taraflar arasında oluşan karşılıklı bir anlaşma sürecidir. Ancak aynı anlayışı iletişimin kendine özgü kurallarından alarak kültürlerarası iletişim süreci olarak tanımlamak, çeviri süreçlerini açıklama hususunda yetersiz kalmaktadır. İletişimde var olan tarafların belirginliği, çeviri sürecinde kendiliğinden kaybolmaktadır. İletişimin gerektiği sürece sürdürülmesini sağlayan anlık geri bildirimler de, çeviri eyleminde doğası gereği bulunmaz.

Dilsel iletişim modelleri daha çok toplumsal bağlamda ve insanların birlikte yaşayabilmeleri için zaten varmış gibi kabul edilen soyut bir “toplum sözleşmesi” doğrultusunda anlaşmazlıkların çözülmesi ya da önlenmesi bağlamında dilin/konuşmanın toplumsal boyutunun araştırılması sonucu ortaya çıkan iletişim modelleridir. Çeviri eylemi, temelde bir iletişim sürecidir; ama yalnızca iletişim sürecinden ibaret değildir. Başka bir deyişle çeviri yalnızca çeviri değildir.

Nord, “sadakət” kavramını “*ikilem çözümlerinin, güvenin, uzmanlığın ve hakikatin etiği*” olarak tanımlamıştır (Nord, 2011: 104). Ortaya konulan bu sadakat tanımı her meslek için geçerli, evrensel boyutlar da içeren kapsamlı, bir “öğreti” niteliğinde bir tanımdır. İçinde yaşadığımız ahlaki değerleri düşündüğümüzde, böyle bir sadakat tanımından yola çıkarak yaptığımız hiçbir eylemde bir etik norm olarak “sadakatten” kendimizi tamamen

soyutlamamız mümkün değildir. Ancak tanım “neye ve kime göre?”, “hangi bağlamda?” gibi sorularını da kendiliğinden beraberinde getiren bir tanımdır; yani ortaya konan bu tanım, göreceli bir niteliğe sahiptir.

Nord’un ve işlevselcilerinin bu tür açıklamalarındaki paradoksların Nord ve ait olduğu çeviribilim disiplininin sahip olduğu çeviri anlayışından kaynaklandığı görülmektedir. Bu anlayışa göre sadakat olgusu, önemli genel-geçer nitelikteki mesleki bir etik normu olarak kabul görmektedir. Çeviri sürecinde sadakat günümüzde göreceli olarak tartışılmakta ve geleneksel olarak yazara sadakatin yanında kaynak metne, metnin ruhuna, erek kültüre, mesleğine ve diğer birçok şeye sadakat olarak genişletilir (Ayrıca bkz. Tosun, 2003).

Ancak çeviri süreci bir yandan “eylem” olarak tanımlanmakta, diğer yandan da süreç kültürlerarası iletişim biçiminde görülmektedir. Böylelikle çeviri etkinliğinin aşamaları içerisinde sadakat kavramının değişkenliği ve göreceliği de bu şekilde kaybolmaktadır. Bu yüzden de ilgili bağlam uyarınca kelime ve cümle bazına indirgenmiş kaynak metin vs. erek metin analizi yapılırken, etik değer olarak yukarıda yapılmış olan “sadakat” tanımının içerdiği görecelik sebebiyle, çeviri etkinliği bağlamında “kime?” ve “neye?” sorulduğunda, tanımda anlam kaybı oluşur. Böylelikle sadakat yanlış yerde aranmak durumunda kalır.

Çevirmen bağlı bulunduğu kuruma, erek okura ve kaynak metne çeviri ürününün işlevini dikkate almadığı sürece sadık kalamaz. Çeviri etkinliğinde tek bir kaynak metinden yola çıkarak oluşturulan erek metin, yani çeviri ürünü yalnızca getireceği ya da yerine getirmesi gereken işlev doğrultusunda etik bir norm olarak sadakat ile değerlendirilebilir. Böyle bir değerlendirme, ancak ve ancak çeviri eyleminin etik değerlendirmeye dâhil edilmesiyle mümkün olabilir.

Sadakat; çeviri etkinliği sürecinde katılımcıların her birinin -meslekleri ne olursa olsun- uymaları gereken ahlaki bir norm niteliğindedir. Dolayısıyla bu norm etkinlik sürecinde yalnızca çevirmene mal edilemez ve edilmemelidir. Böyle bir norm, çeviri etkinliğinin hemen başında ve tüm katılımcılar için geçerlidir. Etkinlik sonucu belirlenen amacı gerçekleştirmek için çeviri eyleminin sorumlusu olan çevirmene yüklenerek değerlendirilen bir sadakat normu, geçerliliğini diğer katılımcıların ilişkileri göz ardı edildiğinde yitirecektir.

Eğer Nord'un verdiği örneklerde görüldüğü gibi, sadakat yanlış yerlerde aranırsa, - yazarın getirdiği tüm örneklerdeki etik değerlendirmeler son derece uygun, öğreti niteliğinde örnekler olsa bile- çeviri etiği açısından çözüm önerisi getirmek ve bu doğrultuda norm oluşturmak mümkün değildir.

Buna karşılık çeviri etiğinde mesleki normların dışında ve özellikle çeviri eylemlerinin spesifik özelliklerini karşılayan ve bu eylemleri içeren etik normlara gereksinim vardır. Günümüz çeviri uygulamaları bu gereksinimin günden güne daha da arttığını göstermektedir. Çevirmen, çeviri eylemini gerçekleştirir. Ancak eylemin etik değeri eylemin dışında değil, çeviri eyleminin süreci dâhilinde aranmalıdır.

Çeviri faaliyetinde “sadakat” konusunu “çevirmenin kaynak metinle olan ilişkisi” bağlamında inceleyen Newmark ise, öncelikle etik değerlerin kültürden bağımsız bir biçimde olduğunu belirtmektedir. Çünkü Newmark'a göre insanın bir iradesi vardır. Söz konusu bu irade sayesinde insan, kültür ve ideolojinin baskıcı belirlenimlerine karşı koyabilir (Newmark, 1996: 37).

İnsanın doğası ve içinde yetiştiği kültürden farklı bir anlayış ve vicdanı geliştirmiş olması imkânsız gibidir. Kültürler homojen yapılar değildir. Eylemde bulunan insan, bir kültürün herhangi bir bakışına göre aykırı bir düşünce geliştirmekle birlikte, yine de o kültürün içindeki bir başka bakış açısıyla bunu yapar. İnsanın tüm aykırılıkları da yine kültürün dinamizmi içindeki karşıtlık ve değişkenliklerden yaptığı seçimlere dayanır. Kültüre statik ve muhafazakâr bir olgu olarak bakıldığında ortaya çıkan kültür tanımına göre yapılan değerlendirmeler, kültürün dinamik doğası, zenginliği ve çoklu karakteri içinde barındırmasıyla örtüşmez. Kültür bir düşünceyi içinde barındırırken, onun karşıtını da aynı biçimde içinde barındırabilir.

Kültürel değerler, insanı her ne kadar bütünüyle biçimlendirmese bile, her insan “öteki” ile ilintili tüm eylemlerinde mevcut etik değerleri göz önüne almak durumundadır. Aksi takdirde ilişki sürdürülemez hale gelir. Hem etik hem iletişim bilimlerinde “öteki” ile ilintili olan eylemlerin sürdürülebilir olması, ön koşul olarak verilir. Newmark'ın biçimlendirdiği insan modelinin, bir toplumda o toplumun bir bireyi olarak çevirmen modeli ile uyuşması oldukça zordur.

Başka bir deyişle çevirmen, gerçekleştireceği çeviri eylemi sebebiyle eylemin öncesinde ve sonrasında hem mesleki hem de çeviri eylemi açısından çevresindeki diğer insan ve kurumlarla kültürel anlamda önceden belirlenmiş ahlaki değerlerle uygun bir eylem yürütme sorumluluğunu duyar. Böyle bir bakış açısıyla, yani insanın iradesi sayesinde kültürel değerlerden, dolayısıyla da etik değerlerden kendini bağımsızlaştırmasıyla ortak değerleri gösteren etik değerlerin ve çeviri etiğinin oluşması zordur.

Newmark çeviride üç ayrı paradoksun söz konusu olduğunu belirtir ve bu paradoksları etik çerçevesinde irdeler. “Çevirmenin sadık olması”, “tarafsız olması”, “görünmez kalarak kendi kültürünün geleneklerine ve ideolojilerine bağlı kalması” Newmark’ın belirttiği paradokslardır. Çeviriyi aynı çalışmada yüzeysel bir süreç olarak ele alan Newmark, çevirmenin kendisini göstermeden, tarafsız bir biçimde kaynak metne ve kaynak metnin yazarına bağlı kalması gerektiğini savunur. Bu savına da FIT’i (Fédération Internationale des Traducteurs / International Federation of Translators) dayanak gösterir (Newmark, 1996: 37-38). Ancak günümüz çeviri anlayışlarında, “çevirmenin konumu” iki kültür arasında bağlantı kurduğu için önemli bir yer tutar.

Adeta “kültürlerarası iletişim” uzmanı sıfatıyla nitelendirilen çevirmenin gerçekleştirdiği eylemi, yüzeysel bir süreç olarak görmek en azından kültürlerarası ilişkilerin önemini gözden kaçırmak anlamına gelmektedir. Böyle bir anlayışla çeviri eylemini çeviri etiğinin merkezine koyabilecek bir tanımlamaya geçmek mümkün değildir. Newmark’ın belirttiği “sadakat”, “kaynak metne ve yazara bağlılık” ve “çevirmenin görünmezliği” gibi çeviri sorunları, etik çerçevede ve kriterleri belirlenmiş çeviri etiği ile incelenebilir.

Öte yandan Chesterman, “Ethics of Translation” adlı çalışmasında, çeviri etiği çerçevesinde “sadakat” ve “görünmezlik” sorunlarının işlendiğini, bu sorunların daha farklı soruları da beraberinde getirdiğini belirtmiştir. Chesterman, Nord’dan farklı olarak “sadakat” sorunu altında çevirmenin ve çeviri eyleminin yalnızca metne karşı olan bağlılığını değil, sürecin içine girdiği birçok şeye karşı oluşan bağlılıkları incelemiştir. Bu sorundan yola çıkarak, çeviride nesnellik, çevirmenin belirginliği, çevirmenin reddetme hakkı, çevirdikleri metin üzerindeki hakları, çeviride -zaman zaman arka planda- işlenen ideolojilerin ortaya çıkarttığı sorunlar gibi sorunların ortaya çıktığını, bunların da çeviri etiği çerçevesinde incelendiğini belirtmiştir. Chesterman, bu bağlamda etik sorunları çeviri eylemi öncesi ve sonrası şeklinde ayırarak ve yalnızca çeviri

eylemine odaklanarak incelemeyi tercih eder ve başlangıç noktası olarak deontik mantığı alır. Bu bağlamda normatif kavramları inceleme konusu yapar. Chesterman'a göre, çeviride etik dört temel normla yönlendirilir:

- Öncelikle çevirmen erek kitlenin çeviri ürünü ile ilgili beklentilerini karşılamalıdır,
- Kaynak metinle erek metin arasında sağlam bir bağ kurmalıdır,
- Çeviri sürecinde işbirliği halinde olduğu tüm birey ve kurumlarla sürdürülebilir bir ilişki kurmalıdır ve
- Çevirmen olarak tüm birey ve kurumlara karşı sorumluluklarını yerine getirmelidir.

Chesterman yukarıda belirttiği tüm bu normların öncelikle bir etik değerle yönetildiğini savunur. Böylelikle de normları etik değerler çerçevesinde inceleme olanağı bulur (Chesterman, 1997: 147-149).

Chesterman, çeviride etiği dört alan ayırırken çevirmenin kendine karşı sorumluluğunu, yani kendi birikimi, geçmişi, düşünce, dünya görüşü, inanç ve değerlerine karşı sorumluluğunu ve metinle kendi arasındaki ilişkiyi değerlendirmenin içine almaz. Çevirmen öncelikle kendisiyle kaynak metin arasında sıkı bir bağ kurmuş olmalıdır ki, ilgili metnin gerçek anlamda çevirmeni olabilsin. Bu bağın kurulması ise çevirmenin bireysel ve mesleki etik anlayışıyla ilgilidir.

Başlangıç noktasını “deontik mantık” olarak alan Chesterman'a göre çeviribilim, eylem kuramının uygulamaları ve sorumluluk etiği yaklaşımları ile ilgilenmiştir. Chesterman'ın bu savı, çeviribilimde disiplinlerarasılığı göstermektedir. Disiplinlerarası yaklaşımın ağırlık kazanmaya başlamasıyla birlikte, sosyolojik yaklaşımlar da çeviribilimcilerin ilgi alanına girmeye başlamıştır. Eylem teorisinin uygulamaları da bu bağlamda çeviribilimde yer bulmuştur. Ancak çeviri eyleminin sosyolojik kuramlarda ele alınan eylem kuramları ile olan ilgisini kanıtlamak karmaşık yöntemler gerektirir.

Çeviribilimde özellikle Holz-Mänttari'den (1984) sonra sıkça kullanılmaya başlanılan “çeviri eylemi” terimi, çeviribilimcilerce ya apriori bilgi gibi kabul edilmiş ya da Holz-Mänttari'nin kullandığı biçimine sadık kalınmıştır. Oysa Mänttari'de çeviri eylemi, birçok eylemi de kapsayan, çeviriyi ekonomik boyutuyla birlikte de ele alan geniş bir

etkinlik görünümündedir ve çeviri süreci, bu bağlamda bu etkinliğin yalnızca bir parçası durumundadır.

Mänttärî’de söz konusu olan çeviri etkinliğinde, daha kapsamlı ve çeviri eylemini aşan, içerisine meslek etiği gibi olması gereken etik değerlendirmeler araştırma konusu edilmelidir. Mänttärî’nin “çeviri eylemi” kuramı, sosyoloji kuramları çerçevesinde ele alınması gereken bir eylem değil; “çevirmenin merkez konumda olduğu, çevirinin tüm süreçlerini içeren çeviri etkinliğidir”. Mänttärî’nin Çeviri Eylemi Kuramı, çeviriyi bir meslek, çeviri işini bir uzmanlık eylemi ve çeviriyi bir işbirliği süreci olarak gören ilk kuram olarak, ortaya koyduğu tanım ve çeviri anlayışını çeviri etiğine uyarlayabileceğimiz önemli bir kuramsal çıkış noktası sunmaktadır.

Çeviri eyleminin ne olduğu, hangi kriterlere göre belirlendiği açıklığa kavuşturulmadan ve eylemin sınırları çizilmeden yapılacak etik değerlendirmelerin amacına ulaşması mümkün değildir. Bu bağlamda van Wyke, çeviri etiğinde “sadakat” ve “görünmezlik” sorunlarını ele aldığı çalışmasında, öncelikle etiği ve çeviri eylemini tanımlamayı tercih etmiştir. Ona göre etik, eylemlerin doğruluğunu ya da yanlışlığını belirlemeyi amaç edinen değerler sistemidir. Çeviri eylemi ise, bir metni diğer bir dilden tekrar yazma eylemidir (van Wyke, 2010: 111). Van Wyke’in çeviri eylemini “yazma eylemi” olarak görmesi, “oluşturma eylemi” biçiminde değiştirilerek geliştirilebilir. Böylelikle çeviri eyleminin içine “sözlü”, “yazılı”, “ardıl çeviri” gibi her türlü çeviri eylemi alınmış olur. Van Wyke’in eylem tanımı bu eylemin kriterleriyle genişletilmemiş de olsa, en azından bir başlangıç olması bakımından çeviribilim disiplini açısından önemlidir. Çeviri etkinliği, ancak ve ancak eylem olarak tanımlandıktan ve kriterleri oluştuktan sonra bu etkinliğin etik yanı incelenebilir.

Chesterman, çevirmenin karar verici konumda olduğunu, deontik açıdan da incelendiğinde bu kararların hem toplumsal hem de bireysel değer yargılarını içerdiğini belirtmiş, kaynak metni aynı olan ortaya çıkan iki çeviri metninden yola çıkarak iki metnin aynı olamayacağını, çünkü çeviri kararlarının genel olmadığını savunmuştur (Chesterman, 1997: 149).

Çevirmen, belli bir kültür içerisinde yetişmiş, daha sonra farklı kültürlere özgü edimleri elde etmiş, çeviri sürecine kadar edindiği deneyimlere göre belli paradigmaları içselleştirmiş birey olarak, toplumsal ve bireysel değer yargıları paralelinde eylemlerde

bulunur. Çevirmenin kendi edininim ve değer yargılarını kullanarak çeviri sürecine girdiğinde, örneğin kelime seçimlerinde, cümle yapılarında, retorik özellikleri kullanımında, -metnin amacı da dikkate alındığında- çevirmenin bireysel davrandığı, böylelikle iki farklı çevirmenin aynı kaynak metinden farklı iki erek metin oluşturmasının mümkün olduğu net bir biçimde görülmektedir. Ancak bu durum, çeviri sürecinde verilen kararların yalnızca bireysel yanını göstermektedir.

Çeviri sürecinde bireysel kararların yanında asıl belirleyici kararları çevirmen, çeviri etkinliğindeki diğer katılımcılar dâhilinde çeviri anlayışları çerçevesinde alır. Bu kararlar, metni biçimlendiren kararlardır. Önemli olan yaklaşımlarla biçimlenen metindeki bu kararların gerekçelendirme bağlamında tutarlılığıdır. Çeviri anlayışlarıyla belirlenen kararlar, özel değil, genel olarak uygulama alanı bulan kararlardır. Çeviri kararlarının özel olduğu savını ortaya koyan Chesterman'a bu bağlamda katılmak mümkün değildir.

Bireysel kararların çeviri etiği konusu yapılması ve “neden?” sorusuyla başlayan bir dizi soruyla çeviri sorunu haline getirilmesi ve bu doğrultuda değerlendirilmesi, kanımızca çeviri etiği bağlamında ele alınması gereken konular değildir. “Çevirmen neden “ama” yerine “fakat” kullanmış? Neden aynı metinde hem “ama” hem de “lakin” kullanmış? Neden metinde -örneğin- küfürleri olduğu gibi aktarmamış?” gibi soru ve sorunlar çeviri etiğini aşmaktadır.

Çeviri etiğine Chesterman'ın “özel” olduğunu savunduğu, çeviri kararları, eylem-gerekçelendirme-tutarlılık-işlevsellik bağlamında değerlendirilebilir. Yani çevirmen, genel meslek etiği içerisinde sosyo-ekonomik etik değerlere göre, çeviri süreci de -çeviri etkinliğinde önemli olan tüm süreçlerin ideal biçimde gerçekleştirildiği varsayılarak- anlayışların öngördüğü eylemlerdeki tutarlılığa göre ve eylemlerin öngörülen işlevlerini amaç doğrultusunda yerine getirip getirmediğine bakılarak değerlendirilmelidir.

Diğer yandan Chesterman, dört temel normla yönetildiğini savunduğu çeviri eyleminde “beklenti normları içerisinde “açıklık” ve “uygunluk” değerlerinin ele alınması gerektiğini belirtir (Chesterman, 1997: 149-150).

“Açıklık” ve “uygunluk” dilsel iletişimin sürdürülebilmesinde temel faktörler olarak ön plana çıkar. Etik olarak da değerlendirmeye açıktırlar. Ancak bu değerlendirme, belli bir kültürde yaşayan her birey için geçerlidir. Daha çok çevirmen ve çevirmenin toplumsal

ilişkileri çerçevesinde yapılabilecek bu tür değerlendirmeler, çeviri etiği kapsamına dâhil edilmemelidir. Aynı etik davranışlar, aynı toplum içinde yalnızca çevirmenden değil, örneğin üst kademe bir şirket yöneticisinden ya da bir hekimden olduğu gibi, mesleklerini icra eden diğer meslek grupları dâhilindeki tüm meslek sahiplerinden de beklenir.

Başka bir deyişle değerlerden ortaya çıkan bu tür etik normları, her meslek sahibinden zorunlu olarak bekleneceği için, iletişim temelli etik normlara çevirmenin yalnızca meslek etiği çerçevesinde uyması her zaman beklenir. Oysa asıl söz konusu olması gereken, çeviri eylemlerinde geçerli olan etik normları ortaya koymaktır.

Çeviri eylemi, “dilsel iletişim” gibi özel bir dilbilim alanına ait özelliklerle tanımlanamaz (Bkz. Pym, 2010: 168). Disiplinlerarası nitelikteki çalışmalar, çeviride dilsel iletişimin önemli ve etkili olduğu süreçleri belirleyecektir. Ancak çeviri eylemi, hiçbir zaman salt dilsel iletişim değildir; bu nedenle de dilsel iletişim modelleriyle açıklanamaz. Böyle bir tutumla açıklanmaya çalışılarak ortaya çıkan sorunlu modeller, çeviri eyleminin tanımlanmasını imkânsız hale getirir.

Chesterman, güvenin çeviri etiğinin olmazsa olmaz değerlerinden biri olarak görüldüğünü, buna bağlı olarak da çevirmenin görünür olması gerektiğini savunanlar olduğunu belirtmiştir (Chesterman, 1997: 154).

“Çevirmenin görünürlüğü” sorunu, farklı çeviri anlayışlarına göre belirlenmesi gereken önemli bir çeviri sorunudur. Çeviri görevlendirmesi ve oluşan amaca göre çevirmen, erek metindeki görünürlüğünün seviyesini belirler. Görevlendirme ve çevirinin amacına yönelik çeviri süreci öncesi yerine getirilmesi gereken işbirliği eylemleri iletişimi; iletişim de güveni gerektirir. Başka bir deyişle iletişimin, -karşılıklı- güven oluşmadan sürekli olması mümkün değildir.

Ancak, etik bir değer olarak “güven” değeri, işbirliğini gerektiren her eylemde, eylemin sürdürülmesini sağlaması açısından çeviri etiğinin değil, esasen iletişim/dilsel iletişimin önemli bir parçası olmak durumundadır. Başka bir deyişle güven değeri, yalnızca çeviri etkinliğinin değil, her sektörün içerisinde aranması gereken etik bir değerdir.

Çeviri etiği açısından çevirmenin görünürlüğü, erek metnin hazırlanması sürecinde, yani çeviri anlayışları çerçevesinde belirlendiğini savunduğumuz çeviri eylemleri sürecinde etik açıdan önem kazanacak, tutarlılığı gerekçelendirme ortaya konduktan sonra etik

açından tartışma konusu olacaktır. İletişimin önemli etik değerlerinden olan güven ile yola çıkarak çevirmenin erek metindeki görünürlüğünü belirlemek mümkün olmadığı gibi, yapılacak etik değerlendirmeleri de savunmasız hale getirecektir.

Öte yandan Chesterman, çalışmasını “Biz çevirmen olarak şunu aklımızda tutmalıyız, metinlerimiz uğruna hangi değerleri görmezden geliyoruz?” sorusuyla evrensel etik değerleri vurgulayarak sonlandırır (Chesterman, 1997: 156).

Aynı soruyu:

- Biz mühendis olarak geliştirdiğimiz makineler uğruna çevre kirlenmesi adına hangi değerleri görmezden geliyoruz?
- Biz estetik cerrahlar olarak uyguladığımız cerrahi müdahalelerle salt güzellik uğruna insanları ikna ederek hangi değerleri görmezden geliyoruz?
- Biz [...] olarak [...] uğruna hangi değerleri görmezden geliyoruz?

biçiminde formüle ederek, bu soruları tüm mesleklerde sorulabilecek sorular haline getirmek mümkündür, ağırlıklı olarak evrensel etik değerleri, ilgili mesleğin özelliklerini de dikkate alan meslek etiğinin alanına girecektir.

Bu doğrultuda Chesterman’ın dile getirdiği sorunun, çeviri etkinliği içerisinde yer alacak her çevirmen için çeviri sürecine girmeden önce kendisine sorması gereken, evrensel mesleki etik değerlerin tümünü kapsayan önemli bir soru olduğu görülmektedir. Bununla birlikte meslek etiği, çeviri etkinliği kapsamında ele alındığında, çeviri etiğinin yalnızca bir bölümünü oluşturmaktadır.

Çeviri sürecine geçerek erek metni hazırlamaya başlayan çevirmen eylemlerini, çeviri etkinliği sürecinde etkilediğinden daha fazla etkilemeyecek, çevirmen erek metni hazırlarken vereceği kararları çeviri anlayışlarının öngördüğü sınırlar içinde vermeye zorlanacaktır.

Künzli de etiğin çeviribilimde önemli bir konu haline geldiğini ve tartışmaların genelde çevirmen görevleri ya da hakları konusunda olduğunu, ama tüm tartışmaların “sadakat” konusu merkezinde toplandığını belirtir. Daha sonra sadakat sorununun Skopos Kuramının öngördüğü işlevsellik çerçevesinde kaynak metnin “bilgi sunusu (das Informationsangebot)” biçiminde kabul edilmesi sebebiyle, erek metinde “radikal”

işlevselciliğe kadar giden süreçte önemli bir etik sorun haline geldiğini vurgulamıştır (Künzli, 2007: 42-43).

Diğer yandan Pym, Skopos Kuramı ile birlikte çevirmenin etik yükümlülüğünün çeviri eyleminin gerçekleştirilmesi amacı bağlamında şekillendiği sonucunun ortaya çıktığını belirtmiştir. Buradaki amacın “kime” ve “neye” göre olduğu muğlaktır. Pym’e göre örneğin zaman sorunu olan bir çeviri faaliyetinde, bu durumun pek mümkün olamayacağını savunmaktadır (Pym, 2012: 94). Skopos Kuramının çeviri etiğine bakıştaki asıl sorunun amacın belirsizliği olduğu söylenemez. Skopos Kuramı, çevirinin belirleyicisinin yalnızca çevirmenin amacı olamayacağını, sürece katılan paydaşların ve daha birçok etkenin amacı belirleyici olduğunu söyleyerek, amacı muğlaklaştırılmaz, aksine göreceleştirir. Skopos Kuramında etik sorun amacın kutsallaştırılarak süreç etiğini görmezden gelmesidir.

Skopos Kuramı ile birlikte işlevsel çeviri anlayışı, günümüz şartlarında çeviri ihtiyacını karşılayabilmek için ve bu karşılamanın elden geldiğince hızlı bir biçimde ve ekonomik boyutları da düşünülerek gerçekleştirilebilmesi için zorunlu olarak ortaya konmuş bir anlayıştır. Günümüz şartları toplumsal boyutta ya da mesleki olarak etkileşim içerisine giren insanların çabuk karar vermelerini, eylemlerini pragmatik bir anlayışla uygulamaya sokmalarını gerektirmektedir. Özellikle global ekonomik anlayış, bu durumu daha da hızlandırmış, hız toplumu olarak da nitelendirilen günümüz toplumunda yaşayan insan her alanda pragmatik düşünmeye adeta zorlanmıştır. Çevirmen ve çeviri eylemi bu etkileşimin dışında görülemez.

Öte yandan dikkat edilmesi gereken asıl nokta, toplumsal eylemlerin “tümünde” etik değerlerin o eylemi ya da eylemleri aşırılıklardan koruyan “fren” görevi gördüklerinin öncelikle kabul edilmesi gereğidir. Tüm toplumsal-kültürel etik değerler gibi meslek etikleri de insanları etkileşim içerisinde normlar sayesinde aşırılıklardan korur. Daha önce de belirtildiği üzere, bir eylemin etik yanı mevcut olmadan, eylemin kendisi de düşünülemez.

Bu perspektiften bakıldığında aslında radikal işlevsel çeviri gibi bir anlayışın olmadığı, radikalliğin işlevsel çeviride fren görevi görececek etmenler ortadan kalktığı için ve kurumsal yapıda değerlendirme mekanizmaları dışarıda kaldığı için aşırılıkların önlenemediği görülür. Ancak bu aşırılıklar, sadece işlevsel çeviri anlayışında

görülmemektedir. Sorun hukuki ve ahlaki değerlendirmelerden kendisini sakınabilen çevirmenlerin, -hangi çeviri anlayışıyla olursa olsun- gerçekleştirdikleri çeviri eylemlerinde aşırılıklara kaçmalarından kaynaklanmaktadır. Özellikle toplumsal boyutu olan tüm eylemler, farklı denetim mekanizmalarının değerlendirmelerine tabidir. Çevirmenlik de bu bağlamda önemli bir meslektir ve bu meslekte de böyle olması gerekmektedir.

Ancak “radikal” olarak betimlenen her eylem, aşırılıkları zaten içinde barındırır. Her meslek grubunda bu tür radikal eylemlere ürün oluşturma aşamasında rastlanabilmektedir. Söz konusu bu radikal eylemlerin bir kısmı, o meslekte var olan kurumsal yapılar sayesinde önceden önlenabilmektedir. Ancak bu durum çeviri etkinliğinde çeviri etkinliğinin doğası nedeniyle farklıdır; söz edilen bu kurumsallığın çeviri etkinliğindeki eksikliği hissedilmektedir. Aslında “radikallik sorunu” çevirmenlik mesleğinin temel sorunu da değildir; sosyo-ekonomik şartların zorlamaları sonucu toplum dâhilindeki her alanda görülmektedir.

Sorunun radikal işlevsel çeviride değil, global ekonominin amaca yönelik davranış biçimini her alanda dayatması ve bunun sonucunda da dayatma ile ortaya çıkan işlevsel çeviri anlayışının genel olarak “etik” olup olmadığıdır. Başka bir deyişle, “global ekonomi ne kadar etikdir?” sorusu yanıtlanmadan, günümüz şartlarında zorunlu olarak, bireysel temelde yanıtı olmayan bir soru(n) olarak kalacaktır. Radikallik sorunun her meslek özelinde mesleki ahlak çerçevesinde ele alınması gereken önemli bir sorun olduğunu kabul etmek gerekir. Ancak Künzli’nin belirttiği üzere, radikalliğin çeviribilimde temel sorun olarak kabul görmesi konusunda Künzli’ye katılmak mümkün değildir.

Diğer taraftan Arrojo, çeviri etiğinde “sadakət” sorununa farklı bir bakış açısıyla bakarak değerlendirme yapmayı tercih etmiştir. Ona göre çeviride iki temel düşünce hâkimdir. Bunlardan biri, Batıda hâkim olan “Platoncu” düşünme geleneğidir. Diğeri ise “Platon karşıtı / postmodern düşünme geleneğidir. Birbirinin karşıtı olan bu iki ayrı düşünce geleneğine göre “çeviri eylemi” de farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Arrojo’ya göre “sadakət” sorunu bu tanımlardan kaynaklanmaktadır. Platoncu gelenekte çeviri, aynı anlamın diller ve kültürler arasında taşınması eylemidir. Buna göre her çeviri kaynak metni farklı bir dilde ve kültürel çevrede “temsil etme” sözü verir. Bu söz –yazara göre

mümkün olmasa bile-, çevirmeni bağlar. Sonuçta bu bakış açısı, çeviri eyleminde farklı riskleri beraberinde getirir ve dolayısıyla kaygıya yol açar (Arrojo, 2013: 1).

Platoncu bakış açısı “gerçek olan (idealar)” ve “onun yansıması olanın” karşılığında temellendirilmiştir. Bilindiği üzere Platoncu görüş, ontolojik olarak “ilk örnek” biçiminde ideaların varlığı ile değişmezliğini savunur. Bu bağlamda yapıcı Tanrı, her şeyi bu ilk örneklere (idealara) göre yapar. Ancak yapılan şey, bu ilk örneğin yalnızca bir kopyası olacaktır ve ilk örneğin aynısı olması da mümkün olamayacaktır. Her iki tarafta benzerlik ilişkisi bulunur. İlk örneklere göre yapılan/ortaya konan şey, ideadan pay alır. Ancak bu anlayışa göre, anlam taşıma sürecinde mutlaka eksiklikler söz konusu olur.

Platoncu bakış açısının “dünya görüşü” biçiminde yaşama yansıtılması durumunda, her alan bu duruma göre biçimlenir. Bu alanlardan bir tanesi de doğal olarak da çeviri etkinliğidir. Çeviri eyleminin nasıl tanımlanacağı, bu doğrultudaki dünya görüşüne bağlı olacaktır.

Bu anlamda eğer kaynak metin, Platoncu bir görüşle “dokunulmazlığı olan” bir idea olarak ele alınır ve “çeviri etkinliği” de Platoncu görüş etkisiyle “kaynak metnin anlamını diller ve kültürler arasında taşınma biçiminde” tanımlanırsa, o zaman erek metin zorunlu olarak bu ideanın bir kopyası durumuna düşer. Erek metin böylelikle asla aslının, yani kaynak metnin yerini tut(a)maz. Erek metin kaynak metne bağımlı hale gelir. Erek metnin daima kaynak metni yansıtması gereği “sadakat” sorununu da beraberinde getirir ve bu sorun, çeviri etiğinin dâhilinde “çevirmenin sadakati” sorunu biçiminde karşımıza çıkar, sonuç olarak da çeviri etiği alanında merkezi bir sorun halini alır.

3.4. Çeviri Etiğinde “Sorumluluk”

Kopp, çeviri etiğinde sorumluluk sorununu, Vermeer’in Skopos Kuramı örneğinde eleştirel bir bakış açısıyla ele aldığı çalışmasında, “sorumluluk” kavramının hem gündelik yaşamda hem de özel eylemler gerektiren farklı alanlarda önemli bir kavram haline geldiğini belirtir. Kopp’a göre sorumluluk, özellikle modern Batı endüstri toplumlarında etik kuramlardan da faydalanılarak farklı bir anlam kazanmıştır. Kopp, çeviri eylemini bir tür “vaat” olarak tanımlar, bu yüzden sorumluluk kavramı ile eşdeğer tutulabilir. Aynı bağlamda sorumluluk, Skopos Kuramında erek metnin oluşturulması için gerekli olan bir olgudur. Kopp, Skopos Kuramının içinde yaşadığımız dünyanın temel etik görüşlerini de

içerdiğini, Vermeer'in tanımladığı şekilde sorumluluğun çeviriyi tamamlayıcı bir yönü olduğunu ama çevirinin getirdiği faydanın ötesine geçtiğini savunarak Skopos Kuramını olumsuz anlamda eleştirir (Kopp, 2012: 145-161).

Çağdaş çeviri kuramlarında Vermeer ve Mänttäre örneklerinde gördüğümüz gibi çeviriyi “ticari” yanı da olan bir etkinlik olarak gören çevirmen odaklı çeviri yaklaşımlarında, çevirmenin sorumluluğunu etik bağlamda özellikle vurgulandığı görülmektedir. Çünkü böyle bir etkinlikte, çevirmen her şeyden önce mesleki kimlikle ön plana çıkar.

Meslek etiği, yalnızca çevirmenlikte değil, diğer tüm çağdaş mesleklerde ele alınarak irdelenen önemli bir etik alanıdır. Çevirmen de kendi mesleğine özgü etik sorumluluğu, -bazı çevrelerce bu sorumluluğa aşırı bir önem verilse bile- etkinlikte rol alan diğer tüm meslek sahipleri gibi üstlenmek zorundadır.

Kopp'un çeviri eylemini bir “vaat” olarak görmesi, bütünsel bakış açısını ve çevirideki göreceliği gözden kaçırmamasına neden olabilir. Karşılıklı iletişim durumunda, belli bir amaç doğrultusunda işbirliği halinde ortak çalışma yapan farklı alanlardaki meslek sahipleri, amaca ulaşabilmek için farklı vaatleri ortaya koymak durumundadırlar. Söz konusu bu vaatler, zaman zaman plan ya da proje haline getirilebilir. Bu doğrultuda mesleki etik değerler plan ve projelerin gerçekleştirilmesinde önemli rol oynarlar.

Günümüzde çeviribilim disiplini içinde tartışılan etik sorunlar, van Wyke'in çalışmasında olduğu gibi farklı paradigmalara incelenebilir. Yukarıda sözü edilen çeviribilim ile ilgili etik sorunlar tartışmasına van Wyke, öncelikle çeviri anlayışını “geleneksel” ve “post modern” olmak üzere ikiye ayırarak girmiştir (van Wyke, 2010: 112).

Van Wyke, çeviri eylemini ve bunu takip etmesi gereken etik değerlendirmeleri tanımlar. Çeviride “sadakat”, “çevirmenin görünmezliği” ve “sorumluluk” gibi karşılaşılan etik sorunların geleneksel çeviri anlayışı ile post modern çeviri anlayışında farklı yollarla çözüldüğünü belirtir. Van Wyke, doğru olan çözümleri, çevirmeni daha fazla merkeze doğru kaydırarak çevirinin amacını (Skopos) da göz önüne alan ve çeviride tek bir doğru olmadığı görüşünü kabul eden post modern çeviri anlayışı getirir. Van Wyke'a göre geleneksel çeviri anlayışında görülen “kaynak metne sadakat”, “kaynak metnin yazarına sadakat” anlamına gelir ve böylelikle çevirmenin “görünmez” olması gereği ortadan kalkar. Çevirmen, aldığı sorumluluğun bilincinde (Ayrıca bkz. Guzmán, 2008: 218, 224,

234) erek metni amacına uygun olarak çevirme yetkisine sahip olmalıdır. Etik, zor kararlar alabilmeyi ve sorumluluk alabilmeyi kabul etmektir. Bu bağlamda çeviri etiğinde “etik bir çevirmen” nasıl olmalıdır konusunda tam bir uzlaşma yoktur. Çevirmen, kendi özel etik davranışını ve etik duruşunu belirlemelidir (van Wyke, 2010: 111-115).

Van Wyke çalışmasına gerek çeviri eylemini gerekse etikte eylemin değerlendirildiğini belirterek, çeviri etiğinde de eylemlerin değerlendirilmesi gerektiğini savunarak başlamış olsa bile, kendi anlayışına göre tanımladığı çeviri eyleminin kriterlerini ortaya koymadığı ve böylelikle çeviri etiğini bu kriterlere göre oluşturmadığı için var olarak kabul edilen bir çeviri etiğinden yola çıkmak zorunda kalmıştır.

Oysa kriterleri belirlenmeyen bir eylemin etiğinin oluşturulması oldukça zordur. İster geleneksel çeviri anlayışıyla, isterse post modern adı altında oluşturulan çeviri anlayışıyla olsun, öncelik “çeviri”, “çeviri eylemi” ve “çeviri etiği” gibi temel tanımları oluşturmak olmalıdır. Aksi durumlarda çeviri etkinliği ile çeviri eylemi (Krş. Mänttär, 1984) ve “meslek etiği” ile “çeviri eylemi” birbirlerine karışır.

3.5. Çeviri Etiğinde “Çevirmenin Kimliği”

Çevirmenin “çevirmen kimliği” ile yani mesleki açıdan etkinlik sürecinde diğer katılımcılar (çeviri etkinliğine dâhil olan gerçek ve tüzel kişiler) tarafından tam olarak tanınması ile çeviri sürecini tamamlayabilmesi için, çeviri etkinliğinin her aşamasında bağımsız hareket edebilme özgürlüğüne sahip olması gerekir. Bağımsız hareket edemeyen bir çevirmenin, aynı zamanda mesleki açıdan profesyonel bir çevirmen kimliği (Ayrıca bkz. Pym, 2010: 159) tanınmamış demektir.

Ancak yine de çevirmen kimliğinin çeviri etkinliği sürecinde özel ve tüzel kişilerle girdiği işbirliğinde, gereği gibi onay görmemesi, yani farklı konularda çeviri sürecini etkileyecek bir biçimde yönlendirilmeye çalışılması, böylelikle de ve çeviri sürecinde özgürlüğünü kaybetmesi sıkça rastlanılan bir durumdur.

Sıkça rastlanılan bu durumu Tymoczko da vurgulamış, küreselleşme çağında çevirmen kimliğini ya da başka bir deyişle çevirmenin etkileşim içine girdiği ilişkilerde kendiliğini ortadan kaldırmaya yönelik baskıların mevcut olduğunu belirtmiştir. Ona göre politik ve askeri çıkar gibi unsurların etkin olduğu projelerde (Ayrıca bkz. Monacelli ve Punzo,

2001; Inghilleri, 2012) çevirmenlere baskılar giderek artmaktadır (Tymoczko, 2009b: 186).

Çevirmenin dâhil olduğu çeviri projelerinde karşı karşıya kaldığı baskı ve yönlendirme çabaları iki biçimde gerçekleşebilir. Çevirmen ya mesleki açıdan kimlik itibarıyla kabul görmez ve erek metin üzerindeki etkisi kaybolur ya da kabul görmesine rağmen çeviri sürecinde erek metnin oluşumuna doğrudan müdahale edilir. Her ikisinde de amaç, erek metnin çıkar alanları tarafından oluşturulmasına çevirmenin karşı çıkmasını engellemektir. Çünkü burada söz konusu olan erek metin değil, erek metin çerçevesinde farklı grupların mevcut çıkarlarının korunmasıdır.

Çevirmen, çeviri etkinliğinin tüm aşamalarında rehberlik konumunu korumalıdır. Ancak yine de birçok durumda çeviri etkinliğine ve sonuç olarak çeviri sürecine bile müdahale edemeyecek bir konuma sürüklenebilir. Yani çevirmen çeviri etkinliğinin dışında bırakılabilir. Farklı birçok gücün mücadele alanı haline getirilen çeviri etkinliğinde, böyle bir durumun “ahlaki” açıdan her halükarda kabul edilebilir bir yanı yoktur. Güçlerin mücadelesi arasında kalan çevirmen, önce bağımsızlığını yitirir; daha sonra da çeviri süreci için mevcut çıkarlar çerçevesinde yönlendirilir.

Çeviri sürecinde çevirmenin yönlendirilmesi, çeviri kararlarının çevirmen dışında diğer katılımcı(lar) tarafından verildiği anlamına gelir. Bu husus meslek ahlakına zaten uymamaktadır ve çevirmenin öncelikle bu duruma karşı çıkması gerekmektedir. Çevirmen etik bağlamda önce genel-geçer etik değerlere uymak zorundadır. Diğer aşamada mesleki genel-geçer etik değerler kendiliğinden devreye girer.

Çevirmen bu aşamada çeviri etkinliği çerçevesinde rehberlik konumunda çeviri amacına göre nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini belirler. Tüm güçlerin karşılaşması bu aşamada meydana gelir. Güçler ya çevirmeni etkisiz hale getirmeye çalışacak, yani rehberliğini kabul etmeyecek ya da onu nasıl çevirmesi gerektiği konusunda yönlendirmeye çalışacaktır. Yukarıda da belirtildiği üzere, çeviri etiği açısından çevirmenin öncelikle bu duruma karşı çıkması gerekir. Aksi halde etkinliğin tamamı yalnızca çeviri etiğinin değil, değerlendirilmesi gereken birçok farklı alanla ilgili ahlaki değerlerin göz ardı edilmesine sebep olacaktır.

Çeviri etiği açısından böyle bir durum metin üretilme aşamasını doğrudan etkiler. Çevirmen bu aşamada, eylemi tek başına gerçekleştirmek durumundadır. Çünkü görevlendirme ve mevcut işbirliği çerçevesinde belirlenen bir ürün, erek metin amacı vardır. Dışarıdan gelen her manipülatif müdahalede erek metnin amacı farklı bir biçimde yönlendirilmiş olur.

Sonuçta işbirliği çerçevesinde oluşturulması gereken ve çeviri amacı doğrultusunda biçim kazanacak olan erek metin manipülatif bir amaç taşıdığından, içerisinde tutarlılık zaten söz konusu olamaz. Ortaya yalnızca farklı güç odaklarının amaçlarına hizmet edecek olan bir ürün, erek metin çıkar. Çevirmen, bu durumu engellemek durumundadır. Ancak farklı güç odaklarının üretim aşamasında ortaya çıkacak ürünle ilgili manipülatif amaçlar doğrultusunda baskıcı ve yönlendirici tutumları, çağımızda her alanda görülebilen genel bir etik sorundur. Bu sorunun yalnızca çeviribilim disiplini çerçevesinde ele alınması sorunu çözmeye yetmeyecektir. Çeviri etiği açısından burada asıl ele alınması gereken konu, çevirmenin normlarının oluşması ya da oluşturulmasının mümkün olmaması durumudur. Sonuçta “yüzeysel” ve tabiri caizse “günü kurtaran”, çeviri etiği normu adı altında birtakım etik normlar ortaya çıkar, ancak bu durumun ötesine geçilemez.

Çevirmen, çeviri etkinliğinin sonunda çeviri eylemini ister istemez kendi hayat görüşlerini de kapsayan bireysel bir anlayışla gerçekleştirmek durumundadır. Ancak iddia edildiği gibi bu zorunluluk, çeviri eyleminin salt bireyci olduğunu göstermez. Tam tersine Kramiņa'nın (2001) Letonya örneğinde gösterdiği gibi, kültürlerarası iletişimde etkinlik ne kadar standartlaştırılırsa ve ortak paydada ne kadar norm oluşturulabilirse çeviri etkinliğinin etik ortamı, çeviri ürününün amaçlandığı gibi ortaya çıkmasını sağlar. Bu çerçevede çeviri etiği alanında ve çeviribilim disiplininde “evrensel” nitelikteki normlar aranmak yerine, en azından ortaya çıkacak standartlaşmaları kolaylaştıracak normlara ihtiyaç duyulur.

3.6. Çeviri Etiğinde “Evrensellik”

Hermans, çevirinin politik ve ideolojik etkilerini, bu konuda sürekli artan bir ilgi olduğu için incelediğini belirtmiştir. Çevirmenin, verdiği kararlarda farklı seçenekler arasından bir seçim yapması gerektiğini belirtir. Kararlar hem “hukuki” hem de “etik” ya da “politik” açılardan olabilir. Bu durumda çevirmenin sosyal ve etik bir aktör olduğu ve sonuçta çeviri çalışmalarında bu rollerini yansıttığı düşünülebilir. Özellikle sözlü çeviriler

gerçekleştirildiğinde, bir çevirmenin her duruma uygun bir biçimde yetiştirilmesi mümkün değildir ve teknik çalışmalar bu konuda yeterli gelmez. Bu doğrultuda çevirmen, ister istemez kişisel, ideolojik ve etnik bağlılıklarını çeviri sürecine karıştıracaktır (Hermans, 2009: 93-94).

Bu seçimin Hermans'a göre elbette etik yanı olacaktır. Hermans'ın çeviri etiğiyle ilgili değerlendirmeleri çeviri amaçlı metin çözümlemesi yöntemini çağırıştırır. Çeviri amaçlı metin çözümlemesi yöntemi (ÇAMÇ), çevirmenin çeviri görevini üstlenip üstlenmemesi kararını çevirmenin profesyonelliğinin yansıması olarak görür. Çevirmenin bir çeviriyi bazı nedenlerle çeviremeyeceğine karar vermesi, kuramsal bilgisi nedeniyle kendine uygun görmediği metinle ilgili karar verme yetisine sahip olduğu anlamına gelir. Hermans'a göre çevirmen kararları farklı aşamalarda olabilir: çeviri öncesi çeviri görevini üstlenip üstlenmeme, çeviri etkinliğinde işbirliği etiği çerçevesinde etik değerlerin yerine getirilip getirilmediği konusunda ya da çeviri eyleminde görev-amaç-tutarlılık konusunda kararlar verilebilir. Bu kararların birbirinden önce ayrılarak incelenmesi ya da değerlendirilmesi gerekir. Söz konusu bu kararlar birbirine karıştırılırsa, ortaya etik açıdan incelenmesi gereken olgu, incelenemeyecek kadar karmaşık bir niteliğe sahip olacaktır.

Çeviri etiği alanındaki araştırmaların amacı, elbette çeviride etik olgusunu karmaşık hale getirmek değil, bu konuları inceleme-araştırma konusu yapılabilecek bir meta haline getirmek olmalıdır.

Çeviri etkinliğinin sosyal, ideolojik ve kültürel bağlamda araştırılması, çeviribilim disiplini dâhilinde araştırmaları gereken önemli bir konudur ve etik alan ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü sonuçta her eylem ve eyleme dönüştürülmesi beklenen her kararın etik bir yanı zaten bulunur. Ancak bu hususu, çeviri etiğinin temel konusu yaparak çeviri etkinliğinin iç dinamikleri ile çeviri eyleminin kendisini arka plana atmak doğru olmaz. Başka bir deyişle, çeviri etiğinin temelini çeviri eyleminin kendisi oluşturuyorsa, araştırma ağırlığı eyleme verilmelidir.

Çeviri eylemlerinde sosyal, ideolojik ve kültürel bağlamda araştırmalar yapılırken, çeviri ortamlarında güç dengelerinin zaman zaman çevirmenin aleyhine olduğu durumlarla da sıkça karşılaşılmaktadır. Başka bir deyişle çeviri eyleminin örneğin özgür bir ortamda gerçekleşmediği durumlar da söz konusu olabilir. Böyle bir durumda çevirmenin çeviri

eylemini korku ya da farklı sebeplerden özgür bir biçimde gerçekleştiremeyeceği açıktır. Ancak güç dengelerinin eşit olmadığı ortamlarda her meslek grubu, eylemlerini korku ya da farklı baskıcı duygularla yapmak zorunda kalabilmektedir.

Çeviri eylemi bağlamında ideolojik ve politik çerçevede yapılacak etik değerlendirmeler, -eğer ortam uygun değilse- evrensel etik kurallara göre yapılmalıdır ve çeviri etiği alanından önce evrensel etik bağlamında incelenmelidir.

Çeviri etkinliği ve bunu sonucunda gerçekleştirilen çeviri eylemiyle biçimlenen çeviri ürünü, yani erek metin, yapıldığı dönem itibarıyla dönemin “sosyal”, “kültürel” ve “ideolojik” gibi yapılarından elbette soyutlanamaz; bu düşünce bir basamak ötede çeviri ürününün/erek metnin “şeffaf”, “yansız” ve hatta “suçsuz” olamayacağı sonucuna götürecektir.

Hermans’a göre, betimleyici ve işlevsel çeviri yaklaşımlarında çeviri ürünü için “kim”, “kimin için”, “ne zaman”, “nerede”, “nasıl” ve “neden” sorunlarına yanıt aranarak, buna göre bir çeviri yöntemi geliştirilmesi etik sorunları da beraberinde getirir. Çevirmenin çeviri kararları verirken sürekli olarak çeviri ürününün bir komisyon tarafından kabul edilip edilmeyeceğini düşünmesi, ne tür bir çeviri yöntemi seçmesi gerektiğini düşünmesi ya da cümle ve anlam açısından kararlar vermeye çalışması gerekir. Ona göre bu kararlar işlevselciler tarafından norm haline getirilmeye çalışılmıştır (Hermans, 2009: 95).

Hermans’ın bu görüşlerinde yöntem, yöntemin uygulanışı ve çeviri eylemi ile çeviri normlarının “paradoks oluşturacak bir biçimde” birbirinin içine girdiği anlaşılmaktadır. Öncelikle her çeviri anlayışında -bu çeviri anlayışı hangi döneme ait olursa olsun- çevirmen, aldığı kararlar neticesinde çeviri ürününü oluşturur. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren bu yüzden eylemlerinin -daha doğrusu çeviri etkinliğinin- etik yanı, her zaman incelenmeye değer bulunmuştur. Bu değerlendirmeler, hem çeviribilim alanındaki araştırmacılar, hem çevirmenler hem de konuyla ilgili diğer bilim insanları tarafından yapılmış ve açıklanmıştır.

Aynı durum işlevsel çeviri anlayışı için de geçerlidir. İşlevselcilerin çeviri sürecine dair sordukları sorular, çeviri ürününün nasıl yapılacağı ile ilgili yöntemsel nitelikteki sorulardır. Çeviri süreciyle ilgili yukarıda belirtilen soruların “etik alanı” ile hiçbir ilgileri yoktur. Yöntemler uygulama alanına girdiklerinde, yani bir çevirmenin eylemi durumuna

geldiklerinde ve ürün ortaya çıktıktan sonra etik bir değerlendirme yapılabilir. Hermans'ın bu durumu gözden kaçırdığı görülmektedir. Çünkü oluşturulmaya çalışılan normlar, etik normları değil; işlevsel çeviri anlayışı çerçevesinde “nasıl çeviri yapılmalıdır?” ile ilgili yöntem normlarıdır.

Bu tür normlar, her çeviri anlayışında ortaya konulmaya çalışılmıştır; ancak hiçbir çeviribilim araştırmacısı bu tür normların evrensel olduğunu zaten iddia etmez. Kısacası işlevselcilerin çeviri ürünü için “kim”, “kimin için”, “ne zaman”, “nerede”, “nasıl” ve “neden” sorunları çeviribilim alanına giren spesifik sorulardır. Bu tür soruların işlevselci anlayışı benimseyenler tarafından ortaya atılması, çeviribilim disiplinine farklı bir bakış açısı kazandırdığı da gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü soruların yanıtlarında çevirmen kararlarının çeviri etkinliği çerçevesinde “işbirliğine” dayalı olarak verilmesi gerektiği, bu işbirliğinin etik yanlarının incelenmesi gerektiği ve akabinde işbirliğin soyutlanarak yapılacak etik değerlendirmelerin yanlış sonuçlar doğuracağı görülmüştür. Zira çeviri yalnızca çeviri değildir.

Başka bir deyişle çeviri etkinliği günümüz küreselleşme hareketinin etkisiyle ve teknolojik olanakları sayesinde Pym'in (2012: 84) de belirttiği gibi, salt mesleki bir uğraş alanı olmaktan çıkmıştır. O halde çeviri etiği alanı, salt mesleki etiğin ötesinde incelenmesi gereken bir alan haline gelmiştir. Mesleki uğraş alanının dışına çıkan çeviri etkinlikleri, çeviribilim disiplini çerçevesinde başka bir alanda incelenmesi gereken etkinliklerdir. Bu konu çalışmanın alanı dışında kalmaktadır. Bu tür etkinlikler her şeye rağmen çeviri eylemi etiği çerçevesinde tutarlılık bağlamında incelenebilir ya da çalışmada da önerileceği gibi, çeviri etiğinde var olan aşamalardaki olması gereken hususlar araştırma konusu yapılabilir.

Çevirmen kararlarının göreceliği, etik değerlendirmelere de görecelik getirir. Bu da zaten çalışmada ortaya koymaya çalışılan temel konulardan biridir. Çeviri etkinliği dâhilinde aranılacak tutarlılık, çeviri etkinliğindeki görecelikleri doğru bir biçimde değerlendirmeyi sağlayacaktır. Bu doğrultuda yukarıda belirtilen Hermans'ın savının tam aksine, çeviri normlarıyla çeviri etkinliğinde aranan etik normlar birbirine karıştırılmamalıdır.

Karadağ ve Tellioglu çalışmalarında özellikle 1980'li yıllardan itibaren çeviribilimde baskın bir eğilim olarak görülen evrenselcilik eğilimini eleştirmişler, bu eğilimin

çeviribilimde görecelikten kaçınma ve mesleki alanda uzmanlaşma gereksiniminden kaynaklandığını belirtmişlerdir (Karadağ ve Tellioglu, 2005).

Aynı şekilde McDonough Dolmaya da çalışmasında profesyonel bir kimliğe sahip sosyal nitelikteki ağlar dâhilinde çeşitli gereksinimler ve o alan içerisindeki deneyim kazanmış kişiler tarafından oluşturulan etik normların evrensel bir niteliğe sahip olup olmadığını sorgular (McDonough Dolmaya, 2011a: 28-29). Ancak Nouss'a göre çeviri faaliyetinin kendisi, evrenselliği kabul etmez (Nouss, 2001: 284).

Buna karşın Karadağ ve Tellioglu'nun çeviri eyleminde ön plana çıkardıkları ve postkolonial (Ayrıca bkz. Bandia, 2012) yaklaşım olarak gördükleri anlayışa göre, çevirmenin bireyselliği sebebiyle evrenselciliğin ve evrensel normların mümkün olmadığını savunmuşlardır. Düşüncelerini ise çeviribilimde feminist akım (Ayrıca bkz. Leonardi ve Taronna, 2011) ve kolonilerdeki çeviri süreçlerini de örnek olarak vurgulamışlardır. Karadağ ve Tellioglu çalışmalarında öncelikle çevirmenin meslek özelliğinin vurgulanmasının norm koyucu ve evrensel eğilimin yeniden gündeme gelmesine yol açtığını belirtmişlerdir. Çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin düşünce, deneyim ve anlayışlarını da çeviriye ilişkin ahlak normları biçiminde tanımlamışlardır (Karadağ ve Tellioglu, 2015: 91).

Karadağ ve Tellioglu'nun çeviri eylemini dikkate almadan doğrudan çeviri yöntemlerinde ahlak normlarını aradıkları görülmektedir. Böylelikle çeviri normları ile çeviri etkinliğindeki etik normlar birbirleriyle karışmaktadır. Günümüzde de belirli bir ürünün oluşturulabilmesi için hem işbirliği hem de mesleki kazanımlar, yani uzmanlık zaten gereklidir. Bu doğrultuda her ürün belirli bir yöntemle oluşturulur. Bu yöntemler, zaman içerisinde farklı gelişmelerin etkisiyle de -özde aynı kalmak koşuluyla- değişime uğrar. Ürün, zaman zaman işbölümü sayesinde parçalar halinde oluşturularak bütün hale getirilir. Ancak bu durumda da her parçanın oluşmasında belli bir yöntem kullanılır. Bu parçalar sonuçta belli bir yöntemle bir araya getirilir. Yani özde herhangi bir değişiklik söz konusu olmaz.

Çeviri etiğini bir bütün olarak, süreç öncesi normlar açısından etik kuramıyla açıklayabilirken, çeviri sürecinde çevirmenin eylemsel normlarını ise meslek etiğinin pratik yöntemleriyle açıklayabiliriz. Yöntemlerin kendileri genel bilgiler veren normlardır. Ancak henüz "eylem" söz konusu değildir. Bir yöntem eylem haline gelerek

ürün ortaya çıktıktan sonra, yöntemin kendisi değil, eylemin kendisi etik açıdan incelenir. Bu inceleme bir yandan işbirliği çerçevesinde diğer yandan da meslek etiği çerçevesinde değerlendirmeye alınabilir.

Örneğin nükleer enerji konusunda da benzer durum söz konusudur. Nükleer enerjiden toplum yararına bir sonuç ortaya çıkabilirken, aynı sonuç toplum zararına da olabilir. Her iki durumda da belli yöntemler kullanılır. Ancak burada yöntem değil, sonuçta ortaya çıkan ürün etik bir değerlendirmeye alınır. Çünkü ürün, yöntemin önerdiği normların eylem haline geçmesiyle ortaya çıkmaktadır. Toplumun zararına olan bir ürünün ortaya çıkması, ürünü hem siyasi hem ekonomik hem de işbirliği ve eylemi gerçekleştirenler açısından farklı biçimlerde etik değerlendirmelere açar.

Aynı durum elbette çeviribilim disiplini için de söz konusudur. Çeviride “çeviri nasıl yapılır?” sorusu, uygulamadan gelen bir alan olan çeviride farklı çeviri sorunları ile karşılaşıldığında, bu sorunlara çözüm aranırken yanıtlanmaya çalışılır. Çözümler normlar biçiminde sunulabilir. Ancak çeviri her geçen gün farklı alanlarla da karşı karşıya kaldığı için, çeviri alanına göre çözüm önerileri de değişebilir. Bu çözüm önerilerini norm halinde uygulayarak çeviri eylemini gerçekleştiren çevirmen, eylemi gerçekleştirmeden ve ürün ortaya çıkmadan ürün değerlendirmeye alınmaz.

Çalışmalarının devamında Karadağ ve Tellioglu, çeviri tarihi boyunca çevirmenin belli bir anlayışla çeviri yapmaya zorlandığını, bu zorlamanın onu edilgen bir araç haline getirdiğini, asıl amacın ise çevirmenlik mesleği ile ilgili ilke oluşturma çabaları olduğunu, ancak bunun çevirmene hazır davranış reçetesi vermekten öteye gidemeyeceğini savunmuşlardır (Karadağ ve Tellioglu, 2015: 92).

Çevirmenliğin bir meslek olarak kabul görmesi ve bu mesleğin hem “etik” hem de “yöntem” açısından ilkelerinin belirlenmeye çalışılması ya da bu yönde çaba gösterilmesi, Karadağ ve Tellioglu’nun iddialarının tam aksine, onu bir araç olmaktan çıkaracak, edilgen bir “görevli” konumundan kurtaracaktır (Bu konuda krş. Rudvin, 2007). Karadağ ve Tellioglu’nun sözünü ettiği reçeteler, çeviribilim öncesi reçetelerdir. Modern çeviribilim kuramlarında çevirmenlere sunulacak hazır reçeteler yoktur. Çevirmen, mesleğinin akademik uzmanı olarak çeviri yetisine ve bilincine sahip, kuramsal ve yöntemsel bilgisi olan, kendisine reçete sunulamayacak, kendi mesleki sorumluluğunu kendi bireysel birikim ve vicdanıyla şekillendirebilecek bir kişidir.

Çeviri ürünü, erek metin ister istemez kültürlerarası bir süreç içinde gerçekleştirilmesi gerektiği için işbirliği içinde oluşturulmak durumundadır. Bu işbirliğini ise ancak çevirmen yönlendirebilir ya da sürdürülmesini sağlayabilir. Çevirmen bu görevi yerine getirirken de birden fazla toplumsal rolü üstlenmek zorunda kalabilir. Yani bazen kültürlerarası bir iletişim uzmanı, bazen işbirliğini yönlendiren bir rehber, sonuçta da eylemi sonlandıran uzman bir meslek sahibidir. Karadağ ve Tellioglu'nun iddia ettikleri gibi, hazır davranış reçetelerini uygulayan bir görevli değil; tam tersine bu davranış kalıplarını zaman zaman kırmak zorunda kalan bir uzmandır.

Çeviri etiğiyle ilgili norm oluşturma süreçlerinin daha başlangıcında, çevirinin evrenselliğine karşı çıkmak herhangi bir sonuç getirmez. Bilimsel kuram ve yöntemler evrensel kuram ve yöntemler geliştirirler ve bu bilimin doğasına uygun olmalıdır. Çeviri kuramı ve çeviri eğitiminin zaman içerisinde evrenselleşmesi ve etik alanda evrensel normlar geliştirilmesi, çevirinin pratikte farklı biçimlerde yapılmasıyla ilgili değildir. Her bir mesleğin evrensel normlarının oluştuğu gibi çeviri mesleğinin de evrensel normlarının oluşması olması gereken bir durumdur. Fakat çeviri mesleği normlarının oluşumu, çeviri pratiğinin değil, akademik çeviri eğitiminin ve çeviri kuramının işidir.

Karadağ ve Tellioglu, çevirmeni bir proje çerçevesinde, yani çeviri ürünü ortaya çıkarken bir işbirliği çerçevesinde mercek altına alırlar. Burada çeviri ürünü ile ilgili sorumluluklar paylaşıldığı için, çevirmenin görünmez hale geldiğini savunurlar. Onlara göre çevirmenliğin bir meslek olarak görülmesi ve çeviri etiğinin de bir meslek etiği gibi "sunulması" çevirmeni teknisyen konumuna düşürür ve ürünle ilgili değerlendirme olanağı alınmış olur. Diğer taraftan çeviri, böyle bir durumda birey ahlakını yansıtan bir eylem olmaktan çıkar, kurumsal güç noktalarının hizmetine giren araçlar haline gelme tehlikesi ortaya çıkar (Karadağ ve Tellioglu, 2015: 98-99).

Karadağ ve Tellioglu'nun çeviri etiğinin bir meslek etiği olarak sunulmasının çevirmeni teknisyen konumuna düşürdüğü savları mesleki pratiğe uygun düşmez. Tıp mesleği, hukuk mesleği, mühendislik mesleği ve daha birçok meslekle ilgili meslek etiğinin oluşması, o meslek uzmanlarını teknisyen durumuna düşürmez. Aksine, her mesleğin mesleki normlarının belirlenmesi meslek açısından önemli ve gerekli bir durumdur. Genel etik normu açısından bakıldığında, çeviri mesleği normlarının oluşumu, çevirmenin bireysel ahlakını etkilemez. Çeviri süreci, çevirmenin genel etik

davranışlarını, kendi mesleğinin etik normlarıyla birleştirdiği bir süreçtir. Çeviri alanında etik bir kuram oluşturulurken etiğin genel kuramlarıyla, çeviri mesleğinin pratik normlarını ayrı tutmak oldukça zordur. Çeviri alanındaki meslek etiği normları ancak genel etik kuramlarının birer yansıması ve uygulama alanı olarak ortaya çıkmalıdırlar.

Aksi durumda, genel etik kuramlardan habersiz bir etik anlayış, Karadağ ve Tellioglu'nun savunduğu gibi çevirmeni bireysel ahlakını çeviri sürecine yansıtamayan bir çevirmen profilini ortaya çıkarır. Böyle bir çevirmen profilinin onların belirttiği şekliyle çevirmeni bir teknisyen durumuna düşürmesi tehlikesi söz konusu olur. Çeviri etiği bir meslek etiği olarak, salt uygulamada üretilen normlarla yürüdüğünde çevirmenlik mesleğinin diğer mesleklerle eşit bir düzeye ulaşması zordur.

Arrojo, çeviribilim alanındaki çalışmaların, genel ve tartışmasız kabul görecektir, çevirmenin organizasyon ya da disiplin konularındaki değerlendirmelerinde ahlaki açıdan kabul edilebilir prensip ve kurallara ulaşma arzusunun kaynaklandığını savunur. Bunun da yüzyıllarca süren çeviri alanındaki çalışmalarda çevirmen “kime” ya da “neye” hizmet etmelidir soruları çerçevesinde ya da erek kültür ve dilin önceliği sorununda toplandığını vurgular. Ayrıca çağdaş çeviri kuramlarının rasyonel bir temeli olan bilimlere örnek olarak herhangi bir dil ya da kültürden bağımsız, evrensel normları her açıdan içeren evrensel çeviribilim normlarına ulaşma çabalarını olumsuz yönde eleştirir (Ayrıca bkz. Inghilleri, 2012: 27). Ulaşılmaya çalışılan evrenselliğin çevirinin daima belli bir zaman ve mekân içinde döneminin şartlarını, menfaatlerini ve öncelikleri ile bu çeviri eylemini gerçekleştirenin bir yansıması olması nedeniyle asla ulaşılamayacağını iddia eder. Bu bağlamda çeviribilimde kabul edilebilecek tek normun reddedilmesi olabileceğini savunur (Arrojo, 2013: 5-22).

Arrojo, evrenselleştirme konusunda çeviribilimin tek bir norma ulaşma amacını çevirmenin bireyselliği dolayısıyla reddederken, çevirmenin bireyselliğiyle bilimselliği arasındaki ilişkiyi doğru okumaz. Çeviribilim, bireyselliğin bilimsel bir düzleme taşınarak bir kuramsal bakış açısı oluşturulan bir bilim dalıdır. H. J. Vermeer, bireysel ve bilimsel olmayan bir çeviribilim isterken, çevirinin evrensel ve bilimsel olamayacağından söz etmez. Vermeer'in sözünü ettiği bilimsellik, göreceliği kabul etmeyen ve çevirmen eylemini dikkate almayan bir bilimsel anlayışa karşı değildir; fakat Vermeer, bireyselliğin bilimselleştirilmesinden yanadır (Krşl. Tosun, 2004).

Arrojo'nun çeviribilim disiplininin etiği de içine alarak evrensel normlar oluşturma çabalarına karşı çıkmasının temelinde, çevirmenin çeviri eylemindeki bireyselliğin ve ürünündeki göreceliğin yattığı görülmektedir. Ancak günümüz çeviri anlayışlarında sıkça karşılaştığımız “kim” ve “ne ile” ile başlayan sorular zinciri, Arrojo'nun iddia ettiği gibi etik normlarla değil, çeviri etkinliğinde ürün ile ilgili yöntemin doğru olarak bulunması ile ilgilidir. Çevirmen bu soruların -özellikle günümüzde sıkça rastlanan çeviri projeleri dâhilinde- işbirliği aşamasında bu soruların yanıtlarını bulmadan, çeviri ürünü ile ilgili eylemine geçmez.

Çeviri ürünü, yani erek metin son aşamada çevirmenin elinden ortaya çıktığı için, içerisinde bireysel özellikleri zorunlu olarak barındıran çevirmenin kültür ve genel dünya görüşlerini de içeren ve yansıtan zaman ve mekânda tekliği barındıran bir ürün durumundadır. Asıl sorun bunu çeviribilim alanındaki araştırmacıların kabul etmelerinde ya da etmemelerinde yatar. Ancak ortaya çıkan ürünün oluşturulmasında çevirmenin bireyselliği kullanmadığı anlamına da gelmez.

Günümüz çeviri uygulamaları kültürlerarası işbirliğinin daha rahat bir biçimde işleyebilmesi için, bu tip standartlara ivedilikle ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Standartlar daha çok teknik açıdan olsa bile, daha farklı konulara da, örneğin etik ya da meslek etiği gibi konulara da uzanabilmektedir. Amaç Arrojo'nun iddia ettiği gibi, çağdaş çeviri anlayışlarında evrensel normlara ulaşmaya çalışmak değil, işbirliğinin daha düzgün sürdürülebilmesi için belli standartlardan faydalanmak ve çeviri alanında konuya daha işlevsel bir açıdan bakmaktır.

Çeviribilim disiplini, uzun uğraşılardan sonra bir bilim alanı olarak kabul görmüş bir disiplindir. Her bilim dalı gibi, çeviribilim disiplini de rasyonel yöntemler ve belirli sistemler üzerine kurulmuştur. Bu disiplinin de kendine özgü yöntemleri ve belirli bir sistemi olmak zorundadır. Bu bağlamda bilimsel yöntemler, bir bilim dalının olmazsa olmazlarıdır. Bu nedenle çeviribilim alanında da bu tür yöntemlerin oluşturulmamasına karşı çıkılmaması gerekir. Çeviribilimin ortaya çıkan ürününden ötürü, daha farklı bir yapıya sahip olması ya da çeviri ürününün göreceliği ve çevirmenin bireyselliği, bilim dallarında aranan rasyonel yapıyı değiştirmez; çeviribilimde de durum böyledir.

Rudvin, etik normlar hususunda her meslekte görülen bir soruna değinir. Ona göre çeviri mesleği de dâhil olmak üzere her meslekte profesyonellik bölgesel ihtiyaçlar ve gündelik

gerçeklikler çerçevesinde biçimlenir. Bu biçimleme de evrenselleştirmeye uygun değildir. Başka bir deyişle profesyonel yaşamda etik normlar oluşur, ancak bunların uluslararası standartlaşmaya gelerek evrensel bir niteliğe sahip norm haline gelmesi mümkün değildir (Rudvin, 2007: 51, 65). Ancak yazar bu görüşlerine rağmen, yine de örneğin “güven” konusunu herhangi bir bölgeye ya da kültüre bağlı kalmadan üst seviye bir etik normu olduğunu savunmaktadır.

Evrensel normların mümkün olup olmadığı konusuna, mesleğin kendine özgü nitelikleri dikkate alınmadan giriş yapmak mümkün değildir. Bazı meslekler bölgesel olarak, işlevlerini sürdürmeye haiz olabilir. Ancak çeviri mesleği, kültürlerarası ilişkileri kendi iç dinamiklerinde taşır. Bu yüzden hangi kültürde oluşturulursa oluşturulsun, her norm doğal olarak diğer kültürü hem etkileyecek hem de ortak payda içine girmeye zorlayacaktır. Bu bağlamda çeviri mesleğini, diğer mesleklerden ayrı tutmak gerekir. Kaldı ki global niteliğe sahip ekonomiler, örneğin hattatlık gibi çok özel kültüre özgü meslekler haricinde hem şirketler arasında hem de kurumlar arasında hem organizasyon hem de işbirliği gerektirir.

Rudvin çalışmasında, profesyonelliğin kültürler içinde dar bir alanda kaldığını, uluslararasılık ve kültürlerarasılık kazanamadığını belirtir. Ona göre bu yüzden çevirmenlik mesleğinde farklı tehlikeler ortaya çıkar. Bu tehlikelerden en önemlisi de çeviri ve etik normlarının yalnızca bölgesel niteliğe sahip olmaları ve uluslararası standartlara ulaşamamalarıdır. Yazara göre böyle bir izolasyon durumu, uluslararası çapta sorun oluşturur (Rudvin, 2007: 48).

Rudvin’in görüşleri yorumladığında, her bir kültür için bir çeviri kuramının üretilmesi ve çeviri kuramlarının kültürden kültüre farklılaşması gerektiği sonucuna varabiliriz. Oysa tüm toplumsal alanlar gibi çeviri alanı da kuramsal alana taşınabildiği sürece varlığını sürdürür. Kuramsal alana taşınamayan bir toplumsal alan ya da mesleğin varlığını sürdürmesi olanaksızdır.

Çevirmenlik mesleği, hem uzmanlık hem de profesyonellik gerektiren, meslek sahibinin esnek davranmasını şart kılan kültürlerarası bir meslektir. Söz konusu olan kültürlerarası çalışmalar olduğu için, bu çalışmalar dar bir kültürel alanda gerçekleştirilemez. Çeviribilim alanında norm çalışmalarına ve standartlaşma çabalarına bu yüzden gereksinim duyulur. Belli kültürel bir alanda kalan ve uluslararası ilişkilere uzanamayan

normlar, gerek çeviri etkinliğinde gerekse çeviri eyleminde istenilen amaçlara ulaşılmasını engeller.

Profesyonellik kavramı bu çalışmada, öncelikle mesleki uzmanlık, bu uzmanlığın uygulaması hatta uzmanlığın gerekli esnekliği olarak ele alınmıştır. Böylelikle kavram kullanıldığında kültürel dar boyutların dışına çıkılan mesleki normlar gerektiren davranış kodları anlaşılmalıdır.

Rudvin, ayrıca meslek etiklerinde evrensel normların söz konusu olmadığını açıklarken, bunun sebeplerinden birini de mesleklerin tanımlanmasının o döneme ait kurum ve işverenin ihtiyaçlarına göre yapılmasını göstermiştir (Rudvin, 2007: 67). Her toplumda meslekler, ilgili toplumun ihtiyaçlarına göre belirlenir ve o toplumun etik normlarına göre oluşan değerler bütünlüğü içerisinde uygulanır. Bu süreç, her meslek ve kültürler için doğal bir süreçtir. Buradaki asıl yanlış, mesleği kültür içerisinde kendi çevresindeki bölgesinden soyutlanarak ele almaktır. Kültürlerarası ilişkiler, yalnızca globalizmin getirdiği ütopyik ilişkiler değildir.

İlkçağlardan beri, insanlığın her döneminde kültürlerarası ilişkiler meslek boyutunda da var olmuştur. Kültürler, meslek boyutunda da etki altına girerler. Başka bir deyişle, meslekler de kültürleri bir şekilde etkiler. Örneğin matbaacılık Avrupa'dan çıkıp tüm dünyada uygulama alanı bulmuş ve kültürleri etkilemiş bir meslektir. Matbaacılık etik norm olarak her ne kadar bölgesel özellikler taşısa da, hem mesleğin uygulamasında hem de teknik özelliklerin farklı ülkelere yayılmasında kültürel ilişkileri gerektiren bir meslek haline gelir.

Eğer kültürel ilişkiler söz konusuysa, bu bağlamda ortak normlar aranmak zorundadır. Bunun yanında kültürel boyutta da meslek icrasında örneğin matbaacılıkta da her kültürde benzer davranış kodlarının ortaya çıkması doğal bir süreçtir. İş ahlakı, sadakat ve güven konusu gibi temel değerler zaten her kültürde tüm meslekler çerçevesinde aranan ortak konulardır.

3.7. Çeviri Etiğinde “Normlaştırma”

Her ne kadar evrensel değerler taşısa da, etik değerler de bireysel sorunlar karşısında etik ikilemleri çözmeye yeterli olmayabilir. Yani evrensel etik değerlerin de sınırları vardır. Her meslek sahibi gibi çevirmenler de bu ikilemler karşısında kişisel deneyimlerini ve

etik değerlerini devreye sokmak ve karşılaştıkları ikilemi çözmek durumundadırlar. Oluşturulan etik genel değerler asla yeterli olamayacaktır. Başka bir deyişle oluşan etik değerler, genel değerlerdir ve bizlere üst bir bakış sağlar.

Pratikte her bir durum için ayrı bir ifade, daha doğrusu ayrı bir norm oluşturmak ne mümkündür ne de akılcıdır. Bunun yerine üst perspektiften bakılarak oluşturulmuş genelgeçer niteliğe sahip etik normlar, o alanda yaşanabilecek tüm etik ikilemlerin çözümlerinde temel oluşturmalıdır. Böylelikle yaşanan ya da yaşanacak olan etik ikilemler, işlevsel bir biçimde çözüme kavuşmuş ve o alanda meydana gelmesi muhtemel normlar kargaşası da engellenmiş olur.

Çeviri etiği dâhilinde ele alınan konulardan biri “çeviri etiği normlarıdır”. Hatta bu bağlamda Gouadec (2007) “çevirmenlerin çeviri faaliyetinde yapması gerektiği, tıpkı bir “reçete” niteliğinde bir çalışma ortaya koymuştur.

Howard, çalışmasında etiğin çevirmenlerin çeviri faaliyetlerinde rehberlik niteliğini taşıdığını ve çevirmenlere karar gerektiren durumlarda yardımcı olduğunu belirtmektedir. Ona göre bazı kurallar zamana karşı sabit kalırken, bazıları da zaman içerisinde dönemin şartlarına uygun bir biçimde değişikliğe uğramaktadır. Bu nedenle periyodik bir biçimde gözden geçirmek gerekir (Howard, 2009: 9).

Gouadec, dürüst her bir çevirmenin etik kurallarına bağlı olacağını taahhüt ettiğini belirtir (Gouadec, 2007: 235). Ancak bu durum her meslek için söz konusudur. Diğer taraftan Meschonnic, etik kodların gerekli olmasına rağmen yetersiz olduğunu, çünkü çeviri etiğinin genel bağlamda örtük olduğunu belirtir (Meschonnic, 2011: 37).

Çalışmasında çeviri etiği bağlamında oluşturulan etik normların, tüm durumlarda geçerli olup olmadığını sorgulayan Inghilleri’ye göre, etik kodların hukuki bir bağlayıcılığı yoktur ve mesleğini icra etme konusunda içsel hisleri yönlendirir. Ayrıca ona göre meslek kodları ahlaki ve etik kararları almada zorluk yaratmaz ve ahlaki olmayan eylemleri ahlaki yapmaz. Bu kararlar pragmatik olarak kişisel ve siyasi gerçekler tarafından yönlendirilirler (Inghilleri, 2012: 26-27, 51).

Hem sözlü hem de yazılı çeviri alanlarında çeviri etiği alanı, gün geçtikçe giderek önem kazanmaya devam etmektedir. Çünkü çevirmenler mesleklerini icra ederken etik ikilemlerle yüz yüze gelirler ve bu doğrultuda belli karar/lar vermek zorunda kalırlar.

Örneğin Kramiņa'ya göre Letonya gibi kültürlerarası ilişkileri globalleşme çerçevesinde yeni yeni geliştirmeye başlayan ülkelerde bu durum açıkça görülmektedir. Kramiņa, kültürlerarası ilişkilerde ülkesindeki (Letonya) siyasi ve ekonomik sistem değişikliklerinden kaynaklanan gelişmelerden ötürü, bu ilişkide önemli bir rol oynayacak olan, ama yeni yeni gelişmeye başlayan çeviribilim alanındaki gelişmeleri paylaştığı çalışmasında, çeviri alanındaki öğrencilerin gerek etik gerekse çeviride “nasıl?” sorusuna yanıt arayan yöntemlerle ilgili normlar konusunda eksiklikleri olduğunu ve bu konuda normlara ihtiyaç duyduklarını belirtir. Ayrıca çalışması çerçevesinde gerçekleştirilen anket çalışması neticesinde, öğrenci ve profesyonel çevirmenlerin etik normların görevlerini sürdürme konusunda onlara yardımcı olacağını ve bu çevirmenlerin çalıştıkları kurumsal yapıların da güven duygusunun artacağını düşündüklerini, belli mesleki kriterlerin gerekliliğini belirttiklerini aktarmıştır (Kramiņa, 2001: 287-288).

Tate ve Turner'ın da belirttiği gibi, çevirmenler mesleklerini icra ederlerken etik normların kendilerine tam anlamıyla yardımcı olmasını ve net bir yapıya sahip olmasını beklerler (Tate ve Turner, 2002: 382). Bu durum hem diğer meslekler için de geçerlidir hem de etik anlayışın doğru anlaşılmasını gibi sorunlar nedeniyle hep aynı beklentiler söz konusudur. Bu bağlamda etik ikilemlerle yüz yüze gelmek çevirmen açısından “üç şekilde” gerçekleşir.

Mesleğini icra eden çevirmen, belli bir toplum içerisinde yaşar ve o toplumun belirlenmiş etik normlarına uymak zorundadır: “iyi bir eş”, “iyi bir komşu”, “iyi bir müşteri” ya da “iyi bir görev insanı” olmak durumundadır. Toplum herkesten beklediği gibi, çevirmenden de öncelikle var olan etik normlara uymasını bekler. Çevirmenin bu konuda yaşayacağı ikilemler ve sonucunda etik değerlere aykırı eylemler ya da davranışlar çevirmenin mesleki kimliğinin de sorgulanmasına yol açar. Örneğin çevresinde “doğruyu söylememe” gibi bir alışkanlığıyla tanınan bir çevirmenin mesleki açıdan güvenilirliği her zaman sorgulanacaktır ve çevirmenin görevlendirilmesi bu doğrultuda alınacak kararlara bağlı olacaktır.

Günümüzde geçerli olan “dürüstlük”, “sadakat”, “güvenilirlik”, “yardımseverlik” gibi etik değerler, etik ilkelere aykırı eylem ya da davranışlarda, daha çevirmenin mesleki yeterliliğine bakılmadan görevlendirme öncesi kendiliğinden değerlendirmeye alınır. “Bencil”, “paragöz”, “müsrif”, “sözünde durmayan” sıfatlarıyla değerlendirilen bir

çevirmenin yetenekleri, kendiliğinden arka planda kalır. Bu doğrultuda bir çevirmen, “ilk aşamada” çevirmenlik görevine başlamadan önce, öncelikle günlük yaşamındaki genel geçer etik ikilemleri çözmüş olmalıdır.

Çevirmen ancak bu ikilemleri çözdükten sonra, yani “ikinci aşamada” mesleki etikle ilgili ve karşı karşıya geldiği etik ikilemleri çözmek durumunda kalır. Burada da “güven”, “sadakət”, “tarafsızlık”, “sorumluluk” gibi etik değerler her meslek grubunda beklenen, meslek etiğinin genel geçer etik değerlerini gösteren etik normlarıdır. Aynı şekilde Katan ve Straniero-Sergio’nun çalışmalarında bir Talk-Show programında yaşanmış bir olaydan hareketle belirttikleri gibi, çeviri eylemi sürecinde çevirmene saygı gösterilmesinin atlanılmaması gerekliliği (Katan ve Straniero-Sergio, 2001: 217), sadece çeviri faaliyetindeki çevirmenlere yönelik değil, her alanda faaliyet gösteren meslek sahipleri için de geçerlidir.

Eylemini gerçekleştiren meslek sahibine saygı gösterilmemesi durumunda, o mesleğin icrası aksamalara maruz kalacaktır. Örneğin mobilya üretmek üzere müşteriden iş alan mobilya ustasının mesleğini icra esnasında/sürecinde/sonrasında saygısız bir biçimde davranışa maruz kalması, eylemin kendisinin gerçekleşmesini ve meslek sahibi-müşteri ilişkisinin sekteye uğratmasına neden olabilecektir. Aynı şekilde o mobilya ustasına, işbirliği içerisindeki örneğin kereste imalatçısının saygı yoksunu bir biçimde davranışta bulunması, içinde buldukları işbirliğinin sürdürülmesini zorlaştırabilecektir.

Evrensel mesleki etik normlar, bir şablondur; bu şablona her meslek zaten kendiliğinden dâhil olur. Bu açıdan bir “hekim”, bir “mühendis”, bir “devlet memuru” ya da bir “çevirmen” arasında bir fark gözetmemek gerekir ve dolayısıyla çevirmen de bu genel geçer mesleki etik normları ile ilgili ikilemleri çözmek durumundadır. Aksi halde ilk aşama etik açıdan yerine getirilmiş bile olsa, görevlendirme, daha doğrusu faaliyet daha sorgulama aşamasında sekteye uğrar. Çünkü nasıl bir toplum öncelikle genel geçer etik normlarda ortaya çıkan tutarsızlıkları sorgularsa, bir işveren de çevirmene iş vermeden önce, çevirmenin her meslekten beklenen genel etik mesleki normlarla ilgili ikilemlerini çözmüş olmasını bekler; aksi halde görevlendirme gerçekleşemez.

“Üçüncü aşamada” ise çevirmen, çeviri süreçlerini içeren etik normlarında karşılaştığı etik ikilemleri çözmek durumundadır. Toplumsal açıdan ve işverenden olumlu etik değerlendirmelerden geçmiş olsa bile, çevirmen üçüncü olan bu son aşamada çeviri süreci

ile ilgili etik normlara göre de değerlendirilmek zorundadır. Yani çevirmen görevlendirme çerçevesinde üstlendiği işte, iletişimin sürekliliğini sağlayacak çeviri eylemlerini gerçekleştirmek zorundadır. Çünkü spesifik olarak çeviri eylemi, her çeviri ürünüyle iletişimin sürekliliğini sağlama temelinde kurulur.

Çevirmenler, kültürlerarası etkileşimde ve küresel gelişmelerde olayların bizzat içerisinde yer alan önemli aktörlerdir. Çeviri etiği, bu açıdan mesleki çerçevede büyük bir önem kazanır. Ancak çeviri etiğinde etik normların belli bir standarda ulaşmaması sebebiyle devlet kurumlarının ve özel kuruluşların çevirmen mesleği ile ilgili etik kodlar oluşturma çabasının ortaya çıktığı gözlemlenmektedir (Ayrıca bkz. Rudvin, 2007; Donovan, 2011: 120; Tate ve Turner, 2002: 382; McDonough Dolmaya, 2011a: 29; Abdallah, 2011: 150).

Bu durum rastlantıyla açıklanamaz. Çünkü çevirmenlerin üstlendikleri misyon, özellikle “güven” gerektirir. Örneğin mahkemelerde yargıç ve taraf avukatlarının gerçekleştirilen çevirinin gerçekleştiği ortamda ihtiyaç duyulan iletişimi sürdürebildiğine güven duymaları gerekir. Güven ve sadakat gibi ahlaki normlar, örneğin bir iş sözleşmesi imzalayan iki kurumsal yapıda da söz konusudur. Yani ilgili değerler yalnızca gerçek kişilerin değil, aynı zamanda tüzel kişilerin kurdukları ilişkilerde de aranır.

Her çeviri eyleminin belirli bir işlevi vardır. Özellikle sözlü çeviri sürecinde iletişimin oluşturulması ve sürdürülmesi bu işlevlerden en önemli olanlarıdır. İletişim oluşturulması ve sürdürülmesinin sağlanması, klasik iletişim kavramından ayrılır. Klasik iletişim kavramında, iletişimin kendisi önem kazanır; oysa örneğin sözlü çeviri gibi süreçlerde - örneğin bir duruşma süreci düşünüldüğünde- iletişimin oluşturulması ve sürdürülmesi, yalnızca yargıcın karar sürecini gerektiğinde uzun vadede etkileyecek, yönlendirecek ek bir süreçtir; yani bu doğrultuda yardımcı bir süreçtir.

Burada iletişim adına geçen faktörler, gerçek iletişim faktörleri ile örtüşmez. İletişimde ön görülen süre ile iletişimin başka bir eylemi tamamlaması amacıyla gerçekleştirilen iletişimin sürdürülmesini sağlama eylemlerinde ön görülen süre birbirini tutmaz. İlkinde anında geribildirimler söz konusu iken, ikincisinde aynı tür bir geri bildirim söz konusu değildir.

Çevirinin mevcut gereksinimleri hem karşılaması gerekir hem de çevirmenin bu süreçte örneğin tarafsızlığına güven duyulmalıdır. Özellikle mahkeme gibi ortamlarda, kişi ya da kurumların geleceği hakkında verilen kararlar söz konusu olduğundan, bu güven sorunu kendiliğinden daha da önemli hale gelir.

Etik değerler çerçevesinde çevirmenden örneğin güven ve tarafsızlık gibi beklenen/talep edilen değerlerin yanında sadakat, esneklik, sorumluluk gibi etik değerler de beklenir ve beklentiler ise ancak “uzman” bir çevirmen tarafından karşılanabilir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, “güven” her meslek için ortak paydada bulunan etik değerler arasında yer alır. Başka bir deyişle “güven”, toplumsal bağlamda tüm ilişkilerin ortak paydasıdır. Karşılıklı güvenin oluşmadığı eylemlerde, o eylemin sürdürülmesi ve sonuçlanması zaten beklenemez.

Pym, diğer mesleklerdeki etik kodların çevirmenlere yardım edemeyeceğini savunur (Pym, 2012: 68-69). Çevirmenlik mesleğinde bu alana giren diğer mesleklerdeki etik kodlarının kabul edilmesi, çeviri etiği açısından bir sorun teşkil etmez. Tam tersine, örneğin hizmet sektörü gibi bir sektör, bir alan içerisinde çevirmenlik mesleği kurumsal bir yapıya kavuşacağı için çevirmenliği meslek edinen o toplum bireylerinin hem ortak kültürel değerlerden kaynaklanan etik normlara uymasını, ancak diğer yandan da kurumsal yapı sayesinde hukuksal çerçevede korunmalarını sağlar. Bunun dışında bu tür kodlar olsa da olmasa da çevirmen, son aşamada -düzeltme ve kontrol aşamaları hariç- kararları hem kendisi vereceğinden hem de kararların sorumluluğunu üstleceğinden etik değerlendirmeye tabi olacaktır.

Uç noktalarda bile olsa, örneğin kiralık katil tutan bir kişi bile ahlaki değerlere zıt olan yasadışı niteliğe sahip bir eylem çerçevesinde gerçekleşen bir işbirliği dâhilinde görevlendireceği kiralık katile güvenmek durumundadır. Ortada yapılması gereken bir “iş” ve bu işin sonuçlandırılacağına dair bir “vaat” söz konusudur. Aksi takdirde iş akdi ve işbirliği bozulur; dolayısıyla başlamadan biter. Uç noktalarda “güven” kavramını içeren farklı örnekler de verilebilir. Örneğin hırsızlık amacıyla işbirliği içerisine giren ve birinin hırsızlık eylemini gerçekleştirirken, diğerinin de görevi etrafi gözetlemek olan iki hırsızın, birbirlerine güvenmeden karar verdikleri işbirliği çerçevesindeki söz konusu eylemi gerçekleştirmesi mümkün değildir. Görüldüğü gibi “güven”, -ahlaki değerlere zıt bir niteliğe sahip olsun ya da olmasın- her meslek için ortak paydada bulunan etik bir

değerdir. Yalnızca “güven” değil, “güven” gibi diğer evrensel etik değerler de her meslek için ortak paydada bulunan etik değerlerdir.

Aynı şekilde Donovan da çalışmasında çevirmenlerin tarafsız olmalarını ve gizlilik ilkelerini ihlal etmemeleri gerektiğini belirtir (Donovan, 2011: 112-113). Yukarıdaki uç örneklerde de belirtilen ortak paydadaki etik değerlerin yanından “tarafsızlık” ve “gizlilik” ilkeleri de tüm meslek sahipleri için beklenen değerlerdir. Boéri ve Jerez sadece hizmet alanında değil, toplumun tümünü kapsayan etik bilincin oluşması gerektiğini belirtirler (Boéri ve Jerez, 2011: 43). Ancak bu bakış açısı da tutarlı bir niteliğe sahip değildir. Çünkü toplum tarafından kabul görmüş değerler, yukarıda da değindiğimiz gibi, yalnızca çeviri etkinliğinde değil, diğer tüm mesleklerin icrasında geçerlidir. Bu durumun aksi bir durum söz konusu olursa, yalnızca mesleğin icrasında değil, toplum yaşantısında da aksilikler söz konusu olacaktır.

Bir meslekten beklenen temel erdemler, diğer tüm mesleklerin faaliyet süreci öncesi, sürecinde ve sonrasında zaten beklenmektedir. Aynı şekilde Gouadec’in belirttiği gibi, “çeviri eylemindeki tüm süreçleri ve (varsa) beraber çalıştığı diğer çevirmenlere karşı da kapsayan –çeviri öncesi ya da sonrasında- çevirmenin yapması gereken ya da sorumluluklar listesi de tüm mesleklerde beklenmektedir. Diğer yandan yazarın da vurguladığı gibi, “yetiştiremeyeceği bir görevi kabul etmeme” ya da “anlamadığı bir şeyi çevirmeye çalışmaması gerektiği” konusu, diğer tüm meslekler için geçerlidir (Gouadec, 2007: 235-236).

Zimányi de çalışmasında çevirmenlerin çeviri eylemlerinde etik bağlamda “tarafsızlık”, “güven” gibi temel değerleri ele alması (Zimányi, 2015: 2), diğer tüm mesleklerde geçerli olan ve aranan nitelikleri çeviri etiği bağlamına indirgenmesine neden olmuştur. Benzer şekilde Kermit de çalışmasında bu bağlamda çeviri faaliyetinde yaklaşık olarak aynı temel erdemleri beklemektedir (Kermit, 2007: 242, 248). Örneğin Pym için de bir çevirmen için “güven” erdemi olmazsa olmaz bir erdemdir (Pym, 2012: 147). Bu şekilde gerçekleştirilen tutumlar, çeviri etkinliği dâhilinde etik temellerin yanlış yerde irdelenmesine neden olmaktadır.

Çeviri etiğine olan gereksinim nedeniyle farklı kurum ve devlet organizasyonlarının bu gereksinimi karşılama çabaları gözlemlenmektedir. Başka bir deyişle kurumlar kendi mesleği ile ilgili ve içerisinde çeviri süreçlerini de barındıran uygulamalardan

kaynaklanan etik sorunları temel alarak, çeviri etiği normları oluşturmaya çalıştıkları da gözlemlenebilmektedir. Smith de çalışmasında özellikle sözlü çeviri alanında devlet organizasyonlarının ya da özel kuruluşların çevirmenlere özgü etik kodlar geliştirmeye başladıklarını, zamanla mahkemelerin de bu trende dâhil olduklarını belirtmektedir (Smith, 2005: 161).

Bu konu ile ilgili Hlavac, çalışmasında mesleklerin kendine özgü farklı davranış kodları olduğunu ve meslek birliklerinin her mesleğe özgü davranışları belirleyen temel prensip kodlarını oluşturmaya çalıştıklarını belirtmektedir (Hlavac, 2010: 32). Ancak yine de devlet kurumlarının ve farklı özel kuruluşların, yapılacak işle ilgili çeviri alanında etik norm oluşturma çabasına girmeleri sonucu, birbirinden bağımsız ve farklı özellikler içeren çeviride etik normların oluşturulduğu görülmektedir.

Farklılaşmanın çeşitli sebepleri olmakla birlikte, temelde iki önemli faktör ön plana çıkar. Öncelikle her meslek grubu, eğer yapılacak işte çeviri süreçleri de yer alıyorsa, çeviri süreçlerini değil de, kendi mesleğini temel alarak çeviri etiği oluşturma çabasına girer. İkinci olarak meslek etiği oluşturulurken yapılacak işin meslek erbapları, daha çok da kendi bireysel deneyimlerine dayanarak (aşağıda da görüleceği gibi) çeviri etiği oluşturma gayreti içerisinde olurlar. Yani uygulamada gördükleri ve deneyimledikleri mesleki aksaklıkları temel almaktadırlar. Böylece farklı her alanda gerçekleşen çeviri süreçleri birbirine benzemesine rağmen, farklı çeviri etiği normları ortaya çıkmaktadır.

Çeviri edimini yalnızca deneyimlerine dayanarak edinen çevirmenler de, çeviri süreçlerini tamamlayabilmek için bu süreçlere kuramsal yapılara paralellik gösteren belli bakış açıları geliştirmiş olmalıdırlar. Çevirmenler esasen kuramsal alt yapıyı temel alacak çeviri eylemleri gerçekleştirdikleri için, çeviri süreçlerinin farklı olması mümkün değildir. Farklı olan yalnızca ortam ve ortamın gerektirdiği uzmanlık, deneyim ve esnekliktir. Çünkü ideal bir çevirmenin gerçekleştirdiği çeviri süreçleri, belirli kuramsal bir alt yapıya sahiptir.

Örneğin mahkemenin görevi, hukuki açıdan tartışmalı durumlarda mevcut yasaları göz önüne alarak bir karara varmaktır. Yani mahkemede yargıçların görevi, tartışmalı vakaları hukuki normlar çerçevesinde bir karara bağlamaktır. Karar sürecinde yargıçlar “bilirkişi” ya da “çevirmen” gibi farklı meslek gruplarına mensup kişilere başvurabilirler. Böylece verilen kararın daha sağlıklı bir karar olmasına çalışılır. Karar vermek, yargıç tarafından

gerçekleştirilen bir eylem sürecidir. Meslek erbabı olarak bu süreci, en iyi tabii ki bir yargıç bilebilir. Yargıç gerekli gördüğü hallerde başka bir meslekten kişileri davaya dâhil ederek hem doğru hem de daha sağlıklı bir karar verebilmek için çalışır.

Örneğin davaya dâhil olan bir bilirkişi ya da bir çevirmen karara yardımcı eylemleri gerçekleştirir. Her ikisi de kendi işlerinin eylem süreçlerini en iyi bilen meslek erbaplarıdır. Bir bilirkişiye işin nasıl yapılacağı tarif edil(e)mez; zira sadece görevlendirme yapılır ve görevlendirilenin neticesi beklenir. Çevirmen de aynı biçimde çalışmak durumundadır.

Çeviri eylemiyle doğrudan ilişkili olan etik normlar, eğer yargıç ya da mahkemece görevlendirilen savcı vs. kişiler tarafından oluşturulursa, mesleğin asıl sahibi olan ve çeviri süreçlerine hâkim olan çevirmen kendiliğinden devre dışı kalmış olur. Farklı kuruluşlarda aynı yöntem izlendiğinden, oluşturulan çeviri etiği normları özellikle o işin doğası ile ilgilidir ve aşağıdaki örneklerde inceleneceği gibi birbirini tutmaz. Sonuç olarak yalnızca genel geçer ve tüm meslekleri içeren genel mesleki etik normları ortaya çıkar.

Aynı yargıçlıkta olduğu gibi fayansçılık, marangozluk, gazetecilik ya da çalışmanın konusunu oluşturan çevirmenlik mesleklerinin genel geçer bağlamda ortak etik normları mevcuttur. Ancak her mesleğin kendine özgü icra süreçleri bulunur ve bu süreçleri yalnızca ilgili meslek sahipleri deneyimleyebilir.

Meslek etikleri, mesleğin içerdiği kendine özgü icra süreçleri sebebiyle, etik açıdan mesleğin gerektirdiği spesifik özellikler dikkate alınmak suretiyle farklılıklar göstermek zorundadır. O halde bir meslek etiğine ait etik normların oluşturulması için, o mesleğin erbapları söz sahibi olmalıdır. Bir yargıç ya da yargı kurumundan gelen diğer ilgili meslek sahipleri çeviri sürecini bilemeyecekleri için, çeviri sürecinin doğasına özgü etik normları oluşturduklarında aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, bazı ortak yönleri yakalasalarda bile ihtiyaçları giderecek standart ölçülerde bütünlük sağlayamazlar.

Lipkin askeri mahkeme çevirmenlerinin faaliyetlerini incelediği çalışmasında, çevirmenlerin uyması gereken “yedi temel etik normu” aktarmıştır. Buna göre çevirmen;

“1) doğru ve tam bir çeviri yapmalı, 2) tarafsız olmalı, 3) güvenilirliğini korumalı, 4) özellikle sözlü çeviri yapmaya yeterli olmalı, 5) sürdürdüğü davaya hazırlıklı olmalı, 6) mahkemenin ideal bir ortamda gerçekleştiğini garanti altına almalı, 7) tüm bu standartlara hem aşına olmalı hem de bunların sağlıklı bir biçimde oluşmasını sağlamalı ve adaletin yerine getirilebilmesi için halk nezdinde kişisel ve profesyonel görevini yüksek standartlarda sürdürmelidir (2010: 87).”

Buna karşılık örneğin 5 Mart 2013’te T.C. Resmi Gazete’de yayınlanan 28578 numaralı *“Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik”* dâhilinde “çevirmenlerin görevlerini yaparken aşağıdaki etik ilkelere uygun davranmak zorunda” olduğu belirtilmiştir;

“a) bağımsızlık, b) tarafsızlık, c) dürüst davranma ve doğruyu söyleme, ç) görevini bizzat yerine getirme, d) sır saklama ve e) temel yargılama ilkelerine uygun davranma..”

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, çevirmenden (aslında her meslekten) beklenen çevirmenin genel mesleki etik normlara uymasıdır. Her listede de çeviri süreçleri ile ilgili açık bir ifade ile açıklanmış bir etik norm bulunmamaktadır.

Lipkin’in çalışmasındaki ilk maddedeki “doğru ve tam çeviri” ifadesi çeviri sürecini, yani çevirinin doğasını açıklamaya yetmez. Muğlak bir ifadedir, çeviri eylemi tanımlanmadan böyle bir etik norm konulması son derece işlevsiz ve bu normun uygulanması olanaksızdır. Öncelikle “neye göre doğru ve tam çeviri?” sorusu yanıtlanmalıdır. Bu soru bizi çeviri eyleminde ürünün işlevselliğine götürür.

Genelde üretilen her (ticari) ürün, üretim amacını kendi içerisinde taşır. Örneğin bir makine hangi amaçla üretildiyse, o amacı yerine getirip getirmediğine göre işlevseldir ya da değildir. Yani amacını yerine getiren her ürün işlevseldir. Bir başka deyişle işlevsellik ürünün içerisinde bulunur. İşlevi olmayan bir ürünün kullanımı söz konusu bile ol(a)maz. Buna karşılık çeviri sürecinin sonunda “erek metin” adı verilen bir ürün ortaya çıkar. Çeviri ürünü, yukarıda söz konusu edilen (ticari) ürünlerden ayrılır.

Bir kaynak metinden birçok erek metin, yani “ürün” elde edilebilir. Bunun sebebi her erek metnin amacının farklı olması ve işlevinin ona göre belirlenmesidir. Başka bir

deyişle işlevsellik, çeviri ürününde dışarıdan belirlenir. Bu yüzden “neye göre” sorusu, çeviri ürününde önemlidir; bu durum bizi çeviri ürününde kendiliğinden işlevselliğe götürür. Söz konusu çeviri eylemiyse “doğru” ve “tam” çeviri yerine, “amacına uygun” çeviri deyimini kullanmak daha yerinde olacaktır.

Erek metin, görevlendirme çerçevesinde belirlenen çeviri amacına göre biçimlendirilir. Yani aynı kaynak metin, çeviri amacı değiştiği sürece farklı biçimlere bürünebilir. O halde çeviri ürününün, yani erek metnin farklı biçimlerde olması değil, erek metnin işlevsel olması önemlidir. Bu noktada çeviri ürünü, diğer ürünlerden ayrılır. Dolayısıyla bu çeviri ürününü oluşturan çeviri eylemi de farklı kriterlere sahip, kendine özgü bir doğası olan bir eylem olarak ele alınmalı, oluşturulacak çeviri etiği normlarında, “çeviri eyleminin kendine özgülüğü” kesinlikle dikkate alınmalıdır. Süreç, çeviri etiği açısından bakıldığında, üçüncü aşamaya denk gelir.

Çeviri etiği açısından ilk iki aşamayı tamamlayan/yerine getiren bir çevirmen, üçüncü aşamaya geldiğinde “tam ve doğru çeviri” yerine, ürününe görevlendirmeye göre “istenilen işlevi dikkate alarak” çeviri eylemini gerçekleştirir. Bu aşamada artık etik açıdan toplumsal değerlendirmeler tamamlanmıştır. Çevirmen, yalnızca ürün ve işlevsellik arasında “tutarlılık” kurma çabası içinde olduğundan “tam ve doğru çeviri” yerine, kaynak metni de göz önünde bulundurarak “amacına uygun” üretilmiş çeviriye dönmek zorundadır. İşte bu sebeple “tam” ve “doğru” gibi muğlak ifadelerin, çeviri eyleminin uygulandığı alanlarda geçici olarak etik norm haline getirilse bile, tutarlılık göz ardı edildiği için evrensel olması mümkün değildir.

Her iki metinde de etik norm olarak gösterilen “tarafsızlık” ilkesi göreceli mesleki bir ilkedir. Bazı mesleklerde bu ilke önem kazanırken, örneğin “avukatlık” gibi bazı mesleklerde de önemini kaybedebilir. Ayrıca göreve, görevlendirmeye sadakat, tarafsızlık gibi değerler kendiliğinden görecelik getirir. Örneğin çalıştığı şirkete sadık kalan bir mühendisin çalıştığı şirketin endüstriyel sırlarını saklaması, o şirketin menfaatine hizmet eden bir durumdur. Bu durumda o mühendisten kendi şirketi aleyhine tarafsız olması beklenemez. Eğer çeviri etiği çerçevesinde “tarafsızlık” ilkesi etik bir değer olarak norm haline getirilecekse, bu doğrultuda muğlak ifadelerden kesinlikle kaçınılarak tarafsızlığın açıkça tanımı peşinen yapılmalıdır.

Lipkin'in çalışmasındaki "güvenilirlik" ve "yeterlilik" ile 28578 numaralı yönetmelikte belirtilen "dürüst davranma", "doğruyu söyleme" ve "sır saklama" ilkeleri de her meslek grubundaki meslek icracılarından istinasız bir biçimde talep edilen etik değerlerdir. Bu değerler, yukarıda belirtilen "birinci" ve "ikinci" aşamalarda çevirmenin uyması gereken şablon niteliğindeki söz konusu genel geçer etik normları ifade eder. Bu ilkeler çevirmenin çeviri sürecine girebilmesi, yani görevlendirilebilmesi için ön şartları gösterir. Bu açıdan bakıldığında "üçüncü" aşama henüz söz konusu bile değildir.

Ayrıca Inghilleri, çalışmasında öncelikle çeviri etiğinde modellere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Ancak ona göre bu modellerin oluşumunda "sosyal şartların" da göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamıştır (Inghilleri, 2008: 221).

Inghilleri'nin vurguladığı sosyal şartlar, yukarıda vurgulanan çevirmenin "birinci" ve "ikinci" aşamada çözmesi gereken etik ikilemleri işaret eder. Çünkü çözülmesi gereken etik ikilemler, var oluşu toplum içerisinde sosyal şartlar / genel kültürel değerlerden ortaya çıkan etik değerleri gösterir. Yani mevcut etik değerlerin sosyal şartlardan soyutlanarak oluşturulması zaten mümkün değildir. Bir çeviri etiği normu oluşturulacaksa, özellikle "birinci" ve "ikinci" aşamada çevirmenin var olan etik değerlere uygun davranışlar göstermesi temeline oluşturulması gerekmektedir. Bu durum da bizi daha önce belirtildiği gibi, her meslek için geçerli olan genel geçer etik değerlere götürür.

Bir çeviri etiği modeli bu yüzden öncelikle "birinci" ve "ikinci" aşamada belirtilen genel değerlerden sonra, çevirinin doğasına özgü ve çeviri süreçlerini göz önünde bulunduran spesifik değerleri belirlemek ve oluşturmak zorundadır. Mevcut olan ve farklı kurumlar tarafından kullanılan, aynı zamanda yukarıda da örnekleri verilen oluşturulmuş çeviri etiği normları bu yüzden farklılıklar göstermektedir. Çünkü spesifik değerler göz ardı edilmiş, yani "birinci" ve "ikinci" aşama söz konusu olmasına rağmen, "üçüncü" aşamadaki çeviri süreçleri göz ardı edilmiştir.

Lipkin'in çalışmasındaki "davaya hazırlıklı olma", "mahkemedeki ideal ortamın garanti altına alınması" ve "adaletin sağlanması için yüksek standartlarda görev bilincine sahip olma" ilkeleri ile 28578 numaralı yönetmelikteki "temel yargılama ilkelerine uygun davranma" ilkesi yalnızca çevirinin belli bir alana, yani buradaki görünümüyle mahkemelere yönelik özel etik normlarını ifade ederler. Mahkemenin karar sürecini

kolaylaştırmak ve hukuk alanındaki uygulamada çıkan sorunları önceden ve pratik bir anlayışla önlemek amacını güderler. Başka bir deyişle, ilgili bu normlar, yaşanan/yaşanabilecek ikilemlere pratik bir çözüm getirme amacındadırlar.

Çeviri etiği alanından beklenen ve çeviri sürecini de içerisine dâhil eden çeviri etiği normları burada söz konusu değildir. Adı geçen etik ilkelerin tartışma götürmez biçiminde doğru olarak kabul edilmesi, bu ilkelerin çeviri etiği bağlamında yeterli olduğunu göstermez. Bu yüzden çevirinin spesifik alanları için oluşturulan bu normlar, çalışma çerçevesinde amaçlanan çeviri etiği normlarıyla bağdaşmamaktadır. Çünkü oluşturulan bu normlar, o alan dâhilinde karşılaşılan çeviri problemlerini çözmek amacıyla oluşturulmuş normlardır.

Alan değiştikçe, ilgili normlar da doğal olarak değişecektir. Ancak ilgili alandaki sorunları çözen normlar, diğer alandaki sorunları çözmeye yetmeyecektir. Başka bir deyişle tümevarım yöntemiyle bütünsel yapıdaki çeviri etiği normlarına ulaşmak mümkün olmayacaktır. Çünkü tümevarım yönteminin ön şartı olan öğelerin benzerliği burada doğal olarak ortadan kalkar.

Örneğin yukarıda bahsedilen ve özellikle mahkemede karşılaşılan sorunları çözmek için oluşturulmuş çeviri etiği normlarından “davaya hazırlıklı olma”, “mahkemedeki ideal ortamın garanti altına alınması” ve “adaletin sağlanması için yüksek standartlarda görev bilincine sahip olma” ilkeleri, meslek etiği çerçevesinde yalnızca yukarıda bahsedilen “birinci” ve “ikinci” aşamaları kapsar.

Mahkeme ortamında çalışan her insan, ister hâkim ister mübaşir, isterse de avukat olsun, yukarıda verilen etik normlara zaten uymak zorundadır. Yani ortaya konulan etik normlar, ortamın gerektirdiği mesleki genel değerleri içeren normlardır. Aynı ortamda çalışan bir çevirmen de bu normlara zaten uymak zorundadır. O yüzden genel mesleki normlar aşılamadığı için sözü edilen normlar, yalnızca “birinci” ve “ikinci” aşamaları kapsar. Alan değiştirildiğinde ise, örneğin patent çevirisi ya da teknik çeviri söz konusu olduğunda, “üçüncü” aşamaya geçilmediği için ve “çeviri süreçleri dikkate alınmadığı için” kabul edilebilir olsalar bile, bu sebepten dolayı genel-geçerlilik kazan(a)mazlar.

Çeviri etiği normları oluşturulurken, çevirinin çeviri sürecini dikkate alan ve bu süreci öncelikle eylem olarak ön gören tanımı yapılmalıdır. Bu eylemin çeviri etkinliği içinde

yer alan ve daha farklı olan bir eylemi tamamlamak amacı güttüğünü de kabul etmek gerekir. Eylemin spesifik özellikleri, ancak bu ön şartlardan sonra ortaya çıkar. Çeviri eyleminin bu doğasına, ancak bir çeviribilim araştırmacısı hâkimdir. Eylemin etik yanı, eylem kriterlerinin belirlenmesinden sonra, ancak disiplinlerarası bir niteliğe sahip bir çalışmayla ve bilimsel yöntemlerle ortaya çıkarılabilir.

Mahkeme örneğinde olduğu gibi, mahkeme salonlarında karşılaşılan ve yalnızca uygulamadan gelen sorunlara pragmatik çözüm yolları bulmayı amaçlayan ve ortaya konulan bu etik normlar, genel-geçerlilik kazanamaz. Çünkü oluşum sürecinde çeviri süreçlerindeki eylem kriterlerinin gerçek kullanıcıları olan çeviribilim alanı dâhilindeki araştırmacılar ve ilgili eylemleri bir ya da birden fazla etik kuram çerçevesinde temellendirecek felsefe alanına mensup kişiler yer almamışlardır. İşte bu sebeple yukarıda özellikle mahkeme ortamı için oluşturulan etik normlar, çeviri süreci düşünülmeden ve ilgili alana mensup kişiler bu oluşum sürecinde yer almadıkları için genel-geçer etik normlarına ulaşmak mümkün olmamıştır.

Aynı şekilde “28578” numaralı yönetmelik dâhilindeki “görevini bizzat yerine getirme” ilkesi de yapısı itibariyle, açıklanmaya muhtaç, muğlak bir ifadedir. Bu ilke, hukuksal bir terimin ilke haline getirilmesiyle oluşturulmuştur ve hukuki bir terim olduğu için, açıklanma ihtiyacı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Her alanın kendine özgü ifade biçimi, jargonu ve terminolojisi bulunur. Alana özgü terimler yalnızca o alanla doğrudan ilişkisi olan insanlar tarafından anlaşılabilir. Üçüncü şahıslardan ya da alanla yalnızca bir süre bağlantı ve ilişki içinde olan insanlardan herhangi bir alana özgü terminolojiye hâkim olmaları beklenemez. Etik normlar genel-geçer olmaları (gerekliliği) sebebiyle, o toplumdaki tüm insanlar tarafından anlaşılacak bir biçimde açık olmalıdır. Bu yüzden terminoloji kaynaklı herhangi bir ilkenin herkes tarafından anlaşılacak etik bir norm olması mümkün değildir ve açıklanma ihtiyacı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Örneğin Berman’ın belirttiği gibi, “çeviri eyleminde etik amacın doğru aktarımın sağlanması (Berman, 2000: 86)” şeklinde bir düşünce ile çeviri etiği bağlamında yola çıkıldığında, “ilk iki aşama” aşılamayacak ve incelenmesi gereken “üçüncü aşamadaki çeviri eylemi” gözardı edilmek durumunda kalacaktır. Çünkü “doğru” niteliğe sahip aktarım/iş her mesleğin olmazsa olmaz bir gerekliliğidir. Çevirmen “üçüncü aşamada”

özellikle çeviri süreçlerini içeren etik normlara göre değerlendirilir. Çeviri süreçlerindeki temel eylem, son aşamada çeviri eylemidir. Bu eylemin belirli bir işlevi vardır ve çevirmen yüklendiği göreve göre görev-amaç-eylem üçlemesinde “tutarlılık” göstermek zorundadır.

Bu doğrultuda farklı kurumların özellikle “üçüncü aşamayı” dikkate almadan ve yalnızca örneğin mahkemelerde olduğu gibi, alanlarının sorunlarından, dolayısıyla “bireysel tecrübelerinden” yola çıkarak hazırladıkları etik normlar, genel-geçerlilik kazanamaz. Çeviri etiği alanından beklenen bütünsellik bu tür kurumsal çabalarla oluşturulamaz.

Çeviri ürünü, diğer alanlarda ortaya çıkan ürünlerden farklıdır. Erek metin çevirinin amacına göre kaynak metinden yola çıkılarak hazırlandığından, işlevselliğin sağlanabilmesi için birden fazla biçimlerde oluşturulabilir. Deyim yerindeyse “banttan” tek tip ürün çıkmaz; söz konusu çeviri eyleminde işlevselliğin sağlanması olduğundan, farklı erek metinlerin, yani ürünlerin ortaya çıkması son derece doğaldır. Çünkü çeviri eylemi yalnızca çevirmenlerin gerçekleştirdiği farklı kriterlere sahip bir eylemdir.

Çeviri etkinliğindeki temel amaç, bir üst amacı gerçekleştirmek için iletişimin sürekliliğin sağlanmasıdır. Çevirmen, çeviri eylemi sürecinde işlevine göre çeviri eylemini gerçekleştirebilmek için belirli bir çeviri yaklaşımı çerçevesinde bir karar alır ve çeviri sürecinde amaçlanmış olan iletişimin sürekliliğini sağlamaya çalışır. Bu farklılıktan ötürü çeviri eylemi “etik” açıdan “tutarlılığına” göre değerlendirilmeli ve “üçüncü aşama” kesinlikle göz ardı edilmemelidir.

Çeviri eyleminin incelenmesi sonucunda ortaya yalnızca “ilk iki aşamayı” değil, “üçüncü aşamayı” da kapsayan genel-geçer etik normlar ortaya çıkacaktır. Ancak genel-geçer normlar içeren bir çeviri etiği normu oluşturabilmek için, öncelikle çeviri eyleminin tanımı yapılmalı, çeviri süreçleri de çeviri etiğinin bir parçası haline getirilmelidir. Bu manada normların oluşumu, alanlarla sınırlı kalmamalıdır.

Asıl amacı iletişim değil de, iletişimi sürdürmek olan çeviri eyleminin sonucunda ortaya çıkan ürün, yani erek metin doğası gereği farklılıklar gösterdiği için, eylemin etik değerlendirmesi yukarıda da belirtildiği gibi, “tutarlılık” olgusu üzerine olmalıdır.

Ayrıca her meslekte, meslekle ilgili uygulama esnasında ortaya çıkan soru ve sorunlar, öncelikle o mesleği uygulayanın zihninde belirir. Her meslek sahibi, bu sorulara yanıtlar

oluşturarak çözüm yolları bulmaya çalışır. O yüzden her meslek sahibinin zihninde beliren sorunlar, o mesleğın temel sorunlarını oluşturur. İşte bu yüzden diğerk mesleklerde de olduğu gibi, çevirmenlik mesleğinde de, etik normları oluşturacak olan -bu sorunlardan yola çıkararak- disiplinlerarası niteliğe sahip kurumsal yapılarıdır.

SONUÇ

Ortak kültürel değerlerle bir arada yaşayan toplumlarda bir insanın, toplumdaki üçüncü şahısları da ilgilendiren eylemlerinde, toplumsal düzenin sağlanması amacıyla geçerli hukuk normlarının, dini normların ya da benzeri normların yanısıra o kültürde kabul gören etik normlara da uyması beklenir. Etik normları toplumu farklı türden yaptırımlarla biçimlendirir ve onu aşırılıklardan korur. Toplumsal her eylem, eylemin etik değerlendirmesini de beraberinde getirir. Etik değerlendirmeler, bireyin eyleme geçmeden önce mevcut ikilemleri çözmek adına başvurduğu, çok boyutlu değerlendirme süreçleridir. Bu değerlendirmelerde eylem ile eylemin gerekçelendirilmesi-amacı-sonucu arasındaki “tutarlılık” önemlidir. “Öteki” ile ilintili sosyal eylemin olduğu yerde etik karar ve değerlendirme kaçınılmazdır. Aksi halde eylemle beklenen ilişki sürdürülemez. Eylemin etik değeri eylemin dışında değil, eylemin kendisinde (içerisinde) aranmalıdır.

Toplumsal eylemlerde diğer normların ulaşamadıkları ya da ulaşmakta geç kaldıkları durumlarda toplumsal/kültürel değerlerin korunması için etik normlar devreye girerler. Bu özellikleri onları toplumsal uzlaşının korunmasında, yaptırım güçleri toplumların yapılarına göre değişiklik gösterse de önemli ve vazgeçilmez faktörler haline getirir. Önemleri özellikle kriz dönemlerinde öne çıkar.

Etik normlar aynı kültür içinde varlığını sürdüren daha küçük spesifik gruplarda bile o grupların özelliklerine göre farklılık gösterebilir; bölgesel - küresel değişim ve gelişim hızına göre de değişebilirler.

Meslek grupları, bir toplumda kendine özgü eylem biçimleri ve genelde organizasyon gerektiren eylemleri sonucu ortaya bir “ürün” çıkartan, bunun karşılığında ise bir “değer” elde eden gruplardır. Ürünün karşılığı elde edilen değer genellikle ücret olur; yani meslek gruplarının ticari bir yanları da vardır. Çağdaş toplumlarda meslek gruplarının eylemleri genel kültürel değerler ve ürün bağlamında etik değerlendirme altına alınabilir. Bir meslek grubunun mesleki eylemlerinin değerlendirilmesi sonucu o meslekle ilgili meslek etiği ortaya çıkar.

Günümüz toplumlarında “çevirmenlik” de bir meslek olarak kabul görülür ve çevirmenler bu meslek grubunun üyeleridir. Diğer meslek gruplarında olduğu gibi, çeviri sürecini ve çeviri eylemini etik açıdan hem ürün hem de çevirmen odaklı değerlendirmek amacıyla

bütünsel bir çeviri etiğinin de temellendirme şartlarının ivedilikle belirlenmesi gerekmektedir; çünkü çevirmenlik mesleği diğer mesleklerden, genelde “erek metin” biçiminde adlandırılan oluşturulan çeviri ürününün özellikleri sebebiyle ayrılır. Tek bir kaynak metinden amaca göre farklı çeviri ürünleri/erek metin oluşturmak mümkündür. Çünkü her erek metin amacına ve işlevine göre belirlenir. Bu yüzden çeviri ürünü, “zaman ve mekânda tekliği” dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Çevir etiği; çeviri eylemi ve çeviri etkinliği tanımlanmadan ve kriterleri oluşturulmadan temellendirilemez. Çağdaş çeviri uygulamalarında çeviri ürünü, içerisinde çevirmenin de yer aldığı organize işbirliği sonucu ortaya çıkar.

Çalışmada ürün oluşumunun tüm aşamalarını içeren bu organize işbirliği süreci “çeviri etkinliği” şeklinde tanımlanarak “çeviri eylemi” şeklinde tanımlanan ve işbirliği sürecinde belirlenen amaca göre, çevirmen kararlarıyla biçimlenen “farklı bir dildeki kaynak metinden farklı bir dilde erek metin oluşturma süreci” birbirinden ayrılmıştır. Çeviri eylemi, farklı bir eylemin tamamlanması amacıyla gerçekleştirilen bir “ek-eylemdir” ve kültürlerarası iletişimin önce kurulmasına, daha sonra da sürdürülmesine hizmet eder. Bu bağlamda her çeviri eylemini salt “kültürlerarası iletişim” biçiminde tanımlamak en azından her çeviri eylemine uygun düşmez. Çeviri eyleminin ayrıcalığı, ürünün hazırlanması aşamasında çeviri etkinliğine katılan diğer katılımcılarla oluşan çevirmenin iletişim ilişkilerinin etik açıdan farklı bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini gösterir.

Çeviri eylemi, bir bütün olarak aynı zamanda kültürlerarası eylem özelliği taşıyan çeviri etkinliğinin bir parçasıdır ve çevirmenin çeviri etkinliği sürecinde asıl eylemidir. Çeviri eylemi, çeviri etkinliğinden karar bakımından ayrılır. Çeviri etkinliği ürünün hazırlanmasında rol oynayan çevirmen dâhil tüm katılımcıların eylemler bütünüdür. Çeviri amacına göre kararlar birlikte verilebilir ya da hiyerarşik bir düzen içinde dikte edilebilir. Çeviri eyleminde ise gerekli hazırlıkları yaptıktan ve bilgilendirildikten sonra son kararı çevirmen verir. Çevirmen kararlarında -kişisel seçimler hariç- çevirmenin çeviri anlayışı ve çeviriye yaklaşımı önemli rol oynar. Bu kararlar özel değil, amaca göre uygulama alanı bulan, kültürel sonuçları açısından sorumluluk gerektiren bağlayıcı kararlardır. Eylem-gerekçeleştirme-tutarlılık-işlevsellik bağlamında değerlendirilirler.

Çeviri metni genel olarak çeviri amacına göre hatalardan arındırılmak için düzeltme ve kontrol sürecinden geçer ve çeviri ürünü haline bu son işlemlerden sonra gelir.

Çeviri eylemi, etik açıdan çevirmenin gerekçelendirmesindeki "tutarlılık" bağlamında değerlendirilmelidir. Etik değerlendirmelerde çeviri etkinliği sürecinde belirlenen amaç ile erek metin arasında tutarlılığın olup olmadığına bakılmalı, ancak çeviri ürününün amaca göre görecelik kazandığı da unutulmamalıdır. Çeviri ürünü ile ilgili etik değerlendirmeler, çeviri etkinliğindeki diğer katılımcıları da kapsadığı için zaman zaman birbirini içine girer, sonuç çıkarmak mümkün olmaz. Tutarlılık çevirmen kararı ile çeviri amacı arasındaki köprü görevi üstlenir.

Karmaşık durumlarda bu yüzden çeviri eylemi diğer eylemlerden soyutlanarak yalnızca çevirmenin gerekçelendirmesindeki tutarlılık bağlamında değerlendirilebilir.

Bu çalışma dâhilinde önerilen temellendirme modelinin “üçüncü aşamasını” oluşturan bu değerlendirme süreci hem çevirmen hem de ürün odaklıdır ve çevirmenliği diğer meslek gruplarından ayırır. Çeviri eyleminde ürünün amacı dışarıdan belirlenir, görevlendirme ve amaç doğrultusunda işlevsellik kazanır. Ürünü ve eylemi değerlendirmek bu yüzden ancak “üçüncü aşamada” mümkündür.

Çeviri ürününün “üçüncü aşamadaki” tutarlılığı, çevirmenin eylemini bağımsız bir biçimde gerçekleştirmesine de bağlıdır. Farklı güçlerin müdahalesi tutarlılığı doğal olarak zedeleyecektir. Çeviri eylemi ile ilgili bağımsızlığını kazanmış bir çevirmen, amaca uygun olarak belirlediği kararlar doğrultusunda erek metnin hazırlanması için eyleme geçtiği andan itibaren erek metnin tutarlılığı konusunda mesleğine özgü eylemlerinin sorumluluğunu da üstlenmek zorundadır. Bağımsızlık, sorumluluğu beraberinde getirir.

Çeviri etiğinin temellendirilmesinde bu çalışma çerçevesinde “üç aşamalı” bir değerlendirme modeli önerilmiştir. “İlk aşama” bir toplumda varlığını sürdüren her insan için geçerli etik normları içerir. Çevirmen "yaşadığı toplumun bir parçası" olduğunun bilincinde olmalı ve diğerleri için de geçerli etik normlara uymalıdır. Doğrudan çevirmen odaklıdır. “İkinci aşamayı” ise meslek etiği belirler. Çevirmen içinde yaşadığı toplumda belirginlik kazanmış ve diğer meslek grupları için de geçerli olan, zaman zaman da mesleğe özgü eylemler sebebiyle farklılıklar gösteren etik normlara uymalıdır. İstisnai çeviri alanları hariç ağırlıklı olarak çevirmen odaklıdır. Çevirmen, çeviri etkinliğinin

gerek öncesinde gerekse etkinlik sona erdikten sonra hem mesleki açıdan hem de diğer insan ve kurum/kuruluşlarla kültürel anlamda belirlenmiş etik değerlere uymak zorundadır.

Tutarlı bir metinde “sadakât”, “çevirmenin görünürlüğü”, “sorumluluk” gibi sorunlar çevirmenin gerekçelendirmesi görülmeden çeviri etiği bağlamında etik değerlendirme yapılmaması gerekir. Adı geçen sorunlar aynı zamanda çeviribilimin de temel araştırma konularıdır. Çeviri eyleminin “üçüncü aşama” özelliği ve bir kaynak metnin farklı erek metinlere dönüştürüldüğü gerçeği, yani çevirinin ya da çeviri ürününün zaman ve mekândaki tekilliği bu tür konuların ilk iki aşamada değerlendirilebileceğini gösterir. Ama “üçüncü aşamada” bu değerlendirmeler yapılmaması gerekir, yapılması durumunda ise paradoks değerlendirmelerle karşı karşıya kalınır.

Günümüzde “güven”, “sadakât”, “tarafsızlık”, “sorumluluk” gibi kültürlerarası da kabul gören etik normlara her meslek grubunda uyulması beklenir. Bu tür etik normlar tüm mesleki uygulamalarda gerekli etkinliklerin sağlıklı biçimde gerçekleştirilebilmesi iletişimin kurulabilmesi ve sürdürülebilmesi ve sonuçta işlevsel bir ürünün ortaya çıkması için şablon görevi görür. Bu açıdan aslında bir hekim, mühendis ya da çevirmen arasında bir fark yoktur. Çevirmen de tutarlı bir erek metin hazırlayabilmek için kendi mesleğine özgü, kabul görmüş mesleki etik normları ile ilgili ortaya çıkan sorunları çeviri etkinliği öncesinde ya da süresince hemen “üçüncü aşamaya” geçmeden önce çözmüş olmalıdır. Önerilen modeldeki “ikinci aşamanın” önemi buradan gelir.

Önerdiğimiz “üç aşamalı” değerlendirme modelinin herhangi bir aşamasında aksaklıklar gözlemlenmesi durumunda, çeviri ürününün çeviri etkinliği sürecinde belirginleşen amacı gerçekleştirilmesi zaten beklenemez.

Çeviri etiğinin temellendirilmesinde, bu modelin dışında ayrıca çeviri etkinliğindeki gerçekleştirilen ürün odaklı diğer eylemler de dikkate alınmalıdır. Çeviri etkinliği çevirmen dışında farklı meslek gruplarının işbirliğini içeren bir organizasyon gerektirir ve katılımcılar işbirliği sürecinde belirginleşen amacın gerçekleşmesi için hem kendi mesleki hem de iletişimin sürdürülmesi için gerekli etik değerlere saygı göstermelidirler.

Etik değerlendirme, yalnızca çevirmen için değil; çeviri etkinliğinde görev üstlenen tüm katılımcılar için geçerlidir. Çevirmen, çeviri ürünü oluşturulana kadar çeviri etkinliğinde

görünür hale gelmelidir. Ürün odaklı yönlendirmeler yaparak etkinliğin bütününde ancak bu şekilde rehberlik edebilir. Etkinlik sürecinde çevirmenin görünmez olması pratikte zaten mümkün de değildir; görevlendirmeyle birlikte çeviri etkinliği sürecinde çevirmenle iletişim kurulması zorunludur. Çeviri eylemine geçildiğinde ise görevlendirme ve amaç, çevirmenin erek metindeki görünürlüğünü belirler.

Bu çalışmada önerilen “üç aşamalı” etik değerlendirmeye ek olarak bağımsız bir çevirmenin çeviri eyleminin sorumluluğunu aldığı ve diğer katılımcılarla birlikte çeviri etkinliğine girdiği ve etkinlikte diğer katılımcıları etik duruşunun önem kazandığı, çeviri etiğinin mesleki etik ve çeviri eylemini de kapsayan bütünsel etik değerlendirmeye Mänttärin çeviri yaklaşımı uygun görünmektedir. Çevirinin çevirmen, etkinlik ve eylem boyutlarıyla ele alındığı çeviri anlayışında çeviri etiğini hem meslek hem de çeviri eylemi boyutlarıyla incelemek mümkündür.

Çevirmen aynı zamanda iletişim uzmanıdır, iletişime geçecek her iki kültürü de yakından tanır. Çeviri etkinliği sürecini her iki kültüre de uygun etik normlara uygun biçimde sürdürecektir donanıma sahip olmalıdır.

Çeviri etkinliği ürünün etik açıdan değerlendirilmesinde önemli bir yer tutar. Çevirmen kendi sorumluluğundaki “üç aşamayı” yerine getirirse bile, eğer çeviri etkinliği sürecinde diğer katılımcılar etik normlara uymuyorlarsa çeviri ürününün çeviri etkinliği öncesinde/sürecinde belirginleşen amacı gerçekleştirilmesi beklenemez. Etkinlik öncesinde/sürecinde belirginleşen amacı gerçekleştirmek için yalnızca çevirmene yüklenerek değerlendirilen herhangi bir etik norm, diğer katılımcıların eylemleri göz ardı edildiğinde geçerliliğini yitirir.

Çeviribilimde postkolonial görüşü savunan bilim insanlarının daha çok çevirmenin sorumluluğunda aradıkları etik duruş, çağdaş çeviri uygulamalarının gösterdiği gibi, çeviri etkinliğindeki tüm katılımcılardan tarafından sergilenmelidir.

Çeviri etiğinin temellendirilmesi, çeviribilimcilerin ve felsefecilerin disiplinlerarası işbirliğini gerektirir. Çeviribilimciler çeviri süreçlerinin uzmanıdır ve felsefeciler de gerçekleştirilen çeviri eylemleri etik açıdan değerlendirecek donanıma sahiptirler. Farklı meslek gruplarının özellikle “üçüncü aşamayı” dikkate almadan, yalnızca bireysel tecrübelerden yola çıkarak giriştikleri etik norm oluşturma çabaları daha çok kendi

meslekleriyle ilgili mesleki eylemlere çevirmenlerin katılım süreçleriyle ilgilidir; bu yüzden etik normlardan çok “Nasıl çeviri yapılmalıdır?” sorusuna yanıt arayan teknik standartlaşmaya kısa süreli çözümler getirebilir. Bu durum farklı alanlarda standart çevirilerin daha kısa sürede gerçekleştirilmesine yardımcı olabilir, ancak çeviri etiğinin temellendirilmesinde ortaya çıkan sorunlara çözüm getiremez ve çeviri etiğinden beklenen bütünsellik gerçekleştirilemez. Diğer bir sakıncası da alanlar farklı olsa bile birbirine benzer çeviri süreçlerinde birbirinden bağımsız ve farklı özellikler içeren çeviri etiği normlarının çıkmasına yol açmasıdır.

Çeviri etiğinin son olarak felsefe alanında ortaya konmuş etik kuramlar çerçevesinde temellendirilmesi gereği açıkça görülmektedir. Bir çeviri ürünü, gerek çevirmenin gerekse çeviri etkinliği sürecinde görev üstlenen diğer katılımcıların var olan/süreçte belirlenmiş etik normlara ve alana özgü standartlara uygun çalışması sonucu ortaya çıkmış olsa bile, sonuçta -çeviri hatası içermemesine rağmen- erek kitle/okur/son tüketicide en azından beklentileri karşılayamayabilir. Çevirmenin mesleki açıdan kabul görmediği çeviri etkinlikleri, erek metin üzerindeki (y)etkisinin kaybolduğu, çeviri sürecinde erek metnin oluşumuna doğrudan müdahale edildiği durumlar ya da kaynak metnin örtük mesajlar taşıdığı durumlar örnek olarak verilebilir. Çevirmenin, erek metnin çıkar amaçlı oluşturulmasına karşı çıkması bilinçli bir biçimde engellenir; çünkü burada asıl amaç erek metnin kullanılarak farklı grupların çıkarlarının korunmasıdır. Çevirmenin böyle durumlarda karşı çıkması gerekir; aksi halde erek metnin amacı saptırılmış olacaktır. Ayrıca çeviri etkinliğinin dışında, birçok farklı alanla ilgili etik değerlerin de zedelenmesine göz yumulmuş olur. Erek metin manipülatif amaçlar taşırsa doğal olarak tutarlılık sağlanamaz; yalnızca farklı güç odaklarına hizmet etmesi planlanan bir erek metin(!) oluşur.

Çeviri ürünü genel hatlarıyla erek toplumu etkilemek/erek toplumla iletişim kurarak bu iletişimi sürdürmek amacıyla oluşturulan, toplumsal değeri bulunan bir üründür ve bu bağlamda en azından erek kültürde var olan etik normlar göz ardı edilemez. Amaç odaklı bir eylem türüyle oluşturulan (hatasız!) çeviri metninin -görünen- amacından uzaklaşması, yalnızca felsefe alanındaki ürünün özelliklerine göre farklı etik kuramlarla değerlendirilmesiyle önlenemez. Çalışma boyunca utilitarian bakış açısının çeviri etiğinin temellendirilmesinde toplumsal yarar açısından birçok çeviri ürününe daha

uygun olduğu görülmüştür. Bununla birlikte çeviri alanları değiştikçe ürüne göre etik bakış açısının da değiştirilmesi gerektiği gözlemlenmiştir. Ancak, bu çalışmanın sınırlarını aşan bu konu, farklı bir çalışma konusu olmalıdır.

Çeviri eğitimi çevirmenlere/çevirmen adaylarına erek metnin hazırlanmasına ilişkin hazır reçeteler sunmaz; çevirmen adayı -günümüzde çeviri eğitiminde de alan uzmanlaşmasının önemi artmakla birlikte- farklı çeviri alanlarında erek metnin hazırlanmasında yardımcı olacak donanımı ve esnekliği kazanmalıdır. Çevirmenlik günümüzde işbirliği gerektiren bir meslek haline gelmiştir. Çeviri etkinliği yalnızca erek kültürü değil, aynı zamanda kaynak kültürü de etkiler. Bu yüzden eğitimi süresince çevirmene sorumluluk bilinci kazandırılmalıdır.

Çevirmen adayı, bir değer karşılığı çeviri uygulamalarına geçtiğinde görev aldığı etkinliklerde etkinliğin sürdürülmesi adına etik normlara ihtiyaç duyacaktır. Bu yüzden çeviri etiği de çeviri eğitiminin bir parçası haline getirilmeli, eğitim disiplinlerarası çalışmayla biçimlendirilmelidir.

Çevirmen adayı eğitim sürecinde “Nasıl çeviririm?” sorusunun çözümlenmesinde farklı yöntemlerle donatılırken aynı zamanda çeviri etkinliği içerisinde ya da yalnızca kendi kararlarıyla oluşturacağı erek metin için girişeceği eylemlerde farklı alan ve durumlarda etik açıdan hazır doğru-listesiyle değil çalışmayı değil, duruma göre esneklik göstererek etik açıdan ürünün sorumluluğunu üstlenmeyi öğrenmelidir.

Sonuçta çeviri etiği eğitiminin temel amacı çevirmenlere/çevirmen adaylarına doğru ve yanlış listesi sunmak yerine, bilinç kazandırmaktır. Çevirmenlik aynı zamanda uygulamadan kaynaklanan ve uygulamayla beslenen bir meslektir. Mesleki eğitimin verilmediği dönemlerde de kültürlerarası ilişkiler çevirmen ve çeviri ihtiyacının karşılanması gerekmiştir. Bu ihtiyaç genellikle deneme- yanılma yoluyla uygulamalardan kazandığı deneyimlerini biriktirerek çeviri eylemine girişen çevirmenler tarafından karşılanmıştır. Yine de uygulama sonucu edinilen deneyimlerin bu tür çevirmenlere çeviride bir bakış kazandırır; bu bakış açısının da etik normlarla çevirmen tarafından tamamlanması gerekir. Çalışmada eğitilmiş ideal çevirmen çıkış noktası olmakla birlikte eğitim almış olsun ya da olmasın, “çeviri” ile uğraşan herkesin çeviri uygulamalarında ortaya çıkan etik sorunlarla karşı karşıya geleceğini belirtmek gerekir.

Çalışma süresince yapılan araştırmalarda, çeviri etiğinde “etik sorunların” “etik soru” haline getirildiği, kişiselleştirildiği, somutlaştırıldığı ve sorulara verilen yanıtların ağırlıklı olarak sorunun çözümü biçiminde sunulduğu, ancak çözüm önerilerinde paradokslar olduğu gözlemlenmiştir. Çözüm önerileri verilmeden önce çeviri etiğinin kültürlerarası kabul göreceği biçimde temellendirilmesi, bu noktada daha fazla önem kazanmaktadır. Böylelikle kültürlerarası ilişkilerde çeviri etkinliğinde rehber rolü üstlenecek etik normların oluşmasını sağlanabilir. Etik temellendirme aynı zamanda farklı çeviri alanlarında ihtiyaç duyulan alana özgü etik normların belirlenmesi konusunda da yararlı olacaktır. Diğer yandan da çeviri etkinliğinde teknik standartlaşma ile etik normların birbiri içine geçmesi önlenebilir.

Çalışmada çağdaş çeviri anlayışlarından yola çıkılmış, çalışma amacını aşacağı için kabul gören çeviri kuramlarına değinilmemiştir. Yine de hem çeviri etkinliği süresince hem de çeviri eylemi gerçekleştirilirken çevirmenin çeviriye bakış açısının var olan çeviri kuramlarından kaynaklandığı, çevirmenin “nasıl çeviririm?” sorusuna yanıt ararken ve nihayetinde çeviri kararlarını verirken kuramsal çalışmalarda önerilen/öngörülen çeviri eylemlerinde bulunduğu, bu eylemlerin de etik yanının araştırılması/değerlendirilmesi gereği göz ardı edilmemelidir. Çeviri kuramlarında önerilen/öngörülen çeviri eylemleri kuramların etik yanını da belirleyecek ve kuramların bütünsel bir yapıya ulaşmalarını sağlayacaktır. Çeviri kuramları evrimsel yapıdadır. Yeni çeviri alanları, yeni çeviri kuramlarının oluşmasını ya da var olan kuramların kendilerini yenilemelerini sağlayacaktır. Buna bağlı olarak da çeviri etiği ve kabul gören etik değerler de değişecektir; çeviri etiğinde durağan ve her duruma uygunluk gösteren/evrensel özellikler taşıyan etik değerler beklenmemelidir. Yeni kaynak metin türleri, görevlendirmelerin çeşitlenmesi ya da farklı çeviri amaçlarının ortaya çıkması durumunda bir yandan yeni çeviri sorunları oluşacak, ama diğer yandan da yeni kuramsal yaklaşımlar temelinde sorunları çözmeye yönelik çalışmalar, durağan yapıda etik değerlere izin vermeyecektir.

Çalışma çerçevesinde değinmek istediğimiz diğer bir husus “çeviri” tanımlamasıyla ilgilidir. Çeviri alanlarının sürekli çeşitlenmesi, farklı dildeki bir kaynak metni temel alarak farklı bir dilde oluşturulan uyarlama metinler ve benzeri uygulamalar çeviriyi bugünkü tanımlamaların ötesine taşıyacaktır. Günümüzde çeviriyi etik alanını da katarak

tüm boyutlarıyla yeniden değerlendirmeye ve genel kabul gören yeni bir tanımlamaya ihtiyaç duyulduğu görölmektedir.

Son olarak çalışmanın amacının eviri etkinliğinde gerekli olan etik normları oluşturmak olmadığının, öncelikle eviri etiğinin temellendirilebilmesi için gerekli şartların belirlenmesi olduğu vurgulanmalıdır. Etik normlar ancak böyle bir ön çalışmadan sonra belirlenebilir ve daha sonra da bu normların kltrlerasası geçerliliği ve evrenselliği tartışmaya aılabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aristoteles (1997), “*Nikomakhos’a Etik*”, S. Babür (Çev.), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Aristoteles (2007), “*Die Nikomachische Ethik*”, O. Gigon (Çev.), Düsseldorf: Artemis & Winkler Verlag.
- Arrojo, Rosemary (2005), “The Ethics of Translation in Contemporary Approaches to Translator Training”, M. Tennent (Ed.), *Training for the New Millennium - Pedagogies for Translation and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, ss.225-245.
- Arrojo, Rosemary (2013), “Translators’ Code of Ethics”, C. A. Chapelle (Ed.), *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, Oxford: Wiley-Blackwell Publishing, ss.5945-5948.
- Bauman, Zygmunt (1998), “*Postmodern Etik*”, A. Türker (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Badiou, Alain (2013), “*Etik – Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*”, T. Birkan (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Baixaoli-Olmos, Lluís (2013), “A Description of Interpreting in Prisons – Mapping the Setting through an Ethical Lens”, C. Schäffner, K. Kredens & Y. Fowler (Ed.), *Interpreting in a Changing Landscape – Selected Papers from Critical Link 6*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, ss.45-60.
- Bandia, Paul (2012), “African Europhone Literature and Writing as Translation – Some Ethical Issues”, T. Hermans (Ed.), *Translating Others -Volume II-*, London and New York: Routledge, ss.349-361.
- Başdemir, Hasan Y. (2009), “*Liberalizm, Ahlaki Temeller*”, Ankara: Liberte Yayınları.
- Berger, Klaus (2013), “Zur Ethik des Übersetzens”, F. Mayer und B. Nord (Ed.), *Aus Tradition in die Zukunft – Perspektiven der Translationswissenschaft – Festschrift für Christiane Nord*, Berlin: Frank & Timme Verlag, ss.7-14.
- Berman, Antoine (1992), “*The Experience of the Foreign: Culture and Translation in Romantic Germany*”, S. Heyvaert (Çev.), New York: State University of New York Press.
- Berman, Antoine (2000), “Translation and the Trials of the Foreign”, L. Venuti (Çev. & Ed.), *The Translation Studies Reader*, London / New York: Routledge, ss.284-297.
- Billington, Ray (1997), “*Felsefeyi Yaşamak, Ahlak Düşüncesine Giriş*”, A. Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Bottone, Angelo (2007), "Translation as an Ethical Paradigm in the Work of Paul Ricoeur", S. Kelly and D. Johnston (Ed.). *Betwixt and Between – Place and Cultural Translation*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, ss.222-228.
- Brock, Ditmar; Junge, Matthias; Diefenbach, Heike; Keller, Reiner ve Villanyi, Dirk (2009), "Soziologische Paradigmen nach Talcott Parsons - Eine Einführung", Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Camayd-Freixas, Erik (2013), "Court Interpreter Ethics and the Role of Professional Organizations", C. Schäffner, K. Kredens & Y. Fowler (Ed.), *Interpreting in a Changing Landscape – Selected Papers from Critical Link 6*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, ss.15-30.
- Caws, Marry A. (1996), "The Ethics of Translation", G. T. Harris (Ed.). *On Translating French Literature and Film*, Amsterdam / Atlanta: Rodopi B. V., ss.25-45.
- Cevizci, Ahmet (2002), "Etiğe Giriş", İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (2013), "Uygulamalı Etik", İstanbul: Say Yayınları.
- Chesterman, Andrew (1997), "Ethics of Translation", M. Snell-Hornby, Z. Jettmarova & K. Kaindl (Ed.), *Translation as Intercultural Communication – Selected Papers from The EST Congress – Prague 1995*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, ss.147-160.
- Comte-Sponville, André (2012), "Kapitalizm Ahlaki Midir? – Zamanımızın Kimi Gülünçlükleri ve Zorbalıkları Üzerine", D. Yankaya (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Conrad, Patricia ve Stegenga, Susan (2005), "Case Studies in Education – Practical Application of Ethics and Role", T. Janzen (Ed.). *Topics in Signed Language Interpreting – Theory and Practice*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, ss.293-322.
- Cooke, Michael S. (2009), "Interpreter Ethics versus Customary Law: Quality and Compromise in Aboriginal Languages Interpreting", S. Hale, U. Ozolins & L. Stern (Ed.), *The Critical Link 5 – Quality in Interpreting – A shared Responsibility*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, ss.85-97.
- Drugan, Joanna (2011), "Translation Ethics Wikified: How Far Do Professional Codes of Ethics and Practice Apply to Non-Professionally Produced Translation?", M. O'Hagan (Ed.), *Linguistica Antverpiensia New Series – Themes in Translation Studies – Translation as a Social Activity*, 10, ss.111-127.
- Eaglestone, Robert (2005), "Levinas, Translation, and Ethics", S. Bermann & M. Wood (Ed.), *Nation, Language and the Ethics of Translation*, Princeton / Oxford: Princeton University Press, ss.127-138.
- Feldman, Fred (2012), "Etik Nedir", F. B. Aydar (Çev.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- Fenner, Dagmar (2010), *“Einführung in die Angewandte Ethik”*, Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- Fischer, Peter (2003), *“Einführung in die Ethik”*, München: Wilhelm Fink Verlag.
- Frankena, William (2007), *“Etik”*, A. Aydın (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Gil, Thomas (1993), *“Ethik”*, Stuttgart / Weimar: Verlag J. B. Metzler.
- Gouadec, Daniel (2007), *“Translation as a Profession”*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hazlitt, Henry (2006), *“Ahlakın Temelleri”*, M. Aydın ve R. Tapramaz (Çev.), Ankara: Liberte Yayınları.
- Heidegger, Martin (1997), *“Der Satz vom Grund“*, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann GmbH.
- Hermans, Theo (2009), “Translation, Ethics, Politics”, J. Munday (Ed.), *The Routledge Companion to Translation Studies – Revised Edition*, London / New York: Routledge, ss.93-105.
- Holtbrügge, Dirk (2005), “Multinationale Unternehmungen zwischen nationaler Verantwortung und globaler Effizienz”, H. Hermann und K. Voigt (Ed.), *Globalisierung und Ethik / Ludwig-Erhard-Ringvorlesung an der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg*, Heilderberg: Physica-Verlag, ss.195-208.
- Höffe, Otfried (1997), *“Lexikon der Ethik”*, München: Beck Verlag.
- Höffe, Otfried (2003), *“Einführung in die utilitaristische Ethik – Klassische und zeitgenössische Texte”*, Tübingen-Basel: A. Francke Verlag.
- Inghilleri, Moira (2009), “Translators in War Zones: Ethics under Fire in Iraq”, E. Bielsa and C. W. Hughes (Ed.), *Globalization, Political Violence and Translation*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, ss.207-221.
- Inghilleri, Moira (2012), *“Interpreting Justice – Ethics, Politics and Language”*, New York / London: Routledge.
- Janzen, Terry ve Korpinski, Donna (2005), “Ethics and Professionalism im Interpreting”, T. Janzen (Ed.), *Topics in Signed Language Interpreting – Theory and Practice*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, ss.165-199.
- Jänis, Marja (2010), “Ethics of Translator’s Agency: Translating Russian Journalistic Texts into Finnish”, T. Kinnunen & K. Koskinen (Ed.), *Translators’ Agency – Tampere Studies in Language, Translation and Culture, Series B4*, Tampere: Tampere University Press, ss.108-125.

- Jerez, Jesús de M. (2010), "From Ethics to Politics: Towards a New Generation of Citizen Interpreters", J. Boéri & C. Maier (Ed.), *Compromiso Social y Traducción / Interpretación – Translation / Interpreting and Social Activism - International Forum on Translation/Interpreting and Social Activism (2007)*, Granada: ECOS, traductores e intérpretes por la solidaridad, ss.134-145.
- Kalina, Sylvia (2013), "Loyalität beim Dolmetschen", F. Mayer und B. Nord (Ed.), *Aus Tradition in die Zukunft – Perspektiven der Translationswissenschaft – Festschrift für Christiane Nord*, Berlin: Frank & Timme Verlag, ss.15-25.
- Kant, Immanuel (1995), "*Ahlak Metafizikinin Temellendirilmesi*". I. Kuçuradi (Çev.), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kaufert, Patricia; Kaufert, Joseph M. ve Labine, Lisa (2009), "Research Ethics, Interpreters and Biomedical Research", S. Hale, U. Ozolins & L. Stern (Ed.), *The Critical Link 5 – Quality in Interpreting – A shared Responsibility*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, ss.235-250.
- Kautz, Ulrich (2000), "*Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*", München: Iudicum Verlag.
- Kermit, Patrick (2007), "Aristotelian Ethics and Modern Professional Interpreting", C. Wadensjö, B. E. Dimitrova & A. L. Nilsson (Ed.), *The Critical Link 4 - Professionalisation of Interpreting in the Community - Selected Papers from the 4th International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Stockholm, Sweden (2004)*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, ss.241-249.
- Koslovski, Peter (2000), "Etik ve Hekimlik Sanatı", *Etik ve Meslek Etikleri*, H. Tepe (Ed.), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss.35-51.
- Kramiņa, Aiga (2001), "Ethical and Aesthetic Aspects of Translation and Interpretation", A. F. Kelletat (Ed.), *Dolmetschen – Beiträge und Forschung, Lehre und Praxis*, Frankfurt: Peter Lang GmbH, ss.287-295.
- Kruse, Michael (2002), "*Zukunftsutilitarismus – Überlegungen zu einer Ethik für das globale Zeitalter*", Berlin: Tenea Verlag für Medien.
- Kuçuradi, İoanna (2000), "Felsefi Etik ve "Meslek Etikleri". H. Tepe (Ed.), *Etik ve Meslek Etikleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss17-32.
- Kuçuradi, İoanna (2011), "*Etik*". Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kurultay, Turgay (1985), "Çeviri Yöntemi Üzerine Düşünceleriyle F. Schleiermacher", A. Cemal (Ed.), *Dün ve Bugün Çeviri I*, İstanbul: Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, ss.191-217.
- Kutschera, Franz v. (1982), "*Grundlagen der Ethik*", Berlin, New York: Walter de Gruyter Verlag.

- Lipkin, Shira L. (2010), “Norms, Ethics and Roles Among Military Court Interpreters - The Unique Case of the Yehuda Court”, M. Shlesinger & F. Pöchhacker (Ed.), *Doing Justice to Court Interpreting*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, ss.85-99.
- Mänttari, Justa H. (1984), *“Translatorisches Handeln”*, Helsinki: Annales Academiae Scientiarum Fennicae.
- Maring, Matthias (2014), “Ein verantwortungsethischer Ansatz für die Technik-, Wirtschafts- und Wissenschaftsethik”, M. Maring (Ed.), *Bereichsethiken im interdisziplinären Dialog*, Karlsruhe: KIT Scientific Publishing, ss.113-130.
- McAlester, Gerard (2003), “A Comment on Translation Ethics and Education”, G. Anderman & M. Rogers (Ed.), *Translation Today: Trends and Perspectives*. Clevedon / Buffalo / Toronto / Sydney: Multilingual Matters, ss.225-227.
- McDonough Dolmaya, Julie (2011a), “Moral Ambiguity – Some Shortcomings of Professional Codes of Ethics for Translators”, *The Journal of Specialised Translation*, 15, ss.28-49.
- McDonough Dolmaya, Julie (2011b), “The Ethics of Crowdsourcing”, M. O’Hagan (Ed.), *Linguistica Antverpiensia New Series – Themes in Translation Studies – Translation as a Social Activity*, 10, ss.97-110.
- Meier, Jakob (2014), “Verantwortung und die Legitimität bereichsethischer Kodizes – zu einem zentralen Aspekt der Technik- und Informationsethik”, M. Maring (Ed.), *Bereichsethiken im interdisziplinären Dialog*, Karlsruhe: KIT Scientific Publishing, ss.419-434.
- Meschonnic, Henri (2011), *“Ethics and Politics of Translating”*. P. P. Boulanger (Çev.), Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Mill, John. S. (1986), *“Faydacılık”*, N. Coşkunlar (Çev.), İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Morscher, Edgar (2013), *“Angewandte Ethik / Grundlagen – Probleme – Teilgebiete”*, Sankt Augustin: Academia Verlag.
- Newmark, Peter (1996), “The Ethics of Translation: Diverging from the Source Language Text”, A. Lauer, H. Gerzymisch-Arbogast, J. Haller & E. Steiner (Ed.), *Übersetzungswissenschaft im Umbruch - Festschrift für Wolfram Wills zum 70. Geburtstag*, Tübingen: Gunter Narr Verlag, ss.37-42.
- Nord, Christiane (2011), *“Funktionsgerechtigkeit und Loyalität – Theorie, Methode und Didaktik des funktionalen Übersetzens”*, Berlin: Frank & Timme Verlag.
- Nuttall, John. (1997), *“Ahlak Üzerine Tartışmalar: Etiğe Giriş”*, A. Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Oittinen, Riitta (2006), "No Innocent Act: On the Ethics of Translating for Children", J. V. Coillie & W. P. Verschueren (Ed.), *Children's Literature in Translation – Challenges and Strategies*, Manchester / Kinderhook: St. Jerome Publishing, ss.35-45.
- Özlem, Doğan (2004), "*Etik -Ahlak Felsefesi-*", İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Pieper, Annemarie. (1999), "*Etiğe Giriş*", V. Atayman ve G. Sezer (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Poole, Ross (1993), "*Ahlak ve Modernlik*", M. Küçük (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Prunč, Erich (2004), "*Entwicklungslinien der Translationswissenschaft: von den Asymmetrien der Sprachen zu den Asymmetrien der Macht*", Berlin: Frank & Timme GmbH Verlag für wissenschaftliche Literatur.
- Pym, Anthony (2010), "*Translation and Text Transfer - An Essay on the Principles of Intercultural Communication*", Tarragona: Intercultural Studies Group.
- Pym, Anthony (2012), "*On Translator Ethics - Principles for Mediation between Cultures*", Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Reiner, Hans (1964), "*Die philosophische Ethik / Ihre Fragen und Lehren in Geschichte und Gegenwart*", Heidelberg: Quelle & Meyer Verlag.
- Reisenauer, Thorsten M. (2011), "*Moralische Unternehmensführung / Ethische Analyse der Weltwirtschaftskrise*", Hamburg: Diplomica Verlag.
- Robinson, Douglas (2001), "*Becoming a Translator – An Accelerated Course*", New York: Routledge.
- Rohrhirsch, Ferdinand (2005), "*Erfolg. Ethik. Sinn. Faktoren einer nachhaltigen Mitarbeiter- und Unternehmensentwicklung*", Karlsruhe: Universitätsverlag Karlsruhe.
- Russel, Bertrand (1992), "*Human Society in Ethics and Politics*", London: Routledge.
- Schachtschneider, Karl A, (2005), "Republikanismus und Globalismus am Beispiel der Kapitalverkehrsfreiheit", H. Hermann und K. Voigt (Ed.), *Globalisierung und Ethik / Ludwig-Erhard-Ringvorlesung an der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg*, Heilderberg: Physica-Verlag.
- Smith, Najarro N. (2005), "Resolving Ethical Dilemmas for Court Interpreters", Carmen Valero Garcés (Ed.), *Traducción Como Mediación Entre Lenguas Y Culturas – Translation as Mediation or How to Bridge Linguistic and Cultural Gaps*, Universidad De Alcalá: Servicio de Publicaciones, ss.161-167.
- Schmitz, Stefanie (2012), "*Bilanztheorie in der US-amerikanischen und internationalen Standardsetzung - Eine historische und wissenschaftstheoretische Analyse*", Wiesbaden: Springer Gabler Verlag.

- Schwartz, Eduard (1951), *“Ethik der Griechen”*, Stuttgart: K. F. Koehler Verlag.
- Tate, Graham. ve Turner, Granville H. (2002), “The Code and the Culture - Sign Language Interpreting - in Search of the New Breed's Ethics”, F. Pöchhacker & M. Shlesinger (Ed.), *The Interpreting Studies Reader*, London / New York: Routledge, ss.372-384.
- Tokarski, Kim O. (2008), *“Ethik und Entrepreneurship - Eine theoretische sowie empirische Analyse junger Unternehmen im Rahmen einer Unternehmensethikforschung”*, Wiesbaden: Gabler Verlag.
- Tosun, Muharrem (2007), *“Çeviri Eleştirisi Kuramının Temelleri”*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Tosun, Muharrem, (2013), *“Çeviri Eleştirisi Kuramı”*, İstanbul: Aylak Adam Yayınları.
- Tymoczko, Maria (2009a), “Translation, Ethics and Ideology in a Violent Globalizing World”, E. Bielsa and C. W. Hughes (Ed.), *Globalization, Political Violence and Translation*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, ss.171-194.
- Tymoczko, Maria (2009b), “Censorship and Self-censorship in Translation: Ethics and Ideology, Resistance and Collusion”, E. N. Chuilleanáin, C. O Cuilleanáin & D. Parris (Ed.), *Translation and Censorship – Patterns of Communication and Interference*, Portland: Four Courts Press, ss.24-45.
- Tytler, Alexander F. (1978), *“Essay on the Principles of Translation”*, Amsterdam: John Benjamins B.V.
- Van Wyke, Ben (2010), “Ethics and Translation”, Y. Gambier & L. van Doorslaer (Ed.), *Handbook of Translation Studies – Volume 1*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, ss.111-115.
- Venuti, Lawrence (1998), *“The Scandals of Translation – Towards an Ethics of Difference”*, London / New York: Routledge.
- Vergara, Francisco (2006), *“Liberalizmin Felsefi Temelleri – Liberalizm ve Etik”*. B. Arıbaş (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Walter, Benjamin (1972), “Die Aufgabe des Übersetzers” T. Rexroth (Ed.), Walter Benjamin – Gesammelte Schriften IV (I), Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag, ss.9-21.
- Welsen, Peter (Ed.) (1999), *“Ethik”*, Freiburg/München: Karl Alber Verlag.
- Wolf, Jean-Claude (1993), *“Utilitarismus Pragmatismus und Kollektive Verantwortung”*, Freiburg: Universitätsverlag Freiburg; Verlag Herder.

Süreli Yayınlar

- Abdallah, Kristiina (2011), "Towards Empowerment – Students' Ethical Reflections on Translating in Production Networks," *The Interpreter and Translator Trainer (ITT) - Ethics and the Curriculum: Critical Perspectives*, 5 (1), ss.129-154.
- Arrojo, Rosemary (1997), "Asymmetrical Relations of Power and the Ethics of Translation", *TEXTconTEXT*, 11 (1), ss.5-24.
- Baker, Mona ve Maier, Carol (2011), "Ethics in Interpreter & Translator Training – Critical Perspectives", *The Interpreter and Translator Trainer (ITT) - Ethics and the Curriculum: Critical Perspectives*. 5 (1), ss.1-14.
- Basalamah, Salah (2001), "The Thorn of Translation in the Side of the Law – Toward Ethical Copyright and Translation Rights", *The Translator* 7 (2), ss.155-167.
- Blaauw, Johan ve Boets, Els (2000), "Towards a Code of Ethics for Text Editors", *Language Matters: Studies in the Languages of Africa*, 31 (1), ss.243-267.
- Boéri, Julie. ve Jerez, Jesus de M. (2011), "From Training Skilled Conference Interpreters to Educating Reflective Citizens – A Case Study of the Marius Action Research Project", *The Interpreter and Translator Trainer (ITT) - Ethics and the Curriculum: Critical Perspectives*. 5 (1), ss.41-64.
- Bulut, Alev ve Kurultay, Turgay (2001), "Interpreters-in-Aid at Disasters - Community Interpreting in the Process of Disaster Management", *The Translator*. 7 (2), ss.249-263.
- Chesterman, Andrew (2001), "Proposal for a Hieronymic Oath", *The Translator*, 7 (2), ss.139-154.
- Dean, Robyn K. ve Pollard, Robert. Q. Jr. (2011), "Context-based Ethical Reasoning in Interpreting – A Demand Control Schema Perspective", *The Interpreter and Translator Trainer (ITT) - Ethics and the Curriculum: Critical Perspectives*, 5 (1), ss.155-182.
- Dean, Robyn K. (2014), "Condemned to Repetition? An Analysis of Problem-Setting and Problem-Solving in Sign Language Interpreting Ethics", *The International Journal for Translation & Interpreting Research*, 6 (1), ss.60-75.
- Donovan, Clare (2011), "Ethics in the Teaching of Conference Interpreting", *The Interpreter and Translator Trainer (ITT) - Ethics and the Curriculum: Critical Perspectives*, 5 (1), ss.109-128.
- Drugan, Joanna ve Megone, Chris. (2011), "Bringing Ethics into Translator Training - An Integrated, Inter-disciplinary Approach", *The Interpreter and Translator Trainer (ITT) - Ethics and the Curriculum: Critical Perspectives*, 5 (1), ss.183-211.

- Floros, Georgios (2011), “‘Ethics-less’ Theories and ‘Ethical’ Practices – On Ethical Relativity in Translation”, *The Interpreter and Translator Trainer (ITT) – Ethics and the Curriculum: Critical Perspectives*, 5 (1), ss.65-92.
- Floros, Georgios (2012), “News Translation and Translation Ethics in the Cypriot Context”, *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal - Journalisme et traduction / Journalism and Translation*, 57 (4), ss.924-942.
- Gouanvic, Jean. M. (2001), “Ethos, Ethics and Translation – Toward a Community of Destinies”, *The Translator*, 7 (2), ss.203-212.
- Guzmán, Maria. C. (2008), “Rabassa and the ‘Narrow Act’: Between Possibility and an Ethics of Doubt”, *TTR: traduction, terminologie, rédaction - La formation en traduction: pédagogie, docimologie et technologie I / Translator Training: Pedagogy, Evaluation, and Technologies I*, 21 (1), ss.211-239.
- Hlavac, Jim (2010), “Ethical Implications in Situations where the Language of Interpretation Shifts: The AUSIT Code of Ethics”, *The International Journal for Translation & Interpreting Research*, 2 (2), ss.29-43.
- Howard, Diane (2009), “Ethical Codes: Where are we?”, *The ATA Chronicle*. ss.9-12.
- Immisch, Otto (1935), “Der Epilog der Nikomachischen Ethik”, *Rheinisches Museum*, 84, ss.54-61.
- Inghilleri, Moira (2008), “The ethical Task of the Translator in the geo-political Arena - From Iraq to Guantánamo Bay”, *Translation Studies*, 1 (2), ss.212-223.
- Jones, Francis R. (2004), “Ethics, Aesthetics and Décision: Literary Translating in the Wars of the Yugoslav Succession”, *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, 49 (4), ss.711-728.
- Karadağ, Ayşe B. ve Tellioglu, Banu (2015), “Çeviribilimde Yeni Evrenselcilik: Meslek Etiğinin Yükselişi”, *RumeliDE – Journal of Language and Literature Studies*, 3, ss.90-100.
- Katan, David ve Straniero-Sergio, Francesco (2001), “Look Who’s Talking – The Ethics of Entertainment and Talkshow Interpreting”, *The Translator*, 7 (2), ss.213-237.
- Koller, Michael; Ohmann, Christian ve Lorenz, Willfried (2008), “Utilities – eine Lösung für ein Bewertungsproblem?”, *Zeitschrift für Evidenz, Fortbildung und Qualität im Gesundheitswesen*, 102 (6), ss.379-384.
- Kopp, Ruth K. (2012), “Skopos Theory and Ethics. A Paradox?”, *mTm. Minor Translating Major-Major Translating Minor-Minor Translating Minor – sed sensum exprimere de sensu In memoriam Hans J. Vermeer*, 4, ss.145-166.
- Künzli, Alexander (2007), “The Ethical Dimension of Translation Revision. An Empirical Study”, *The Journal of Specialised Translation*, 8, ss.42-56.

- Larkosh, Christopher (2004), "Levinas, Latin American Thought and the Futures of Translational Ethics", *TTR: traduction, terminologie, rédaction - Traduction, éthique et société / Translation, Ethics and Society*, 17 (2), ss.27-44.
- Laygues, Arnaud (2001), "Death of a Ghost: A Case Study of Ethics in Cross-Generation Relations between Translators", *The Translator*, 7 (2), ss.169-183.
- Leonardi, Vanessa ve Taronna, Annarita (2011), "Translators vs Translatresses' Strategies: Ethical and Ideological Challenges", *MonTI*, 3, ss.377-402.
- Mikkelson, Holly (2000), "Interpreting Ethics – A Review of the Traditional and Electronic Literature". *Interpreting*, 5 (1), ss.49-56.
- Monacelli, Claudia ve Punzo, Roberto (2001), "Ethics in the Fuzzy Domain of Interpreting – A 'Military' Perspective", *The Translator* 7 (2), ss.265-282.
- Nollen, John S. (1895), "The Ethics of Translation", *Modern Language Notes*, 10 (2), ss.76-77.
- Nord, Christiane (2001), "Loyalty Revisited - Bible Translation as a Case in Point", *The Translator*, 7 (2), ss.185-202.
- Nouss, Alexis (2001), "Revisiting the Classics – In Praise of Betrayal (On Re-reading Berman)", *The Translator*, 7 (2), ss.283-295.
- Pym, Anthony (2001), "The Return to Ethics in Translation Studies", A. Pym (Ed.), *The Return to Ethics*, Special issue of *The Translator*, 7 (2), ss.129-138.
- Rudvin, Mette (2007), Professionalism and Ethics in Community Interpreting - The Impact of Individualist versus Collective Group Identity, *Interpreting*, 9 (1), ss.47-69.
- Seeber, Kilian G. ve Zelger, Christian (2007), "Betrayal – Vice or Virtue? An Ethical Perspective on Accuracy in Simultaneous Interpreting", *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, 52 (2), ss.290-298.
- Schroth, Jörg (2006), "Utilitarismus und Verteilungsgerechtigkeit", *Zeitschrift für philosophische Forschung*, 60 (1), ss.37-58.
- Shread, Carolyn (2007), "Metamorphosis or Metramorphosis? Towards a Feminist Ethics of Difference in Translation", *TTR: traduction, terminologie, rédaction*, 20 (2), ss.213-242.
- Sidiropoulou, Maria (2001), Translating Urgent Messages, *The Translator*, 7 (2), ss. 239-248.
- Stemmer, Peter (1992), "Aristoteles' Glückbegriff in der "Nikomachischen Ethik": Eine Interpretation von EN I, 7. 1097b2-5", *Phronesis*, 37 (1), ss.85-110.
- Tepe, Harun (1998), "Bir Felsefe Dalı Olarak Etik", *Doğu Batı*, 4, ss.9-24.

- Tosun, Muharrem (2003), “Çevirmenin Özgürlük ve Sorumluluk Anlayışının Çeviri Kararlarına Yön Verici Bir Etkisi var mıdır?” *Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5, ss. 9-12.
- Tosun, Muharrem (2004), “Bireysel ve Bilimsel Olmayan Bir Çeviribilim İsteği: Yeni Paradigmanın Karakteri”, *Translation Studies in the New Millennium*, 2, ss.211-225.
- Venuti, Lawrence (2011), “The Poet’s Version; or, An Ethics of Translation”, *Translation Studies*, 4 (2), ss.230-247.
- Zimányi, Krisztina (2015), “Reflections on Interpreting Settings and Ethics in View of Visual Representations of la Malinche”, *The International Journal for Translation & Interpreting Research*, 7 (2), ss.1-16.

Diğer Yayınlar

Akarsu, Bedia (1998), “*Felsefe Terimleri Sözlüğü*”, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Akın, Ayla (2016), “*Çeviri Sürecine Yorumbilimsel Yaklaşımlar: Çeviribilimde Yeni Yorumbilimsel Paradigma*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Almond, Brenda (2010), *Angewandte Ethik*. E. Craig (Ed.), “*Die Kleine Routledge Enzyklopädie der Philosophie*”, Berlin: Xenomoi Verlag, ss.27-39.

Cooper, John M. (2010), “*Sokrates*”, E. Craig (Ed.), “*Die Kleine Routledge Enzyklopädie der Philosophie*”, Berlin: Xenomoi Verlag, ss.1657-1676.

Craig, Edward (2010), “*Die Kleine Routledge Enzyklopädie der Philosophie*”, Berlin: Xenomoi Verlag.

Crisp, Roger ve Chappell, Tim (2010), *Utilitarismus*, E. Craig (Ed.), “*Die Kleine Routledge Enzyklopädie der Philosophie*”, Berlin: Xenomoi Verlag, ss.1854-1864.

Rehfus, Wulff D. (2003), “*Handwörterbuch Philosophie*”, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlag.

Tosun, Muharrem (2002), “*Dil Edincini Aşan Bir Edim Olarak Çeviri Eylemi - Çeviri Kuramlarının Gelişiminde Paradigma Değişimi*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Wildfeuer, Armin G. (2003), *Utilitarismus*, W. D. Rehfus (Ed.), “*Handwörterbuch Philosophie*”, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, ss.660-661.

ÖZGEÇMİŞ

Serhat ARSLAN, 1984 yılında Denizli’de doğdu. İlköğretimine Denizli’de başlayan Arslan, ilk ve ortaöğretimini Antalya’da bitirdi. 2003 yılında İstanbul Üniversitesi, Mütercim Tercümanlık (Almanca) Bölümü’nde başladığı lisans öğreniminden 2007 yılında mezun oldu. 2006 Bahar yarıyılında “Erasmus Programı” çerçevesinde Avusturya’da Graz Üniversitesi, Teorik ve Uygulamalı Çeviribilim Enstitüsü’nde öğrenim gördü. 2007 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mütercim-Tercümanlık (Almanca) EABD’da başladığı yüksek lisans öğrenimini 2010 yılında *Çeviri Kuramlarının Çeviri Pratiğindeki Yeri ve Önemi* başlıklı teziyle tamamladı. 2010 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim EABD’da doktora programına kabul edildi. Aralık 2009 – Şubat 2015 arasında Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak başladı. Aynı görevi Şubat 2015 itibariyle aynı fakültenin Felsefe Bölümü’nde sürdürmektedir.